

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra PVH a archivního studia (21–KPVHAS)

Diplomová práce

Jiří Smrž

**Řemeslnická a živnostenská bratrstva a cechy v pražských
městech od pozdního středověku do konce cechovního zřízení**
Brotherhoods and Guilds of Tradesmen and Craftsmen in Prague Cities from
Late Mediaeval Period to the End of Guild System

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Mé poděkování patří v první řadě vedoucí předkládané práce paní doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc. za metodické vedení, rady a kritické připomínky, které mne dovedly k vytyčenému cíli.

Rovněž bych rád vyjádřil vděčnost pracovníkům Archivu hlavního města Prahy, kteří mi pomohli se lépe orientovat v různých typech materiálu a rovněž mne směřovali na další méně známé příspěvky k dané problematice. Jmenovitě bych rád poděkoval Mgr. Zlatě Brátkové, PhDr. Olze Fejtové, Ph.D., Jarmile Jílkové, prom. hist., PhDr. Martině Maříkové, Ph.D., PhDr. Jaroslavě Mendelové, PhDr. Jakubu Hrdličkovi a Mgr. Josefu Třikačovi.

V neposlední řadě bych rád využil této příležitosti a poděkoval svým nejbližším, rodině, která mi vytvořila důležité vhodné prostředí při závěrečném sepisování výsledků mého výzkumu, a přátelům, s nimiž jsem často své názory a závěry konzultoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 5. května 2016

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

řemeslo, živnost, cech, bratrstvo, pražská města, pozdní středověk, novověk

Klíčová slova (anglicky):

handcraft, trade, guild, brotherhood, Prague cities, late mediaeval period, modern period

Abstrakt (česky)

Předkládaná diplomová práce sleduje vývoj pražských cechů od počátků tohoto živnostenského zřízení ve středověku až do jeho zániku v roce 1860. Výzkum byl prováděn na území historických celků, které ve sledovaném období tvořily pražské souměstí – Starého Města pražského, Nového Města pražského, Malé Strany a Hradčan.

V úvodních kapitolách práce je pojednáno o pramenech k dějinám cechů a jejich nejvýznamnějších momentech s přihlédnutím na specifika prostoru pražských měst.

V hlavní části práce jsem se pokusil rekonstruovat existenci všech doložených profesních organizací, které působily v této lokalitě ve zvoleném období. Při tomto výzkumu byly revidovány závěry dosavadních badatelů a byla doplněna místa, kterým se výzkum zatím nevěnoval (zejména nejmladší období cechovního vývoje). Na základě těchto dílčích poznatků byly stanoveny hypotézy celkového rozvoje profesních organizací na území pražských měst.

Jako přílohy byly připojeny glosáře latinských, německých a staročeských označení cechovních živností.

Abstract (in English):

This master thesis follows the history of Prague guilds from the very beginning of their system to the end in 1860. Research was focused on cities which created former Prague – Old Town, New Town, Lesser Town and Hradčany.

At first, used sources and their evaluation for the above mentioned research are described. There are reflections of the most important moments in the history of guilds in the Czech Lands, especially in Prague towns at that time, in the next chapters.

Main goal of this thesis is to reconstruct a picture of all historical guilds and brotherhoods in the cities of Prague. My own research reflects knowledge of previous researchers. These were thereafter compared to some new sources and revised. Unknown parts of the history of Prague guilds were elaborated, such as history of this system in modern period. Based on some particular knowledge of history of singular guilds new hypotheses of general evolution of guilds in Prague were formed.

Attached are glossaries of names of professions (Latin, German and Old Czech), that were in Prague towns in the past.

Obsah

Obsah	6
1. Úvod	7
1.1 Stanovení cílů práce	8
1.2 Stav dosavadního bádání	9
1.3 Metodický přístup	14
2. Názvosloví	16
2.1 Řemeslo a živnost	16
2.2 Bratrstvo a cech	17
3. Prameny	20
3.1 Písemné	20
3.2 Hmotné	31
4. Vývoj cechovního zřízení	37
4.1 Vznik cechu	37
4.2 Významné mezníky	41
5. Bratrstva a cechy	47
5.1 Do roku 1561	48
5.2 Období mezi lety 1562–1730	117
5.3 Období mezi lety 1731–1859	196
6. Závěr	256
Seznam použitých zkratek	275
Soupis použitých pramenů	276
Nevydané prameny	276
Vydané prameny	279
Použitá literatura	281
Slovníky a schematismy	281
Literatura	282
Příloha 1 – Glosář latinských názvů řemesel a živností	Chyba! Záložka není definována.
Příloha 2 – Glosář německých názvů řemesel a živností	IV
Příloha 3 – Glosář staročeských názvů řemesel a živností	IX

1. Úvod

Sdružování představitelů stejné nebo podobné profese je fenoménem, který významně ovlivňoval významnou složku obyvatelstva českých měst déle než půl tisíciletí. Přestože takové sdružování se řemeslníků a jiných živnostníků vyvířalo primárně z potřeb nábožensko-sociálních a hospodářských, vždy svou působností zasahovalo do většiny oblastí života svých členů. Navzdory skutečnosti, že se město a jeho každodennost stalo významným badatelským tématem posledních desetiletí, historie profesních korporací zůstává dosud opomíjená, protože vzájemná provázanost obou problematik je nesporná.

Řada otázek spojených s existencí živnostenských organizací již byla zodpovězena a vzájemné podobnosti mezi organizacemi mohou vytvářet mylný dojem určitého vyčerpání tohoto tématu. Základní principy byly pojmenovány a dosavadní bádání vytvořilo schematický model běžné živnostenské organizace. Takový stav však neodpovídá skutečnosti, která vykazuje velkou míru různorodosti mezi jednotlivými organizacemi.

Zkoumání jednotlivých cechů však s sebou přináší některá úskalí. V první řadě jsou opomíjena řemesla a živnosti, které vzhledem ke svému malému významu, nízkému početnímu zastoupení nebo krátkému trvání jejich organizace nepředstavují atraktivní nebo dostatečně nosné badatelské téma. Druhým a závažnějším problémem je absence celkového kontextu zachycující vývoj profesních organizací dané lokality pro dostatečné časové období. Když už byl tento kontext v minulosti zpracován, tak většinou pro období středověku.

Z této situace současného stavu bádání vyvstává několik elementárních otázek, které nebyly dosud dostatečně zodpovězeny. Těmito otázkami, jež tvoří základ předkládané práce, jsou především: Která všechna řemesla a živnosti byly v průběhu jednotlivých historických období sdružovány v profesních organizacích dané lokality? Kolik takových organizací bylo a jak se jejich početní stav vyvířel v závislosti na čase?

Věřím, že odpovědi právě na tyto otázky jsou cestou k vytvoření potřebného historického kontextu dané lokality, do něhož lze následně zasadit výsledky bližšího zkoumání konkrétní organizace. Dané profesní sdružení může být následně v obecných rysech komparováno s organizacemi ostatních živností ať už v celkovém měřítku nebo v rámci konkrétního výrobního odvětví.

1.1 Stanovení cílů práce

Zcela v intencích úvodního zamyšlení si předkládaná práce klade za cíl vytvořit historický kontext pro prostor pražských měst v cechovním období. Sledována budou ta řemesla a ty živnosti, které byly organizovány v cechovních organizacích, přičemž výzkum byl rozšířen i na živnostenská bratrstva (pevné stanovení přechodu od bratrstva k cechu je mnohdy záležitostí specializovaného výzkumu konkrétní živnosti). Tyto organizace budou sledovány z organizačního hlediska, tedy kdy korporace vznikla, pro jaké období můžeme její existenci doložit a jaké živnosti v ní byly sdružené. Hlavním výsledkem je prakticky zaměřený přehled profesí, které byly organizovány v bratrstvech či monopolizovány cechovními organizacemi, vztažený ke konkrétnímu časovému období. Poznatky vyplývající z tohoto výzkumu budou sumarizovány a dány do širších souvislostí s tržním a politickým vývojem v pražském souměstí. Do výzkumu záměrně nebyla pojata profesní grémia, která představují jiný typ živnostenské organizace, a pro jejichž vývoj platily odlišné vývojové tendence i časová vymezení.

Výzkumné části práce předchází tři kapitoly. První část je věnována problematice názvosloví, v níž se pokusím dobrat původního významu výrazů *řemeslo* a *živnost*. Zároveň v ní budou řešeny rozdíly mezi označeními *bratrstvo* a *cech*. Tím budou tyto termíny definovány pro potřeby předkládané práce. Následně bude rozebrána pramenná základna, z níž bude v hlavní části vycházeno, přičemž pozornost nebude věnována pouze písemným pramenům, ale i těm pramenům hmotné podstaty. Třetí část představuje stručný nástin vývoje cechovnictví od problematiky vzniku cechů přes nejvýznamnější vývojové předěly vývoje pražských cechů (zrušení cechů v roce 1547, reformy cechovnictví ve třicátých letech 18. století) až ke zrušení cechovnictví živnostenským řádem z roku 1859.

Hlavní část práce je tvořena pojednáním o bratrstvech a ceších podle jednotlivých řemesel a živností v časovém rozsahu od pozdního středověku do konce cechovního zřízení. Za počáteční datum výkladu byl vybrán konec 13. století, kdy se setkáváme s prvními náznaky organizace řemeslníků v pražských městech. Horní časovou hranici přirozeně tvoří rok vydání živnostenského řádu 20. prosince roku 1859. Vzhledem k velkému časovému rozpětí sledovaného období byla tato část práce rozdělena na tři menší celky. První sleduje období do roku 1560, tedy vznik cechů v pražském prostoru a jejich vývoj v pozdním středověku. Pro následující období raného novověku je typický rozvoj cechovnictví bez významnějších zásahů státní moci. Proto je druhá část zakončena v roce 1730 v předvečer reforem cechovnictví za

vlády Karla VI. Závěrečná třetí část sleduje dohru cechovního systému, kdy postupná opatření panovníků, rozvoj průmyslu a požadavek volného trhu vedly k jeho zániku.

Řemeslnické a živnostenské organizace budou sledovány v prostoru pražských měst v jejich historickém vymezení. V souvislosti se správním vývojem pražského souměstí jsou tím myšleny až do konce 16. století tři městské celky – Staré Město pražské, Nové Město pražské a Malá Strana. Hradčany, které už i dříve byly označovány jako „*vrchní město pražské*“, byly formálně do devadesátých let 16. století městem poddanským. To s konečnou platností změnil svým majestátem Rudolf II. roku 1598, když ustanovil, aby Hradčany požívaly stejných svobod jako jiná města královská, mimo jiné i provozování živností bez překážky ostatních pražských měst. Hradčanské cechy měly být spravovány staršími mistry dosazenými tamější radou.¹ Po sjednocení pražských měst v roce 1784 došlo k dalšímu rozšiřování Prahy až po zrušení cechovníctví, čímž je dán místní rámec celé práce.

V této souvislosti zároveň uvedme, že v rámci zpracování zvoleného tématu bude kladen velký důraz na teritoriální působnost jednotlivých pražských cechů. K tomu docházelo v dosavadní literatuře pouze nedůsledně. Je důležité mít na paměti složitý správní vývoj pražského souměstí, kdy vedle sebe *de iure* existovaly tři a později i čtyři plnoprávné městské celky. To se odráželo ve správě jednotlivých cechovních organizací. Územní blízkost těchto právních subjektů vytvářela už od konce středověku prostor pro vznik meziměstských cechů, proto je vždy potřeba přesně vymezit jejich působnost.

1.2 Stav dosavadního bádání

Kdybychom chtěli postihnout všechny práce, které se zabývají otázkou řemesel, živností a jejich organizacemi, vydala by tato hojná látka na samostatnou práci. České historiografii nechybí ani práce dílčí a specializovaná, ani syntetická, přesto se však setkáme s názorem, že stav dosavadního bádání v této oblasti není uspokojivý,² a já s tímto názorem souhlasím. To, co doposud chybí českému bádání na tomto poli, je systematickosti výzkumu, a to navzdory tomu, že se dnes můžeme opřít o výsledky více než stoletého bádání.

Rád bych zde shrnul vývojové tendence a nejvýznamnější práce, které se věnovaly dějinám cechovníctví v obecnější rovině se zvláštním zřetelem na práce zaměřené na pražský prostor. Statě a publikace, které se věnují konkrétním pražským řemeslům a živnostem, zde budou zmíněny jen výjimečně, neboť jejich přehled bude začleněn na začátek výkladu o vývoji kon-

¹ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* (dále CIM) I., Praha 1886, s. XCV–XCVI, 486.

² Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001, s. 9.

krétní profese na příslušném místě této práce. Opomenuty nebudou ani osobnosti regionálního bádání, nicméně v takových případech nebudou uváděny bibliografické údaje všech prací.

Počátky historického bádání o řemeslech a živnostech spadají do poloviny 19. století a jsou spojeny se jménem historika Antonína Rybičky.³ Ten své statě publikoval ještě v době, kdy cechovní zřízení bylo součástí tehdejší každodennosti. Záhy se bádání v této oblasti přesunulo na stránky nového vědeckého periodika *Památky archeologické a místopisné*, kde se ho ujali významní historici své doby. Vedle již zmíněného Antonína Rybičky⁴ jimi bili např. městský archivář Josef Emler,⁵ Zikmund Winter a regionální badatelé, z nichž uvedme alespoň Josefa Šimka pro kutnohorské živnosti, Josefa Siblíka pro Blatensko, Františka Bareše pro severní Čechy a Theodora Antla a Hynka Grosse pro jihočeské cechy. Publikované příspěvky často tvořily zajímavosti či lokálních objevů, nalezneme zde však i nahodilé edice cechovních artikulí či jiných zpráv.⁶

V posledních dvou dekadách 19. století sepsal stat' o cechovníctví uznávaný historik a archivář Antonín Gindely⁷ a skutečně přelomovým byl velký ediční počin Václava Vladivoje Tomka, který vydal přes čtyřicet artikulí pražských cechů.⁸ Tomek si ostatně vývoje řemeslnických organizací dlouhodobě všímal na stránkách svého monumentálního díla *Dějepis města Prahy*.⁹

Pomyslného vrcholu dosáhla tato první badatelská vlna na počátku 20. století, kdy vedle díla Františka Melichara¹⁰ o obecném vývoji cechovníctví začal publikovat svou soustavnou badatelskou práci Zikmund Winter. Tento neúnavný a svědomitý badatel se postupně přes menší statě v nejrůznějších periodikách¹¹ propracoval až k syntézám, v nichž shrnul své závě-

³ Antonín RYBIČKA, *Příspěvky k dějepisu českého průmyslu*, Časopis českého Museum (dále ČČM) 21, 1847, s. 158–186; týž, *O někdejší zřízení a způsobu řemesla zlatnického*, Časopis Musea království Českého (dále ČMKČ) 31, 1857, s. 316–322.

⁴ Antonín RYBIČKA, *Řemeslničtí pořádkové pražští v 16. a 17. století*, Památky archeologické a místopisné (dále PAM) 9, 1871–1873, s. 465–472.

⁵ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové pražští v XVI. století*, PAM 8, 1870, s. 515–530, 581–596.

⁶ Jako příklad uvedme *List kamenického cechu Starého Města pražského kutnohorským z r. 1489*, PAM 4, 1860, s. 187.

⁷ Antonín GINDELY, *Das Zunftwesen in Böhmen von 16. bis ins 18. Jahrhundert*, in: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk, Praha 1884, s. 55–83. O rok později tato stat' vyšla v českém znění Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení v Čechách od XVI až do XVIII. století*, Právník 24, 1885, s. 10–17, 42–50, 109–114 a 155–159.

⁸ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských z 15. století*, in: Archiv český (dále AČ) 14, Praha 1895, s. 437–492.

⁹ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* (dále DMP) II, Praha 1892, s. 373–393; týž, *DMP VIII*, Praha 1891, s. 359–402.

¹⁰ František MELICHAR, *Dějiny cechovníctví v Čechách*, Praha 1902.

¹¹ Ne zcela všechny statě byly sebrány v Zikmund WINTER, *Z městských živností*, Výbor ze spisů Zikmunda Wintera svazek X., Praha 1925. Chybí zde například jeho zásadní práce o vzniku prvních cechů týž, *První cechy řemeslné v Čechách*, ČMKČ 78, 1904, s. 1–19, 201–220.

ry.¹² Zikmund Winter vyvozoval své poznatky z velkého množství pramenných zpráv, které tvoří jeden z největších přínosů jeho práce. Není podstatné, zda všechny závěry byly správné, nýbrž že byly vyřčeny a že podnítily diskuzi o zcela zásadních otázkách, jako je např. původ cechovních organizací.

Začátek 20. století přinesl do historiografického diskurzu cechovní problematiky i jeden nový aspekt, kterým se stal zájem živnostenských společenstev o zpracování dějiny své profese. Některé organizace pověřily badáním školené historiky, např. někdejšího adjunkta městského archivu Václava Vojtíška, jenž své příspěvky otiskl na stránkách periodik či sborníků těchto profesí.¹³ Našli se však i amatérští badatelé, většinou příslušníci daných profesí, kteří se pohroužili do historických pramenů pouze za odborné konzultace. Krásným příkladem je dílo kožešníka Jana Hückeho.¹⁴ Další statě zpravidla nevalné úrovně bychom našli v kronikách a památkách těchto společenstev.

Historikové meziválečného navázali na dílo Zikmunda Wintera a snažili se revidovat jeho závěry. Jedním z nich byl Václav Ševčík,¹⁵ dalším Bedřich Mendl, který svým příspěvkem o původu českých cechů rozvířil diskuzi, které se Zikmund Winter za svého života nedočkal.¹⁶ Nejvýznamnější dílo Bedřicha Mendla o historii pražských řemesel a živností bylo vydáno až po jeho předčasné smrti během německé okupace, čímž hospodářské dějiny ztratily významného badatele.¹⁷ Z období před vypuknutím druhé světové války ještě připomeňme příspěvek Tobiasse Jakobowitze¹⁸ věnovaný problematice židovských cechů a studii Zdeňky Karlové o zrušení pražských cechů v roce 1547.¹⁹ O významu studia tohoto okamžiku svědčí i skutečnost, že se k němu badatelé v době poválečné několikrát vrátili.²⁰

¹² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906; též, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909; též, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

¹³ Nejprve publikoval statě o řemeslech podílejících se na výrobě piva v časopise Sládek v letech 1910 a 1911 Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), Sbírka papírových listin III, sign. AMP PPL III – 2b/36; později následoval popis dějin řeznických cechů Václav VOJTÍŠEK, *Z dějin řemesla řeznického v Praze*, Řeznicko-uzenářské noviny 9, 25. 9. 1920, č. 30, s. 232 (další pokračování statí 2. 10. 1920, č. 31, s. 239–240; 9. 10. 1920, č. 32, s. 247–249; 16. 10. 1920, č. 33, s. 255–257; 23. 10. 1920, č. 34, s. 263–265); a na závěr ještě připomeňme pojednání o dějinách kupců též, *Z dějin pražského kupectva*, in: Památník ústředního spolku kupců, Praha 1935, str. 61–79.

¹⁴ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, Praha 1900.

¹⁵ Václav ŠEVČÍK, *Historie cechovního zřízení, řemesel a obchodu*, Praha 1926.

¹⁶ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický (dále ČČH) 33, 1927, s. 1–13, 307–346.

¹⁷ Bedřich MENDL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

¹⁸ Tobias JAKOBOWITZ, *Die Jüdische Zünfte in Prag*, in: Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslováckischen Republik 6, 1936, s. 57–145.

¹⁹ Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (dále SPDMP) 8, Praha 1938, s. 57–78.

²⁰ Josef MARŠÁL, *Cechy Nového Města pražského po roce 1547*, dipl. práce, 1975, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (dále FF UK); Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, Československý časopis historický (dále ČsČH) 7, 1959, s. 231–242.

Politický i historiografický vývoj po druhé světové válce směřoval k přejímání marxistických vzorů ze Sovětského svazu. I v českém vědeckém prostředí byl tento příklon patrný, což vedlo k novému (většinou odsuzujícímu) hodnocení dosavadních poznatků. Kladnou stranou těchto procesů bylo nové zpracování témat, mezi kterými našlo své pevné místo i téma cechovního systému a dějin obchodu.²¹ Už v padesátých letech se stal nejvýraznější osobou na tomto poli Josef Janáček.²² Přestože se tento historik svou odbornou činností zaměřoval na dobu 16. století, ve svém díle zachytil celý vývoj řemeslné výroby až do zániku cechovního systému na celém českém území.²³ Vytvořil tak poslední syntetizující dílo v našem odborném prostředí.

Vedle prací Josefa Janáčka vznikla v tomto období řada dílčích prací věnujících se cechovní problematice, např. články Jaroslava Mezníka²⁴ a Aloise Míky.²⁵ Velice podnětnou je diplomová práce Marie Kučerové zabývající se počátky cechů do roku 1417.²⁶

Počátkem osmdesátých let uveřejnil na stránkách periodika *Praha '82* a posléze *Praha '83* sérii medailonků o pražských ceších ředitel městského archivu František Holec.²⁷ Tyto krátké statě populárně-naučného charakteru byly symbolickým začátkem nejnovější vlny zájmu, která trvá dodnes. Rozvíjen je ve větší míře regionální výzkum. Z mnoha badatelů připomeňme alespoň Petra Jančárka pro Krušnohoří, Evu Procházkovou pro Podbrdsko, Jaroslava Čechuru pro jižní Čechy a Karola Bílka s popisem cechů města Sobotky. V obecnější rovině se řemesly z pohledu hmotné kultury záyval Josef Petrů²⁸ a studii o pražských židovských řemeslnících zpracoval Jan Vašečka.²⁹ Důležitým příspěvkem byl i výzkum Miroslava Polívky o pražských zbrojních řemeslech na přelomu 14. a 15. století.³⁰

Poslední desetiletí přinesla nejen řadu edičních počinů, ale i sborníky či monografie věnované dějinám pražských cechů, přičemž největší pozornosti se už tradičně těší malířské organizace a stavební řemesla. Problematika řemesel a živností a cechovních organizací se rovněž

²¹ Přehled historických prací padesátých let zpracoval Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 11–14.

²² Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955; týž, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961; týž, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, in: *Knihy o Praze 1963*, Praha 1963, s. 46–59.

²³ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

²⁴ Jaroslav MEZNÍK, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: *PSH 7*, Praha 1972, s. 5–39.

²⁵ Alois MÍKA, *Řemesla a obchod v českých městech ve světle tereziánského katastru*, in: *PSH 11*, Praha 1979, s. 104–138.

²⁶ Marie KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů do roku 1419*, dipl. práce, 1959, FF UK.

²⁷ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů*, Praha '82, 1982, č. 1–12, vždy s. 34; týž, *Z dob slávy pražských cechů*, Praha '83, 1983, č. 1–12, vždy s. 34.

²⁸ Josef PETRŮ, *Středověká řemesla v dějinách hmotné kultury*, *Archaeologia historica* 8, 1983, s. 27–39; týž, *Dějiny hmotné kultury I/1–2, II/1–2*, Praha 1985–1997.

²⁹ Jan VAŠEČKA, *Postavení židů ve vývoji řemesel a obchodu v městech pražských v XVIII. století*, in: *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 365–371.

³⁰ POLÍVKA, Miloslav, *Vývoj zbrojních řemesel v Praze na konci 14. a v první polovině 15. století*, *Documenta Praegensia VI/1*, Praha 1986, s. 47–74.

trvale etablovala mezi témata bakalářských a diplomových prací, nicméně dnešní historiografický trend však příliš spočívá ve zkoumání jednotlivých organizací a jsou poněkud opomíjena témata obecnějšího rázu. To je ostatně důvod, proč většina prací tohoto období bude citována až v oddílech konkrétních živností na příslušných místech této práce. Zmíněny zde proto bude jen práce Hany Pátkové o kultovní činnosti českých bratrstev a cechů³¹ a příspěvek Zlaty Brátkové věnovaný vztahu mezi cechovní správou a městskými radami.³²

Zmínil-li jsem jistou rezignaci na syntetizující práce, měl bych zde připomenout práci Miloslava Čermáka, která se tomuto trendu vymyká. Autor ve své knize zúročil své dlouholeté bádání a pokusil se o sepsání vývoje obchodu a živností v Olomouci. Výklad doplnil praktickým přehledem jednotlivých profesí a jejich organizací.³³

Krátce se zastavme i u zahraničních prací a to zejména v německém prostředí, kde se toto téma těší stále přízni badatelů. Kořeny tamějšího bádání sahají až do první poloviny 19. století³⁴ a v nadcházejícím období bylo pevně spjato s právními dějinami. Zásadním dílem a obdobou prací Zikmunda Wintera se stalo po 1. světové válce dílo Rudolfa Wissella. Tento sociálně demokratický politik vydal v roce 1929 knihu „*Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*“,³⁵ na niž bylo v dalších letech navázáno, čímž postupem času vzniklo šesti-svazkové dílo, které nemá v německé historiografii dodnes obdoby. Následné bádání se odpoutalo od tradičního sepětí s právními dějinami a začala vznikat díla zkoumající hospodářské a sociální aspekty cechovnictví. Tím, kdo v tomto ohledu ovlivnil další historiky druhé poloviny 20. století a tuto novou linii výzkumu období po druhé světové válce v Německu nastolil, byl Wolfram Fischer.³⁶

V sousedním Rakousku mělo bádání tradičně regionální ráz. Štýrským cechům se věnoval už od meziválečného období Fritz Popelka,³⁷ v roce 1949 zpracoval vývoj vídeňských cechů

³¹ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

³² Zlata BRÁTKOVÁ, *Městské rady a řemeslnické cechy*, in: Osm století pražské samosprávy. Výstava o vývoji pražské samosprávy od 13. století do roku 2000, Praha 2000, s. 55–59.

³³ Miloslav ČERMÁK, *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*, Olomouc 2002.

³⁴ Karl Heinrich RAU, *Über das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, Lipsko 1816; Wilhelm Eduard WILDA, *Das Gildenwesen in Mittelalter*, Halle 1831.

³⁵ Rudolf WISSELL, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*, Berlin 1929.

³⁶ Wolfram FISCHER, *Handwerksrecht und Handwerkswirtschaft um 1800*, Berlin 1954; též, *Quellen zur Geschichte des deutschen Handwerks*, Göttingen 1957.

³⁷ Fritz POPELKA, *Geschichte des Handwerkes in Obersteiermark bis zum Jahre 1527*, in: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 19, Stuttgart 1926; též, *Schriftdenkmäler des steirischen Gewerbes 1*, Graz 1950.

Heintz Zatschek³⁸ a velkými propagátory regionálního bádání byli i pozdější historikové Josef Schwarzmüller³⁹ a Gustav Otruba.⁴⁰

V dnešní době jsou dějiny obchodu, řemesel a živností v německém prostoru zpracovávány systematicky badateli i institucemi, což je stav, který by nám v mnohém mohl být dobrou inspirací. Z prací posledních dekád 20. století jmenujme v rovině obecné práce Wilfrieda Reininghause⁴¹ a Wolfganga Hardtwiga⁴² a jako příklady specializovaných okruhů bádání si uveďme alespoň zájem o mzdy⁴³ či o sociální postavení tovaryšů a učedníků.⁴⁴ Na závěr by rozhodně neměl být opomenut výzkum Knuta Schulze⁴⁵ a nejnovější syntéza o ceších v Německu Arnda Klugeho.⁴⁶

Tímto neúplným výčtem jsem se snažil poukázat na to, že cechovní problematika netvořila a ani dnes netvoří téma opomíjené a že od badatelských počátků zájem o ni nikdy zcela ne-
utichl. Přestože dnes můžeme navázat na dlouhou tradici bádání v této oblasti, bylo by dobré uvědomit si potřebu celkové koncepce dalšího rozvoje tohoto historického odvětví a zamyslet se nad jeho budoucím směřováním.

1.3 Metodický přístup

Přístup k cechovní problematice vždy býval a je i dnes ovlivňován soudobými trendy historiografie. Je proto přínosné ohlédnout se za minulými přístupy a před započítím vlastního výkladu se přihlásit ke směru, v jehož duchu bylo vybrané téma zpracováno.

Zikmund Winter, jak vysvětluje z výčtu jeho prací v předchozí kapitole, se jako první badatel snažil cechovní téma etablovat a celé ho náležitě zpracovat. Za tímto účelem extrahoval neuvěřitelné množství historických zpráv, které následně analyzoval. Tyto výsledky jeho práce

³⁸ Heinz ZATSCHKE, *Handwerk und Gewerbe in Wien. Von den Anfängen bis zur Erteilung der Gewerbefreiheit im Jahre 1859*, Vídeň 1949.

³⁹ Josef SCHWARZMÜLLER, *Die Berufslaufbahn Lehrling – Geselle – Meister in den Handwerkerzünften Oberösterreichs*, Vídeň 1979.

⁴⁰ Gustav OTRUBA, *Gewerbe und Zünfte in Niederösterreich*, St. Pölten – Vídeň, 1989.

⁴¹ Wilfried REININGHAUS, *Gewerbe in der frühen Neuzeit*, Mnichov 1990.

⁴² Wolfgang HARDTWIG, *Genossenschaft, Sekte, Verein in Deutschland. Vom Spätmittelalter bis zur Französischen Revolution*, Mnichov 1997.

⁴³ Hans-Jürgen GERHARD, *Löhne im vor- und frühindustriellen Deutschland. Materialien zur Entwicklung von Lohnsätzen von der Mitte des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen 1984; Reinhold REITH, *Lohn und Leistung. Lohnformen im Gewerbe 1450–1900*, Stuttgart 1999.

⁴⁴ Knut SCHULZ, *Handwerksgesellen und Lohnarbeiter. Untersuchungen zur oberrheinischen und oberdeutschen Stadtgeschichte des 14. bis 17. Jahrhunderts*, Sigmaringen 1985; Reinhold REITH – Andreas GRIESSINGER – Petra EGGERS, *Streikbewegungen deutscher Handwerksgesellen im 18. Jahrhundert. Materialien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte des städtischen Handwerks 1700–1806*, Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 17, Göttingen 1992.

⁴⁵ Knut SCHULZ, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*, Darmstadt 2010.

⁴⁶ Arnd KLUGE, *Die Zünfte*, Stuttgart 2009.

byly až přehnaně systematizované a vytvořený obraz vývoje řemesel a živností odpovídal spíše požadavkům tehdy módní kulturní historie.

Jeho pomyslným nástupcem se stal v meziválečném období Bedřich Mendl, první profesor hospodářských a sociálních dějin Karlovy univerzity, který byl významným propagátorem nových metod historikovy práce. Jeho hlavní přínos z metodického hlediska spočíval ve snaze uchopit dějinný výklad o hospodářských organizacích mnohem komplexněji a propojit jej s politickým a sociálním vývojem společnosti.⁴⁷ Zároveň však jako Zikmund Winter stavěl své bádání na důsledné práci s prameny.

Z mého pohledu nejzávažnějším metodickým selháním obou historiků byla snaha různorodé projevy specifického vývoje jednotlivých organizací zobecňovat. To se asi nejvýrazněji projevilo při snaze objasnit počátky cechovního systému v českých zemích.

Poválečný vývoj české historiografie dal vzniknout marxistické historiografii, jejíž představitelé podrobili ostré kritice dílo buržoazního historika Zikmunda Wintera, které bylo označeno za pouhou „*snůšku pramenů*“.⁴⁸ Byl to právě přísný pozitivistický přístup, který byl kritizován nejčastěji. Tím, kdo považoval toto odsuzování Winterova díla za nepřiměřené, byl Josef Janáček, spoluvůrce metodického přístupu k dějinám obchodu, řemesel a živností tohoto období. Josef Janáček vyložil ve svém díle vývoj řemesel a živností vztažený k vývoji trhu a pohybu kapitálu. Spolu s tím navrhl i novou periodizaci vývoje, která se na rozdíl od Winterova tradičního rozdělení českých dějin odpoutala od politických mezníků ve prospěch předělů hospodářských.

Nejnovější období spolu s renesancí zájmu o cechovní problematiku nabídlo řadu nových přístupů, z nichž žádný nebyl natolik převládající, aby byl vzorem pro přístup k tomuto tématu.

Důslednou prací s prameny, o které se tato práce opírá, je dán charakter mého metodického přístupu, který se hlásí k neopozitivistickému diskurzu. Přestože je cílem této práce sledovat obecné tendence cechovního vývoje, v žádném případě nedojde k zobecňování takových závěrů na celé spektrum řemeslnických a živnostenských organizací, jejichž individuální vývoj bude zkoumán především.

⁴⁷ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, s. 755–760.

⁴⁸ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 9–11.

2. Názvosloví

Vzhledem k zaměření této práce jeví se kapitola o terminologii jako její důležitá součást. Nazvat ji jinak než *názvosloví* by bylo nedostatečné, nicméně jsem si vědom, že takový titul je poměrně ambiciózní. Troufám si proto přidat neoficiální podtitul *příspěvek k terminologické diskuzi*, protože pro celkové uchopení tohoto tématu by byla zapotřebí poněkud jiná práce s prameny.

Samotné téma skýtá už při svém vymezení základní otázku. Mělo by být předmětem mých úvah pochopení významu dobových označení a jejich samotné podchycení nebo vytvoření správné a účelné terminologie pro současnou historiografii? Rád bych se věnoval obojímu, přestože je potřeba mít na paměti velkou neustálenost jazyku pramenů. Svůj příspěvek chápu jako využití poznatků plynoucích z historické praxe a jejího fixování v době badatelských počátků pro vytvoření, ustálení a zejména užívání správného názvosloví v současném odborném jazyku. Tím zároveň budou klíčové pojmy pro tuto práci patřičně definovány.

Vzhledem k dvojjazyčnému prostředí pražských měst budou následující části obohaceny o exkurz do německých pramenů. Protože třetím jazykem pramenů byla latina přežívající v pamětních knihách až do 18. století, nebude chybět ani letmý vhled do latinských ekvivalentů.

2.1 Řemeslo a živnost

V dnešní době je slovo řemeslo výrazně nadužíváno, a to nejčastěji v ekvivalentním významu k výrazům živnost či profese. Domnívám se, že je to způsobené jistou mírou vážnosti, které se dodnes řemeslo těší, a snahou dodat provozované profesi trochu z oné vážnosti. Kolikrát někdo označí svou práci za řemeslo, aniž by tím myslel, že jeho povolání je řemeslem v pravém slova smyslu. Řemeslo je v tomto ohledu přeneseně chápáno jako systém pracovních postupů, které si lze osvojit a tím dosáhnout mistrovství v daném oboru. K tomuto jevu už ale nedochází u slova *řemeslník* či sousloví *tradiční řemesla*.

Tím, že se takto chybně používá výraz řemeslo v běžné komunikaci a nezřídka i v žurnalistice, skutečně dochází k postupné proměně významu tohoto slova. Dokladem tohoto nežádoucího jevu je pronikání takto pozměněného smyslu i do odborné literatury. Cítím proto povinnost na tento problém upozornit a pokusit se terminologii uvést na pravou míru.

Chceme-li zjistit význam výrazu řemeslo a vymezit jej ve vztahu k dalšímu důležitému slovu živnost, můžeme využít definice naučných slovníků druhé poloviny 19. století a počátku století následujícího. V Riegrově *Slovníku naučném* se rozumí výrazem řemeslo takový úkon, při němž jednotlivec vyrábí „věci často potřebované“, tedy výsledkem jeho práce je určitý produkt.⁴⁹ I pro autora tohoto hesla v *Ottově slovníku naučném* jsou řemesla výrobními živnostmi a hlavní část samotné definice se proto věnuje vymezení práce řemeslné vůči průmyslové, tovární.⁵⁰ Živnost je tedy ve svém významu slovo nadřazené, z nichž rozlišujeme specifické úkony výrobního charakteru, které se nazývají řemesla. Tak byly tyto dva pojmy chápány i prvními badateli a domnívám se, že takového vymezení by se měla přidržet i současná česká historiografie.

Ve smyslu předchozího výkladu by tak neměla být z živností vymezována tzv. *poslužná řemesla*, jak k tomu došlo v katalogu pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy.⁵¹ A obdobně by měla být revidována celá řada prací zaměřených na tyto živnosti nevýrobního charakteru, která však s označením řemeslo pracují.

Ve středověkých a novověkých pramenech se oproti dosavadnímu výkladu setkáváme s odlišnou praxí užívání obou výrazů živnost a řemeslo. Přestože oba výrazy byly používány již od pozdního středověku, ekvivalentem profese byl výraz řemeslo, německy *das Handwerk* a latinsky *artificium* nebo pouhé *ars*. Vzápětí však došlo k posunu tohoto výrazu do roviny řemeslnické organizace, cechu. To může být důvod, proč se s tímto výrazem setkáváme v tak hojné míře u živností obecně. Pojem živnost, německy *das Gewerbe* a latinsky *commercium* pevně zakotvil až v novověkém právním prostředí, které ho již používalo v nastíněném významu ve vztahu k řemeslným, služebním a obchodním odvětvím.

2.2 Bratrstvo a cech

Druhý terminologický problém představují výrazy používané pro označení živnostenských organizací. Jedná se především o pojmy *bratrstvo* a *cech*, ke kterým se přidává i další poněkud archaicky znějící výraz *pořádek*. Celá problematika byla v minulém století silně navázána na diskuzi o původu cechovníctví v českých zemích a řešila se vždy pro nejstarší období, které až na výjimky nepřesáhla.⁵² Rád bych v následujícím pojednání shrnul úzus užívání

⁴⁹ *Slovník naučný* 7. díl, Praha 1868, s. 313.

⁵⁰ *Ottův slovník naučný* 21. díl, Praha 1904, s. 538.

⁵¹ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.

⁵² Pro novější období Josef MARŠÁL, *Cechy Nového Města pražského po roce 1547*, dipl. práce, 1958, FF UK.

zmíněných pojmů v současném odborném prostředí a zároveň je definoval pro cíle předkládané práce, a to i pro období novověké.

V současné době je výraz bratrstvo používán pro organizace náboženského rázu a cech pro sdružení hájící hospodářské zájmy svých členů. Takové rozdělení je ve své podstatě správné a jeho velkou výhodou je skutečnost, že je takto v současném odborném prostředí všeobecně přijímáno. Přesto jsou zde jisté aspekty, které stojí za širší rozbor.

Řemeslnické *bratrstvo* bylo uskupení, které vznikalo na dobrovolném sdružování svých členů, přesněji řečeno provozování živnosti nebylo na členství v nich nijak vázané. Bratrstva příslušníků určité profese nebo skupiny živností přitom tvořila pouze část spektra středověkých a raně novověkých náboženských sdružení. Vedle těchto profesních bratrstev se setkáváme i s bratrstvy kněžskými, literátskými, střeleckými a bratrstvy kultů jednotlivých světců.⁵³ K posledně jmenovaným však mají řemeslnická bratrstva velmi blízko, neboť nezřídka vznikala jako bratrstva zasvěcená patronu své profese. Tím, čím se však profesní bratrstva oproti jiným výrazně odlišují, je právě ona příslušnost členů k okruhu vybraných živností. Bratrstva pečovala o duchovní a s ní spojené sociální zaopatření svých členů, nejčastěji se jednalo o pohřby a zádušní mše za zesnulé.

V novověku se výraz bratrstvo dostává do názvů nově vznikajících organizací, přičemž již nevyjadřuje ryze náboženský charakter korporace. Monopolistickým charakterem těchto uskupení se stává výraz *confraternitaet* či poněmčená podoba *die Konfraternität* ekvivalentem pojmu cechu. Je proto třeba odmítnout tvrzení, že bratrstvo v tomto období bylo neplnohodnotným cechem⁵⁴ či jeho vyšší formou.⁵⁵

Oproti bratrstvu představuje cech organizaci vyššího stupně. V první řadě by měl být zdůrazněn jeho hospodářský význam. Členství v cechu bylo podmínkou provozování vybrané živnosti v prostoru daného města. Vzhledem k monopolizaci určité profese nemohla taková organizace vzniknout bez souhlasu vrchnosti, což je jeden z výrazných rozdílů mezi cechem a dobrovolným bratrstvem, které souhlas ke své existenci nepotřebovalo.⁵⁶ Cech byl pro město velkým přínosem jednak jako garant kvality domácí produkce i dovážených výrobků, jednak jako nejnižší úroveň organizace městského obyvatelstva v případě výjimečných událostí (hašení požárů, obrana města, držení nočních hlídek či prezentace města při vítání panovníků). Byl zároveň první soudní instancí ve věcech živnostenských či menších civilních přešupků. Cech převzal pod svou kontrolu systém vzdělávání živnostenského dorostu a zajišťo-

⁵³ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti*, s. 9.

⁵⁴ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 147.

⁵⁵ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 156.

⁵⁶ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, s. 11–12.

val rovněž sociální zabezpečení svých členů. To, co měly bratrstvo i cech společné, byla péče o duchovní zaopatření svých členů. Velice často nalézáme prvky nebo pozůstatky původní činnosti bratrstev v artikulích jednotlivých cechů.

Ve starší odborné literatuře se setkáváme se snahou vymezit vůči pojmu cech výraz *pořádek*. Zikmund Winter a Bedřich Mendl pod tímto pojmem chápali nucená sdružení podle profesí, která byla zřizována městskou vrchností za vojenskými, berními a bezpečnostními účely.⁵⁷ Josef Maršál nastínil ve své diplomové práci hypotézu, že po poraženém stavovském povstání byly roku 1547 zrušeny pouze cechy, čímž rozuměl samosprávnou část organizace, zatímco pojmem pořádek chápal vnější formu a strukturu korporace, která byla zachována. Navzdory uvedeným důkazům se domnívám, že ani hledání vývojového mezistupně v nucených svazech zřízených městskou správou, ani toto dvojité chápání cechovní podstaty není správné. I moderní historiografie se dnes přiklání k chápání výrazů cech a pořádek v synonymním vztahu.

V nejstarších dokladech profesních sdružení v pražském prostoru latinská i německá terminologie značně kolísá. Německé výrazy *die Bruderschaft*, *die Zeche* (ve tvaru *czech*) a *die Zunft* i latinské pojmy *fraternitas* nebo *confraternitas* a *universitas* jsou používány natolik volně, že nelze z užití daného výrazu určit, zda označuje sdružení hospodářského či náboženského charakteru.⁵⁸ Pozdější praxe se sice ustaluje, což bylo dáno i přeměnou původních náboženských bratrstev v cechy. Nejčastějším výrazem je již zmíněný pojem *die Zunft*. Druhý německý ekvivalent *die Zeche*, se do českého prostoru dostal z jižních oblastí Německa skrze rakouské prostředí.⁵⁹ Nejčastěji se s ním setkáme ve složenině označující představeného organizace *der Zechmeister*. Po vzoru češtiny se postupně dostává do ekvivalentního postavení i výraz *das Handwerk*, řemeslo (viz 2.1). Výraz *die Bruderschaft* je postupně vytlačován již zmíněným *die Konfraternität* a v materiálech z 18. a 19. století se rovněž ve významu cech vyskytuje označení *das Mittel*, *die Innung* a *die Gessellschaft*. V latinských pramenech novověku nalézáme pojmy *confraternitaet* a výraz *societas*.

⁵⁷ Zikmund WINTER, *První cechy řemeslné*, s. 1–19; Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, s. 4.

⁵⁸ Marie KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám*, s. 14–21.

⁵⁹ Arnd KLUGE, *Die Zünfte*, s. 27.

3. Prameny

Pozůstatků činnosti bratrstev, cechů a následně i živnostenských společenstev nalézáme v našich archivech a muzeích nepřeberné množství. Tento soubor obsahuje pestrou škálu materiálů od písemností dokumentujících život organizace a jejích členů přes reprezentativní předměty až k samotným mistrovským produktům řemeslníků, které byly sbírány zejména díky své vysoké „umělecké“ kvalitě. Pro badatele takové množství představuje nelehký úkol. Které písemnosti a předměty by měly být zahrnuty do výzkumu? A kde tyto vybrané prameny hledat?

V nadcházející kapitole se pokusím tyto dvě základní otázky zodpovědět. Objasním, jakou vypovídající hodnotu mají vybrané druhy písemností a předmětů pro předkládaný výzkum, a jednotlivé typy materiálů zasadím do celkového dějinného kontextu. Závěrem každého dílčího výkladu představím sbírky a fondy, v nichž tyto prameny nalezneme.

3.1 Písemné prameny

Písemné prameny jsou tou částí pozůstatků profesních organizací, která je k badatelům poněkud „sdílnější“, promlouvá k nám srozumitelněji a podává nám větší množství informací. Adekvátně k míře zachovaných zpráv by však měl být zvolen kritický přístup badatele, pro který je přínosné pochopit okolnosti vzniku, funkci a motivace vydavatele u každého typu písemného pořízení. Nadcházející výklad bude proto tyto aspekty u písemností sledovat, čímž dojde i k jejich kritickému zhodnocení výpovědní hodnoty pro předkládanou práci.

Vzhledem k zaměření výzkumu na prostor pražských měst je primárním místem uložení většiny relevantních pramenů Archiv hlavního města Prahy. Systém uložení cechovních archiválií v různých sbírkách a fondech městského archivu není systematický a je výsledkem pořádání podle původního pertinenčního principu, který později nahradil princip provenienční.

Až do zrušení cechovního systému v roce 1860, byly písemnosti organizací uloženy tradičně v cechovní pokladnici. U těch cechů, které se plynule přerodily do živnostenských společenstev, původní písemnosti tvořily nadále základ archivu staronové organizace. V opačném případě zůstal archiv v majetku posledního cechmistra a po jeho smrti se stal součástí pozů-

stalosti.⁶⁰ Počátky předávání původních cechovních archivů či jejich částí do městského archivu spadají do závěru 19. století. Bohužel není zřejmé, v jakém stavu byly jednotlivé celky v době předávání, neboť předávací protokoly shořely při požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Nahodilé zprávy z počátku 20. století však napovídají, že cechovní písemnosti byly systematicky pořádány.⁶¹

Velké množství písemností bylo předáno spolu s cechovními předměty ve dvacátých letech 20. století do městského muzea, odkud byly v průběhu 60. let delimitovány do Archivu hlavního města Prahy. Záhy na to začal někdejší ředitel městského archivu Jiří Čarek pracovat na soupisu cechovních památek, který měl být pokusem o rekonstrukci cechovních archivů na příč sbírkami a fondy. Tuto pomůcku dokončil Jiří Čarek až v důchodu a její rukopis je dnes uložený v jeho pozůstalosti.⁶²

V poslední době se těší cechovní archivy v Archivu hlavního města Prahy soustavné péči Zlaty Brátkové, která od roku 2004 soustavně inventarizuje samostatné fondy pražských cechů a je zároveň autorkou několika soupisů cechovních písemností v ostatních sbírkách.⁶³

3.1.1 Cechovní artikule

Největší vypovídající hodnotu pro nás mají bezesporu cechovní *artikule*, jinak též *statuta* či *privilegia*. Ve starší literatuře se můžeme setkat rovněž s použitím výrazů pořádky, řády, majestáty apod. Všechny tyto pojmy označují písemné pořízení, na jehož základě získával cech v rámci městského hospodářství určitá práva (monopol na výrobu určitého zboží, práva na přednostní nákup suroviny) a zároveň se jednalo o kodifikaci pravidel vnitřního fungování organizace (podmínky mistrovství, délka učení a vandru, cechovní orgány). Téměř ve všech cechovních artikulích nalezneme i články věnované otázkám morálky a duchovního života členů cechu.

Tvůrci jednotlivých článků byli mistři dané profese, nicméně garantem, který svou autoritou zaštiťoval právní platnost těchto dokumentů v královských městech, byla vždy městská vrchnost – purkmistr a městská rada nebo panovník. Ve 14. a 15. století se setkáváme se statuty vydanými panovnickou kanceláří výjimečně, od vlády Vladislava II. Jagellonského takových artikulí přibývalo. Dvojkolejnost vydávání cechovních statut panovnickou a městskou kanceláří trvala do roku 1708, kdy Josef I. dvorským dekretem nařídil, že vydávání statut

⁶⁰ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 14.

⁶¹ Tamtéž, Sbírka pap. listin III, sign. AMP PPL III – 2b/35.

⁶² Tamtéž, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25.

⁶³ Jako příklad uveďme Zlata BRÁTKOVÁ, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, soupis dokumentů AMP, Praha 2006.

a konfirmace stávajících artikulí náleží pouze panovníkovi.⁶⁴ V intencích tohoto ustanovení byly koncipovány i první články generálního cechovního patentu z roku 1731. Generální cechovní artikule vydané v roce 1739 nahrazovala statuta cechů třetí a čtvrté kategorie. Cechy pražských měst spadaly podle rozdělení prováděcího předpisu z roku 1732 do první kategorie, pro něž byly generální cechovní artikule závazné v těch záležitostech, které nebyly upraveny jejich vlastními statuty. I za vlády Marie Terezie proto docházelo k vydávání a potvrzování artikulí pro pražské organizace.

Po staletí si cechy svá privilegia ukládaly do pokladnice, kde byly chráněny před nepříznivými vlivy. Do dnešních dnů se proto zachovalo nebývale velké množství originálních textů na pergamenových či papírových listinách. Velkou ztrátou jsou tři z nejstarších listinných památek novoměstských a staroměstských kožišníků z přelomu 14. a 15. století, které shořely při požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Pokud písemnosti dnes netvoří součást fondu příslušného cechu, nalezneme je v příslušné sbírce pergamenových či papírových listin městského archivu.

Velké množství textů cechovních artikulí včetně nejstarších památek ze 14. století nalezneme v cechovních úředních knihách nebo v městských knihách. Jedná se o opisy vkládané do městských knih pro případ, že by originál byl poničen při neočekávané události. Přehled o udělených právech chtěla mít patrně i městská vrchnost, proto se setkáváme s několika rukopisy, které jsou z velké části tvořeny cechovními artikulemi. Na Starém Městě pražském se jednalo o rukopis č. 994 městského archivu nazvaný příznačně *Kniha pořádkův*, jehož ztráta při požáru Staroměstské radnice je velmi citelná. Na Novém Městě pražském jmenujme rukopis č. 2083 stejného archivu, jehož závěrečná část byla vyhrazena cechovním artikulím ze 14. a 15. století. S opisy statut se můžeme rovněž setkat i v jiné agendě městských knih. Nejčastěji je nalezneme v pamětních knihách, manuálech nebo v knihách nálezů, kde jsou zpravidla narovnání mezi jednotlivými cechy, která se stala rovněž součástí cechovních práv.

Velmi často však známe text artikulí z opisů pořizovaných pro různé účely. Velké množství opisů cechovních statut nalezneme ve fondech samotných cechů nebo ve sbírce papírových listin městského archivu. Ty si nechávaly poříditi cechy či městská kancelář jako podklad pro soudní řízení či konfirmaci. Z obdobných důvodů si pořizovaly opisy i zemské úřady, jejichž spisy se dnes nacházejí ve fondech Stará a Nová manipulace uložených v Národním archivu.⁶⁵

⁶⁴ David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník rakouský*, dipl. práce, 2012, Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni (dále FPr ZUP), s. 21.

⁶⁵ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Stará manipulace 14. stol.–1805*, inventář Národního archivu v Praze (dále NA), Praha 1973.

Jednotlivé opisy můžeme rovněž nalézt i v jednotlivých sbírkách Archivu Národního muzea.⁶⁶ V případě pražských cechů můžeme vycházet i z dobové praxe, kdy cechy českých měst a městeček si pořizovaly opisy artikulí některého z pražských cechů (zpravidla staroměstského), které sloužily jako předloha pro sestavení vlastních artikulí (tzv. cechovní filiace). Dohledání jednotlivých textů je však úkol pro úzce zaměřené bádání.

Na závěr tohoto výčtu bych rád upozornil na existenci pozoruhodného rukopisu, který se v současnosti nachází ve sbírce rukopisů Národní knihovny České republiky. Ve fondu tzv. lobkovické knihovny se nachází rukopis č. 72, který lze pojmenovat podle prvního slova názvu „*Consignati*“. Byl sepsán v 18. či 19. století a obsahuje necelých osm desítek opisů artikulí až na výjimky pražských cechů.⁶⁷ V současnosti se jedná o největší dochovaný soubor v Čechách, který zachycuje řadu jediných exemplářů statut pražských pořádků.

Na závěr lze soudit, že určité množství cechovních artikulí pražských cechů se nachází ve fondech vídeňských archivů. Tuto možnost doposud žádný z badatelů neproověřil.

3.1.2 Úřední knihy

Druhou skupinu písemných pramenů představují úřední knihy vedené cechy. Jejich předobraz lze spatřovat v městských knihách, přičemž míra a úroveň jejich vedení závisela na finančních možnostech organizace.

V nejstarší době se setkáváme (obdobně jako u městských knih) s jedinou knihou, do níž se zapisovalo vše důležité týkající se cechu. Zápisy mohly obsahovat opisy artikulí nebo informace o jednotlivých členech, ale hlavně se soustředily na zachycení účetní agendy. Zájem o vedení „*register příjmů a výdajů*“ bylo primární motivací zakládání úředních knih u menších cechů prokazatelně ještě v 17. století. Zápisy o cechovních schůzích, přijetí učedníků do učení či přijetí nového mistra bylo do knih často zapisováno pouze v souvislosti s poplatky, které se při těchto příležitostech vybíraly. U bohatších cechů docházelo k rozdělení vedené agendy na několik řad úředních knih. Mezi cechy s nejrozvinutější agendou náležely organizace krejčích, řezníků, mlynářů a nákladníků vaření piva, přičemž v případě dvou posledně jmenovaných živností byl tento stav dán existencí městské instituce přísežných mlynářů zemských a osmipanského úřadu, které cechy těchto profesí spravovaly.

Od konce 18. století docházelo k výraznějším zásahům vrchnostenských úřadů do praxe vedení cechovních knih i ke kontrolám vedeného účetnictví. To vše vedlo k většímu sjedno-

⁶⁶ Ty však částečně podchytil ve své práci Michal Fiala. Michal FIALA (ed.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001.

⁶⁷ Národní knihovna České republiky (dále NK ČR), Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15.

cení jednotlivých typů cechovních knih, pro něž začaly být dokonce vydávány knihy s předtištěnými formuláři.⁶⁸

Jednotlivými typy úředních knih se již zabývali dřívější i současní badatelé⁶⁹ a není cílem tohoto oddílu platnou klasifikaci resumovat. Význam pro náš výzkum má každá kniha vedená cechem bez ohledu na konkrétní typ. Důležitými momenty při práci s cechovními knihami je proto zjistit časový rozsah a co nejlépe určit původce písemnosti (v případě pražských měst se jedná o určení městské příslušnosti cechu). Zatímco časový rozsah je zpravidla evidován, městská příslušnost původce není často patrná. Ke zjištění územní působnosti organizace je potřeba analýza jednotlivých zápisů a personální rozbor členů příslušného cechu. Podle městské příslušnosti jednotlivých řemeslníků cechu lze určit městskou příslušnost organizace (potažmo lze výzkum zúžit na cechmistry). Bohužel taková práce s prameny není v podmínkách předkládané práce možná, nicméně udává možný směr dalšího směřování bádání.

Úřední knihy byly vedeny tovaryšskými organizacemi (tzv. menšími pořádky). Zde je důležité upozornit na skutečnost, že v rámci pražského souměstí docházelo k vytváření těchto organizací pro tovaryše tří pražských měst i v době, kdy existovaly cechy jednotlivých měst. Vydání artikulí společné tovaryšské organizace a následné vedení knih proto není dokladem celopražského cechu mistrovského.

Největší celek čítající několik set svazků úředních knih pražských cechů se dnes nachází v Archivu hlavního města Prahy. Navzdory tomuto velkému počtu je patrné, že se jedná o torzovitě dochovanou část původního množství. Rukopisy se nacházejí jednak ve fondech jednotlivých cechů,⁷⁰ jednak jsou součástí sbírky rukopisů.⁷¹ Výjimku tvoří knihy původního bratrstva malířů a dalších uměleckých řemesel a následného cechu malířů, které jsou uloženy v Archivu Národní galerie.⁷² V tomto souboru se nachází vůbec nejstarší dochovaná kniha profesního sdružení ze 14. století.⁷³

⁶⁸ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 15.

⁶⁹ Tamtéž, s. 15–16; Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská*, s. 57–63.

⁷⁰ Příkladem je edičně vydaná zápisná kniha pražských stavitelů. Ivana EBELOVÁ (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903*, Praha 1996.

⁷¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, soupis dokumentů AMP, Praha 2006. Rozbor několika úředních knih provedl Robert Krejcar. Robert KREJCAR, *Pohled na několik řemeslnických cechů pražských v době předbělohorské na základě cechovních knih*, diplomová práce, 1978, FF UK.

⁷² Karel CHYTIL, *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*, Praha 1906; Rudolf KUCHYNKA, *Manuál pražského pořádku malířského z let 1600 – 1656*, Památky archeologické (dále PA) 27, 1915, s. 24–46; týž, *Účetní kniha staroměstského pořádku malířského 1699–1781*, PA 28, 1916, s. 25–29 a 77–88; Martin HALATA (ed.), *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656*, Praha 1996.

⁷³ Matthias PANGERL (ed.), *Das Buch der Malerzeche in Prag*, Vídeň 1878; Adolf PATERA – Ferdinand TADRA (edd.), *Das Buch der Prager Malerzeche (Kniha bratrstva malířského v Praze) 1348–1527*, Praha 1878; Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů: 1348–1527*, Praha 1996.

3.1.3 Osobní doklady

Pro cíle předkládané práce jsou nejlépe využitelné ty doklady jednotlivých členů cechů, jejichž původcem byl cech. Stranou proto ponecháme písemnosti, které svědčily o manželském původu a bezúhonnosti uchazeče o vstup do cechu a pozdější školní vysvědčení, neboť tento materiál není v otázce existence či neexistence cechu průkazný.

Nejčastějším typem osobních dokladů cechovní provenience jsou výuční a fedrovní listy, přičemž nejstarší dochované výuční listy ve sbírkách městského archivu pochází ze 16. století. *Výuční list* obdržel učeň ve chvíli, kdy úspěšně dokončil svá učňovská léta, a svému držiteli umožňoval vstup mezi tovaryše. V případě, že daná profese nebyla organizovaná v cechu, byl vydavatelem mistr, v opačném případě příslušná organizace. *Fedrovní list* (rovněž *list osvědčující* či dobově zvaný *atestace*) zavedly do českého prostředí až reformy cechovníctví Karla VI., konkrétně roku 1731 generální cechovní patent. Podle příslušných článků se jednalo o vysvědčení, které cech měl vydávat tovaryšům odcházejícím na vandr. Tato písemnost měla usnadnit držiteli přijetí u cechů jiných měst, proto byl název odvozen od slovesa *fedrovat*, jež znamenalo podporovat. Často dochází při určování obou druhů k jejich záměně, nicméně fedrovní list měl ustálenou formulaci, podle které ho vždy jednoznačně poznáme. Fedrovní listy byly roku 1827 nahrazeny vandrovními knížkami vydávanými vrchností, proto výpovědní hodnota těchto dokladů je pro tento výzkum minimální.

Velkou nevýhodou této skupiny pramenů je stav jejich dochování daný úzkou vazbou na svého držitele, po jehož úmrtí písemnost pozbyla své platnosti. Druhým faktorem ovlivňujícím množství a lokaci těchto pramenů, je jejich úloha v novověké společnosti. Výuční i fedrovní listy byly předkládány cechu toho města, ve kterém se chtěl tovaryš stát mistrem. To je důvod, proč v městském archivu nalezneme pouze malou část těchto písemností vydaných pražskými cechy. Ve své době zároveň oba typy listů sloužily jako doklad totožnosti při udílení měšťanství a stávaly se proto součástí spisů uložených u městské vrchnosti. Pouze výjimečně bývaly trvale uloženy v cechovní pokladnici.

Navzdory všem těmto obtížím, jež představuje práce s osobními doklady, jsou tyto druhy písemných pramenů nezbytnou součástí našeho výzkumu. Zároveň jsou to právě výuční a fedrovní listy pražských cechů ve sbírkách mnoha českých a zahraničních institucí, které mohou v budoucnosti zpřesnit naše stávající poznatky.

3.1.4 Vrchnostenská agenda

Aby bylo historické poznání úplné, nelze kombinovat pouze písemnosti cechovní provenience. Je proto potřeba nahlédnout i do agendy vedené vrchnostenskými úřady, městskými či zeměpanskými. Pro období končícího středověku jsou to zejména městské knihy, přičemž zmínky o profesních organizacích nacházíme ve sporech a ujednáních v mnoha typech městské agendy. Stav dosavadního prozkoumání městských knih lze označit za uspokojivý, neboť velké množství relevantních zpráv zpracoval Zikmund Winter.

Od raného novověku přibývá k městským knihám i agenda zeměpanských úřadů sestávající ze spisů vedených královskými úřady (dnes tvoří fond Stará manipulace a Nová manipulace viz 3.1.1). Zmínil-li jsem již dříve, že zde můžeme nalézt spory cechů jiných lokalit, platí to rovněž pro spory mezi jednotlivými pražskými městy, což je pro náš výzkum velmi důležitý pramen.

Zcela zásadní je však vrchnostenská agenda pro zkoumání nejnovějšího období, kdy se po roce 1784 výrazně mění mechanismy úřadování sjednoceného magistrátu. Jednotlivá oddělení magistrátní spisovny jsou velmi rozsáhlá a zpracovaná jsou jen některá. Do roku 1801 můžeme využít spisy oddělení Publicum, k nimž existuje pouze interní pomůcka Archivu hlavního města Prahy, kterou vypracovali František Holec, Jiří Hloch a Zdena Pelikánová. Pro nadcházející období byla sice živnostenská agenda vedena v oddělení E tzv. Staré spisovny, nicméně relevantní prameny nalezneme i v oddělení A, které v současné době zpracovává Martina Maříková.

3.1.5 Soupisy živností a jejich cechů

Zvláštním typem vrchnostenské agendy jsou soupisy cechů jednotlivých pražských měst, které dosud bývaly badateli využívány pouze sporadicky a jež skýtají unikátní výpovědní hodnotu. Ta nám vyvstane zejména ve chvíli, když zaneseme získané hodnoty do celkového přehledu, čímž můžeme eliminovat občasné nedostatky v jednotlivých zápisech. Těmto soupisům cechů předcházely už ve 14. století seznamy živností různého určení, u nichž dosud nebyla provedena důsledná kritika. Dochované soupisy lze rozdělit na soupisy *mimořádné* vztahující se k určité události či sepsané za konkrétním účelem, *pravidelné* vedené jako součást agendy vytvářející celistvou řadu a *pomocné* pořizované jako součást spisu.

Prvním dochovaným mimořádným soupisem je seznam devatenácti staroměstských živností bez bližšího určení na versu prvního folia nejstarší pražské městské knihy.⁷⁴ Zápis byl paleograficky datován do let 1324–1330.⁷⁵ Domnívám se, že uvedené složení městských živností odpovídá tehdy organizovaným profesím Starého Města pražského. Nacházíme zde totiž řemesla, u nichž se v této době přímo setkáváme s doklady organizace (řezníci, zbrojíři a štítatři, krejčí a zlatníci), a profese, u nichž lze organizaci předpokládat (kožešníci, ševci, pekaři, nožíři, kováři, kraječi sukna, obchodníci, truhláři (?), tkalci a sladovníci). Výčet zároveň zahrnuje několik živností, u nichž se buď předpokládá vznik cechu později (stavební řemesla tesařů a kameníků) nebo jejichž organizovanost nepředpokládáme (pícníci a solníci). Je možné, že soupis zachycoval ty profese, jejichž působnost v rámci městského hospodářství byla již v té době upravena pravidly. Tuto teorii podporuje i ustanovení cen za jednotlivé úkony tesařů a kameníků z roku 1310.⁷⁶

Z období kolem roku 1440 pochází *porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům*.⁷⁷ Tento soupis zachycuje pořadí celkem 42 staroměstských řemesel a živností organizovaných pod třinácti korouhvemi v pořádku, ve kterém mají vítat nového krále při vjezdu do Prahy. Jak bude pojednáno dále, v tomto případě nemáme pochyb o organizovanosti zastoupených profesí, neboť řemeslníci při slavnosti nezastupovali svou osobu, nýbrž provozovanou živnost.

Soupis z roku 1524 zachycuje představitele živností sjednocené pravobřežní Prahy, kteří na radnici složily náboženskou přísahu odsuzující luteránství. Výsledkem jmenný seznam řemeslníků byl dělený podle jednotlivých organizací. Bohužel rukopis č. 994 městského archivu, v němž byl tento soupis obsažený, shořel v květnu roku 1945. Zikmund Winter se stal jedním, kdo tento soupis v hrubých rysech zachytil.⁷⁸

Posledním mimořádným soupisem je zápis z roku 1562, kdy byl sepsán „*počet od pana purkmistra a pánů vybraných osob z čeládky a tovaryšů řemeslnických, kteří by ponůcku drživali v Městě Starém pražském, neb když by toho potřeba byla.*“⁷⁹ Seznam čtyřiceti staroměstských živností byl vytvořen městskou radou a kodifikoval povinnosti cechovních organizací vůči městu.

⁷⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 986, fol. 1v.

⁷⁵ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis* (dále LV) 1310–1518, Praha 2011, s. 53.

⁷⁶ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), LV 1310–1518, s. 221.

⁷⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 993, s. 257–258. V dřívější literatuře se setkáme s častým odkazem na tzv. Soběslavská práva, já však upřednostňuji tento (podle mého názoru výstižnější) název, který použil ve své studii Petr Čornej. Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, in: PSH 40, Praha 2012, s. 85.

⁷⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 580, pozn. 8.

⁷⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1235, fol. 266v.

Druhou skupinu soupisů tvoří pravidelné seznamy cechmistrů v úředních knihách pražských měst. Tyto zápisy vznikaly vždy v souvislosti s obnovou městské rady. S nejstaršími zápisy tohoto typu se setkáváme na Novém Městě pražském v roce 1528, tedy po skončení dočasného spojení pravobřežní Prahy.⁸⁰ Na tento zápis navazuje několik soupisů ze třicátých let. Z tohoto století máme k dispozici i ojedinělé soupisy z roku 1549 (kdy byly cechy de iure zrušeny), z roku 1567 a osmdesátých let 16. století. Pro období následujícího století známe souvislou řadu těchto soupisů z let 1637–1678. Přestože máme k dispozici data za období 150 let, je tento materiál poznamenaný značnou torzovitostí (tabulka 1).

Tabulka 1. Přehled soupisů cechmistrů Nového Města pražského

rok	rukopis	odkaz	rok	rukopis	odkaz
1528	AMP, rkp. 332	fol. A 3´	1639	AMP, rkp. 97	fol. 52v–57v
1530		fol. 20´	1643		fol. 178v–182v
1532		fol. B 9	1647		fol. 236v–242r
1534		fol. B 17	1650		fol. 277r–280r
1537		fol. 50	1653		fol. 292r–296r
1549	AMP, rkp. 1420	fol. 184r – 184v	1658		fol. 307r–311v
1549		fol. 474v–475r	1666		fol. 322r–327r
1567	AMP, rkp. 25	fol. 3r–5v	1670		fol. 330v–338v
1581	AMP, rkp. 96	fol. 18r–22v	1671		fol. 340v–345r
1584		fol. 104v–108v	1674		fol. 349r–354r
1637	AMP, rkp. 97	fol. 10v–15r	1678		fol. 358r–364r

Na Starém Městě pražském se setkáváme s pravidelnými soupisy cechmistrů od počátku sedmdesátých let 16. století. Stav dochování městských knih s touto agendou nám umožňuje rekonstruovat souvislou řadu pro období v letech 1571–1729. Celkově tak máme k dispozici 48 soupisů (tabulka 2), jejichž periodicita je od jednoho roku do šesti let, pouze v jediném případě je rozestup osmiletý.

Na Malé Straně rovněž nacházíme nejstarší soupisy cechmistrů ze sedmdesátých let 16. století. Specifikem těchto zápisů je roční periodicita do roku 1580, která nám umožňuje velice přesné časové zařazení vzniku cechů některých profesí (např. konváři či tesaři). Nadcházející období přelomu 16. a 17. století je poznamenáno torzovitým dochováním radních manuálů, které bylo částečně způsobeno ztrátou několika rukopisů v květnu 1945. Jen částečně byly

⁸⁰ AMP, Sbírká rukopisů, rkp. 332, fol. A 3´.

zachyceny v díle Zikmunda Wintera, který vydal soupis cechů z let 1614 a 1619.⁸¹ Pro období v letech 1630–1678 nacházíme tyto soupisy v dochovaných registrech purkmistrovského úřadu.⁸² Celkový stav soupisů je proto obdobný jako na Novém Městě pražském (tabulka 3).

Tabulka 2. Přehled soupisů cechmistrů Starého Města pražského

rok	rukopis	odkaz	rok	rukopis	odkaz
1571	AMP, rkp. 69	fol. 3r–4v	1634	AMP, rkp. 70	fol. 16r–20r
1574		fol. 20r–21v	1637		fol. 24r–29r
1575		fol. 32r–33v	1639		fol. 32v–38v
1579		fol. 48r–49r	1643		fol. 42v–46v
1581		fol. 62r–63v	1647		fol. 51r–54v
1584		fol. 80v–82r	1650		fol. 60r–64v
1590		fol. 115v–117r	1653		fol. 69r–73v
1594		fol. 150v–153r	1658		fol. 78v–84r
1599		fol. 174r–176v	1661		fol. 89v–95r
1602		fol. 181v–184v	1666	AMP, rkp. 329	fol. 5v–15r
1606		fol. 190v–192v	1670		fol. 51v–57r
1608		fol. 199r–200r	1671		fol. 79r–86r
1611		fol. 206v–208v	1674		fol. 183r–190v
1612		fol. 215v–216v	1678		fol. 215r–222r
1615		fol. 223v–225v	1682		fol. 283r–291r
1616		fol. 229r–231v	1685		fol. 308r–315r
1617		fol. 238r–240v	1689		fol. 337r–341r
1619		fol. 246r–249r	1694		fol. 366v–375r
1620		fol. 254r–256v	1699		fol. 390v–397v
1622		fol. 263r–267r	1705		fol. 419r–425v
1626		fol. 272r–276r	1710		fol. 435r–441r
1628		fol. 281r–286v	1715		fol. 466v–472r
1629		fol. 290v–295v	1723	AMP, rkp. 330	fol. 24v–31v
1631	AMP, rkp. 70	fol. 7r–12r	1729		fol. 44r–51r

Bohužel obdobná agenda nebyla v hradčanských městských knihách nalezena.

⁸¹ Zikmund WINTER, *Řemesla a živnosti*, s. 727, pozn. 4.

⁸² Knihovna Národního muzea, Sbírka rukopisů, sign. III B 3.

Z důvodu zkrácení poznámkového aparátu v oddílech věnovaných jednotlivým profesím, nebude v další části práce odkazováno na tyto soupisy. Proto jsou zde uvedeny příslušné citace touto přehlednou formou.

Tabulka 3. Přehled soupisů cechmistrů Malé Strany

rok	rukopis	odkaz	rok	rukopis	odkaz
1572	AMP, rkp. 1480	fol. 28v–29r	1639	KNM, rkp. III B 3	fol. 128v–129v
1573		fol. 95v–96r	1643		fol. 191r–191v
1574		fol. 162r	1647		fol. 259r–260v
1575		fol. 242r	1650		fol. 288r–290r
1576		fol. 301r	1653		fol. 324r–326r
1577	AMP, rkp. 1481	fol. 44r	1658		fol. 354v–355v
1578		fol. 121r	1661		fol. 377v–378v
1579		fol. 197r–197v	1666		fol. 401v–402v
1580		fol. 268r–268v	1670		fol. 414v–415v
1630	KNM, rkp. III B 3	fol. 2v–3v	1671		fol. 429v–432v
1634	AMP, rkp. 1486	fol. 164v–165v	1674		fol. 447r–450r
1637	KNM, rkp. III B 3	fol. 100v–101r	1678		fol. 469r–472r

V nejmladším období nalézáme rovněž soupisy pražských cechmistrů, které se objevily na stránkách tištěných schematismů Českého království. Z exmeplářů, které jsem měl k dispozici, lze sestavit řadu mapující vývoj cechů v letech 1814–1848 (tabulka 4).

Se soupisy cechmistrů byla v minulosti spojena ještě agenda zachycující inspektory, kteří měli od roku 1578 vrchní dohled nad pražskými řemesly.⁸³ V pozdějším období byl tento druh zápisů včleněn do soupisů cechmistrů. Se soupisy inspektorů pražských cechů se setkáváme i v nejnovějším období, konkrétně jsou dochovány dva seznamy z let 1784⁸⁴ a 1813,⁸⁵ které de facto nahrazují svou výpovědní hodnotou dřívější soupisy cechů.

Poslední skupinu tvoří soupisy pomocné, které nacházíme ve spisech spojeného magistrátu a které se vztahují ke konkrétní záležitosti. První soupis nacházíme v roce 1785, kdy cechy byly vyzvány k předložení svého účetnictví za posledních šest let. Dílčí soupis, který při tom vznikl, zachycuje pořádky, které tak již učinily.⁸⁶ Obdobným případem jsou soupisy praž-

⁸³ Bedřich MENDL, *Vývoj řemesel*, s. 38.

⁸⁴ AMP, Magistrát hlavního města Prahy (dále MHMP) I – Publicum, man. 1784, sign. XV/56, k. 11.

⁸⁵ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 39/3, k. 142.

⁸⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

ských organizací z let 1809 a 1811 související agendou cechovních příspěvků na nemocnici milosrdných bratří.⁸⁷ Obdobných soupisů existuje celá řada a nelze zde všechny zachytit. Nevýhodou většiny z nich je však patrná neúplnost plynoucí z povahy jejich účelu, primárně měly posloužit jako podklad pro zdárné ukončení dané záležitosti.

Tabulka 4. Přehled soupisů cechmistrů spojené Prahy ve schematismech

rok	odkaz	rok	odkaz
1814	druhý svazek, druhá část, s. 1–16	1835	s. 596–605
1815	druhý svazek, druhá část, s. 1–16	1837	s. 570–578
1816	druhý svazek, druhá část, s. 1–16	1838	s. 587–595
1818	druhý svazek, druhá část, s. 1–16	1839	s. 604–611
1821	s. 687–699	1840	s. 624–632
1823	s. 681–691	1841	s. 604–614
1824	s. 679–689	1842	s. 613–620
1825	s. 631–641	1843	s. 615–622
1826	s. 639–650	1844	s. 646–653
1827	s. 648–659	1845	s. 692–700
1829	s. 461–470	1846	s. 697–705
1830	s. 502–511	1847	s. 553–560
1831	s. 511–520	1848	s. 563–569
1834	s. 556–564		

3.2 Hmotné prameny

Vedle písemných pramenů jsou nositeli specifické výpovědní hodnoty i předměty, které sloužily při rituálech cechovního života a k reprezentaci organizace navenek. Přestože jejich využitelnost pro cíle této práce má značné limity, v některých případech nahrazují absenci písemných pramenů. Proto by neměly být v našem přehledu opomenuty.

⁸⁷ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 101–102; tamtéž, man. 1812–1816, sign. A 47/198, k. 156.

Na rozdíl od písemných památek byly cechovní předměty (zpravidla velké umělecké hodnoty) po zrušení cechů v roce 1860 nadále využívány při společenských událostech živnostenských společenstev. Od konce 19. století byly tyto předměty postupně předávány do městského muzea. Tehdejší ředitel městského muzea Břetislav Jelínek projevil o sbírání těchto předmětů nebývalý zájem a již kolem roku 1900 máme doklady o jednom sále vyčleněném pro tyto exponáty. Největšího rozšíření se sbírka dočkala ve třicátých letech 20. století za ředitele Antonína Novotného, který živnostenská společenstva systematicky oslovoval a přesvědčoval je o důležitosti zachování kulturního odkazu. Takto došlo k vytvoření největší sbírky v České republice, která dnes čítá přes 600 kusů.

Prvním, kdo se systematicky zabýval typologií dochovaných památek a jejich funkcí v životě organizace, byl v osmdesátých a devadesátých letech minulého století kurátor městského muzea Jan Diviš, který postupně vypracoval kompletní soupis předmětů ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy.⁸⁸ V roce 2014 zpřístupnilo městské muzeum prostřednictvím stálé výstavy *Řemesla v pořádku* ve výstavních prostorách zámku Ctěnice⁸⁹ necelou třetinu této unikátní sbírky.

3.2.1 Pokladnice

Na prvním místě musíme pojednat o cechovních pokladnicích, se během svého vývoje staly bez nadsázky srdcem cechu, ústředním bodem cechovní správy i jeho existence. Právem se pokladnicím v minulosti dostalo od členů organizace pojmenování *matka*, *klenot* nebo *archa*.⁹⁰

Instituce cechovní pokladnice se vyvinul z truhlice, do níž byl od středověku ukládán cechovní majetek a nejdůležitější písemnosti (privilegia, účty). Tato truhla byla zpravidla uložena v místě, kde se členové organizace scházeli při pravidelných schůzích bratrstva nebo cechu. V případě menších cechů bývala truhlice přechovávána v bytě hlavního cechmistrů. Postupem času na sebe braly jednotlivé úkony při zacházení s truhlicí podobu cechovních rituálů a samotná pokladnice se začala považovat za hlavní symbol organizace. Tento status jí s ohledem na její vzrůstající úlohu v rámci korporace plně náležel. Jednak v ní byl uložen majetek cechu (finance a typár), jednak cechovní statuta schválená vrchností s dalšími písemnostmi. Ty zaručovaly organizaci právní oporu její existence. Často se v artikulích setkáváme

⁸⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, Praha 1992.

⁸⁹ Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku. Historie profesního sdružování pražských řemeslníků od středověku po současnost*, katalog Muzea hlavního města Prahy, Praha 2014.

⁹⁰ Jan DIVIŠ, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, Praha 1984, s. 20.

s ustanovením, že bez otevřené pokladnice nemá cechovní schůze právní platnost. Známý jsou i případy, kdy byla slavnostně přenášena v průvodu do nového sídla cechu.⁹¹

První doklady existence cechovní pokladnice vyplývají z ustanovení o placení pokut a poplatků za přijetí do organizace v nejstarších cechovních artikulech. Ve statutách malířského bratrstva z roku 1348 se nachází zmínka o držitelích klíčů k truhlici a z roku 1351 pochází první přímý doklad existence pokladnice u českobudějovických soukeníků.⁹² Od 16. století se setkáváme s ustanoveními o cechovních pokladnicích téměř ve všech artikulech. Organizace si truhlice pořizovaly bezprostředně po svém založení, jak to můžeme vidět např. u malostranských dlaždičů v roce 1662.⁹³

Z této praxe vyplývá i hlavní přínos tohoto pramene, neboť v rámci výzdoby cechovních truhlic často bývá uveden rok, který zpravidla označuje rok vzniku této památky a zároveň cechu. V některých případech uvedený rok označuje jinou organizační změnu (např. vznik celopražské organizace). Jestliže rok označuje datum obnovy pokladnice, zpravidla je na tuto skutečnost upozorněno doprovodným textem. I tyto druhotné zápisy jsou pro nás cenným dokladem existence cechu v mladším období.

Výzdoba pokladnic nebo nápis nám přibližují profese organizované v cechu, což je další způsob, kterým k nám tyto památky promlouvají.

Složitě je však přesně určit původní cech, který si pokladnici pořídil. Pokud městská příslušnost organizace není na památce přímo uvedena, je jen omezené množství metod, jak tuto skutečnost zjistit. Využít můžeme metodu určování podle cechmistrů, jejichž jméno či iniciály nalezneme v textech o pořízení či obnově truhlice na pokladnici, nebo rozbořením organizovaných řemesel. Snad předkládaná práce bude pomůckou, která umožní další práci s těmito památkami.

Poprvé se o prezentaci cechovních pokladnic pokusil počátkem 20. století na stránkách *Časopisu Společnosti přátel starožitností českých* historik umění a někdejší ředitel městského muzea František Xaver Harlas⁹⁴ a po něm i jeho nástupce v tomto úřadě Antonín Novotný.⁹⁵ Jednalo se však spíše o zpracování těch nejkrásnějších exponátů. K systematickému soupisu přistoupil až v osmdesátých letech muzejní kurátor Jan Diviš, který zpracoval všechny ce-

⁹¹ Jan DIVIŠ, *Pokladny*, s. 19.

⁹² Tamtéž, s. 20.

⁹³ AMP, Cech dlaždičů Praha, inv. č. 2 (sign. Dlaždiči 3), fol. 46v.

⁹⁴ František Xaver HARLAS, *Cechovní pokladny v Museu kr. hl. města Prahy*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 11, 1903, s. 122–128.

⁹⁵ Antonín NOVOTNÝ, *Pražské cechovní truhlice a korouhve*, Umělecké památky 20, Praha 1948.

chovní pokladnice nejprve v samostatném katalogu a počátkem devadesátých let v souborném katalogu všech cechovních předmětů ve sbírce městského muzea.⁹⁶

3.2.2 Typář

Jestliže jsme mluvili o pokladnici coby symbolickém ztělesnění cechu, pečetidlo reprezentovalo organizaci v právním prostředí. Z tohoto důvodu bylo nezbytné, aby symboly v pečetním obrazu nebo opis (případně obojí) přesně označovaly profese organizované v cechu a danou lokalitu. Tím se z dochovaného pečetidla či jejich otisku, pečeti, stává velmi důležitý pramen dokládající existenci konkrétního cechu.

Přestože máme zprávy o cechovní symbolice už z druhé poloviny 14. století, první doklady pečeti profesních organizací pocházejí až ze století následujícího.⁹⁷ Od 15. století se setkáváme s institucí cechovní pečeti (později dokonce s pečeti cechmistrovskou či s typářem menších pořádků) po celé období existence cechovního systému. Zůstává otázkou, zda si pečetidla pořizovaly všechny cechy nebo zda se jednalo o prestižní záležitost. U několika bohatších cechů máme doklady dokonce o větší a menší cechovní pečeti. Od první poloviny 19. století se začínáme setkávat i s kovovými cechovními razítky.

Přestože pokladnice i typáře podávají obdobné informace, výpovědní hodnota pečetidel, pečeti a razítek je pro nás mnohem větší. Profese organizované v daném cechu byly nejčastěji reprezentovány atributy v pečetním poli a zároveň výčtem v opisu. Na rozdíl od pokladnic se však v legendě cechovních pečeti setkáváme s důsledným označením lokality působnosti cechu, což bylo dodržováno i v případě organizací jednotlivých pražských měst.

Pečetidlo může datovat danou organizaci několika způsoby, přičemž nejobecnější dataci do určitého období či století poskytuje rozbor umělecké stylizace pečetního obrazu a užitého typu písma. Prvním způsobem datace je případ, kdy je rok zakomponován do pečetního obrazu, opisu nebo nápisu. V takovém případě letopočet zpravidla určuje rok zhotovení typáře nebo může odkazovat k roku vzniku cechu. Druhá možnost datace je podle vyrytého roku na dorzální straně pečetní desky. Tento způsob jednoznačně určuje rok pořízení typáře. Posledním způsobem datace cechu podle dochovaného pečetidla je datace písemné památky, k níž byla pečeť přitištěna. Tento způsob datace s jistotou pouze nejzazší, tzn. nejstarší, rok existence typáře a cechu. Nelze se spolehnout na předpoklad, že pečetidlo bylo používáno pouze po čas existence původní organizace. K pečetění starým pečetidlem (snad kvůli odkazu na tradici a starobylost své organizace) docházelo bez ohledu na měnící se organizační strukturu cechu.

⁹⁶ Jan DIVIŠ, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, Praha 1984; též, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, Praha 1992.

⁹⁷ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 16.

V případě pražských mečířů nacházíme původní typář staroměstského cechu z let 1550–1650 ještě na cechovních písemnostech celopražské organizace z počátku 19. století.⁹⁸

Na rozdíl od ostatních cechovních předmětů jsou dnes cechovní pečetidla uložena ve sbírce typářů v Archivu hlavního města Prahy. Tento soubor pečetidel a razítek, jejichž původci byly profesní organizace byl v roce 1999 zpřístupněn formou katalogu.⁹⁹ V minulých letech byla rovněž zpřístupněna část sbírky kreseb pečetí, pečetidel a razítek Miroslava Milce.¹⁰⁰ Auto-rova sbírka je výsledkem mnohaleté práce a v případě cechovních pečetí čítá okolo 2 500 kreseb pečetí organizací českých měst. Oproti katalogu má tato edice pro nás přínos v zachycení pečetí, u nichž se nedochoval typář. Na druhou stranu zde nalezneme řadu kreseb typářů pražských cechů, které byly důkladně zpracovány ve zmíněného katalogu. To v našem případě značně omezuje přínos edice na několik jednotlivin.

3.2.3 Ostatní cechovní předměty

Obdobnou vypovídající hodnotu mají pro naše bádání i ostatní cechovní předměty používané při slavnostech a rituálech cechu. V obecné rovině je můžeme rozdělit do dvou základních skupin podle funkce, kterou v životě organizace zastávaly:¹⁰¹

- 1) předměty dokumentující vnitřní život organizace – sem patří kromě pokladnice, typáře, ferule (symbolická žezla představených), výběrčí pokladničky nebo misky na příspěvky členů organizace, vývěsní štíty z cechovních místností, různé druhy nádob na pití (vilkumy, nádoby pro společné pití, nádoby jednotlivých členů) a také mistrovské kusy v majetku cechu
- 2) předměty určené pro reprezentaci cechu na veřejnosti – hlavním zástupcem této skupiny předmětů jsou korouhve, uniformy, svícny v kostelech, kde měl cech svůj oltář, vývěsní znamení na sídle cechu, odznaky, pohřební štíty, příkrovy na rakve apod.

Funkci jednotlivých předmětů dostatečně popsal Jan Diviš a nově Martina Lehmannová,¹⁰² proto se zaměřím na výpovědní hodnotu vybraných předmětů.

⁹⁸ Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla v pražských městech v raném novověku*, bak. práce, 2013, FF UK, s. 46.

⁹⁹ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.

¹⁰⁰ Miroslav MILEC, *Cechovní pečete I*, České Budějovice 2011; též, *Cechovní pečete II*, Brno 2013.

¹⁰¹ Dělení bylo převzato od Jana Diviše, který však vymezil ještě třetí skupinu cechovních památek – předměty různého určení, mezi které řadíme vzorníky, fotografie představených a osobní památky na členy cechu. Vzhledem k tomu, že tento druh materiálů autor nezahrnul ve větší míře do svého soupisu, z něhož při práci s hmotnými prameny vycházím, tuto skupinu v práci opomím. Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 12.

¹⁰² Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 12–19; Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 33, 51, 81, 101, 119, 145 a 163.

V první řadě si věnujme feruli, ve které můžeme vidět obdobu rychtářského práva. Tento cechovní předmět se svou výzdobou nejvíce blíží pokladnicím s tou výjimkou, že nemáme doklad o jejich pořizování v bezprostřední souvislosti se vznikem organizace. Proto rok uváděný na feruli nemusí být rokem založení cechu. I zde nacházíme atributy organizovaných živností, záznamy o obnově památky a jména představených cechu.

Druhým pramenem jsou krásně vyvedené korouhve, pod nimiž cechy kráčely při významných slavnostech v životě sídelního města. Při bližší práci s těmito materiály bohužel zjistíme, že jejich výpovědní hodnota je poměrně malá. V roce 1781 vydal Josefa II. nařízení, které zakázalo používání dosavadních korouhví obrovských rozměrů (dochované torzo korouhve cechu řezníků naznačuje, že původní velikost praporu byla nejméně 5x3 m). Nově císař cechům povolil malé standarty unifikovaného rozměru cca 60x90 cm.¹⁰³ Nové korouhve si pořídily cechy k příležitosti korunovace Leopolda II. českým králem, proto dochovaný soubor korouhví dokumentuje cechovní činnost až od počátku devadesátých let 18. století. Jedinou výjimkou pocházející ze staršího období je již zmíněné torzo praporu řezníků s vyobrazením Karla VI.

Nejrůznější nádoby, výběrčí pokladničky a pohřební štíty mají pro náš výzkum rozdílný přínos závisející na zvoleném způsobu výzdoby. Na řadě předmětů jsou uváděna (obdobně jako na pokladnicích a ferulích) jména či iniciály cechmistrů či starších tovaryšů. K lepší interpretaci by proto posloužil jmenný soupis představených jednotlivých pražských cechů.

¹⁰³ Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 51.

4. Vývoj cechovního zřízení

Než začneme výklad o jednotlivých ceších pražského souměstí, měl by být nejprve vytvořen obecný historický rámec vývoje cechovního systému v Čechách. Do něho následně můžeme lépe zasadit dílčí poznatky plynoucí z předkládaného výzkumu. Oddíl věnovaný politickým mezníkům cechovního vývoje vytváří zároveň pomocnou periodizaci vytvořenou pro účely této práce.

4.1 Vznik cechů

Téma počátku cechovních organizací dodnes zůstává problémem, jehož zodpovězení se evropské vědecké prostředí doposud nedočkal. Dochovaná pramenná základna bohužel nedovoluje počáteční etapu vývoje cechů dostatečně objasnit.

S nejstaršími organizacemi řemeslníků se setkáváme již v pozdní antice (*collegia opifica*), nicméně rozvoj cechovního systému měl pravděpodobně jiné kořeny. Zatímco němečtí badatelé druhé poloviny 19. století (v souladu s kulturní politickou linií německého kancléře Otto von Bismarcka) viděla předobraz cechů v germánských gildách, vědci přišli s dalšími teoriemi. Podle nich se cechy vyvinuly z náboženských bratrstev, raně středověkých dvorských spolků, nařízených pořádků při městských trzích či dobrovolných uskupení příslušníků stejné profese.¹⁰⁴

Kolébkou cechovního zřízení se v jedenáctém století staly městské aglomerace v západní Evropě (severní Itálie, Francie a posléze Porýní), odkud se v průběhu 12. a 13. století postupně rozšířilo do dalších německých a středoevropských oblastí. Nově zakládané organizace byly v raném stadiu značně ovlivňovány regionálními podmínkami dané lokality i jejím kulturním a právním prostředím. To je ostatně důvod, proč je složité postihnout a popsat tuto první etapu cechovnictví. Profesní organizace byly v první polovině 13. století natolik rozšířené, že již můžeme mluvit o cechovním hnutí.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Arndt KLUGE, *Die Zünfte*, s. 35–49.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 57.

4.1.1 Počátky cechovního systému v českých zemích

Otázce geneze českých cechů se jako první věnoval Zikmund Winter, který roku 1904 poprvé vyslovil svou teorii o vývoji cechů z původně dobrovolných náboženských bratrstev.¹⁰⁶ Revize se tato teorie dočkala až v meziválečném období, kdy svou teorii o vzniku cechů z nucených pořádků formuloval Bedřich Mendl.¹⁰⁷ Tyto pořádky byly vytvářeny městskou správou z organizačních a vojenských důvodů. Vznikly tak dva základní koncepty, které navzdory kritice marxistických badatelů Josefa Janáčka¹⁰⁸ a Marie Kučerové¹⁰⁹ zůstaly základními pilíři každého výkladu o počátcích cechů. Josef Janáček se domníval, že není důležitá vnější forma organizace, nýbrž vznik organizace sám o sobě. V jeho koncepci se zájmy řemeslníků na vytvoření organizace hájící jejich výrobní práva a zájmy městské správy na vytvoření systému usnadňující organizaci městského obyvatelstva protkly právě v zakládání cechovních organizací. Proto se snažil postihnout hospodářská východiska a dopady vzniku těchto sdružení.

Chybou teorie o původních náboženských bratrstvech jsou oprávněné pochybnosti o existenci bratrstev ryze duchovního charakteru. U několika doložených bratrstev sice náboženský charakter převládal, ale zároveň v jejich artikulech byly formulovány požadavky hospodářského charakteru. Naproti tomu teorie o nucených počátcích spočívá na jediném klíčovém dokumentu, kterým je staroměstský požární řád z roku 1314. S ohledem na tyto skutečnosti v následném výkladu popíšu počátky českých cechů na základě jiných hledisek, kterými jsou zejména různé projevy organizovanosti provozovatelů stejné profese z vlastních i vrchnostenských potřeb.

V první polovině 13. století začal v českých zemích přerod správních center a obchodních středisek v nové hospodářské, správní i právní jednotky – *města*. Konstituování nových měst probíhalo poměrně rychle a již v osmdesátých letech 13. století můžeme považovat základní síť měst v Čechách a na Moravě za dotvořenou. Vliv německého prostředí byl nesporný a důkladem mohou být např. dva okruhy městského práva (magdeburský a norimberský) a rovněž převzetí jihoněmeckého výrazu *Zeche* pro označení nových profesních organizací. V době utváření městské sítě v českých zemích byl již cechovní systém v německém prostředí poměrně rozšířený. Hledala-li městská vrchnost mechanismus, podle kterého by efektivně organizovala nově se utvářející městské obyvatelstvo pro vojenské, berní či organizační účely, nacházela v německých a rakouských městech fungující model organizace měšťanů podle

¹⁰⁶ Zikmund WINTER, *První cechy řemeslné v Čechách*, ČMKČ 78, 1904, s. 1–19, 201–220.

¹⁰⁷ Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, ČCH 33, 1927, s. 1–13, 307–346.

¹⁰⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

¹⁰⁹ Marie KUČEROVÁ, *Príspevky k dějinám cechů do roku 1419*, dipl. práce, 1959, FF UK.

profesí. Rovněž řemeslníci českých a moravských měst spatřovali v profesních organizacích prostředek k ochraně svých živností. Závěrečná čtvrtina 13. století se proto nesla ve znamení souboje dvou protichůdných principů.

Na jedné straně bylo v zájmu vrchnosti udržovat ve městě zdravé konkurenční prostředí, na druhé straně usedlí živnostníci tvořící základ hospodářské prosperity města a platící městu daň měli požívat při svém snažení ochranu a podporu vrchnosti proti ostatním provozovatelům téže živnosti. Potřebný systém organizace měšťanů podle profesí se náhle stal zbraní zástupců organizovaných živností v prosazování svých hospodářských zájmů.

Za vlády Přemysla Otakara II. pravděpodobně došlo k udělení dvou významných privilegií pražským řemeslníkům. Ve formuláři Jindřicha Vlacha nalezneme text, v němž Přemysl Otakar II. povoluje pražským zlatníkům volit ze svého středu čtyři mistry, kteří by zkoušeli jakost cenného kovu.¹¹⁰ Druhou výsadou udělenou tímto panovníkem pražským řezníkům bylo mílové právo na výsek a prodej masa.¹¹¹ V obou případech je při kritice těchto zpráv poukazováno na způsob dochování. V případě pražských zlatníků se jedná o text obsažený ve formulářové sbírce a v případě řezníků o ústní svědectví představených staroměstského cechu z roku 1339 (tzn. minimálně šedesát let od popisovaných událostí). Petr Čornej však v případě pražských řezníků pokládal existenci cechu za vlády Přemysla Otakara II. za možnou, a argumentoval dokladem znojenského řeznického cechu k roku 1285.¹¹² Instituce cechů ostatně nebyla tomuto králi neznámá. Seznámil se s ní v rakouském prostředí, kde roku 1276 zrušil vídeňské organizace.¹¹³ Ať už přijmeme tyto doklady cechů v tomto období jako důvěryhodné nebo je odmítneme, zmíněná zpráva o znojenském cechmistrovi tamějších řezníků je obecně přijímána jako průkazná.¹¹⁴

Další zprávou, která dokládá organizaci měšťanů podle profesí a snad i existence již rozvinutého cechovního systému, je zpráva o vjezdu krále Václava II. do Prahy v roce 1283.¹¹⁵ Usnesení z nadcházející doby přesvědčivě prokazují rozvoj cechovních organizací, proti kterým král Václav II. za svého života několikrát zasáhl. Roku 1290 zakázal sdružování brněnským řemeslníkům¹¹⁶ a obdobné ustanovení nacházíme i v horním zákoníku *Ius regale montanorum*. Snaha krále zamezit hospodářský a politický vzestup řemeslnických organizací však byla přerušena jeho smrtí a nadcházejícími boji o český trůn.

¹¹⁰ Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) II, Praha 1882, s. 1017–1018 (č. 2341).

¹¹¹ Josef STRNAD, *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad I*, Plzeň 1891, s. 49–50 (č. 46).

¹¹² Petr ČORNEJ, *Kočíčka, Kurvička, Kokot*, s. 35.

¹¹³ Vladimír Jan SEDLÁK, *O počátcích erbů pražských cechů*, Praha 1945, s. 6.

¹¹⁴ Josef EMLER (ed.), *RBM II*, s. 582 (č. 1347).

¹¹⁵ Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* (dále FRB) II, s. 366; Václav Vladivoj TOMEK, *DMP I*, Praha 1855, s. 203.

¹¹⁶ Antonín BOČEK (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV.*, Olomouc 1845, s. 385–387 (č. 303).

Roku 1308 čteme znovu o vítání krále pražskými řemeslníky organizovanými podle profesí, a přestože je zpráva o příjezdu Jindřicha Korutanského v tomto ohledu méně konkrétní než předchozí líčení vítání krále Václava II., je tato skutečnost zřejmá.¹¹⁷ Na závěr tohoto výkladu o počátcích cechovního systému v českých městech zařadíme již zmíněný požární řád Starého Města pražského z roku 1314, který nařizoval každému řemeslu pod pokutou hasit vzniklý požár ve městě vlastními háky.¹¹⁸ Toto usnesení je důkazem konečného prosazení dělení obyvatelstva podle živností (v tomto případě možná cechů) v každodenním životě města.

Přestože historici právem kladou rozvoj cechů v českých zemích až do první poloviny 14. století, domnívám se, že u některých řemesel můžeme tento rozvoj předpokládat již v poslední čtvrtině 13. století.

4.1.2 Vznik organizace

Důležitou otázkou při studiu profesních organizací je samotný proces vzniku těchto společenstev. Odkdy již můžeme považovat danou živnost za organizovanou? Jak se tato organizovanost projevovala a které z těchto projevů můžeme sledovat v dochovaných pramelech? Poslední otázkou je, zda můžeme sledovat v procesu zakládání cechů změny v závislosti na čase.

V počátcích badání o středověkých ceších se vznik organizace nejčastěji odvozoval od nejstarších dochovaných artikulí. Proti takovému způsobu práce se ostře vymezil Josef Janáček, v jehož širokém pojetí cech nebyl založen novými artikulemi, nýbrž vznikl ve chvíli, kdy si „řemeslníci určitého výrobního oboru začínají činit nárok na to, aby jejich organizace si přivlastnila kompetenci v živnostensko-politických otázkách.“¹¹⁹ Já s tímto názorem plně souhlasím, ale je otázkou, kdy tento okamžik nastal a zda jej můžeme postihnout.

Bedřich Mendl ve své stati o počátcích českých cechů stanovil rozdíl mezi bratrstvem a cechem na základě potřeby vrchnostenského souhlasu. Zatímco dobrovolné sdružení náboženského charakteru takové povolení při svém vzniku nepotřebovalo, nebylo v minulosti možné, aby organizace hospodářského charakteru ovlivňující městský trh vznikla bez souhlasu vrchnosti.¹²⁰ Proto vznik každého cechu byl spojen s písemným pořízením, jež na sebe vzalo v mladším období ustálenou podobu cechovních statut. Již od středověku se můžeme setkat se statuty, která cech vyloženě zakládala (např. jehláři roku 1436), ale zároveň se mohlo jednat i o vzájemnou dohodu dvou řemesel potvrzenou městskou radou (např. řezníci a huntýři).

¹¹⁷ Josef EMLER (ed.), *FRB IV*, s. 114.

¹¹⁸ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *LV 1310–1518*, s. 221.

¹¹⁹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje*, s. 100.

¹²⁰ Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, s. 11–12.

Čím mladší období budeme zkoumat, tím konkrétnější dokument o vzniku cechu můžeme nalézt. Někdy se badatelé dopouští té chyby, že hledají podobné „zakládací dokumenty“ i ve starším období. Ustavující pořízení vždy muselo existovat, mohlo však mít různé formy. Nenalézáme-li jej, musíme hledat jiné důkazy profesní organizovanosti.

V předchozím výkladu o počátcích českého cechovníctví jsme se již setkali s různými projevy soudržnosti řemeslníků stejné živnosti z důvodů reprezentačních, organizačních a hospodářských. Klíčovým je přitom okamžik, kdy řemeslník přestal vidět v řemeslníkovi stejné profese svého konkurenta a uvědomil si, že vzájemnou spoluprací lze dosáhnout lepší pozice v rámci městského hospodářství. Nazíráme-li výše popsané události z tohoto úhlu pohledu, zjistíme, že při vítání krále nešlo o pouhou organizaci oslavujícího davu, nýbrž o prezentaci organizovaných profesí. Dokladem toho je porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům (viz 3.1.6). Obdobně nelze interpretovat požární řád z počátku 14. století jako přenášení povinností při požáru na provozovatele všech městských profesí, nýbrž jako kodifikaci závazků již ustavených profesních organizací vůči městu, jak to vidíme v roce 1562 v případě ponůcek (viz 3.1.6). Nacházíme-li proto v obdobných případech zmínky o živnostech, lze takové profese v tuto chvíli považovat za organizované. Skutečnost, zda charakter takového uskupení je ryze náboženský či hospodářský nebo kombinace obojího, není důležitá.

Pro objasnění mého pojetí této problematiky jsem záměrně vybral situace, s nimiž se setkáváme v počátcích cechovního hnutí i na sklonku středověku. Připouštím, že tyto zvyklosti nemusely být na konci 13. století ustáleny v takové míře, jak se s tím setkáváme v 15. a 16. století, ale rád bych poukázal na zřejmé paralely vycházející ze starších tradic, které nepodléhaly častým změnám.

Posledním důkazem existence profesního sdružení, o němž bych se chtěl zmínit, je existence jeho představených (*bratrský mistr* u bratrstev, *starší přísežní* či *cehmistři* v případě cechů). Skutečnost, že provozovatelé stejné profese vyvolí zástupce své živnosti, kteří mají hájit jejich hospodářské zájmy, je prokazatelným důkazem organizovanosti řemesla.

4.2 Významné mezníky

Po celé období fungování cechů můžeme sledovat různé přístupy jednotlivých panovníků k cechovní problematice. U mnoha silných panovníků nalézáme snahu tuto otázku nežádoucí

monopolizace trhu řešit. Přestože nalezneme příspěvky o proticechovní politice Karla IV.¹²¹ a Ferdinanda I.,¹²² ucelenější pohled na tuto problematiku chybí.

Tato kapitola přibližuje tři události, které vytváří ve vývoji vztahu mezi cechy a panovníkem významné předěly. Zvolené okamžiky byly vždy výsledkem dlouhotrvajících procesů, které bych zde rád rámcově nastínil.

4.2.1 Zrušení cechů královských měst v roce 1547

V průběhu 15. století došlo v českých královských městech k proměně mocenských pozic a cechy, které sehrály během husitských válek důležitou úlohu při organizaci jednotlivých složek měšťanů, vyšly do nadcházejícího období politicky posílněny. Projevy přehnaných ambicí řemeslnických organizací můžeme sledovat na jejich angažovanosti v událostech první poloviny 16. století. Úspěšný bojkot daně třicátého peníze v letech 1534–1535 byl dokonce namířen i proti samotnému panovníkovi.¹²³ V čele českého království však roku 1526 stanul schopný panovník Ferdinand I., jehož vnitřní politika od počátku jeho vlády směřovala k posílení oslabené pozice panovníka. Založením královské komory roku 1527 začal uplatňovat důslednou centrální fiskální politiku. Své proticechovní stanovisko deklaroval král již v roce 1527, kdy zrušil cechy ve Vídni a dolnorakouských městech.

Vhodná příležitost k provedení obdobných opatření v Čechách se Ferdinandovi I. naskytla v letech 1546–1547. Protahující se náboženský konflikt v Říši známý jako šmalkaldská válka a nechuť českých stavů povolit králi svolání zemské hotovosti přiměly Ferdinanda ke svolání armády rozkazem. Toto porušení práv stavů vyvolalo první stavovské povstání proti panovníkovi, které v důsledku nejednotného postupu českých stavů a včasný ústup šlechty ze společného odboje skončilo porážkou. Represivní opatření se proto dotkla zejména královských měst, jež setrvala v odboji osamocena.

Panovník využil situaci v dosud nebyvalé míře, podniknuté kroky sledovaly dva hlavní cíle – větší závislost městské samosprávy na královských úřadech a omezení politické a hospodářské síly městského stavu. Ferdinandovi se zároveň naskytla příležitost k provedení obdobných reforem cechovníctví, jaké zavedl dříve v Dolních Rakousích. V červenci roku 1547 byla králi odevzdána všechna městská privilegia včetně cechovních artikulí. Už v září téhož roku panovník většinu ze zabavených privilegií městům vrátil, ale cechovní artikule mezi nimi nebyly. V nových privilegiích královských měst bylo výslovně řečeno, že se cechy „*vyzvihují*“ (ve smyslu ruší), s dodatkem, že „*těch více [...] dopuštěno býti nemá, kromě toho po-*

¹²¹ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, ČČH 33, 1927, s. 15–20 a 307–331.

¹²² Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, ČsČH 7, 1959, s. 231–242.

¹²³ Tamtéž, s. 234–236.

*řádku a obyčeje, kterýž zachovávají při přijímání na řemeslo a při tovaříších každého řemesla, při tom se zůstává...*¹²⁴

Zatímco Zdeňka Karlová interpretovala toto nařízení tak, že výrazem cech jsou myšlena zabavená cechovní privilegia, tedy právní podstata každého organizace,¹²⁵ Josef Maršál rozuměl pod výrazem cech samosprávnou složku organizace. Pořádek v jeho pojetí byla struktura, jež byla zachována.¹²⁶ Takové rozdělování podstaty cechovní organizace však považují za nesprávné (viz 2.2). Proti tě výkladům se postavil se svým výkladem Josef Janáček. Podle něho byly cechy královských měst roku 1547 zrušeny bezvýhradně obdobně jako ve dvacátých letech cechy dolnorakouských měst. Jediné, co narušovalo dikci zákazu, bylo ustanovení o řádech přijímání tovaryšů a udělování mistrovství, ve kterém chybělo určení odpovědných osob.¹²⁷ V tomto jediném bodu spatřoval Janáček nedůslednost Ferdinandova nařízení a možný důvod, proč cechy nadále působily. Ferdinand nepřipouštěl právní existenci cechů, přestože je v praxi tiše toleroval. Jediný důvod, proč cechovní soustavu českých královských měst nenahradil novým živnostenským systémem, byl patrně nevalný výsledek provedených reforem v dolnorakouských.¹²⁸

Již roku 1558 připustil Ferdinand I. možnost navrácení zabavených artikulí po jejich prošetření komisí sestavenou z městských hejtmanů a čtyř měšťanů. V letech 1561–1562 byla cechům privilegia navracena a tímto způsobem confirmována ve své platné (někdy upravené) podobě. Vypouštěny byly články, které odporovaly novým zásadám královské politiky.¹²⁹

Jaké byly reálné dopady Ferdinandova trestu? Král tímto razantním krokem ukázal představeným cechům, kdo je skutečným suverénem prostoru královských měst a rozhoduje o existenci cechovních organizací. Pravomoci na volenou samosprávu cechu byly omezeny a dohled nad organizacemi byl svěřen královskému rychtáři, který udílel souhlas ke schůzím cechu tvořící jeden z pilířů cechovní samosprávy. Na určitou dobu tak byly potlačeny politické ambice cechů. Zároveň se ukázalo, že nahrazení cechovní soustavy představuje komplexnější problém, jehož řešení si v budoucnu vyžádá náročnější přípravu, než jakou byl Ferdinand I. ochoten této problematice věnovat.

¹²⁴ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I.*, s. 418.

¹²⁵ Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 62.

¹²⁶ Josef MARŠÁL, *Cechy Nového Města*, s. 40–43.

¹²⁷ Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů*, s. 238.

¹²⁸ Tamtéž, s. 241.

¹²⁹ Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 64–67.

4.2.2 Reformy cechovnictví Karla VI.

Ferdinandův zásah do politického vývoje raně novověkého cechovnictví zůstal na dlouhou dobu ojedinělým. Nadcházející období sice přineslo drahotní řády, kterými se král a stavy snažily usměrňovat vývoj trhu v královských městech, nicméně ten byl ve své nezměněné podobě i nadále pevně spoután monopoly jednotlivých cechů.

Panovníkem, který se jako první odhodlal k přípravě rozsáhlých změn v hospodářství monarchie, byl císař Leopold I. V letech 1698–1700 proběhl formou dotazníků předběžný průzkum mínění nižších správních složek na připravovanou reformu. Císař původně přemýšlel o zrušení cechovního systému. Zamýšlené změny se však setkaly s výrazným odporem ze strany většiny dotázaných, kteří nejvíce poukazovali na společenský, organizační a kulturní význam profesních organizací. Ojedinělý byl požadavek novoměstského hejtmána Ferdinanda z Vrtby na úplné zrušení cechů, přičemž hlavními důvody jeho kritiky stávajícího systému byl klientelismus ztěžující provozování živností jinak schopnými řemeslníky.¹³⁰

Roku 1708 navázal na snahy svého otce Josef I., který dvorským dekretem stanovil, že všechny cechovní artikule musí být potvrzeny panovníkem. Jednalo se o další krok k připravovaným změnám, k nimž přistoupil počátkem třicátých let jeho nástupce Karel VI.

Dne 16. listopadu roku 1731 vydal císař Karel VI. *generální cechovní patent*, kterým se měly řídit všechny cechy českých zemí. V návaznosti na usnesení z roku 1708 byla hned v prvních člancích opakována neplatnost artikulí vydaných jinou instancí než panovnickou. Velkým zásahem do dosavadních zvyklostí bylo zrovnoprávnění všech cechů, čímž zanikla instituce tzv. zemských cechů. Aby se zabránilo pokračování v dosavadní praxi vrchních cechů, byla zakázána vzájemná korespondence mezi cechy jednotlivých lokalit. Obdobně tvrdě bylo zakázáno držení cechovního tajemství, přičemž schůze se směly odehrávat pouze v přítomnosti zástupce vrchnosti. Patent zakazoval, aby si sám cech stanovil maximální počet mistrů v cechu nebo počet tovaryšů u jednoho mistra. To mohl pouze panovník.

Velká část ustanovení byla namířena proti tradičním cechovním zvykům, např. šenkování či dávání za vyučenou spojené s dehonestujícími úkony vůči vyučenému učedníkovi. Patent zlepšoval postavení tzv. mladšího mistra (naposledy přijatý mistr), který vykonával obesílání mistrů ke schůzi a další provozní úkony. Zákazy se dotkly i tovaryšů, kterým byly zrušeny tzv. menší pořádky, a zároveň jim bylo zapovězeno světit modré pondělky.

Celkové vyznění patentu sleduje zejména změnu v dosavadní praxi organizací, bojoval proti mnohdy nesmyslným zvyklostem a předsudkům (např. ustanovení týkající se nečistých

¹³⁰ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje*, s. 276.

profesí) a snažil se uvolnit mechanismy kariérního postupu. Ty se v minulosti staly pro tovaryše, kteří nepocházeli z mistrovských rodin, takřka neprostopné. Nově měla být dána větší šance řemeslníkům pouze na základě jejich dovedností. Největší změnou tohoto nařízení byla skutečnost, že se netýkala pouze cechů královských měst, nýbrž všech organizací, tedy i cechů vrchnostenských měst. Závěrečná ustanovení ukládala cechům povinnost uchovávat výtisk patentu v pokladnici a jednou ročně jej předčítat na cechovní schůzi a při propouštění vyučeného učedníka.

V lednu následujícího roku byly vydány prováděcí předpisy pro městské rady, které měly zajistit distribuci generálního patentu do jednotlivých cechů. Zároveň vyšly instrukce pro zemské úřady, jež měly na starosti přezkoumání dosavadních artikulí všech cechů působících v českých zemích.

Vydáním generálního cechovního patentu a prováděcích předpisů měly pravděpodobně reformy skončit, nicméně při revizi cechovních artikulí cechů českých měst a městeček vyšla najevo velká rozdílnost základních ustanovení jednotlivých organizací. Proto Karel VI. začátkem roku 1739 vydal *generální cechovní artikule*, které s okamžitou platností nahrazovaly dosavadní statuta cechů měst třetí a čtvrté kategorie podle rozdělení prováděcího předpisu z roku 1732. Tato pravidla byla však závazná i pro cechy měst první a druhé kategorie ve všech oblastech, jež nebyly ošetřeny v jejich vlastních artikulích.

V závěru těchto reforem byla v roce 1739 vydána ještě jedna právní úprava, která dovovala manufakturám soutěžit s cechy o zakázky.¹³¹

4.2.3 Zrušení cechovního systému

Po vydání generálních cechovních artikulí nastalo pro cechy klidné období počátku vlády Marie Terezie. První reformy této panovnice se týkaly zejména obnovy úřadů spravující živnostenskou agendu na zemské a centrální úrovni. Od padesátých let však začala Marie Terezie se změnami, které se cechů dotkly bezprostředně.

V roce 1754 byl vydán patent zakazující přimys (nucený vstup do cechu) u nově zakládaných organizací. O dva roky později toto nařízení rozšířila na dosavadní cechy soukeníků.¹³² Císařským reskriptem z roku 1755 byly živnosti rozděleny na komerční a policejní, přičemž u komerčních řemesel se nadále počítalo s jejich rozvojem v manufakturách.

Proměny cechovního systému v duchu nových tržních požadavků pokračovaly i za vlády Josefa II., který zaujal vyhraněný proticechovní postoj. Už počátkem osmdesátých let zrušil

¹³¹ David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, s. 25.

¹³² Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 190.

cechy některých řemesel (např. malířů a řezníků) a v roce 1787 uvolnil trh se dřevem na novoměstském Podskalí, když došlo ke zrušení plaveckého cechu. Císař systematicky odmítal povolovat zakládání nových cechů a roku 1791 vydal nový generální cechovní patent, který taxativně vymezoval cechovní živnosti.¹³³

Za vlády obou těchto panovníků docházelo nejen k dalšímu omezování ekonomické síly cechů, ale zároveň k jejich prvnímu přerodu ve společenstva nového typu – *grémia*. Jednalo se o jiný způsob organizace provozovatelů vybraných živností, u nichž panovníci považovali další setrvání cechovních principů za nežádoucí. Marie Terezie založila roku 1773 grémia chirurgů organizovaná podle krajů a obdobně si počínal Josef II. roku 1804 v případě kupců.

Počátek 19. století přinesl stagnaci v dalších změnách, které však byly neodvratné. V roce 1827 byl vydán patent, který zaváděl místo dosavadních fedrovních listů vydávaných cechy vandrovní knihy, které nově vydávaly příslušné vrchnostenské úřady.

Nově vznikající spolky na povzbuzení průmyslu a další dobrovolné iniciativy šlechty a průmyslníků jsou jasným dokladem nastupujících požadavků liberalismu eskalujících v revolučním závěru čtyřicátých let 19. století. Rok 1848 započal přerod celé společnosti, který se dotkl i dosavadní organizace řemesel a živností. Zákonem z roku 1850 (č. 122 ř. z.) byly zřízeny obchodní a živnostenské komory v městech a okresech habsburské monarchie. Dalšími kroky bylo zrušení celní hranice mezi západní a východní částí soustátí a konečné vytvoření živnostenské svobody.

Té bylo dosaženo vydáním tzv. *prozatímního živnostenského řádu* dne 20. prosince roku 1859 (patent č. 227 ř. z.). Tato právní úprava organizace řemesel a živností nabyla platnosti 1. května roku 1860 a s konečnou platností rušila cechovní organizace. Tím byla zavedena úplná živnostenská svoboda v malovýrobě. Profesní organizace však tímto datem nezánikly. Na případech mnoha profesí vidíme, že nově vznikající živnostenská společenstva zachovávala stejnou personální strukturu i sociální a kulturní činnost jako cechy v předešlé době akorát pod jiným názvem.

Ve vedení úředních knih organizací a dalších písemností nenastává rokem 1860 žádná nápadná změna a nová živnostenská společenstva si i nadále pořizují obdobné předměty sloužící k reprezentaci řemesla v rámci městských slavností jako předtím. Přesto je důležité činit mezi cechy a společenstvy rozdíl a důsledně tyto dva různé typy organizací odlišovat. Podstata obou typů i pramenná základna k jejich dějinám plně koresponduje s odlišnostmi dějinných epoch, v nichž se rozvíjely, utvářely a zanikaly.

¹³³ David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, s. 25.

5. Bratrstva a cechy

Nyní je na čase přejít k vlastnímu výzkumu, který si kladl za cíl zmapování profesních sdružení, která ovlivňovala hospodářský, sociální, kulturní a někdy i politický život v pražských městech. S ohledem na více než pětisetleté období, kdy cechy v této lokalitě existovaly, byl nadcházející výklad rozdělen do tří částí. Zohledněno přitom bylo časové hledisko, neboť řada vývojových momentů byla dána především obdobími, ve kterém můžeme totožné jevy sledovat i u jiných cechů.

Jak už bylo v úvodu k práci řečeno, pro účely chronologického rozdělení vývoje pražských cechů byly stanoveny dvě události. První z nich je zrušení cechů v českých královských městech Ferdinandem I. po neúspěšném prvním stavovském povstání a druhý předěl tvoří reformy cechovního systému za vlády Karla VI. ve třicátých letech 18. století. V těchto intencích byly ostatně členěny i kapitoly o obecném vývoji českého cechovního systému.

Jsem si vědom toho, že při periodizaci vývoje šlo využít i jiné historické mezníky (např. husitské války, třicetiletá válka nebo spojení pražských měst), které ve větší míře reflektují hospodářské i organizační změny ve vývoji Prahy. Ale zvolená periodizace je rovněž účelná, její výhodou je zejména rozdělení zkoumaného období na tři podobně dlouhé etapy. Z hlediska vývoje řemesel a živností dává možnost zohlednit proměnu struktury pozdně středověkých, raně novověkých a novověkých městských profesí.

V úvodu každé části bude výklad, který by měl poskytnout souborný pohled na vývoj cechovního systému v pražských městech daného období. Zohledněny v něm budou zejména širší jevy plynoucí z vývoje jednotlivých cechů.

V rámci každého období jsou statě o jednotlivých ceších řazeny abecedně podle živností. Tento způsob byl zvolen především z toho důvodu, že stávající obecně přijímané dělení profesí do odvětví není pro potřeby tohoto výzkumu vhodné. Dělení řemesel a živností do skupin profesí potravinářských, dřevozpracujících, stavebních, pracujících s hlinou, textilních, oděvních, kožedělných, kovodělných a služebných kombinuje ve své kategorizaci dvě hlediska, totiž s jakým materiálem dané profese pracovaly a zároveň co bylo jejich finálním produktem. Je zde však velké množství řemesel, jejichž zařazení na základě takového dělení není jednoznačné, neboť splňují více kritérií.

Součástí každé statě jsou cizojazyčná (latinská, německá) a staročeská označení profese, která byla v daném období pro pojmenování profese používána v prostoru pražského souměstí. Celkový přehled ve formě glosářů je připojen k práci jako příloha.

Jednotlivé statě mají standardizovanou strukturu. V úvodu prvního příspěvku dané profese jsou uvedeny odkazy na literaturu a archivní fond cechu, je-li dochován a uspořádán. Následný popis živnosti přibližuje problematiku technologie nebo výrobního sortimentu. Části věnované cechovnímu vývoji v jednotlivých pražských městech jsou v tomto pořadí: Staré Město pražské, Nové Město pražské, Malá Strana a Hradčany. V případě meziměstských cechů je řazení upraveno specifikům daného vývoje.

5.1 Do roku 1561

Není mým cílem zde opakovat již řečené, proto zde nebude znovu pojednáno o nejistých počátcích pražských cechů v poslední čtvrtině 13. století (viz 4.1.1). Svůj výklad začnu v první polovině 14. století, do níž spadá první rozmach cechovního zřízení v pražských městech. Pokud na počátku tohoto století narážely snahy řemeslníků zakládat cechy na zamítavý postoj krále Václava II., v období nástupnických sporů po předčasné smrti jeho syna tomuto rozvoji už nebránila osobnost silného panovníka.

Soupis devatenácti staroměstských živností z druhé poloviny dvacátých let, z nichž minimálně ve čtrnácti případech můžeme očekávat profesní sdružení na cechovních principech, je dostatečným dokladem tohoto rozvoje. Podle mého názoru by měl být s ohledem na tuto skutečnost revidován pohled historické vědy na rozvoj cechů na přelomu 13. a 14. století. Přijme-li hypotézu, že proces mohl být v období interregna urychlen a umocněn, stále zde chybí adekvátní výchozí situace.

Zařazení soupisu devatenácti staroměstských řemesel do výkladu rozvoje cechovních organizací na Starém Městě pražském je klíčový, neboť dosavadní výklad působil disharmonickým dojmem. S poukázáním pouze na doklady organizací řezníků, krejčích, pltněřů s dalšími zbrojnými řemesly, zlatníků, mlynářů, soukeníků a sladovníků mohl počet staroměstských cechů na konci 14. století nesprávně evokovat nebývalý rozvoj organizací ve druhé polovině tohoto věku.

Roku 1348 byla založena nová městská část, která byla již od počátků zahrnuta do svazku pražského souměstí. Záměrem Karla IV. bylo vybudovat v této lokalitě silnou ekonomiku založenou na řemeslné malovýrobě. Poprvé svůj záměr přesunout na Nové Městě pražské kovo-

zpracující výrobu vyjádřil král v listině z roku 1347.¹³⁴ Roku 1348 svůj záměr uskutečnil a vydal písemnost, ve které byla vyjmenována řemesla, jejichž představitelé se měli přestěhovat do nově založené lokality. Jednalo se o sladovníky, pivovarníky, koláře a kovodělné profese s výjimkou výrobců zbraní.¹³⁵ Obecně se přijímá názor, že přání a následný příkaz zakladatele vyšel naprázdno, ale chybí prameny, které by umožnily sledovat hospodářský vývoj Nového Města pražského v prvním desetiletí jeho vývoje. V dlouhodobém měřítku se Karlův záměr nezdařil, neboť v novoměstském prostoru došlo k rozvoji úplně jiného odvětví řemeslné výroby.

Počátky rozvoje cechovnictví na Novém Městě pražském spadají až do druhé poloviny padesátých let, což koresponduje s dobou, která byla potřeba pro vybudování základní infrastruktury a základních center budoucího hospodářského života. Roku 1359 udělil Karel IV. Novému Městu pražskému práva na masné krámy, což můžeme pokládat za první počín v nově se rodícím městském hospodářství.¹³⁶ Už nadcházejícího roku nechal osadit novoměstské hradby a bašty střelci, kteří za odměnu obdrželi silný monopol na výrobu i opravu samostřílů. Ze šedesátých let máme doklady o dalších ceších, jimž udělil privilegia samotný panovník. V roce 1365 to byl společný cech pasířů, tobolářů a měšečníků a organizace štítářů.

Na těchto příkladech můžeme vidět snahu panovníka podpořit rozvoj řemesel a živností v lokalitě, jejíž založení sám inicioval. Přestože doklady o ceších dalších řemesel chybí, předpokládám rozvoj přinejmenším u těch, jež byly mezi prvními na Starém Městě pražském (např. krejčí, kováři, pekaři, sladovníci, soukeníci či kožešníci). Doklady organizací některých ze zmíněných řemesel skutečně v poslední čtvrtině 14. století na Novém Městě nacházíme.

Již ze zmíněných statut některých cechů vyplývá, že cechovní vývoj na Novém Městě pražském se od staroměstského prostředí lišil. To ostatně vyplývá i z rozboru řemeslného vývoje těchto měst, který pro začátek 15. století provedl Jaroslav Mezník. Z něho vyplývá, že Staré Město pražské bylo i nadále střediskem dálkového obchodu a kovodělné výroby. Nové Město pražské se na druhou stranu stalo centrem kožedělných řemesel. Převládaly zde rovněž živnosti potravinářské a stavební.¹³⁷

Významným předělem ve vývoji cechovnictví nesporně bylo období husitských válek, během nichž se cechy osvědčily jako důležitá organizační struktura městského obyvatelstva. Proměna hospodářské a sociální struktura byla dána odchodem katolických mistrů i nahrazením tradičního patriciátu novými představiteli města zpravidla řemeslnického založení. To

¹³⁴ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. 72–76 (č. 48).

¹³⁵ Tamtéž, s. 83–85 (č. 50).

¹³⁶ Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ (edd.), *RBM VIII (1358–1363), část I. 1358–1359*, Praha 1954, s. 165–166 (č. 259).

¹³⁷ Jaroslav MEZNÍK, *Pražská řemesla*, s. 5–38.

vše způsobilo, že spolu s emancipací měst v pohusitském období zaznamenalo cechovníství konečné prosazení v hospodářském životě pražského souměstí.

Naprosto retardačním však bylo toto období pro malostranské cechy. Bohužel nám pramenná základna nedovoluje udělat si představu o jejich vývoji v době předhusitské, nicméně vypálení Malé Strany v počátečních letech husitských válek tento vývoj završilo. Po konsolidaci malostranských poměrů začal proto rozvoj znovu. Pozoruhodné však je, že tento rozvoj nastával velmi pomalu. To bylo dáno skutečností, že se malostranští řemeslníci stávali členy staroměstských nebo novoměstských cechů. Tento moment vysvětluje, proč se se samostatnými malostranskými cechy setkáváme ve větší míře až v poslední čtvrtině 15. století.

Rozvoj cechů v pohusitské době je nesporný. Důvodem však byla již nastíněná proměna městské společnosti během husitských válek nikoliv proměna odbytových možností, neboť, jak prokázal Miroslav Polívka na příkladu zbrojních řemesel, hospodářské podmínky vytvořené dlouhotrvajícím válečným konfliktem neměly dlouhodobý dopad.¹³⁸

Je na místě upozornit na jistý optický klam, na jehož základě byly formulovány přehnané závěry. V kontrastu s pramennými možnostmi doby předhusitské je zejména v novoměstském prostoru velké množství dochovaných privilegií doby pohusitské. Nemusí to však vždy znamenat vznik nových organizací. Cechy ve velké míře využívaly období, které bylo profesním sdružením politicky nakloněno, k dosažení co nejpříznivějších podmínek na trhu pro své členy. Proto s čísly, která srovnávají početní stav cechů doby předhusitské a pohusitské, je zapotřebí pracovat opatrně.

Cechovní konjunktura pokračovala i za vlády Vladislava II. Jagellonského, za jehož vlády řada cechů dosáhla na královské potvrzení svých dosavadních práv. Překvapivě však tato doba nepřináší nové monopoly. Cechovní systém v pražských městech byl na počátku 16. století pozvolna dotvořen, což platí i pro prostor Malé Strany.

Velkou organizační změnou bylo sjednocení Starého a Nového Města pražského v letech 1518–1528. V tomto období došlo k hromadnému vzniku meziměstských cechů, s nimiž jsme se mohli v podmínkách pražského souměstí setkat již od konce 14. století. V mnoha případech bylo toto spojení dočasné a zaniklo v prvním desetiletí po opětovném rozdělení Starého a Nového Města pražského. V některých případech však meziměstský charakter přetrval i do nadcházejícího období.

¹³⁸ Miloslav POLÍVKA, *Vývoj zbrojních řemesel*, s. 47–74.

5.1.1 Barvíři kůží

latinsky: *coloratores*

staročesky: *kožebarvíři*

Jednou ze specializovaných řemesel, která v minulosti zpracovávala kůže, byla profese barvířů kůží. Tito řemeslníci již ve středověku získali v pražských městech monopol na vydělávání jemných kůží (skopových, jeleních nebo srnčích), jež následně barvili na všechny barvy kromě bílé a žluté. Bílé kůže tradičně vydělávali jircháři a na žluté kůže získali monopol další specialisté zámišníci.¹³⁹

Sledování počátků cechovních organizací barvířů kůží v pražských městech je ztíženo ztrátou relevantních zápisů v městských knihách, které shořely při požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Jsme proto odkázáni na závěry Zikmunda Wintera, který tyto nedochované prameny zpracoval.

Původně byli barvíři kůží organizováni v cechu rukavičkářů, který byl společný pro Staré i Nové Město pražské. První doklady o hájení jejich monopolu pochází ze třicátých let 15. století.¹⁴⁰ Podle výpovědi z roku 1453 byli barvíři kůží do rukavičkářského cechu přijati na jejich vlastní žádost.¹⁴¹ Posléze však barvíři začali požadovat větší podíl na správě společné organizace, proto došlo mezi oběma řemesly ke sporům, které vyústily ve vytvoření dvou samostatných cechů v roce 1438.¹⁴² Společný cech drželi barvíři kůží obou měst po zbytek 15. století a ještě na počátku století nadcházejícího.

V letech 1528–1537 máme v soupisech novoměstských cechmistrů doklady o tom, že tento cech sdružoval i barvíře pláten, které snad můžeme v této organizaci předpokládat už na počátku 16. století (viz 5.1.2). Stále se jednalo o původní meziměstský cech staroměstských a novoměstských mistrů, který byl v roce 1539 obnoven.¹⁴³ Následně se tento cech stal společným i pro zámišníky, jak dokládají dva soupisy novoměstských cechmistrů z roku 1549 a nález z roku 1560.¹⁴⁴

Na Novém Městě pražském rovněž vystupují v pramenech tzv. *bavíři pruských kůží*, kteří v roce 1435 vedli spor s jircháři¹⁴⁵ a ze statut novoměstských koželuhů se dozvídáme o jejich

¹³⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 585.

¹⁴⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 444.

¹⁴¹ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 465.

¹⁴² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 575. Dozvuky této události nacházíme ve zprávě z roku 1453. Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 465.

¹⁴³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 585.

¹⁴⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 990, fol. 172v–173r.

¹⁴⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 444.

organizaci.¹⁴⁶ Je však možné, že se jednalo pouze o jiné označení barvířů kůží, či specialistů z nich.

Na Malé Straně pravděpodobně nedošlo k tak rozsáhlé specializaci kožedělných řemesel, proto se v této lokalitě nesetkáváme s jejich cechy.

5.1.2 Barvíři pláten

Barvíři a mandlíři pláten se v minulosti stali předmětem zkoumání heraldiků, neboť v případě jejich cechu se dochovala (až na jedinou výjimku) ucelená řada originálních erbovních listin.¹⁴⁷ Fond cechu byl uspořádán roku 2004 Zlatou Brátkovou.¹⁴⁸

Zatímco barvíři kůží kůže nejen barvili, ale i vydělávali, barvíři pláten se nijak nepodíleli na samotné výrobě plátna. Jejich náplň práce představovalo pouze barvení látek. Ke specializaci barvířské profese došlo pouze v případě pláten, barvení sukna obstarávaly soukenické dílny. S touto profesí byla úzce technologicky, místně i organizačně propojena živnost mandlířů. Navzdory tomu byly tyto profese navzájem rozlišovány, neboť zatímco barvíři měli na starosti barvení, mandlířům náleželo bělení plátna a jeho finální hlazení za pomoci mandlovacích válců.

První zmínky o organizovaných barvířích pláten pochází z počátku 16. století, kdy k roku 1518 nacházíme na Starém Městě pražském zmínku o jejich cechu.¹⁴⁹ S ohledem na další vývoj můžeme usuzovat, že barvíři pláten už v této době byli ve společném cechu s barvíři kůží, který sdružoval staroměstské i novoměstské mistry. Dokladem této hypotézy je Winterův rozbor přísahajících barvířů z roku 1524, kdy „*přišlo na radní dům 10 barvířů, ale byli mezi nimi i barvíři koží*“.¹⁵⁰ Cech barvířů kůží i pláten spolehlivě dokládají soupisy novoměstských cechmistrů z let 1528–1537, jak už bylo pojednáno dříve.

Dalším pramenem pro vývoj barvířské organizace je pro nás až navrácení privilegií zemskému cechu barvířů a mandlířů pláten Ferdinandem I. roku 1562. Pramenná základna nám bohužel neumožňuje rekonstruovat vývoj jejich organizace v období let 1537–1547, kdy jim následně byly odňaty jejich dosavadní artikule. Celá situace je ještě méně srozumitelná, neboť roku 1549 v soupisech novoměstských cechmistrů nacházíme pouze barvíře kůží se zámišníky.

S ohledem na míru udělených práv při navrácení artikulí v roce 1562 (znak a zemská povaha cechu) se domnívám, že tento cech existoval již na počátku čtyřicátých let. Je možné, že

¹⁴⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/87, s. f., k. 1778.

¹⁴⁷ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 78–84.

¹⁴⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech barvířů a mandlířů 1753–1868*, inventář AMP, Praha 2004.

¹⁴⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1046, fol. 174v–175r.

¹⁵⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 435.

obnovení cechu barvířů kůží Starého a Nového Města pražského v roce 1539 proběhlo z důvodů organizačních změn v této organizaci a snad se mohlo jednat právě o osamostatnění barvířů pláten.

5.1.3 Bečváři

latinsky: *doliatores*

německy: *Binder*

Zatímco Jaroslav Jásek se ve své studii zabýval pouze heraldikou bečvářského řemesla,¹⁵¹ Jakub Hrdlička v této souvislosti zpracoval studii též o vývoji pražského řemesla.¹⁵² Dochovaný cechovní archiv uspořádala v roce 2004 Zlata Brátková.¹⁵³

Bečvářství spolu s bednářstvím jsou dvě tradiční řemesla, která stahováním opracovaných dřevěných lišt vyráběla dřevěné nádoby a sudy. Obě řemesla se často zaměňují, což je způsobeno i skutečností, že v latině a němčině existují stejná označení pro obě profese. Původně však mezi oběma profesemi existovaly značné rozdíly jednak v materiálu, s nímž pracovaly, jednak v sortimentu, který vyráběly. Bečváři vyráběli z „černé“ sudoviny (tzn. dubového dřeva) zejména sudy a pivovarské kádě, bednářské produkty pocházely z bílých dřev a zahrnovaly okovy, vědra a jiné menší nádoby.¹⁵⁴

V podmínkách větších měst, kde byl velký odbyt sudů (pivovarnictví, vinařství, ale i obchod obecně), se v mnohem větší míře rozvíjelo bečvářství, což můžeme sledovat i v případě pražského souměstí. S bednáři se v pramenech setkáváme pouze zřídka a až do 19. století nikdy ve vztahu s cechovními organizacemi. Zikmund Winter zastával hypotézu, že obě řemesla byla v Praze směřována pod souborným pojmem bečvář,¹⁵⁵ Jakub Hrdlička se oproti tomu domníval, že v pražských městech k rozdělení tohoto řemesla na dvě živnosti nedošlo.¹⁵⁶ Když ponecháme stranou řešení vzájemného vztahu obou profesí, domnívám se, že až do 19. století, kdy se i v Praze prosadilo používání termínu bednář pro výrobce sudů, bychom pro představitele této živnosti měli využívat v tomto prostředí tradiční označení bečvář.

Přestože pro své tvrzení neuvedl Václav Vladivoj Tomek žádný pramen, první zmínku o staroměstském bratrstvu bečvářů našel k roku 1404.¹⁵⁷ Brzké počátky cechu tohoto řemesla

¹⁵¹ Jaroslav JÁSEK, *Bečváři a bednáři*, in: Heraldická ročenka (dále HR) 1994, Praha 1994, s. 111–116.

¹⁵² Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 84–88.

¹⁵³ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech bednářů a bečvářů 1597–1867*, inventář AMP, Praha 2004.

¹⁵⁴ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 86.

¹⁵⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 452.

¹⁵⁶ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 86.

¹⁵⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *DMP II*, s. 391.

snad již ve druhé polovině 14. století lze předpokládat na základě skutečnosti, že v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům jsou bečváři řemeslem korouhevním.

Obdobně nepřesné jsou i poznatky o počátcích novoměstského cechu. Dosavadní chybné tvrzení, že cech vznikl roku 1443, lze snadno vyvrátit zprávou z roku 1442, v níž konšelé potrestali tamější bečváře za jejich odpor vůči svým cechmistrům.¹⁵⁸

Nejpozději roku 1503 došlo k vytvoření meziměstského cechu, který byl společný pro obě větší pražská města.¹⁵⁹ Zmíněného roku totiž došlo k dohodě mezi staroměstskými a novoměstskými mistry o společném nákupu dovážené sudoviny. Toto ujednání lze plným právem považovat za počátek společné organizace, nicméně se setkáme i s ojedinělým tvrzením, že tento meziměstský cech vznikl již roku 1443.¹⁶⁰ Toto tvrzení však nepovažuji za pravděpodobné i s ohledem na torzovitě dochované zprávy z tohoto období.

Společný cech bečvářů Starého a Nového Města pražského byl roku 1527 obnoven¹⁶¹ a přetrval i nadcházející rozdělení obou městských celků. Pražští mistři nadále setrvali ve společné organizaci a roku 1541 přijali společné usnesení o cechovní čeledi.¹⁶²

Otázkou zůstává, zda do společné pražské organizace náleželi v tomto období i malostranští bečváři. O jejich příslušnosti ke staroměstskému cechu máme totiž doklady až ze sedmdesátých let 16. století.

5.1.4 Bradýři

latinsky: *barirases, barbitonsores*

staročesky: *barvíři, balbíři*

O bradýřích bylo v minulosti již několikrát pojednáno (nejčastěji v souvislosti s lazebníky a chirurgy). Jejich vývojem se krátce zabýval Antonín Gindely ve své stati o cechovnictví v 16.–18. století.¹⁶³ Počátkem osmdesátých let 20. století jim samostatný medailonek věnoval František Holec¹⁶⁴ a jejich cechovní vývoj ve vztahu k heraldice zpracoval Jakub Hrdlička.¹⁶⁵ V roce 2011 se stali pražští bradýři, lazebníci a chirurgové tématem bakalářské práce Alžběty Laňové, která je zatím nejúplnějším zpracováním dějin těchto profesí v období raného novověku.¹⁶⁶ Ve své diplomové práci se Alžběta Laňová zabývala dějinami chirurgů v 18. a 19.

¹⁵⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 102v–103r.

¹⁵⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 452.

¹⁶⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 566.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 566; Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 85.

¹⁶² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2134, fol. 427v.

¹⁶³ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 157–158.

¹⁶⁴ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech bradýřů*, Praha '83, 1983, č. 9, s. 34.

¹⁶⁵ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 88–92, 102–106.

¹⁶⁶ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští bradýři, lazebníci a chirurgové v raném novověku*, dipl. práce, 2011, FF UK.

století.¹⁶⁷ Fond cechu lazebníků, bradýřů a grémium chirurgů uspořádala v roce 2006 Zlata Brátková.¹⁶⁸

Označovat středověkého bradýře novějším pojmem holič by nebylo správné, neboť tato profese v sobě snoubila nejen živnost holičskou, nýbrž i ranhojičskou. Vývoj tohoto oboru úzce souvisel s institucí středověkých lázní. Z lazebníků se postupem času začali vymezovat specialisté, kteří byli pojmenováni podle hlavní náplně své pracovní činnosti, kterou bylo holení pánských brad. Ranhojičská složka, kterou okrajově zajišťovali i lazebníci, byla od počátku rozvoje této živnosti její nedílnou součástí. Bradýři se však zaměřovali výhradně na vnější zranění, nelze je proto považovat za doktory v dnešním slova smyslu.

Počátky organizace pražských bradýřů spatřovali dosavadní badatelé v cechu lazebníků, který vznikl nejpozději v první polovině 15. století. Výjimkou je tvrzení Václava Vladivoje Tomka, že bradýři byli členy malířského bratrstva, což není pravděpodobné a patrně se jedná o historikův omyl.¹⁶⁹ Zatímco František Holec se domníval, že k osamostatnění bradýřů ze společné organizace s lazebníky došlo už ve druhé polovině tohoto století,¹⁷⁰ Jakub Hrdlička zastával stanovisko, že společný cech bradýřů a lazebníků se vyskytuje ve zprávě z roku 1449, v artikulech z roku 1477 i v panovníkově privilegii z roku 1509.¹⁷¹ Domnívám se, že předpoklad Jakuba Hrdličky není správný, neboť zmíněné písemnosti se týkají výhradně lazebníků. Jediným argumentem pro společný cech obou profesí ještě na počátku 16. století jsou atributy ranhojičů v uděleném erbů. To lze však vysvětlit tím, že i lazebníci v omezené míře ranhojičské úkony taktéž prováděli. Teorie Františka Holce navíc koresponduje i se skutečností, že už v roce 1524 vystupují při náboženské přísaze bradýři a lazebníci samostatně. To by v případě, že by tento cech byl ještě roku 1509 společný pro obě živnosti, znamenalo celkem výraznou organizační změnu v poměrně krátkém čase. Ostatně důkaz toho, že se zmíněné privilegium Vladislava II. týkalo pouze lazebníků, můžeme vidět v navrácených artikulech Ferdinandem I. Zatímco lazebníkům bylo Vladislavovo privilegium tímto způsobem konfirmováno, v případě bradýřů se s obdobným potvrzením nesetkáváme. Těm totiž již roku 1553 udělil Ferdinand I. jiné privilegium, kterým zrovnoprávňoval s ostatními řemesly pouze bradýře.¹⁷²

Přestože máme v tomto období doklady pouze o novoměstských cechmistrech, cech bradýřů byl společný pro mistry tří pražských měst.

¹⁶⁷ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští chirurgové v pramenech 18. a 19. století*, dipl. práce, 2014, FF UK.

¹⁶⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech lazebníků, bradýřů a Gremium chirurgů Praha 1657–1884*, inventář AMP, Praha 2006.

¹⁶⁹ Václav Vladivoj TOMEK, *DMP II*, s. 391.

¹⁷⁰ František HOLEC, *Z dob slávy Cech bradýřů*, s. 34.

¹⁷¹ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 89.

¹⁷² Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští bradýři*, s. 41–42.

Brusiči viz nožíři

latinsky: *slaiferii*

staročesky: *šlajfěři, šlejřři*

Čepelníci viz nožíři

německy: *Klingenschmiede*

Helmíři viz platnéři

latinsky: *galeatores*

německy: *Helmer*

Heveráři viz zámečníci

5.1.5 Hodináři

latinsky: *horologistæ, orlogiatores, magistri orlogii, corectori orlogii*

staročesky: *orlojníci*

Obecně se k dějinám pražských hodinářů vztahuje jediný příspěvek, kterým je krátká stať Františka Holce.¹⁷³ Hodinářům malých hodin se však navíc okrajově věnoval ve své studii i Antonín Gindely.¹⁷⁴ Fond cechu v městském archivu je sice nazvaný *Cech hodinářů Praha* bez bližšího určení druhu hodinářské specializace, nicméně obsahuje písemnosti vztahující se zejména k hodinářům malých hodin. Pouze účetní kniha z přelomu 18. a 19. století je částečně vedena spojeným cechem hodinářů obojího řemesla. Fond uspořádala Zlata Brátková v roce 2007.¹⁷⁵

Již od 14. století se setkáváme v pražských městech s dalšími specialisty zámečnické profese, a to s hodináři. V tomto období můžeme mluvit o jediném hodinářském řemesle, jehož představitelé sestrojovali mechanismy věžních hodin a menších hodin fungujících na stejném mechanismu poháněném závažím. Teprve vynález perkového mechanismu umožnil specializaci hodinářů na výrobu malých strojků, ti jsou však až profesí novověku.

Zprvu nebylo toto řemeslo početným a bylo provozováno jednotlivci, kteří působili u panovníckého dvora nebo pečovali o konkrétní věžní mechanismus (např. staroměstský orloj). Je otázkou, zda už v této době se považovali za součást cechu, který vznikl při zámečnicích a ostružnicích. Je možné, že jejich členství v této organizaci je spojeno až s rozvojem této pro-

¹⁷³ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech hodinářů*, Praha '83, 1983, č. 5, s. 34.

¹⁷⁴ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 112–113.

¹⁷⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech hodináři Praha 1708–1814*, inventář AMP, Praha 2007.

fese v 15. a 16. století, nicméně první doklad o jejich účasti ve společném cechu zámečníků, ostružníků a příbuzných profesí pochází z roku 1560.¹⁷⁶

S obdobnou situací se setkáváme na Malé Straně jen s tou výjimkou, že v navrácených artikulech tamějšího cechu zámečníků a ostružníků z roku 1562 se o účasti hodinářů dozvídáme až z ustanovení o mistrovském kusu.

5.1.6 Hrnčíři

latinsky: *figuli, lutifiguli, ollifices, ollatores*

německy: *Töpfer*

Pražským cechům hrnčírů věnoval zatím krátkou stat' pouze František Holec¹⁷⁷ a vývojem jejich organizací ve vztahu k heraldice se zabýval Jakub Hrdlička.¹⁷⁸ Fond cechu, který je dnes uložený v městském archivu, uspořádala v roce 2005 Zlata Brátková.¹⁷⁹

Hrnčíři patřili mezi řemesla, která zajišťovala výrobu předmětů denní potřeby. Vedle nádob různého účelu vyráběli už od středověku i kamna, která zdobili kachlemi.¹⁸⁰

Navzdory své početnosti pražští hrnčíři dosáhli vytvoření cechu až ve druhé polovině 15. století. Dosavadní badatelé souhlasně tvrdili, že cech na Starém Městě pražském existoval nejpozději roku 1488, kdy král potvrdil artikule novoměstského cechu. Už Zikmund Winter však upozornil, že hrnčíři byli ve větší míře usazeni právě na Novém Městě pražském.¹⁸¹ Při bližším zkoumání nastíněných hypotéz navíc zjistíme, že žádný z badatelů neuvedl pro období předcházející spojení pravobřežní Prahy roku 1518 žádný relevantní pramen, který by potvrdil existenci staroměstského cechu. Domnívám se proto, že na Starém Městě pražském se stalo hrnčířství cechovním řemeslem až po spojení obou větších pražských měst v důsledku rozšíření působnosti původního novoměstského cechu do této lokality.

První zmínka o cechu na Novém Městě pražském pochází až z roku 1488. Toho roku byly organizaci uděleny purkmistrem a městskou radou artikule, které o měsíc později potvrdil panovník Vladislav II.¹⁸² Z textu této písemnosti je však patrné, že cech existoval již před tímto datem, nicméně bližší období zatím určit nelze. Základ meziměstského cechu vznikl podle mého názoru až po spojení pravobřežní Prahy rozšířením působnosti novoměstského cechu

¹⁷⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 63r.

¹⁷⁷ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech hrnčírů*, Praha '82, 1982, č. 3, s. 34.

¹⁷⁸ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 92–97.

¹⁷⁹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech hrnčírů 1637–1861*, inventář AMP, Praha 2005.

¹⁸⁰ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech hrnčírů*, s. 34.

¹⁸¹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 157 – 158, 494.

¹⁸² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 108; Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 483–487.

i na prostor Starého Města pražského, kde došlo k monopolizaci do té doby svobodné a nepočetné živnosti.

Mladší doklady z roku 1535 a 1559 svědčí o tom, že společný cech obou větších pražských měst trval i po opětovném rozdělení Starého a Nového Města pražského.¹⁸³

5.1.7 Hřebenáři

latinsky: *pectinifices, pectinatores, pectinistæ*

německy: *Kammer, Kampelmacher*

Fond cechu, který je dnes uložen v městském archivu, byl uspořádán Zlatou Brátkovou v roce 2009.¹⁸⁴

Hřebenáři byli řemeslníky, kteří pracovali s poměrně širokým spektrem materiálů (dřevo, kosti a rohy, kovy). Vyráběli jednak hřebeny na vlasy, jednak hřebeny sloužící k rozčesávání vlny, kožešin a dalších materiálů během výrobních procesů.¹⁸⁵

Jediným pražským městem, ve kterém byl v tomto období ustaven hřebenářský cech, je Nové Město pražské. Zdejší hřebenáři dosáhli roku 1545 potvrzení svých artikulí, čímž získali vedle monopolu na výrobu hřebenů i právo na výhradní nákup rohů (vedle nožířů a střelců).¹⁸⁶ S tímto založením korespondují i poznatky ze soupisů novoměstských cechmistrů z roku 1549.

5.1.8 Huntýři

latinsky: *hunterii*

Přestože se huntýři ani jejich organizace dosud nestali předmětem samostatného vědeckého bádání, díky své blízkosti k řeznickému řemeslu o nich nalezneme dílčí poznatky v literatuře, která se zabývá primárně řeznickou profesí (viz 5.1.43).

Huntýřem byl v minulosti nazýván přesporní řezník, který dovážel do města maso na vozících. Právě od vozíků (německy *der Hunt*) získala tato živnost svůj název. Huntýřská živnost se od řeznické lišila pouze mírou svobod a práv v rámci trhu, neboť dovážet maso do města mohli huntýři pouze jeden den v týdnu. Maso neprodávali v masných krámech jako řezníci, nýbrž na městských trzích. Dovážením masa přesporními řezníky vznikalo pro městský trh zdravé konkurenční prostředí, které bylo pro příslušníky řeznického cechu nežádoucí. Po ce-

¹⁸³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 155r–156v, rkp. 1165, fol. 33r.

¹⁸⁴ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech hřebenářů Praha 1735–1817*, inventář AMP, Praha 2009.

¹⁸⁵ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 175

¹⁸⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 315v–316r.

lou dobu se proto setkáváme s pokusy řezníků dovoz masa huntýři omezit či úplně zamezit, což však naráželo na odpor městské vrchnosti, která huntýře bránila a jejich konkurenci vítala.

Přestože se s huntýři setkáváme i na Starém Městě pražském,¹⁸⁷ budeme se podrobněji zabývat huntýři na Novém Městě pražském, kde byla jejich koncentrace s ohledem na tamější trh s dobyt看m zákonitě vyšší a kde se postupem doby začali huntýři usazovat, čímž se z přespolních stávali usedlí.¹⁸⁸ Tento trend si postupem doby vyžádal vyřešení vzájemného soužití mezi huntýři a novoměstskými řezníky, kteří byli organizováni v cechu. V roce 1446 zde došlo k dohodě mezi zástupci obou živností, jež stanovilo podmínky prodeje masa huntýři. Ti nově měli pod pokutou propadnutí surovin dobytek na sobotní trh porážet v pátek a maso prodávat výhradně na trhu. V tomto „svolení“ nacházíme odkaz na starší tradici, která byla tímto právně kodifikována.¹⁸⁹

Na první pohled se může tato dohoda zdát výhodná pouze pro řezníky, nicméně řezníci tímto pořízením huntýřům poskytli písemné záruky týkající se jejich prodeje masa na novoměstských trzích. Celkový ráz tohoto vzájemného narovnání nám poodkrývá i skutečnost, že bylo výsledkem jednání zástupců obou řemesel, a tedy se jedná o nejstarší doklad huntýřské organizace na Novém Městě pražském.

Zikmund Winter kladl vznik huntýřského cechu až do počátku 16. století, neboť v tomto období narůstá množství zpráv svědčících o existenci této organizace. V roce 1521 došlo k obnově smlouvy mezi huntýři a řezníky z roku 1446, v roce 1524 vykonali představení cechu náboženskou přísahu a od roku 1528 je tato organizace zachycena ve všech dochovaných soupisech novoměstských cechů. Domnívám se však, že vznik novoměstského cechu huntýřů můžeme předpokládat již před polovinou 15. století.

Jako důkaz pro mou hypotézu blíže rozeberme obnovu smlouvy z roku 1446 v roce 1521.¹⁹⁰ Zarážející je totiž skutečnost, že huntýřům bylo vymezeno místo na trhu u sv. Havla, což bylo tradiční místo na Starém Městě pražském vyhrazené huntýřům už od středověku. Po sjednocení Starého a Nového Města pražského v roce 1518 docházelo u mnoha cechů k rozšíření působnosti organizace. Novoměstský cech huntýřů se stal cechem pražským, což pravděpodobně vedlo na Starém Městě pražském ke sporům s tamějším velice vlivným cechem řezníků a staroměstskými huntýři. Při řešení vzájemných hospodářských práv bylo využito novoměstské ujednání z roku 1446 a celá záležitost je dokladem tohoto dočasného rozšíření

¹⁸⁷ Na Starém Městě pražském jim byl vykázan prostor na Havelském tržišti (dnešní Ovocný trh). Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 39.

¹⁸⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 659.

¹⁸⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 279v.

¹⁹⁰ Rukopis, v němž byly zachyceny okolnosti celého jednání, shořel v květnu roku 1945 při požáru Staroměstské radnice, nicméně Zikmund Winter vybrané části tohoto textu zachytil. Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 419–420.

působnosti novoměstského cechu i do prostoru Starého Města pražského. To dokládá i skutečnost, že výsledek jednání byl zachycen v knize staroměstské provenience.

Po opětovné rozluce Starého a Nového Města pražského nenacházíme na Starém Městě známky pokračující organizace huntýřů, což můžeme vysvětlit silnou pozicí staroměstského řeznického cechu či nedostatečných početním zastoupením této profese. Opačně je tomu na Novém Městě pražském, kde, jak už bylo zmíněno dříve, doklady existence cechu nalézáme od konce dvacátých let kontinuálně až do obnovy cechů počátkem let šedesátých 16. století.

Iluminátoři viz malíři

latinsky: *illuminatores*

5.1.9 Jehláři

latinsky: *acufices*

německy: *Nadler*

Fond cechu uspořádala roku 2007 Zlata Brátková.¹⁹¹

Nejlepší představu o šíři jehlářské produkce získáme po přečtení artikulí z roku 1436, kde jsou vypočítány jehly krejčovské, kožešnické i ševcovské, dále mosazné špendlíky s mosaznými či cínovými hlavičkami. Jehly mohl řemeslník vyrábět pouze z čisté oceli nebo z čistého železa. Jehlářům bylo zakázáno využívat sloučeniny těchto dvou prvků, na druhou stranu však mohli obchodovat se železným šmejdem. Příbuzným řemeslem, které k výrobě rovněž používalo ocel, železo a mosaz, byli strunaři. Materiálová a patrně i technologická podobnost způsobila, že spolu jehláři a strunaři působili ve společném cechu.

Počátky společného cechu jehlářů a strunařů spadají do třicátých let 15. století. Z roku 1436 pochází listina, na jejímž základě vznikl meziměstský cech staroměstských a novoměstských mistrů. Přestože byli v cechu sdruženi i strunaři, artikule jasně vymezovaly jejich podřízené postavení ve společné organizaci.¹⁹² Z rozboru porevolučního dodatku k tzv. Staropražským právům vysvítá, že původně byli jehláři součástí platněřského cechu. Písař v jejich případě nerefletoval vznik samostatného cechu a postavení jejich zápisu odpovídá účasti ve společné organizaci.

Už roku 1454 ze společného cechu Starého a Nového Města pražského odešli novoměstští mistři.¹⁹³ Lze však odmítnout tvrzení dosavadních badatelů, že dotčeného roku cech vznikl.¹⁹⁴

¹⁹¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech špendlíkářů Praha 1731–1856*, inventář AMP, Praha 2007

¹⁹² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 91.

¹⁹³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2084, fol. 368r; Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 466–467.

¹⁹⁴ Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 495; Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 29.

Posledním dokladem samostatného staroměstského cechu jehlářů je žaloba cechmistrů z roku 1455 na dva členy cechu, kteří měli vykrást cechovní pokladnici a odcizit i pečeti-dlo.¹⁹⁵ Nejpozději na počátku 16. století došlo k opětovnému spojení jehlářské organizace s platnéřským cechem. Přestože není jisté, kdy ke splnutí došlo, již při náboženské přísaze v roce 1524 jehlářský cech nevystupoval.

5.1.10 Jircháři

latinsky: *albicardones*

Jirchářské řemeslo patřilo do skupiny profesí, které vydělávaly syrové kůže. Od ostatních se však jircháři lišili tím, že ke své práci využívali kamenec (tzv. alůn), čímž dosahovali u svých výrobků bílé barvy. Na rozdíl od koželuhů se soustředili na vydělávání jemných kůží (zejména skopových, jeleních a srnčích).

S jircháři se ve velmi malé míře setkáváme i ve staroměstském prostoru, nicméně zde patrně nevytvořili až do raného novověku vlastní organizaci. Zikmund Winter dokonce k tomu uvedl, že „na Starém Městě teprve po r. 1517 devět se jich usadilo za měšťany“.¹⁹⁶ Na základě porevolučního dodatku k tzv. Staropražským právům lze usuzovat, že zde byli organizováni v některém z kožedělných cechů, snad kožešníků.

Jircháři se obdobně jako jiná kožedělná řemesla usazovali zejména na Novém Městě pražském, kde ještě v předhusitské době vznikla jejich organizace. Zatímco Jan Diviš uvedl, že jirchářský cech zde existoval již v roce 1364,¹⁹⁷ ostatní badatelé se při dataci vzniku pořádku spíše klonili k počátku 15. století, ze kdy zároveň pochází první zprávy o hájení jejich monopolu proti koželuhům.¹⁹⁸

S cechem jirchářů se setkáváme v různých sporech s cechy jiných kožedělných řemesel¹⁹⁹ a dokonce existuje možnost, že roku 1453 vytvořili společný cech s koželuhy (viz 5.1.18).

Během spojení pražských měst došlo k dočasnému rozšíření monopolu novoměstského cechu i na prostor Starého Města pražského.

¹⁹⁵ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2141, fol. 25r.

¹⁹⁶ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 443.

¹⁹⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 43.

¹⁹⁸ Václav Vladivoj Tomek, *DMP II*, s. 385; Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 139.

¹⁹⁹ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 463, 465.

5.1.11 Kabátníci

latinsky: *ioppatores, ioppulatores*

německy: *Jopner*

Kabátnické řemeslo je důkazem míry, které dosáhla specializace oděvních řemesel ve středověku. Jednalo se o profesi na pomezí krejčovského a kožešnického řemesla, neboť kabátníci šili své zboží jak z hrubých látek (např. barchanu nebo cvilinku), tak i z kůže. Odbytové možnosti pražských měst dokonce umožnily kabátnické živnosti vnitřní rozdělení na nováky, kteří šili nové zboží, a vetešníky, kteří spravovali šatstvo obnošené.

O počátcích cechu kabátníků, který byl patrně společný pro Staré a Nové Město pražské, se dozvídáme ze sporu mezi krejčími obou pražských měst a kabátníky z roku 1444. V rozsudku se totiž staroměstští i novoměstští konšelé odvolali na vzájemnou dohodu mezi oběma řemesly z doby „za slavné paměti krále Václava“, tedy před rokem 1419.²⁰⁰ Lze proto usuzovat, že cech existoval již na počátku 15. století.

Další doklad o organizaci kabátníků pochází z roku 1441, kdy eskalovaly spory mezi kabátníky nováky a vetešníky, kteří řečeného roku ze společného cechu vystoupili.²⁰¹

Osudy kabátníků nováků můžeme v nadcházejícím období sledovat již jen na Novém Městě pražském. Vzhledem k tomu, že roku 1448 potvrdil purkmistr a novoměstská rada zdejším řemeslníkům nová statuta, je možné, že došlo k rozdělení původního meziměstského cechu.²⁰² Tuto otázku nám však nedostatečně dochovaná pramenná základna nedovoluje zodpovědět.

Poslední zprávou, která se vztahuje rovněž k novoměstskému cechu, je ustanovení z roku 1453 o počtu učedníků a tovaryšů.²⁰³ Po tomto datu nemáme o této organizaci žádné další doklady. Můžeme jen konstatovat, že zanikla nejpozději na počátku 16. století, neboť zástupci tohoto cechu se již neúčastnili náboženské přísahy v roce 1524.

5.1.12 Kameníci

latinsky: *lapicidae*

německy: *Steinmetzer*

Stavební řemesla patří k velmi dobře zpracovaným odvětvím lidské činnosti. V minulosti byla soustředěna velká pozornost jak osobnostem stavitelů a architektů, tak i organizaci řemesel podílejících se na stavebním procesu. V současnosti se proto může badatel opřít o velké

²⁰⁰ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 445–446.

²⁰¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 73v–74r, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 441–442.

²⁰² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 291r–291v, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 457–458.

²⁰³ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 466.

množství prací, které byly věnovány stavebním řemeslům v řadě českých měst i větších lokalit. Vedle příspěvku Karla Mádl²⁰⁴ bych měl pro pražské prostředí připomenout zejména soustavnou práci Ivany Ebelové, která se zabývala dílčími problémy raně novověkých stavebních řemesel, ale i širšímu kontextu vývoje v rámci celých Čech.²⁰⁵ Rovněž bych rád připomenul dva kratší příspěvky Františka Holce.²⁰⁶ Pozůstatky jednotlivých cechů stavebních řemesel uspořádala v letech 2005–2006 Zlata Brátková.²⁰⁷

Mezi stavební řemesla tradičně patří kameníci, zedníci, tesaři a pokrývači. Přestože se na stavbě podílely i další profese, výše jmenované živnosti vytvářely ve středověku společná seskupení. Kameníci opracovávali kamenné kvádry, které zedníci dále využívali při samotné stavbě, tesaři měli na starosti dřevěné konstrukce stropů a krovů a na jejich práci navazovali pokrývači, kteří holé krovy pokrývali taškami či jinou střešní krytinou z pálené hlíny.

Přestože už ve čtrnáctém století nalezneme pevná uskupení stavebních řemesel, nemůžeme v tomto období ještě mluvit o ceších. Při konkrétní stavbě totiž vznikaly stavební hutě, jejichž pospolitost byla pevně spojena s danou stavbou. Tyto organizace nebyly žádným způsobem spojeny s prostorem žádného konkrétního města. Členství v nich proto nebylo podmíněno získáním městského práva dané lokality. Přesto byl vnitřní chod regulován řády obdobně jako u cechovních organizací. V čele stál zpravidla stavitel, který byl zároveň architektem.²⁰⁸

Další rozvoj stavebních řemesel zákonitě nastal po období husitských válek, kdy však se již v jednotlivých městech naplno rozvinul cechovní systém organizace řemesel a živností. Systém hutí mohl nadále existovat, nicméně vedle nich se rodily první cechy stavebních řemesel. Na Starém Městě pražském máme první doklady o cechu kameníků, zedníků k roku 1458. O ceších v jiných městech pražských nemáme v tomto období žádné zprávy, nicméně roku 1482 došlo k vytvoření meziměstského cechu všech tří pražských měst.²⁰⁹ Tento cech

²⁰⁴ Karel Boromejský MÁDL, *Řád zedníků a kameníků pražských v XVI. století*, PAM 16, 1893–95, s. 644–654.

²⁰⁵ Ivana EBELOVÁ, *Mistrovské kusy stavebních řemeslníků v cechovních artikulech 16.–18. století*, in: *Historia docet. Sborník příspěvků k počtům šedesátých narozenin prof. Dr. Ivana Hlaváčka, CSc.*, Praha 1992, s. 59–72; též, *Mzdy stavebních řemesel ve světle cechovních pořádků*, in: *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 153–161; též, *Organizace a písemnosti cechů stavebních řemesel v době předbělohorské*, *Acta Universitatis Carolinae – philosophica et historica* 1/1992, Z pomocných věd historických 10. Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války, Praha 1992, s. 71–75; též, *Novoměstské cechy stavebních řemesel v 16. až 18. století*, *Documenta Pragensia* 17, Praha 1998, s. 185–190; též, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

²⁰⁶ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech zedníků a kameníků*, Praha '83, 1983, č. 6, s. 34; též, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy tesařů a pokrývačů*, Praha '83, 1983, č. 7, s. 34.

²⁰⁷ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech zedníků a kameníků Praha 1620–1859 (1903)*, inventář AMP, Praha 2005; též, *Cech tesařů Praha 1676–1840*, inventář AMP, Praha 2006.

²⁰⁸ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská*, s. 20–21.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 21.

byl od počátku společný i pro tesaře a pokrývače, o čemž svědčí skutečnost, že se v roce 1524 účastnil náboženské přísahy za stavební cech i jeden pokrývač.²¹⁰

Za spojení pravobřežní Prahy došlo k pochopitelnému sblížení staroměstských a novoměstských mistrů, proto ve smlouvě z roku 1524 mezi stavebním cechem a hradčanskou hutí Benedikta Rejta figurují pouze staroměstští a novoměstští mistři. Vše nasvědčuje tomu, že dočasně došlo k rozdělení kompetencí cechů, přičemž mistři Starého a Nového Města pražského spadali pod cech pravobřežní Prahy a mistři hradčanští a malostranští byli sdruženi v huti Benedikta Rejta. Po rozdělení pravobřežní Prahy byl meziměstský cech tří pražských měst obnoven, o čemž svědčí artikule z let 1539 a 1546 (totožného obsahu), které vydali purkmistři a rady všech těchto celků.²¹¹ Roku 1539 se zedníci neúspěšně pokusili vyvázat ze společného cechu, ve kterém začali získávat převahu kameníci.²¹² Josef Emler ve svém příspěvku poodkryl podstatu meziměstského cechu, který měl být sice společný pro všechna města, ale zároveň bylo dohodnuto, že v každém městě budou vlastní cechmistři a pokladnice.²¹³

Ať už snahy zedníků vyplynuly na povrch v roce 1539 nebo o sedm let později, konšelé rozhodli, aby obě řemesla zůstala pospolu, jak se také stalo. Ke konci sledovaného období se patrně osamostatnili pokrývači.

Vývoj na Malé Straně byl víceméně popsán v předchozích odstavcích. Jediné, v čem se zdejší vývoj odlišoval od již nastíněného, bylo osamostatnění tesařů roku 1524. Ze zmíněného roku máme dochovaná statuta malostranské organizace potvrzená purkmistrem a radou.²¹⁴

5.1.13 Kloboučníci

latinsky: *pileatores*

německy: *Huter*

Dějiny kloboučnického řemesla a jejich pražské organizace se dočkaly svého zpracování v rámci medailonků cyklu Františka Holce na počátku osmdesátých let.²¹⁵ Dosud se jedná o jediný takový příspěvek. Cechovní fond uspořádala Zlata Brátková v roce 2007.²¹⁶

Středověké pokrývky hlavy byly vyráběny z různých materiálů, proto kloboučníci museli umět pracovat jak s různými kožešinami (zejména bobřím a zaječím), tak s látkami a plstí.

²¹⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 575.

²¹¹ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská*, s. 34–35.

²¹² Karel Boromejský MÁDL, *Řád zedníků a kameníků*, s. 641.

²¹³ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové*, s. 587–588.

²¹⁴ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 356r–363v.

²¹⁵ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Kloboučnický cech*, Praha '83, 1983, č. 4, s. 34.

²¹⁶ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kloboučníků Praha 1562–1712*, inventář AMP, Praha 2007.

Plst', z níž vyráběli i obuv, jim připravovali *plstnáři*, kteří se odštěpili jako samostatná živnost od soukeníků. Kloboučníci však neměli monopol na všechny dobové pokrývky hlavy, stranou jejich výroby zůstávali např. birety pro členy univerzity.

Počátky staroměstské organizace spadají do období kolem poloviny 15. století. Zatímco v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům se s kloboučníky ještě nesetkáme, již roku 1454 byly upravovány vztahy mezi staroměstskou a novoměstskou organizací. Není proto pravda, že by cech vznikl až v roce 1458,²¹⁷ kdy jim byla vydána nová statuta.²¹⁸

Na Novém Městě pražském vytvořili kloboučníci cech již dříve, neboť roku 1446 byly potvrzeny artikule již existující organizace.²¹⁹ Tento cech byl společný i pro plstnáře. Jak již bylo zmíněno, roku 1454 si nechali novoměstští potvrdit nové ustanovení týkající se jurisdikce a také toho, jak postupovat v případě, že vyvstane spor mezi novoměstským mistrem a staroměstským cechem nebo jeho členem.²²⁰

V roce 1489 došlo k vytvoření meziměstského cechu. Vytvořená organizace sdružovala mistry obou větších pražských měst. Tato statuta se proto dochovala ve dvojím provedení, jedno v knize staroměstské a druhé v knize novoměstské.²²¹ Z tohoto důvodu neznamenal dočasný spojení pravobřežní Prahy pro kloboučníky žádnou organizační změnu.

Na sklonku sledovaného období došlo k rozpadu tohoto cechu, neboť v roce 1562 byla navrácena privilegia pouze staroměstskému cechu (exemplář pro novoměstskou organizaci se nedochoval). Ze zmínky o artikulích novoměstského cechu z roku 1540 lze usuzovat, že k rozdělení došlo v tomto období.²²²

Na závěr výkladu o kloboučnících je na místě korigovat některé závěry Zikmunda Wintera, jež byly převzaty i do novější literatury. Lze odmítnout tvrzení, že staroměstský cech vznikl roku 1458, neboť i on sám v jiné knize zmiňoval jeho starší tradici, a že počátky novoměstské organizace jsou spojeny až se statuty v roce 1540.²²³

Knihaři viz malíři

latinsky: *ligatores librorum*

²¹⁷ František HOLEC, *Z dob slávy ... Kloboučnický cech*, s. 34; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 34.

²¹⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 624, pozn. 4.

²¹⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 287r–288r, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 452–453.

²²⁰ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 466.

²²¹ Staroměstský exemplář – AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 993, s. 232–233, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 487–489; novoměstský exemplář – AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 304r, 306r a 303r, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 489–492.

²²² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 627.

²²³ Tamtéž, s. 627; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 34.

5.1.14 Koláři

latinsky: *rotifices*

německy: *Wagenmacher*

Pražským kolářům a jejich organizacím věnoval kratší příspěvek dosud pouze František Holec.²²⁴ Cechovní fond uspořádala Zlata Brátková v roce 2007.²²⁵

Už ve středověku můžeme rozeznávat dvě větve kolářského řemesla. Prvním jsou výrobci kol (*rotifices*) a druhé představují výrobci celých vozů (*currifices*), z nichž se v 16. století vyvinuli *stelmaři*, nově nazývaní *nápravníci* či *postávkáři*. Vedle kol, trakařů, saní a povozů patřily do kolářské produkce i hrábě, lopaty a rádlá. Výroba kol a povozů byla náročná zejména po stránce materiální, neboť na jednotlivé části byly používány různé druhy dřev.

Nejstarším dokladem kolářské organizace na Starém Městě pražském je pečetidlo datované do druhé poloviny 15. století,²²⁶ přičemž František Holec předpokládal na základě tohoto typu páře vznik organizace až na konci zmíněného století.²²⁷

Na Novém Městě pražském snad byli koláři ve stejné době ve společném cechu s kováři (viz 5.1.17). Až roku 1502 požádali o vytvoření vlastní organizace, k čemuž městská rada svolila.²²⁸ Situace na Novém Městě pražském je zřetelnější díky dochované žádosti kolářských mistrů o zřízení vlastního cechu z roku 1502. Jedinou otázkou zůstává, zda byli organizováni již před tímto datem, neboť jak Jan Diviš naznačil, měli do tohoto roku být součástí novoměstského cechu kovářů. Důvodem tohoto sdružení měla být součinnost obou řemesel při vyhotovování kol.²²⁹

V době spojení Starého a Nového Města pražského došlo ke spojení avšak pouze po dobu sjednocené pravobřežní Prahy.

5.1.15 Koníři

latinsky: *mangones*

Profese konířů patřila do obchodních živností a její rozvoj byl v minulosti úzce spjat s koňským trhem na Novém Městě pražském. Koníři patrně přiháněli na pražský trh zvířata

²²⁴ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů, Cech kolářů*, Praha '82, 1982, č. 9, s. 34.

²²⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kolářů Praha 1631–1839 (1848)*, inventář AMP, Praha 2007.

²²⁶ Samotný typář je dnes bohužel ztracený, nicméně pečetní obraz známe z reprodukce Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 96.

²²⁷ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kolářů*, s. 34.

²²⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 582.

²²⁹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 37.

z okolí, z jejichž prodeje bohatli. Zajišťovali tak tažné i jízdní koně, které potřebovaly další profese k výkonu svého povolání. Byli jedinou takovou živností, která se stala organizovanou.

Poněkud se bráním tomu použít slovo cech, protože o fungování jsem našel jen velmi málo zpráv. V podstatě při jejich interpretaci vycházím z analogie, kterou spatřuji u podskalských plavců. Stejně jako plavecký cech byla organizace konířů záležitostí výhradně novoměstskou. Zde při koňském trhu v prostoru dnešního Václavského náměstí vznikla instituce starších konířů, kteří měli na starost dohled nad prodejem koní.

První doklad o představených konířů pochází ze soupisů novoměstských cechmistrů z roku 1530, v nichž se následně pravidelně objevují až do roku 1549.

5.1.16 Konváři

latinsky: *canulatores*

Z dosavadních příspěvků věnujících se této profesi bychom měli připomenout zejména studie Josefa Hráského²³⁰ a stať Františka Holce.²³¹ Zároveň máme k dispozici i praktickou příručku, která eviduje značky jednotlivých pražských mistrů.²³²

Konváři (někdy též nazývaní cínaři) lili ze slitiny cínu a olova předměty denní potřeby, zejména nádobí (vedle konví i nejrůznější talíře a misky). Tyto předměty na základě objednávky zdobili rytím, což vedlo od konce 15. století k nárůstu poptávky o zdobené konvice ze strany cechů.²³³ Slitina cínu byla zároveň vhodná i k výrobě rozmanitých chrámových předmětů (svícenů, křtitelnic či věčných lamp). Vzhledem ke způsobu výroby nebylo ve středověku důsledně rozeznáno mezi konváři a zvonaři.²³⁴

Dosavadní badatelé datovali vznik první cechovní organizace již do roku 1371, kdy představitelé dočasně spojeného Starého a Nového Města pražského stanovili závazný poměr konvářské slitiny na deset liber cínu pouze jednu libru olova.²³⁵ Na tyto články museli přísahat všichni pražští konváři a dodržování jakosti slitiny kontrolovali dva pověřeni konvářští mistři. Přestože se zde prokazatelně setkáváme s organizovaností pražských konvářů, sdílím názor Josefa Hráského, že mluvit již v této době o cechu je předčasné. Správný poměr cínu a olova ve slitině byl přejat ze zdravotních důvodů z Norimberka a Vídně, dá se proto předpokládat, že šlo o iniciativu představitelů města chránící zdraví měšťanů a že konvářští mistři tím nezískali žádnou výhodu na trhu. Na druhou stranu existence dvou mistrů, kteří měli mít

²³⁰ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, in: *Kniha o Praze 1960*, Praha 1960, s. 115–131.

²³¹ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů, Cech konvářů*, Praha '82, 1982, č. 11, s. 34.

²³² Dagmar STARÁ, *Konvářské značky pražských mistrů*, Rožtoky 1974.

²³³ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 115.

²³⁴ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech konvářů*, s. 34; Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 24.

²³⁵ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech konvářů*, s. 34; Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 24.

dohled nad dodržováním těchto pravidel, vytvářela předpoklady pro další organizovanost tohoto řemesla. Skutečnost, že se nejednalo o starší přísežné mistry, chránící zájmy řemeslníků, ale nestranné kontrolory a případné soudce, dokládá častá periodicita jejich volby čtyřikrát do roka.

Cechovní organizaci na Starém a Novém Městě pražském předpokládal Josef Hráský koncem 15. století, přičemž tuto událost dával do souvislosti s výrazným početním nárůstem konvářů v pražských městech v průběhu tohoto období.²³⁶ Jednoznačný doklad organizovanosti konvářů na Starém Městě pražském však nacházíme už v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům z období kolem roku 1440, kdy konváři kráčí pod korouhví platněřů. Tento pramen lze v případě konvářů pokládat za průkazný doklad již samostatného cechu.

Dokladem existence cechu v Novém Městě pražském je spor z roku 1512 se staroměstskou organizací, jejíž tovaryši tehdy utekli k novoměstským mistrům.²³⁷ Není jisté, zda došlo ke spojení konvářských cechů Starého a Nového Města pražského v době sjednocené pravobřežní Prahy, nicméně vše nasvědčuje tomu, že po roce 1528 byly dva samostatné cechy na Starém a Novém Městě pražském.

Kotláři viz platněři

staročesky: *rotšmídové*

5.1.17 Kováři

latinsky: *fabri*

německy: *Schmiede*

Přestože kovářské řemeslo patří mezi základní městské profese, k jeho dějinám se vztahuje pouze medailonek Františka Holce.²³⁸ Fond cechu je dnes uložen v městském archivu a roku 2009 byl uspořádán Zlatou Brátkovou.²³⁹

V minulosti se kovářské řemeslo rozdělovalo na tzv. černé dílo, což bylo zejména kování vozů a koní, a tzv. bílé dílo reprezentované širokou škálou výrobků denní potřeby (nástroje – sekery, kladiva, kleště, sekáče, kosy, pily, motyky, lopaty a rýče, nádobí – pánve a rožně, ale i zbraně – palcáty, bijáky, palice a hroty šípů). Produkci kovářů zvláště v pražském souměstí, kde působila řada specializovaných profesí, můžeme vymezit i tak, že vyráběli všechny železné výrobky, na něž neměla monopol jiná profese.

²³⁶ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 117.

²³⁷ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech konvářů*, s. 34.

²³⁸ Tamtéž, s. 34.

²³⁹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kovářů Praha 1761–1824*, inventář AMP, Praha 2009.

Dosavadní badatelé sice připouštěli starší tradici kovářského řemesla, nicméně počátky jeho cechovní organizace na Starém Městě pražském kladli až do roku 1418, kdy byly vydány nejstarší dochované artikule.²⁴⁰ Domnívám se, že v dataci počátků staroměstského cechu můžeme být mnohem odvážnější a datovat ji již do počátku 14. století. Pro vyřčení této hypotézy je stěžejní skutečnost, že tato profese se vyskytuje v soupise devatenácti živností z druhé poloviny dvacátých let 14. století. Cech kovářů můžeme v této době předpokládat i s ohledem na skutečnost, že ve stejné době měly cechy i jiná specializovaná kovodělná řemesla (např. nožíři, platněři, helmíři).

Dalším dokladem je pořadí řemesel z období kolem roku 1440, ve kterém kupodivu nejsou kováři řemeslem korouhevním.

Na Novém Městě pražském je pramenná základna v případě kovářů horší. Vycházet proto lze až ze statut vydaných tamějšímu cechu radou v roce 1446.²⁴¹ Dosavadní badatelé se dokonce rozcházejí v názoru na to, zda šlo o potvrzení starší organizace²⁴² nebo byl řečeného roku založen cech nový.²⁴³ Podle úvodních formulí a s ohledem na charakter živností novoměstského prostoru se domnívám, že byl založen cech nový. Jan Diviš uvedl, že součástí novoměstského cechu byli až do roku 1502 koláři,²⁴⁴ což nemohu ani potvrdit, ani vyvrátit.

Z doby spojení pravobřežní Prahy se nám dochovala statuta společného cechu kovářů obou větších měst, což plně koresponduje s celkovým vývojem cechovního zřízení této etapy.²⁴⁵ Po rozdělení obou měst patrně spojení obou cechů pokračovalo, jak o tom svědčí vývoj v dalším období, přestože z roku 1546 pochází statuta vydaná pouze staroměstskému cechu.²⁴⁶

5.1.18 Koželuzi

latinsky: *cerdone*s

německy: *Gerber, Lederer*

Kratičký příspěvek o koželužském řemesle sepsal v rámci svého cyklu o pražských češích František Holec.²⁴⁷ Dochovaný pozůstatek původního cechovního archivu a byl v roce 2004 zpracován Zlatou Brátkovou.²⁴⁸

²⁴⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 992, fol. 33v.

²⁴¹ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 449–452.

²⁴² Zikmund Winter, *Dějiny řemesel*, s. 575; František Holec, *Z dob slávy ... Cech kovářů*, s. 34.

²⁴³ Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 41.

²⁴⁴ František Holec, *Z dob slávy ... Cech kovářů*, s. 34; Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 37.

²⁴⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/102, s. f., k. 1780.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ František Holec, *Z dob slávy pražských cechů, Koželužský cech*, Praha '83, 1983, č. 5, s. 34.

²⁴⁸ Zlata Brátková, *Cech koželuhů 1577–1806*, inventář AMP, Praha 2004.

Koželuži byli původním řemeslem, které vydělávalo syrové kůže. Z něho se průběžně oddělovaly jednotlivé specializace, které na konci středověku tvořily pestrou škálu kůže vydělávajících profesí. Hlavním artiklem byly kůže hovězí, které koželuzi hned po porážce odebírali od řezníků.

Kromě letmé zprávy o hádce mezi koželuhy a jircháři z roku 1419, kterou ocitoval Zikmund Winter z dnes již nedochovaného rukopisu, nemáme pro starší období žádné jiné zprávy.²⁴⁹ První ochranné tendence proto nacházíme až v roce 1450, když se na městskou radu obrátili usenící z Podzderazí se žalobou na ševce nováky, kteří si sami vydělávali kůže. Ve vedené při se odvolávali na svá stará „*práva, svobody, řády, spisy a svolení*“.²⁵⁰ Lze tedy usuzovat, že v této lokalitě již delší dobu působila jejich organizace.

Z let 1452–1453 pochází dvě zprávy, které na první pohled spolu nijak nesouvisí, nicméně se domnívám, že jsou dvěma střípky jedné společné kauzy. V roce 1452 se vzájemně obvinili koželuzi a jircháři, přičemž poté, co je rada vyzvala, aby obě strany předložily udělená práva, se shodně koželuzi i jircháři omluvili, že učinit nemůžou.²⁵¹ Roku 1453 potvrdila novoměstská rada po vleklých sporech mezi useníky z Podzderazí a koželuhy z Podskalí artikule jejich společné organizaci. Pozoruhodná je však ta část narace, ve které je popsán dosavadní průběh jejich sporů včetně neschopnosti znesvářených stran předložit svá starší práva.²⁵² V tomto ohledu lze oba prameny vztáhnout do časové souslednosti. Nabízejí se nám proto dvě možnosti, buď byl roku 1453 vytvořen společný cech jirchářů a koželužů, nebo byl vytvořen cech koželužů, ve kterém byly sdruženy dvě lokální organizace koželužů. Odpověď na tuto otázku patrně poskytne až další výzkum této problematiky.

Statuta, která byla cechu vydána roku 1453, dávala novoměstským koželužům monopolní postavení i na Malé Straně. Roku 1502 měla být cechu potvrzena nová statuta.²⁵³

Domnívám se, že na Starém Městě pražském začalo být koželužské řemeslo monopolizováno novoměstskými koželuhy až po spojení pravobřežní Prahy, přičemž na dominantní postavení novoměstských mistrů prokazatelně ukazuje další vývoj (zejména privilegium Ferdinanda III.).

O jistém zrovnoprávnění postavení staroměstských koželužů s novoměstskými mistry můžeme mluvit patrně až v souvislosti s ochranným privilegiem Ferdinanda I. z roku 1542. Přestože se v této i v následujících písemnostech mluví o koželuzích v pražských městech, na Malé Straně došlo k emancipaci koželužů až v 17. století.

²⁴⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 139.

²⁵⁰ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule*, s. 458–459.

²⁵¹ Tamtéž, s. 463.

²⁵² NA, Stará manipulace, sign. P 106/87, s. f., k. 1778.

²⁵³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 580.

5.1.19 Kožešníci

latinsky: *pellifices*

německy: *Kürschner*

Dějiny kožešnického řemesla jako první zpracoval na sklonku 19. století kožešník Jan Hücke. Jeho pojednání sloužilo tehdejšímu společenstvu k prezentaci dlouhé tradice oboru, druhé vydání v roce 1939 se neslo i v poněkud národnostně laděném duchu.²⁵⁴ Přestože Jan Hücke nebyl historiografem, nýbrž řemeslníkem, za pomoci někdejšího adjunkta městského archivu Josefa Teigeho sepsal dějiny kožešníků až do roku 1785. V osmdesátých letech shrnul vývoj kožešnického cechu František Holec.²⁵⁵ V novější historické literatuře vzbudili kožešníci zájem zejména ze strany heraldiků, neboť jejich dvě erbovní privilegia, která cech obdržel od Vladislava II. v letech 1473 a 1486, jsou v případě cechovních příjemců nejstaršími dochovanými.²⁵⁶ Fond cechu v městském archivu uspořádala v roce 2004 Zlata Brátková.²⁵⁷

Kožešnická živnost vždy stála na pomezí oděvních a kožedělných řemesel. Představitelé této profese ovládali řadu procesů, kterými zpracovávali kožešiny většiny u nás se vyskytující domácích i divokých zvířat s delší srstí. Tyto kožešiny připravovali pro následné šití kožichů, plášťů, čabrak, čepic a dalších výrobků. Časté spory se ve středověku proto vedly mezi krejčími a kožešníky o podšívání látkových oděvů kožešinami.

Přestože dosavadní badatelé datují vznik organizace do posledního desetiletí 14. století, domnívám se, že staroměstská organizace kožešníků patří mezi nejstarší pražské cechy. První zmínka pochází od Petra Žitavského, který kožešníky zmiňuje při líčení vjezdu Jindřicha Korutanského do Prahy roku 1308.²⁵⁸ Kožešníci zde vystupují spolu s řezníky, kteří byli v té době již cechovně organizovaní, a s pekaři, u nichž bychom takovou organizaci mohli rovněž předpokládat. Z nadcházejícího období máme k dispozici dochované cechovní artikule staroměstských krejčích, přičemž berme v potaz, že z hlediska tehdejší výroby jediný rozdíl mezi krejčími a kožešníky byl materiál, který k výrobě šatů tyto profese využívaly. Obsah těchto statut vypovídá o starší tradici této organizace, což plně koresponduje s teorií cechů obou oděvních živností již na počátku 14. století. Výskyt kožešníků v soupise devatenácti staro-

²⁵⁴ V předmluvě ke druhému vydání je zřetelně tato myšlenka vyjádřena: „*Ve snaze uchovati našemu lidu vše dobré a hodnotné, přikročili jsme k druhému vydání této dokumentární a historické sbírky památek našeho českého kožešnictví.*“ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, Praha 1939 (2. vydání).

²⁵⁵ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů, Cech kožešníků*, Praha '82, 1982, č. 5, s. 34.

²⁵⁶ Výčet dosavadní literatury v Michal FIALA – Jakub HRDLÍČKA – Jan ŽUPANIČ (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997, s. 27.

²⁵⁷ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kožešníci Praha (1486) 1546–1898*, inventář AMP, Praha 2004.

²⁵⁸ Josef EMLER (ed.), *FRB IV*, s. 114.

městských řemesel z druhé poloviny dvacátých let tohoto století nás jen utvrzuje v nastíněné hypotéze.

Prvním písemným dokladem cechovní organizace na Starém Městě pražském jsou artikule z roku 1418.²⁵⁹ Jakub Hrdlička označil tato statuta za nejobširnější své doby, což znovu dokazuje existenci statut dlouho před tímto rokem a také skutečnost, že byly během této doby již několikrát doplňovány.²⁶⁰ Již roku 1419 máme doklad o dalším doplnění stávajících statut o články týkající se přijímání podobojí a neřádných řemeslníků²⁶¹ a roku 1428 byla tato starší statuta obnovena a rozšířena o další články.²⁶² Počátkem sedmdesátých let obdržel staroměstský cech hned dvě významná panovnická privilegia, přičemž prvním z dubna roku 1473 udělil Vladislav II. cechu erb²⁶³ a druhým z května téhož roku potvrdil všechny dosavadní artikule staroměstské organizace a učinil z ní zemský cech.²⁶⁴

Novoměstská organizace je doložena nejpozději k roku 1396, kdy byly tomuto pořádku potvrzeny novoměstskou radou ustanovení týkající se přijímání nových mistrů a platů tovaryšů. V roce 1404 jim byla radou udělena další pravidla, která tentokrát přesněji upravovala mistrovské kusy, nakupování surovin a udržování pořádku v cechovních schůzích.²⁶⁵ První dochovaná statuta vydali novoměstské organizaci purkmistr a konšelé v roce 1486²⁶⁶ a necelé dva měsíce poté tyto artikule svou autoritou potvrdil i český král Vladislav II, který je při té příležitosti vyňal z podřízeného postavení vůči staroměstskému pořádku.²⁶⁷ Dva dny před vydáním tohoto privilegia dokonce udělil stejně jako o 13 let dříve staroměstskému cechu novoměstské organizaci erb.²⁶⁸

Ojedinele se setkáme i s názorem, že staroměstský a novoměstský cech vystupují již od 16. století společně „a dávají si od krále potvrdit svoje zvyklosti jedinou společnou listinou.“²⁶⁹ Tomu měl už v roce 1446 předcházet pokus o vytvoření spojeného pražského cechu, který zmařilo porušení dosavadních úmluv o společném nákupu ze strany staroměstské organizace.²⁷⁰ Jak vyplývá z předešlého výkladu o privilegiích krále Vladislava, k tomuto spojení až do konce 15. století nedošlo. Krásným důkazem je panovnicko rozhodnutí ve sporu mezi krejčími a kožešníky ve prospěch kožešníků v roce 1495, které král vydal nejprve společně

²⁵⁹ Marie KUČEROVÁ, *Príspevky k dějinám cechů*, s. 177.

²⁶⁰ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 98.

²⁶¹ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek*, s. 9.

²⁶² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 574.

²⁶³ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 137 a srovnaj dobový opis tamtéž, sign. AMP PGL II – 117.

²⁶⁴ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek*, s. 10.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 9.

²⁶⁶ AMP, Sbírka per. listin II, sign. AMP PGL II – 118.

²⁶⁷ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 120.

²⁶⁸ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 119.

²⁶⁹ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 194.

²⁷⁰ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 98.

pro cechy obou měst a následně pro každé město samostatně.²⁷¹ Pro období 16. století máme doklady o typáři novoměstské organizace z roku 1536,²⁷² a tedy došlo-li ke spojení obou cechů v době spojení pravobřežní Prahy, jednalo se o spojení krátké a dočasné.

Kraječi sukna viz soukeníci

latinsky: *panicidæ*

5.1.20 Kramáři

latinsky: *institores*

německy: *Krämer*

Přestože název publikace Marie Buňatové v sobě nese pouze pražské kupce, výzkum byl zaměřen na pražský obchod obecně. Autorka rovněž neopomenula shrnout vývoj cechovních organizací pražských kramářů, obchodníků a šmejdiřů.²⁷³ Fond původních kupeckých a obchodnických cechů, které se na počátku 19. století přetvořily v obchodnická grémia, uspořádala Zlata Brátková v roce 2008.²⁷⁴

Pojmem kramář byl označován živnostník, který nakupoval od kupců zboží různého druhu (látky, kůže, koření nebo plodiny), jež následně prodával ve svém krámu. Od kupce se proto odlišoval zejména mírou mobility, která nebyla nezbytná k výkonu jeho povolání.

Počátky snah o kodifikaci tržních zvyklostí ve prospěch domácích obchodníků-kramářů můžeme v pražských městech sledovat už ve 12. století. Tyto požadavky na ochranu domácího trhu vyústily na počátku 14. století v právní normu *práva hostí*, kterou vydal roku 1304 Václav II.²⁷⁵ To vše vytvářelo příznivé podmínky, v nichž se rodily první organizace staroměstských obchodníků. S tím koresponduje výskyt kramářské živnosti v soupisu devatenácti profesí z druhé poloviny dvacátých let 14. století. Přímé zprávy o obchodnickém bratrstvu pochází z druhé poloviny 14. století, z roku 1356 se dochovala zpráva o tzv. *bratrstvu mladších kramářů* (*fraternitas juniorum institurum*) a o dva roky mladší pramen zachytil tzv. *bratrstvo starších kramářů* (*fraternitas majorum institorum*).²⁷⁶ K roku 1365 již známe první ochrany monopolu kramářů, kteří spolu s kraječi suken žalovali prodejce mandlí.²⁷⁷ Takové

²⁷¹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 121, 122 a 123.

²⁷² Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 170–171.

²⁷³ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci na cestách*, Praha 2013.

²⁷⁴ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva 1585–1893*, inventář AMP, Praha 2008.

²⁷⁵ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci*, s. 54.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 69.

²⁷⁷ Václav Vladivoj TOMEK, *DMP II*, s. 407.

jednání již plně odpovídá cechovním principům, které v této oblasti panovaly patrně již v první polovině 14. století.

V porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům z období kolem roku 1440 nalezneme kramáře pod vlastní korouhvi a roku 1448 potvrdila staroměstská rada cechu stávající práva.²⁷⁸

Poslední privilegium, které cech v tomto období obdržel, udělil organizaci Vladislav II. v roce 1498. Tím staroměstským kramářům potvrdil právo hostí spolu s dalšími výsadami.²⁷⁹

5.1.21 Krejčí

latinsky: *sartores*

německy: *Schneider*

staročesky: *krajčíři*

Navzdory pozornosti, které se dostalo v odborné literatuře vůbec nejstarším dochovaným cechovním artikulím, se ucelenému vývoji pražských organizací dosud věnoval ve svém krátkém příspěvku pouze Zikmund Winter²⁸⁰ a František Holec.²⁸¹ V roce 2005 uspořádala Zlata Brátková fond cechu.²⁸²

Není třeba představovat řemeslo krejčích, měl bych však zmínit, že navzdory velmi brzkému výskytu krejčovských vetešníků v pramenech (už ve statutech z roku 1318) nedošlo k vytvoření samostatných cechů obou těchto větví řemesla. Organizace, které v pražském souměstí vznikly, sdružovaly vždy jen krejčí nováky.

Často zmiňovaná statuta staroměstských krejčí byla tamějším mistrům vydána roku 1318. Skladba jejich článků i míra ochrany jejich členů však svědčí o tom, že to nebyla statuta, která cech obdržel. V krátkosti si shrňme, jakých oblastí se dotýkala. Udělené články zakazovaly vetešníkům šít nové oděvy a krejčí byli rovněž chráněni proti dvorským mistrům, byly stanoveny podmínky mistrovství (včetně cechovního přímusu) a byl určen počet hotových oděvů, které mohl mít každý mistr na skladě.²⁸³ Další výsady byly staroměstským krejčím schváleny roku 1341.²⁸⁴

Přestože můžeme na Novém Městě pražském předpokládat vznik cechu krejčích mezi prvními (přibližně v šedesátých letech 14. století), doklad nacházíme až k roku 1397. Zpráva

²⁷⁸ NA, Stará manipulace, sign. P 106/108, s. f., kart. 1780.

²⁷⁹ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci*, s. 71.

²⁸⁰ Zikmund WINTER, *Ševci a krejčí*, in: *Z městských živností*, Praha 1925, s. 141–157.

²⁸¹ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Krejčovský cech*, Praha '83, 1983, č. 3, s. 34.

²⁸² Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech krejčích Praha 1599–1873*, inventář AMP, Praha 2005.

²⁸³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 986, fol. 26r.

²⁸⁴ Tamtéž, fol. 19r–19v.

z toho roku se zmiňuje o širším uskupení několika řemesel, kde vedle krejčích byli organizováni i truhláři, rybáři a sladovníci. A právě tyto profese se ohradily poté, co krejčí zvolili jako symbol na společné svíce pouze krejčovské nůžky.²⁸⁵ Interpretace tohoto pramene není dosud zcela zřejmá, nicméně je přesvědčivým důkazem o organizaci krejčích v této lokalitě.

V průběhu první poloviny 15. století došlo k vytvoření meziměstského cechu Starého a Nového Města pražského s tím, že i nadále bylo každé řemeslo spravováno samostatně. Prvním dokladem jejich společného postupu při ochraně svých práv byla žaloba kabátníků a některých soukeníků obou měst roku 1444. Nálezem radních bylo zakázáno kabátníkům šít určité druhy kabátů a soukeníkům z vyráběného sukna šít oděvy. Ti, kteří chtěli sukno dále zpracovávat, měli vystoupit ze soukenického cechu a vstoupit do krejčovského cechu.²⁸⁶

V roce 1516 se konala schůze představitelů krejčích tří pražských měst se zástupci ostatních cechů českých královských měst. Řešily se na ní zejména podmínky přijímání do učení, celkové vyznění schůze bylo, že pražské cechy byly cechem zemským, nadřízenou instancí pro ostatní.²⁸⁷

Trochu stranou společné organizace stáli malostranští krejčí, o nichž první zmínka pochází z roku 1481. Toho roku jim byly potvrzeny artikule.²⁸⁸

Krumplíři viz malíři

5.1.22 Lazebníci

latinsky: *balneatores*, *lixæ*

německy: *Bader*

Odkazy na literaturu k tématu živností zabývající se hygienou a zdravím jsem již uvedl u bradýřů (viz 5.1.4).

Středověké lázně v sobě snoubily vedle funkce hygienické i zdravotní a estetickou. Prvotně lazebníci obstarávali všechny tyto funkce, ale postupně došlo ke specializaci bradýřů, kteří se více zaměřovali na estetickou a zdravotnickou oblast. Lazebníkům proto zůstala na starost zejména hygiena, přestože i nadále provozovali všechny aspekty původního lázeňství. Pozoruhodnou je skutečnost, že si lazebníci osvojili výrobní monopol na slaměné klobouky.

Cech lazebníků na Starém Městě pražském vznikl nejpozději v první polovině 15. století, neboť v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům jsou dokonce živností korou-

²⁸⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 230.

²⁸⁶ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 445–446.

²⁸⁷ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 627.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 593.

hevní. Proces osamostatnění bradýřské profese v samostaný cech už byl popsán na příslušném místě této práce, proto se zaměříme pouze na lazebníky.

Přestože byli profesí korouhevní, již od časů krále Jana Lucemburského, který zařadil lazebníky mezi živnosti, jejichž představitelé se nemohli stát konšeli, se lazebnictví drželo na okraji společnosti.²⁸⁹ Rozhodně nelze říci, že by živořili jako jiné živnosti stejného postavení, ale s ohledem na pověstnou nemravnost lázní byla tato profese považována za nečestnou. Na tomto postavení nic nezměnilo ani rehabilitující privilegium, které cechu udělil král Vladislav II. roku 1509.²⁹⁰

Prvním dokladem novoměstského cechu jsou statuta potvrzená radou roku 1477.²⁹¹

Za spojení pravobřežní Prahy pravděpodobně došlo ke spojení obou organizací, které sledujeme v pramenech ještě roku 1540. Tehdy došlo k rozepřím mezi staroměstskými a novoměstskými mistry, přičemž radní rozhodli, že mají zůstat ve společném cechu.²⁹²

Lukaři viz sedláři

německy: *Bogner*

5.1.23 Malíři

latinsky: *pictores*

německy: *Maler*

Pražské malířské cechy se ve středoevropském prostoru tradičně těší velké pozornosti. Do značné míry je to díky nejstarší dochované knize staroměstského uměleckého bratrstva (viz 3.1.2) a rovněž skutečnosti, že tato organizace je podle mnohých badatelů představitelem ryze náboženského bratrstva v pražském souměstí. Z již citovaných edic úředních knih malířského cechu je zcela na místě ještě jednou připomenout dílo Karla Chytila, který se poprvé pokusil zpracovat dějiny pražských malířských organizací.²⁹³ Systematickou badatelskou pozornost věnovala staroměstským malířům Hana Pátková²⁹⁴ a dějinám novoměstského cechu se dlouhodobě věnuje Radka Tibitzlová, na jejíž poznatky se můžeme v brzké době těšit. Dosud

²⁸⁹ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 89.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 89.

²⁹¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 309r, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 479–481.

²⁹² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 431r–431v.

²⁹³ Karel CHYTEL, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*, Praha 1906.

²⁹⁴ Vedle edičního vydání nejstarší knihy přispěla i několika články. Hana PÁTKOVÁ, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století a jeho nejstarší dochovaná kniha*, dipl. práce, 1991, FF UK; též, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století*, in: *Pražský sborník historický* 25, Praha 1992, s. 7–28; též, *Poznámka k heraldice a sfragistice pražských malířů*, in: *Ad honorem VK: k 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti*, Hradec Králové 2015, s. 85–93.

nejucelenější pohled na vývoj pražských malířských cechů přinesli autoři úvodu ke katalogu výstavy Umění a mistrovství, jejichž závěry zde budu konfrontovat s vlastními poznatky.²⁹⁵

Bratrstvo uměleckých řemesel sdružovalo profese, které můžeme rozdělit do několika skupin. První představují malíři a jejich specializace (v tomto období zejména *iluminátoři*), dále řemesla podílející se na výrobě knih (*pergameníci* a *knihař-knihvazači*), dřevozpracující *řezbáři* a *štítaři* (někdy označovaní jako *pavézníci*), profese pracující s cennými kovy (*zlato-tepci*, *krumplíři*) a *sklenáři* (se *zrcadelníky*). Sami malíři se dělili na malíře světské, do jejichž působnosti spadalo malování korouhví, domovních štítů, závěsů, tašek, dřevců či koňských postrojů a výmalba místností, a duchovní, kteří byli opravdovými umělci obrazů a nástěnných maleb.

Přede hrou k vytvoření bratrstva uměleckých řemesel, které bylo zasvěcené sv. Lukášovi, bylo koncem roku 1347 vydání ustanovení staroměstské rady, že každý, kdo zde chce provozovat malířskou živnost, musí mít městské právo. Následujícího roku byla ustavena organizace malířů a štítařů. Při hodnocení charakteru tohoto sdružení se vždy vycházelo z rozboru statut, která byla sepsána roku 1348 a která podtrhují kultovní a sociální aspekty uskupení. Nicméně tato organizace řešila i hospodářské zájmy, konkrétně podmínky provozování řemesla, čehož je dokladem i zmíněné usnesení městské rady. Hlavní roli v bratrstvu hráli malíři, nicméně zakládajícím řemeslem byli i štítaři, kteří obdobných ustanovení omezující přístup k řemeslu a jisté úrovně organizace dosáhli už na konci dvacátých let 14. století (štítaři byli jak ve výčtu devatenácti řemesel, tak i v artikulech platných z roku 1328).

Připouštím, že svatolukášské bratrstvo se v českém prostředí nejvíce blíží kultovnímu společenství, nicméně jsou zde dva aspekty, které mi brání nepovažovat tuto organizaci za částečně cechovní už od počátku její existence. Je to již zmíněná listina z roku 1347 a předpokládané ztracené pořízení z let 1348–1350, které mělo patrně stanovovat povinnosti malířů vůči Starému Městu pražskému.²⁹⁶ Pokud jsme o náboženských bratrstvech z počátku řekli, že díky svému dobrovolnému charakteru organizace nepotřebovala souhlas vrchnosti, zde je zřejmý důkaz toho, že toto sdružení už tehdy bylo městu zavázáno patrně za ústupky hospodářského rázu.

Staroměstská organizace, jejíž nejstarší dochovaná kniha dokumentuje vývoj organizovaných živností, sdružovala nejpozději od konce osmdesátých let 14. století i sklenáře, řezbáře,

²⁹⁵ Tomáš SEKYRKA (ed.), *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348–1783*, Praha 1997.

²⁹⁶ Hana PÁTKOVÁ, *Sdružení pražských malířů v prvním století existence*, in: *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348–1783*, s. 16.

zlatotepce a pergameníka, ke kterým se v nadcházejícím století prokazatelně přidali knihaři, iluminátoři, krumplíři, zrcadelníci a snad i přezkáři.²⁹⁷

Podle dosavadních badatelů se kultovní bratrstvo přeměnilo v cech kolem poloviny 15. století, přičemž cechovní monopol zřetelně vynikne v konfirmaci statut společného cechu malířů a sklenářů roku 1458 staroměstskou radou.²⁹⁸

Přestože se první zmínka o novoměstské organizaci datuje až do roku 1461,²⁹⁹ hlásil se zdejší cech k mnohem starší tradici (to je patrné např. z artikulí potvrzených v roce 1669). Předkem pozdější malířské organizace měl být i zde cech štítařů, který je doložen na Novém Městě pražském nejpozději roku 1365, kdy jim privilegium vydal Karel IV. Tato práva jim následně v letech 1380 a 1392 potvrdil i Václav IV.³⁰⁰ Vše vypadá jednoduše až na skutečnost, že v soupisech členů svatolukášského bratrstva ze sedmdesátých a osmdesátých let figuruje i novoměstští malíři. Je tedy možné, že se novoměstští malíři stali součástí štítařské organizace až postupem času (pravděpodobně někdy v 15. století). Malíři nakonec získali ve společném cechu převahu a prameny 16. století již mluví pouze o organizaci malířů.

Za spojené pravobřežní Prahy vydal roku 1523 společně organizaci pražských malířů privilegia král Ludvík Jagellonský. O malostranských malířích víme jen tolik, že roku 1525 přistoupili do společné pražské organizace.³⁰¹

V průběhu první poloviny 16. století se ze společné organizace osamostatnili knihaři, kteří si zřídili vlastní cech.

Mandlíři pláten viz barvíři pláten

5.1.24 Mečíři

latinsky: *gladiatores*

německy: *Schwertfeger*

Přestože se mečíři těší badatelské pozornosti (nejčastěji v souvislosti s historickým šermem), příspěvků, které se zabývají výhradně touto profesí, je pouze několik. Jedná se zvláště o medailonek Františka Holce³⁰² a mou bakalářskou práci, v níž jsem se pokusil sledovat vývoj cechů tohoto řemesla do roku 1731.³⁰³

²⁹⁷ Hana PÁTKOVÁ, *Sdružení pražských malířů*, s. 15.

²⁹⁸ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 993, s. 225–226, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 474–476.

²⁹⁹ Tomáš SEKYRKA, *Mistři umění malířského mezi gotikou a renesancí*, in: *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348–1783*, s. 21.

³⁰⁰ Hana PÁTKOVÁ, *Sdružení pražských malířů*, s. 16.

³⁰¹ Tomáš SEKYRKA, *Mistři umění malířského*, s. 21.

³⁰² František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, 1983, č. 11, s. 34.

³⁰³ Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla v pražských městech v raném novověku*, bak. práce, 2013, FF UK.

Rozvoj mečířského řemesla sledujeme v českých městech od 14. století, kdy se v prame-
nech poprvé vyskytují tito řemeslníci s poměrně úzkou specializací. Výrobní sortiment mečířů
zahrnoval zbraně z kvalitní oceli, přičemž doménou mečířovy produkce byly ve středověku
různé druhy zbraní delšího rozsahu. Nejkratší z nich byl tesák, jehož výrobu si nárokovalo i
řemeslo nožířů. Vedle zbraní obstarávali mečíři i výrobu pochev, tomu odpovídá i skutečnost,
že ve společném cechu byli patrně i toulaři.

Jak se mi podařilo v bakalářské práci dokázat, cech mečířů nevznikl na Starém Městě
pražském v roce 1509 (jak bylo dříve obecně přijímáno), nýbrž už ve třicátých letech 15. sto-
letí.³⁰⁴ Prvním pramenem, který zachycuje již plně vytvořený cech, je proto až porevoluční
dodatek k tzv. Staropražským právům z období kolem roku 1440. Z tohoto pramene vysvítá,
že alespoň v té době byli v mečířském cechu i toulaři, o nichž v mladším období již nemáme
žádné zprávy.

V roce 1509 udělil král Vladislav II. staroměstskému cechu významná privilegia, na jejichž
základě se z této organizace stal vrchní cech pro všechny mečíře v Českém království.³⁰⁵ Toto
postavení zajišťovalo staroměstskému cechu vedle jurisdikce nad všemi českými mistry i ne-
ustálý příliv tovaryšů, neboť tovaryš se mohl stát mistrem pouze na Starém Městě pražském.
Staroměstský cech tedy (de iure i via facti) sdružoval všechny mečířské mistry v Čechách.

Přestože bylo dříve uváděno, že roku 1509 vznikl i na Novém Městě pražském, domnívám
se, že počátky cechu souvisí až se spojením pravobřežní Prahy, kdy došlo k územnímu rozší-
ření přímé působnosti staroměstského cechu.³⁰⁶ Roku 1524 se tedy patrně k přísaze dostavili
mistři obou měst. Po rozdělení Starého i Nového Města pražského však zde mečíři zůstali
zorganizovaní ve vlastním cechu, jak dokládá soupis cechmistrů z roku 1528. Přestože i na-
dále byli novoměstští mistři členy vrchního cechu na Starém Městě, jejich podřízenost se
stávala čím dál více formální.

Statuta z roku 1509 překvapivě jasně definují podmínky pro mistry, kteří se chtěli usadit na
Malé Straně. Takoví mistři byli přímými členy až do sedmdesátých let 16. století přímými
členy staroměstského cechu. Jak dokládá ještě začátek žaloby mečířských mistrů na tovaryše
z roku 1570.³⁰⁷

³⁰⁴ Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla*, s. 28–30.

³⁰⁵ Přehled všech dochovaných exemplářů spolu s jejich rozbořem jsem podal ve své bakalářské práci. Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla*, s. 34–35.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 32–33.

³⁰⁷ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36r.

5.1.25 Měšečníci

latinsky: *bursifices*

německy: *Beutler*

Řemeslo měšečníků bylo vždy velice úzce spjato s dalšími dvěma profesemi *váčkařů* a *tobolářů*. Přestože se v pramenech (zvláště v soupisech cechmistrů na Novém Městě pražském) setkáváme se záměnností výrazů měšečník a váčkař (případně i tobolář), na Starém Městě tato označení byla důsledně odlišována. Z prvně naznačené blízkosti těchto živností je zřejmé, že stanovit hranici mezi jednotlivými výrobními monopoly by bylo velice obtížné a patrně i bezúčelné. Všechny tyto živnosti vyráběly brašny, tašky a vaky, přičemž vedle kůže, která byla základní výrobní surovinou, šily i luxusní zboží z aksamitu či hedvábí.³⁰⁸

O staroměstských tobolářích a měšečnicích se dozvídáme až z porevolučního dodatku k tzv. Staropražským právům. Obě řemesla byla organizována pod platnéřskou korouhví a byla zapsána hned po sobě. Domnívám se, že na Starém Městě pražském měli v té době společný cech, o jehož počátcích bohužel nemáme bližších zpráv. Další zprávou o tomto cechu je až pře mezi šmejdiři a zástupci této organizace z roku 1501.³⁰⁹

Na Novém Městě pražském byli měšečníci organizováni již dříve. Roku 1365 vydal Karel IV. velké privilegium pro společný cech pasířů, tobolářů a měšečníků, které roku 1383 potvrdil Václav IV. a roku 1437 i Zikmund Lucemburský.³¹⁰ Zatímco v původním textu je zmínka o výrobcích měšců, v dalších konfirmacích už jsou uvedeni pouze pasíři a toboláři. S tím by částečně korespondoval poznatek Václava Vladivoje Tomka, který našel statuta měšečnického cechu z roku 1397.³¹¹ Je proto možné, že v době Zikmundovy konfirmace už skutečně nebyli příslušníci společného cechu.

V patnáctém století nacházíme novoměstské měšečníky ve vlastním cechu,³¹² zatímco toboláři měli nadále společnou organizaci s pasíři. Nejpozději na počátku 16. století však došlo k opětovnému spojení měšečníků s toboláři.

Meziměstský cech Starého a Nového Města vznikl vzájemnou smlouvou již v roce 1512, kdy byl v rámci obou měst dohodnut volný prodej.³¹³ Při náboženské přísaze se setkáváme pouze s měšečníky, přičemž i Zikmund Winter předpokládal, že mezi nimi byli i toboláři.³¹⁴

³⁰⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 142.

³⁰⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 100r–101r.

³¹⁰ Tamtéž, rkp. 2083, fol. 292r–292v.

³¹¹ Václav Vladivoj Tomek, *DMP II*, s. 385.

³¹² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 217, 219.

³¹³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 99r–99v.

³¹⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 447.

Vývoj po rozdělení pravobřežních pražských měst se poněkud lišil. Na Starém Městě pražském nacházíme v šedesátých letech dva cechy, jeden sdružoval mešečníky a váčkaře a druhý byl pouze tobolářský. Novoměstští mistři zůstali ve společné organizaci.

5.1.26 Mlynáři

latinsky: *molendinatores, molitores*

Vývoji složitého právního postavení pražských a zemských mlynářů věnoval krátkou stať František Holec.³¹⁵ Agenda přísežných zemských mlynářů na základě rozboru dochované pamětní knihy se stala tématem diplomové práce Jarmily Jílkové.³¹⁶

Mlynáři jsou tradičně řazeni do odvětví potravních řemesel. Při tomto rozdělení však bývá opomenuta poměrně rozsáhlá činnost, která (řečeno moderními slovy) spadala do oblasti vodního inženýrství. Mlynář musel ovládat technologické znalosti k postavení a údržbě zařízení mlýna, od vykroužení mlýnského kamene přes zhotovení veškerého zařízení až po výpočet a konstrukci jezu a mlýnského náhonu. Nezřídka se rovněž starali o přemostění toků dřevěnými konstrukcemi mostů. Z tohoto úhlu pohledu se zdá mletí mouky, na němž se zpravidla podílela čeleď, jen okrajovou (byť každodenní a rutinní) záležitostí. Z uvedených důvodů považují mlynářskou živnost spíše za řemeslo stavební.

Počátky organizace pražských mlynářů spadají do závěru vlády Jana Lucemburského, který roku 1340 potvrdil řád ustanovený staroměstskou radou o starších mlynářích, kteří měli dohlížet na správnou výšku jezů u pražských mlýnů.³¹⁷ Už zde poprvé bylo stanoveno, že tak mají učinit po celých Čechách. Tím byly položeny základy pozdější instituce přísežných zemských mlynářů. Jim připadala pravomoc stanovit bezpečnou výšku jezu, který opatřili svým cejchem. Zároveň mohli soudit mlynáře, kteří nedodržováním výšky ocejchovaného jezu ohrožovali okolí toku.

Vzhledem k tomu, že tito mlynáři měli být poradním sborem městské rady, úřad zemských mlynářů byl podřízen právě její jurisdikci.

Pravidlo o přísežných mistrech, kteří zpravidla byli vybíráni z pražských mlynářů (to ovšem nebylo pravidlem a známe i mistry mimopražské), bylo opakováno roku 1364.³¹⁸

Mlynáři tak získali organizaci, kterou spravovali přísežní mistři. Ti zároveň hájili i jejich ekonomické zájmy, jak je patrné v mladším období. Vedle toho se však setkáme s tvrzením,

³¹⁵ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech pražských mlynářů*, Praha '83, 1983, č. 2, s. 34.

³¹⁶ Jarmila JÍLKOVÁ, *Pražští zemští přísežní mlynáři a jejich pamětní kniha z let 1593–1628*, dipl. práce, 1988, FF UK.

³¹⁷ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. 60–62 (č. 38).

³¹⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 993, s. 66.

že byli organizováni v pekařských ceších. To je pravdivé jen částečně. Díky vzájemné blízkosti obou řemesel, která znamenala jejich téměř každodenní spolupráci (a zejména jejich čeládky), došlo k tomu, že v určitých oblastech cechovního života sdíleli společné prostory nebo i instituce. V 15. i 16. století máme doklady o sdílení společné korouhve, oltáře či cechovní hospody. Jednalo se však o podružné problémy související s praktickými aspekty cechovního života. Správu však mělo každé řemeslo vždy svou.

V roce 1520 mělo dojít ke vzájemnému narovnání, kdy zcela v intencích již řečeného bylo dohodnuto, že obě živnosti budou mít společný tovaryšský herberk.³¹⁹

Protože správa nejen pražských mlynářů na cechovních principech probíhala centralizovaně pod vrchní jurisdikci Starého Města pražského, nepozorujeme existenci novoměstských či malostranských cechmistrů. De iure nespátřujeme ani cechmistry staroměstské, ve staroměstských knihách nacházíme pouze evidenci přísežných zemských mlynářů.

5.1.27 Mydláři

latinsky: *saponistæ*

německy: *Seifer*

Pod názvem *Nevábné řemeslo* publikoval svůj příspěvek k dějinám mydlářského řemesla a jeho symboliky Jaroslav Jásek³²⁰ v případě svíčkařů zase Jakub Hrdlička.³²¹ Fondy cechů mydlářů a svíčkařů uložené uspořádala roku 2009 a 2015 Zlata Brátková.³²²

Základní surovinou pro mydlářskou profesi byl lůj, z něhož vařením vyráběli mýdla a zároveň připravovali i lojové svíčky. S mydláři se často prolínali *svíčkaři*. Ti však své výrobky dělali především z vosku.

Přestože se s mydláři setkáváme již v pramenech ze 14. století, dlouho trvalo, než se tato profese prosadila jako cechovní. Mohla zato skutečnost, že si často mýdlo vařily samy hospodyně a zároveň že výrobu lojového mýdla a svíci si dlouho nárokovali i řezníci. K prosazení monopolu došlo až v průběhu 15. století na Novém Městě pražském. První zmínku o novoměstské organizaci nacházíme až roku 1464, kdy si tamější mistři nechali potvrdit radou nové cechovní artikule.³²³ Cech tudíž vznikl před tímto rokem. Roku 1498 jim byly radou potvrzeny artikule nové.³²⁴

³¹⁹ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové*, s. 592.

³²⁰ Jaroslav JÁSEK, *Nevábné řemeslo*, in: HR 1988, Praha 1988, s. 21–32.

³²¹ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 145–147.

³²² Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech mydlářů Praha (1560) 1641–1886*, inventář AMP, Praha 2009; táž, *Cech voskařů Praha 1750*, inventář AMP, Praha 2015.

³²³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, s. 307r, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 476–477.

³²⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 595.

K monopolizaci mydlářské profese na Starém Městě pražském došlo patrně až po spojení pravobřežní Prahy, přičemž meziměstský cech, který po roce 1518 vznikl, přetrval i v období po opětovném rozdělení Starého a Nového Města pražského.

5.1.28 Nákladníci vaření piva

Abychom představili úplný svět řemesel a živností v pražském souměstí musíme zde krátce pojednat i o nákladnících vaření piva. Literatura spojená s vařením piva a jeho organizací je uvedena u sladovnického řemesla, nicméně bychom zde měli uvést práce Jaroslavy Mendelové, v nichž se systematicky zabývala osmipanským úřadem, který v minulosti spravoval nákladnický cech.³²⁵

Vznik nákladnické živnosti souvisí až s úspěšnou snahou řemesel podílejících se na vaření piva omezit počet osob, které mohli vyrábět pivo ve velkém a prodávat ho na městských trzích a v blízkém okolí. K tomuto procesu došlo na přelomu 15. a 16. století. V rámci sladovnického cechu, který sdružoval i pivovarníky a vozataje, se začala vymezovat skupina tzv. *nákladníků vaření piva*. Byli to bohatí měšťané, kteří mohli finančně zaopatřit celý proces vaření piva svým kapitálem. Přestože existují různé názory na to, zda se tito pozdně středověcí podnikatelé konstitovali spíše ze sladovníků či pivovarníků, tato živnost nemusela být vázána ani na jedno z uvedených řemesel.³²⁶ Jediné pravidlo, které museli nákladníci splňovat, byla příslušnost k právovárečným měšťanům.

Nákladnický cech na Starém Městě pražském vznikl přetvořením cechu sladovníků nejpozději roku 1512, kdy máme poprvé doložen osmipanský úřad, s nímž byla tato organizace spojena.³²⁷

Kdy došlo k vytvoření nákladnické živnosti na Novém Městě pražském není dosud známo, nicméně se domnívám, že po spojení pravobřežní Prahy začal původně staroměstský osmipanský úřad spravovat i novoměstský sladovnický cech. Po rozdělení mohlo proto dojít k vytvoření novoměstského osmipanského úřadu, s nímž se ve formě osmi cechmistrů sladovnických (via facti nákladnických) setkáváme v soupisech od roku 1528.

Přestože na Malé Straně máme důkazy o existenci tamějšího sladovnického cechu, první prokazatelné zmínky o nákladnících pocházejí až z nadcházejícího období.

³²⁵ Jaroslava MENDELOVÁ-BILDOVÁ, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do roku 1620*, dipl. práce, 1975, FF UK; táž, *Soupis úředníků osmipanského úřadu na Starém Městě pražském (do roku 1637)*, in: Documenta pragensia II, Praha 1981, s. 144–189; táž, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637*, in: PSH 17, Praha 1984, s. 90–104.

³²⁶ Teorii o pivovarnících zastával Josef Janáček a teorii o sladovnicích představila Jaroslava Mendelová. Se synonymním postavením výrazů sladovník a nákladník se setkáváme např. v soupisech cechmistrů Starého Města pražského i Malé Strany na konci 16. století.

³²⁷ Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 93.

Nápravníci viz koláři

latinsky: *currifices*

5.1.29 Nožíři

latinsky: *cultellatores, cultellifabri, cultellifices*

německy: *Messerer, Messerschmiede*

Dějiny nožířů se zabýval ve svém medailonku František Holec³²⁸ a heraldikou řemesla Jakub Hrdlička.³²⁹ Fond cechu uspořádala roku 2006 Zlata Brátková.³³⁰

Nožířská živnost byla jedním z mnoha specializovaných řemesel, která se v průběhu středověku odštěpila od původní kovářské profese. Výrobci nožů nejrůznějšího určení se v průběhu 14. a 15. století dále rozdělili na nožíře v pravém slova smyslu a na specialisty, kterými byli zejména *nůžkaři* a *čepelníci*. Produktem, který vytvářel předěl mezi výrobním monopolem nožířů a mečířů, byl tesák, jehož výrobu si nárokovala obě řemesla. Nožíři úzce spolupracovali s *brusiči*, kteří na vodou poháněných kotoučích prováděli závěrečnou úpravu výrobků, zejména čepelí.

Přestože první doklad o staroměstské organizaci pochází až z období husitských válek, lze klást vznik této organizace současně s cechem kovářů a platněřů nejpozději na počátku 14. století. Dokladem toho je i v tomto případě soupis devatenácti řemesel z druhé poloviny dvacátých let. Dalším dokladem je i skutečnost, že nožíři byli (obdobně jako platněři) v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům řemeslem korouhevním.

Již zmíněný první písemný doklad tohoto cechu je usnesení, které před městskou radou vykonali roku 1427 představení cechu. Týkalo se zejména přijímání podobojí, učedníků a nákupu suroviny.³³¹ Už z této zprávy se dozvídáme o brusičích, kteří byli s nožíři ve společném cechu. K roku 1436 se dozvídáme o brusírně při mlýnech u Karlova mostu, kterou vlastnil nožířský cech.³³²

O celkové profesní skladbě staroměstského cechu se dozvídáme z již zmíněného porevolučního dodatku k tzv. Staropražským právům, kde pod korouhví nožířů jsou uvedeni i brusiči, čepelníci a nůžkaři. Z rozboru uvedených živností vyplývá, že tyto profese tvořily společný cech, ve kterém však nožíři byli v postavení hlavního cechovního řemesla.

³²⁸ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, 1983, č. 11, s. 34.

³²⁹ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 108–111.

³³⁰ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech nožířů Praha 1597–1849*, inventář AMP, Praha 2006.

³³¹ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 438.

³³² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 565.

Počátky novoměstského cechu byly zatím vždy kladeny do počátku 15. století, kdy roku 1407 tamějším nožířům povolila městská rada založit bratrstvo pečující o mše a pohřby členů.³³³ Jedná se o ojedinělou zprávu, která ukazuje na existenci náboženského bratrstva, které se snad v souvislosti s obdobím husitských válek proměnilo v cech hájící hospodářské zájmy svých členů.

Ze sporu, který roku 1518 urovnali purkmistři a rady Starého a Nového Města pražského, se dozvídáme, že na počátku 16. století existoval již meziměstský cech obou větších pražských měst a dokonce i vlivný nožířský cech na Malé Straně, který žaloval organizaci pravobřežní Prahy v kompetenčních záležitostech.³³⁴ Společnému cechu nožířů Starého a Nového Města pražského dokonce udělil privilegia roku 1523 král Ludvík Jagellonský.³³⁵

V roce 1525 řešila městská rada spojené pravobřežní Prahy spor mezi nožíři a mečíři o cechovní příslušnost brusičů, kterou si nárokoval nožířský cech. To vedlo k tomu, že nožíři zabráňovali brusičům s mečířskými mistry spolupracovat. Nálezem rady byli brusiči i nadále přiřčeni pod cechovní správu nožířů, kteří jim však nesměli bránit v poskytování služeb dalším řemeslům.³³⁶

Meziměstský cech po roce 1528 nadále působil ve stejném složení, které bylo roku 1537 nálezem purkmistrů a rad všech tří měst pražských rozšířeno o malostranské mistry.

Nůžkaři viz nožíři

latinsky: *forpifices*

staročesky: *Scherschmiede*

staročesky: *nožíkáři*

5.1.30 Olejníci

latinsky: *oleatores*

Olej byl ve středověku komoditou, která nalezla v tehdejším každodenním životě široké uplatnění. Olejem se svítilo a mazalo, nicméně sloužil i jako základ léčiv a mastí. K výrobě oleje využívali olejníci nejčastěji obilí, hrách, jáhly, kroupy, semenec, proso, roubení nebo mák.

Vzhledem ke skutečnosti, že k lisování využívali olejníci stoupy, bylo jejich řemeslo vázáno na vodní pohon v mlýnech, to do jisté míry vysvětluje, proč vznikl cech olejníků na No-

³³³ Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 62.

³³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 99v–100r.

³³⁵ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 113.

³³⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66r–67r.

vém Městě pražském. Již roku 1443 se usnesli mezi sebou na tom, aby nedocházelo k pokoutnímu nákupu surovin potřebných pro výrobu olejů. Napříště se s tímto artiklem mělo proto obchodovat výhradně na svobodném trhu u kaple Božího těla. Toto usnesení bylo následně potvrzeno radou a zapsáno do městských knih.³³⁷ Za účelem kontroly dodržování tohoto ujednání byl ustavený přísežný mistr, v čemž právem spatřujeme principy cechovní organizace, která tímto počinem byla založena.

Tradičně bývá za rok vzniku olejnického cechu pokládán rok 1452, kdy purkmistr a rada Nového Města pražského potvrdila cechu olejníků nové artikule,³³⁸ nicméně organizace na ochranářských principech fungovala již o bezmála desetiletí dříve.

5.1.31 Ostružníci

latinsky: *calcariatores, calcarifices*

německy: *Sporer*

Hrdým znakem rytířství byly ve středověku vedle meče i ostruhy. Ty si bojovníci připínali na svou jezdeckou obuv, aby mohli své koně pobídnout do rychlého cvalu. Podle tohoto symbolického artiklu byla pojmenována živnost, která vznikla specializací od kovářského řemesla nejpozději ve 14. století. Vedle ostruh obstarávali ostružníci i další kovové části jezdeckých postrojů zejména třmeny a uzdy, jejichž povrch býval mosazný. Přestože Zikmund Winter považoval ostružníky za specialisty odštěpené od zámečníků,³³⁹ domnívám se, že jejich geneze byla odlišná. To ostatně vyplývá i z vývoje jejich organizovanosti na Starém Městě pražském.

V dosavadní literatuře se setkáme s názorem, že už v roce 1399 byli ostružníci organizováni ve společném cechu se zámečníky. Zpráva z tohoto roku se však zmiňuje pouze o zámečnicích (viz 5.1.56). První zmínkou o organizovaných ostružnicích je proto až porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům. Z postavení ostružníků řazených pod korouhvi platněřů vůbec nevyplývá vzájemná blízkost se zámečníky a naopak rozbor sdružených řemesel napovídá, že byli (buď dříve, nebo ještě v době sepsání) ve společné organizaci s platněři. Této hypotéze napovídá i skutečnost, že na korouhvi má být vyobrazen „odězec v ostrohách“, tedy rytíř v plátové zbroji a s připnutými ostruhami. Na tomto případě lze poukázat na vzájemnou blízkost obou oborů, která je srozumitelnější než v případě ostružníků a výrobců kovových mechanismů.

Ke sblížení ostružníků a zámečníků však došlo záhy (nebo dokonce už v době sepsání pořadí řemesel), neboť z roku 1441 máme nesporný doklad o společném cechu těchto profe-

³³⁷ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 442.

³³⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 294r–294v, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 464.

³³⁹ Zikmund Winter, *Dějiny řemesel*, s. 460.

si.³⁴⁰ Je však možné, že vzájemná smlouva je oním písemným pořízením, kterým cech těchto řemesel vznikl.

Následný vývoj staroměstských ostružníků i vývoj tohoto řemesla v dalších pražských městech se odehrával zcela v intencích společné organizace se zámečníky (viz 5.1.56).

5.1.32 Pasíři

latinsky: *cingulatores*

německy: *Gürtler*

V případě pasířů se setkáváme s poněkud problémovým zařazením této profese do celkového systému řemesel a živností. Často totiž byli a dodnes jsou podle mého názoru chybně řazena mezi řemesla kovodělná. Minulí i současní badatelé příliš vychází z dnešního stavu pasířského řemesla, které je vyloženě kovodělné. Nicméně tato skutečnost je výsledkem poměrně složitého vývoje od živnosti takřka výhradně kožedělné. Hlavním výrobkem, podle něhož řemeslo získalo svůj název, byly pásy a pásy. Ve středověku se setkáváme s pásy koženými, látkovými i opasky ze železných součástí. Kožené zboží však převažovalo, o čemž svědčí artikule novoměstských koželuhů z roku 1453, které upravovaly obchodní vztahy zejména s pasíři (viz 5.1.18), i privilegium Karla IV. z roku 1365 pro novoměstská kožedělná řemesla (pasíři, toboláři a měšečníci). Zkoumáme-li pasíře ve středověku, nevidíme proto řemeslo ryze kovodělné.

Již k roku 1350 nacházíme v městských knihách zmínku o pasířské organizaci na Starém Městě pražském³⁴¹ a dalším dokladem je porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům.

Novoměstští mistři obdrželi privilegium spolu s měšečníky a toboláři roku 1365 od císaře Karla IV., které roku 1383 bylo potvrzeno Václavem IV. a roku 1437 Zikmundem Lucemburským.³⁴² Obě konfirmace byly uděleny pouze společné organizaci tobolářů a pasířů, tedy bez měšečníků. Nemáme dostatek zpráv, abychom mohli stanovit rok, kdy došlo k rozdělení obou živností, nicméně již na počátku 16. století byli pasíři v cechu sami.

Za spojené pravobřežní Prahy došlo ke spojení obou pražských cechů, které bylo pouze dočasné.

³⁴⁰ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 439–440.

³⁴¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 986, fol. 91r.

³⁴² Tamtéž, rkp. 2083, fol. 292r–292v.

5.1.33 Pekaři

latinsky: *pistores*

německy: *Bäcker*

Krátký příspěvek o vývoji pekařských organizací zpracoval v rámci medailonků k dějinám pražských cechů František Holec³⁴³ a cechovní fond zpracovala v roce 2005 Zlata Brátková.³⁴⁴

Pekaři byli jedním ze základních městských řemesel. V podmínkách pražského souměstí zajišťovali nákup obilí, jeho umletí (odtud pramenila blízká spolupráce s mlynáři, přičemž pekaři měli ve mlýně zpravidla i svou čeled'). Následná příprava různých druhů pečiva pouze završovala celý proces. Vnitřně se pekaři dělili na řemeslo bílého chleba (ze pšeničné mouky) a pekaře rezného chleba (z mouky žitné). Vedle chlebů pekli rovněž preclíky, které se staly symbolem řemesla, a menší placky, tzv. caletky. Obdobně jako v případě huntýřů, existovala i v případě pekařů instituce přespolních pekařů (tzv. pecnáři), jejichž produkce bývala různými způsoby omezována pouze na hrubý chléb.

Pekařský cech předpokládali dřívější badatelé už ve 14. století, ale neměli pro své domněnky potřebné prameny. Vedle popisu příjezdu Jindřicha Korutanského do Prahy roku 1308, ve kterém je první zmínka o organizovaných staroměstských pekařích,³⁴⁵ je dalším prokazatelným pramenem soupis devatenácti staroměstských řemesel z druhé poloviny 14. století, kde pekaře přirozeně nacházíme. To koresponduje se skutečností, že v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům jsou řemeslem korouhevním.

Přestože obdobně můžeme předpokládat brzké ustavení cechu na Novém Městě pražském, první dochovanou zmínkou o tamější organizaci jsou až statuta z roku 1444.³⁴⁶ Podle Zikmunda Wintera se však jednalo o cech nový, který měl být společný i pro mlynáře a perníkáře.³⁴⁷ To by podle mne neodpovídalo významu, který představovala pro každodenní život města pekařská živnost. O podílu mlynářů a perníkářů bylo pojednáno na příslušných místech této práce (viz 5.1.26 a 5.1.34).

V roce 1488 došlo mezi cechy Starého a Nového Města pražského ke sporům, které skončily vzájemným usnesením o pečení rezného chleba a kontrole pečiva v dílnách.³⁴⁸ Není však

³⁴³ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech pekařů*, Praha '83, 1983, č. 1, s. 34.

³⁴⁴ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech pekařů Praha 1643–1861*, inventář AMP, Praha 2005.

³⁴⁵ Josef EMLER (ed.), *FRB IV*, s. 114.

³⁴⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 81r–82v, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 442–445.

³⁴⁷ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 574.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 574.

snadné říci, zda v tomto usnesení lze spatřovat počátky meziměstského cechu, k němuž nesporně došlo v důsledku spojení pravobřežní Prahy.

Po rozdělení Starého a Nového Města pražského patrně došlo i k rozdělení dočasně spojeného cechu, což je patrné ze zákazu činnosti novoměstskému pekaři na Starém Městě pražském z roku 1562.³⁴⁹

Pergameníci viz malíři

latinsky: *pergamenistae*

5.1.34 Perníkáři

latinsky: *pernicatores*

Fond cechu uspořádala Zlata Brátková v roce 2008.

Ještě v pramenech ze 14. století se setkáváme s mnoha specializacemi pekařské profese. Perníkáři se v rámci těchto odvětví orientovali na přípravu sladkého pečiva, přičemž perníky pekli z medového těsta. Byli jedinou pekařskou specializací, u níž proběhla emancipace i na cechovní úrovni.

První doklad o organizovaných perníkářích pochází paradoxně až z doby, kdy měli vlastní cech. Nacházíme je totiž ve spojené pravobřežní Praze při náboženské přísaze roku 1524. Bohužel vývoj perníkářských organizací v předchozím období je velice těžko rekonstruovatelný, neboť na Starém Městě probíhal patrně zcela v rámci pekařského cechu (o perníkářích nenačítáme zmínku ani v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům) a pro novoměstský prostor, kde by šlo očekávat samostaný cechovní rozvoj této profese, prameny takový výzkum neumožňují. Zikmund Winter předpokládal perníkáře v pekařských ceších nejpozději v roce 1444.³⁵⁰

Jisté je, že po rozdělení pražských měst pokračovaly na Novém Městě pražském dvě oddělené organizace, pekařská a perníkářská. Na Starém Městě pražském patrně rovněž nějakou dobu existovaly oddělené cechy, o čemž svědčí soupis ponůcek jednotlivých pražských organizací.

Na Malé Straně nedošlo k emancipaci perníkářů na pekařském řemesle, proto zde byl ve sledovaném období cech pouze pekařský.

³⁴⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 78r.

³⁵⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 575.

Pilaři viz prknáři

latinsky: *limatores*

německy: *Bretsäger*

Pivovarníci viz sladovníci

latinsky: *braxatores*

5.1.35 Platnéři

latinsky: *thorifices*

německy: *Platner*

Výrobci středověké zbroje dosáhli již v první polovině 14. století velmi vysokého stupně specializace, což je s ohledem na tehdejší způsob boje sice přirozené, nicméně stejně tato skutečnost svědčí o úrovni tehdejší výzbroje českých bojovníků a rytířů. Již ve druhém desetiletí se setkáváme s *platnéři* (*thorifices*, *Platner*) a jejich specialisty *helmíři* (*galeatores*, *Helmer*). Způsob práce těchto dvou se nikterak nelišil, rozeznávání proto byli na základě výrobků (v případě platnéřů to byly další části plátové zbroje). Nejpozději v padesátých letech se v pramenech vyskytují *zbrojíři* (*loricatores*), kteří z kroužků vyráběli kroužkovou zbroj. Kroužkové zbroji se rovněž říkalo v minulosti pancíř, proto se můžeme setkat i se starším označením *pancířníci*. V platnéřské organizaci byla organizována i další kovodělná řemesla zejména *kotláři* (*rotšmídové*), výrobci měděného nádobí, jejichž samostaný fond byl uspořádán Zlatou Brátkovou v roce 2009,³⁵¹ a po určité období jehláři a snad i ostružníci.

První zmínku o cechu zbrojních řemesel (*armiřices*) nacházíme v soupise devatenácti staroměstských řemesel z druhé poloviny dvacátých let 14. století. Jedná se patrně o organizaci, která roku 1328 dosáhla potvrzení ustanovení, který zakazoval provozování platnéřského, štítařského a helmířského řemesla bez získání městského práva.³⁵² Z roku 1336 pochází další články, které městská vrchnost potvrdila platnéřskému cechu.³⁵³ Domnívám se, že po celé nadcházející období můžeme předpokládat existenci společné organizace, která sdružovala výrobce zbroje (s výjimkou štítařů, kteří se stali v roce 1348 členy malířské organizace).

Pro tuto hypotézu hovoří i složení řemesel krácejících pod platnéřskou korouhví v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům. Vedle zbrojířů a helmířů, tehdy byli ve společ-

³⁵¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech mědikovců Praha 1659–1755*, inventář AMP, Praha 2009.

³⁵² Emil Franz RÖSSLER (ed.), *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren* (dále DRBM) I, Praha 1845, s. 19.

³⁵³ Ferdinand TADRA (ed.), *Summa Gebhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen*, Vídeň 1882, s. 511–512 (č. 177).

né organizaci i kotláři a patrně i ostružníci. Zatímco helmíři se v mladších pramenech nevyskytují (stali se součástí platněřského řemesla), zbrojíře a kotláře nacházíme v platněřském cechu ještě v 16. století.

5.1.36 Plavci

latinsky: *nautæ*

Tématem podskalského obchodu s dřevem a živnostníky, kteří zajišťovali plavení klád do pražských měst, se soustavně zabýval někdejší ředitel pražského archivu František Holec.³⁵⁴ Ten již revidoval závěry dřívějších badatelů,³⁵⁵ zejména Václava Vladivoje Tomka, jehož dataci vzniku pořádku krátce před rokem 1524 převzali téměř všichni pozdější badatelé. V následujících pasážích proto budu tyto poznatky resumovat a pokusím se tento pořádek zasadit do širšího rámce pražských cechů.

Až do poloviny 15. století bylo pracovní náplní plavců pouze splavování dřeva po Vltavě, neboť jeho distribuci zajišťovali tzv. *drevníci*, obchodníci s dřevem. V následujícím období však dochází ke sjednocení dosavadních pojmů a obě tyto činnosti jsou označovány jako plavecká živnost. Podskalští plavci organizovaní v cechu měli tím pádem monopol na celý proces dopravy dřeva na pražský trh od nákupu dřeva v místě těžby přes svázání klád do vorů a jejich následné splavení až po prodej. Podskalím však jejich výhradní postavení nekončilo a plavci mohli plavit dřevo do níže položených částí Prahy i do vzdálenějších lokalit pod pražským souměstím.

Vznik cechovní organizace klade František Holec do druhé poloviny 15. století, přesněji do šedesátých či sedmdesátých let. Rozmach trhu se dřevem je tak dáván do souvislosti s pohusitskou obnovou pražských částí, zejména Malé Strany, částí Nového Města a Vyšehradu. V této době dochází k již zmíněnému sjednocení terminologie, přičemž František Holec nabízí hypotézu, že právě nově vzniklá organizace v sobě obě dřívější živnosti, plavce a drevníky, propojila.³⁵⁶

³⁵⁴ František HOLEC, *Podskalský dřevní trh*, in: *Kniha o Praze 1960*, Praha 1960, s. 103–114; též, *Obchod s dřívím v Praze ve 14.–17. století*, in: PSH 6, Praha 1971, s. 5–100; též, *Z dob slávy pražských cechů. Novoměstský cech plavců*, Praha '82, 1982, č. 1, 1982, s. 34; též, *Cech plavců na Novém Městě pražském*, in: PSH 32, Praha 2003, s. 211–228.

³⁵⁵ Josef EMLER, *Pořádek plavců a právo poříčné v Podskalí*, PAM 7, Praha 1868, s. 1–16; Václav VOJTÍŠEK, *Výtoň. Z historie cla a celnice*, Praha 1912; Alena ŠLECHTOVÁ, *Dřevní trh a plavecký pořádek v pražském Podskalí* (diplomová práce na KPVHAS FF UK obhájená v roce 1955); ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy se nachází nevydaný strojopis E. Lysé z poloviny 20. století s názvem *Cech plavců a voroplavba* AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 8398.

³⁵⁶ František HOLEC, *Cech plavců*, s. 212.

Na přelomu 15. a 16. století vzniká nad podskalským dřevným trhem tzv. právo poříčné či plavecké, jež zajišťovalo první instanci ve sporech vzniklých zejména při obchodování.³⁵⁷ Navzdory skutečnosti, že představitelé plaveckého cechu byli zároveň soudci tohoto výsadního poříčného práva, byl cech v konečné instanci podřízen novoměstské radě. V soupisech cechmistrů při obnovách rad se setkáváme s plavci vedle jiných novoměstských cechů zcela běžně bez ohledu na toto výsadnější postavení.

Plstnáři viz kloboučníci

Pokrývači viz kameníci

latinsky: *architectores, tectores domorum*

5.1.37 Postřihači

latinsky: *pannirasoires*

německy: *Scherer*

Dějiny pražských postřihačů zpracoval s ohledem na cechovní heraldiku Jakub Hrdlička.³⁵⁸

Postřihačskému řemeslu náležela závěrečná úprava sukna, jehož povrch za pomoci velkých nůžek ve tvaru písmene V zbavovali nerovností. V pramenech i literatuře často dochází k záměně kraječe sukna (*pannicida*), soukeníka (*pannifex*) a postřihače (*pannirasor*). Všechny tyto živnosti však měli ve středověku na starosti něco jiného. Dalším řemeslem, které se podílelo na finálních úpravách sukna, byli *valcháři*. Ti rovněž zbavovali hotové látky nerovností a připravovali je na konečné postřihání.

Cech postřihačů se ve středověku vyvinul jen na Starém Městě pražském, dokladem jeho existence jsou radou potvrzená statuta organizace z let 1399–1403.³⁵⁹ Jednotlivé články stanovují podmínky mistrovství, přičemž nás překvapí ustanovení, že nikdo nemá být nucen stát se členem cechu. Určitá specifika této organizace by si jistě zasloužila podrobnější rozbor a komparaci s dalšími prameny stejných řemesel.

Dalším pramenem je až porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům, z něhož vyplývá, že postřihači měli cech spolu s valcháři. Je však možné, že tento cech byl společný i s krejčími, pod jejichž korouhví s překříženými krejčovskými a postřihačskými nůžkami kráčeli.

³⁵⁷ František HOLEC, *Z dob slávy ... Novoměstský cech plavců*, s. 34.

³⁵⁸ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 117–121.

³⁵⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 986, fol. 186r.

Poněkud problémová je interpretace absence potříhačů při náboženské přísaze. Tato skutečnost spolu s tím, že se s potříhači nesetkáváme ani v soupise ponůček staroměstských cechů z roku 1562, by podporovala teorii o společném cechu s krejčími. Tomu však odporuje spor, který roku 1535 vedli staroměstští postříhači o svůj monopol s kraječi suken.³⁶⁰

Vývoj této profese je v tomto období poměrně těžko sledovatelný, nicméně s určitostí lze stanovit, že cechovním byla postříhačská živnost pouze na Starém Městě pražském.

5.1.38 Prknáři

latinsky: *sarratores*

německy: *Bretsäger*

Z ojedinělého pramenu z roku 1457 vysvítá, že při trhu s dřevem a dřevěnými výrobky na Novém Městě pražském, který se rozprostíral mezi kaplí Božího těla a klášterem na Slovanech, působila řemesla struhařů, prknářů a pilařů. Prknáři a struhaři se přímo podíleli na práci se dřevem. Prvně jmenovaní řezali dovezené klády do požadovaných tvarů, které struhaři dále brousili a hladili. V případě pilařů není situace zcela jasná, nicméně tímto výrazem mohl být myšlen buď dělník pracující s pilou, nebo výrobce pil. Osobně se domnívám, že je správně první varianta, čímž by se jejich náplň práce blížila k prknářské profesi.

Zmíněným pramenem jsou statuta, která roku 1457 vydala novoměstská rada společnému uskupení, jehož působnost byla poměrně striktně statuty vymezena.³⁶¹ Kompetence cechu pilařů, prknářů a struhařů byly místně spojeny výhradně s dřevním trhem v již zmíněné lokalitě. Udělené artikule byly obsáhlé, svěřovaly řemeslníkům dohled nad tálníky a nádeníky a zároveň bylo dovoleno, aby se cech prezentoval popsanou korouhví.

Tyto skutečnosti ukazují, že se jednalo o významnou organizaci, proto je pozoruhodné, že o jejím fungování nemáme žádné další zprávy. Je však možné, že na činnost tohoto cechu navázala organizace jiného řemesla.

5.1.39 Provazníci

latinsky: *funifices, funatores*

Provaznickému řemeslu byl doposud věnován jen krátký příspěvek Jaroslav Jáska, který se zabýval výrobními nástroji v symbolice provaznických cechů.³⁶²

³⁶⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 81v–82v.

³⁶¹ Tamtéž, rkp. 2083, fol. 296v–297r, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 471–472.

³⁶² Jaroslav JÁSEK, *Napínák, cívka, zkrucovadlo a vohlice*, in: HR 1995, Praha 1995, s. 99–102.

Náplní práce provazníků byla výroba provazů různé tloušťky i jakosti, které vyráběl nejčastěji z konopí. Známý jsou i jiné materiály, např. len, lýko, žíně, štetiny, vlna, později i bavlna, kokosová vlákna, hedvábí či jemný drát.³⁶³ Tyto suroviny si provazník sám zpracovával do vláken a nití, které dále zaplétal do provazů, lan a šňůr.

Ve 14. století se ve větší míře provazníci usazovali v prostoru Nového Města pražského, kde došlo roku 1410 k vytvoření cechu.³⁶⁴ Důkazem, že na Starém Městě pražském v této době cech nebyl, je absence provazníků v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským prá-
vům. Roku 1446 si dal novoměstský cech potvrdit nová statuta.³⁶⁵

Změna nastala až roku 1465, kdy byl vytvořen meziměstský cech, který sdružoval provaz-
níky všech tří pražských měst.³⁶⁶

5.1.40 Ručnickáři

Produktem končícího středověku a nastupující éry novověku jsou výrobci palných zbraní – puškaři, pažbaři a ručnickáři. Již na počátku 16. století byly tyto zbraně nového typu mezi obyvateli Čech natolik rozšířené, že se jejich užívání omezovalo a posléze zakazovalo zákonnými normami.³⁶⁷ Na vzrůstající poptávku po nových palných zbraních přirozeně reagovala specializace řemeslné výroby. V rámci dřevozpracujících řemesel vznikla nová profese pažbařů a v rámci kovodělných živností jsou to puškaři a ručnickáři. Dosavadní literatura však tyto dvě profese často nesprávně směšovala, což způsobilo terminologický problém.

Obdobně jako v případě řemenářů a uzdařů (viz 5.1.53) se i u těchto dvou řemesel setkáváme s používáním stejného německého výrazu pro obě profese. Německé slovo *Büchsenmacher* bylo v prostředí pražských měst užíváno jak pro ručnickáře, tak pro označení puškařů, čímž byl značně zatížen každý dosavadní výklad o vývoji těchto dvou řemesel. Pro sledování vývoje organizovanosti výrobců palných zbraní je proto důležité si uvědomit, že puškař a ručnickář nejsou synonymní označení, nýbrž označují dvě živnosti, které mají rozdílný původ i zařazení v rámci systému pozdně středověkých a raně novověkých řemesel a živností. Ručnickáři vznikly specializací zámečníků na výrobu střelných mechanismů (rovněž nazývaných zámky) u zprvu menších zbraní tzv. ručnic, zatímco puškaři vznikli specializací kovolijeckých

³⁶³ Jaroslav JÁSEK, *Napínák, cívka*, s. 99.

³⁶⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2100, fol. 267r.

³⁶⁵ Tamtéž, rkp. 2083, fol. 288r–288v, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 453–455. Píše o tom Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 575.

³⁶⁶ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 478–479.

³⁶⁷ Již Vladislavské zřízení zemské zakazuje užívání palných zbraní při myslivosti (čl. 554), veřejné nošení bylo zakázáno sněmovním usnesením v roce 1510 a konečně roku 1524 bylo vydáno Zřízení o ručnicích, které zakazuje veškeré užívání palných zbraní. Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007, s. 287–291.

řemeslníků na kvalitní hlavně zejména u palných zbraní delšího rozsahu,³⁶⁸ u nichž zprvu ani nebyl používán pro zažehnutí střelného prachu v hlavní žádný mechanismus.

První zmínka o organizovanosti ručnickářů na Starém Městě pražském pochází až z roku 1562, kdy císař Ferdinand I. navrátil artikule společnému cechu zámečnicků, heverářů, ostružníků, hodinářů a ručnickářů na Starém Městě pražském.³⁶⁹ Tento pramen však kodifikuje skutečnost, která panovala už v období před rokem 1547. Kdy přesně se vymezilo ručnickářské řemeslo vůči řemeslu zámečnickému, a tedy kdy už můžeme mluvit o ručnickářích v zámečnickém cechu, je však velmi obtížné stanovit, neboť i dlouho po osamostatnění výrobců palných zbraní si zámečníci nadále nárokovali práva na výrobu zápalných mechanismů. Jediným vodítkem k přiblížení se tomuto předělu je zpráva Zikmunda Wintera, že roku 1524 přišlo na radnici složit náboženskou přísahu i pět puškařů.³⁷⁰ Vzhledem k tragickému osudu rukopisu 994 městského archivu, v němž byl soupis řemeslníků z roku 1524 obsažen a který shořel v květnu 1945, se dnes můžeme o podstatě těchto pěti puškařů jen dohadovat. Přesto můžeme usuzovat, že z přítomných řemesel mohli tito puškaři (pravděpodobně myšleni ručnickáři) přijít na radnici pouze jako členové cechu zámečnicků a ostružníků, čímž bychom získali nejzazší datum dotvoření vnitřního členění zámečnických a ručnickářských profesí.

Na Novém Městě pražském byli ručnickáři stejně jako zámečníci, ostružníci a hodináři až do počátku 17. století organizováni ve staroměstském cechu.

Pro malostranský prostor máme rovněž k dispozici první zmínku až z roku 1562, kdy obdobně jako v případě staroměstského cechu navrátil Ferdinand I. artikule tamějšímu cechu zámečnicků a ostružníků.³⁷¹ Z ustanovení o mistrovském kuse se dozvídáme, že se i zde jednalo o organizaci zámečnicků, ostružníků a přidružených řemesel včetně ručnickářů.

5.1.41 Rukavičkáři

latinsky: *chirothecarii*

německy: *Handschuster*

Fond cechu městského archivu uspořádala roku 2005 Zlata Brátková.³⁷²

Rukavičkářské řemeslo je dalším dokladem velké specializace oděvních řemesel ve středověku, neboť rozvoj tohoto oboru byl umožněn velkou poptávkou po tomto sortimentu. Přes-

³⁶⁸ Přestože ve výkladu Zikmunda Wintera terminologie rovněž kolísá, správně zařadil výklad o puškařích do kapitoly o řemeslech kovolijeckých Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 336 a výklad o ručnickářích do oddílu profesí zabývajících se výrobou kovových mechanismů tamtéž, s. 463–464.

³⁶⁹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 130.

³⁷⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 465.

³⁷¹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 669r–679v.

³⁷² Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech rukavičkářů Praha 1720–1872*, inventář AMP, Praha 2005.

tože vyráběli vedle kožených i rukavice z různých látek nebo vlněné, ve středověku vytvořili společný cech s barvíři kůží, což svědčí o tom, že kožené zboží převládalo.

Nejstarší doklad našel Zikmund Winter k roku 1432, kdy rukavičkáři se usnesli na mistrovském kusu coby podmínce mistrovství.³⁷³ Přestože se mělo jednat pouze o staroměstské mistry, není vyloučené, že se už tehdy jednalo o meziměstský cech rukavičkářů Starého a Nového Města pražského, o němž máme prokazatelný doklad k roku 1438.³⁷⁴ Tou dobou eskalovaly vzájemné spory mezi rukavičkáři a barvíři kůží, kteří byli rovněž organizováni v tomto sdružení. Stejněho roku došlo k vytvoření dvou samostatných cechů obou profesí.

Kromě zmínky o rukavičkářském cechu z roku 1453, která se vrací k událostem z konce třicátých let,³⁷⁵ nemáme pro druhou polovinu 15. století o osudu pražských rukavičkářů žádné doklady.

O existenci cechu se dozvídáme až z účasti rukavičkářů sjednocené pravobřežní Prahy na náboženské přísaze roku 1524. Zda došlo mezitím k rozpadu původní meziměstské organizace, nelze s jistotou říci.

Od roku 1530 se setkáváme v soupisech cechmistrů se staršími patrně samostatného cechu novoměstských mistrů, přestože to není důkaz zcela jednoznačný. V každém případě lze odmítnout tvrzení Zikmunda Wintera, které bylo převzato do novější literatury, že by organizace na Novém Městě pražském vznikla až roku 1530.³⁷⁶

5.1.42 Rybáři

latinsky: *piscatores*

německy: *Fischer*

Prvním příspěvkem k dějinám pražských rybářů se stala studie o původní rybářské osadě u malostranských břehů, kterou sepsal někdejší městský archivář Josef Teige.³⁷⁷ V osmdesátých letech jim věnoval jeden z medailonků o pražských ceších další ředitel městského archivu František Holec.³⁷⁸ Fond cechu uspořádala roku 2016 Zlata Brátková.³⁷⁹

Lovit ve Vltavě ryby směli v malé míře všichni měšťané pražských měst. Příkladem je smlouva mezi podskalskými rybáři a novoměstskou radou, podle které rybáři neměli bránit

³⁷³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 691.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 575.

³⁷⁵ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 465.

³⁷⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 595.

³⁷⁷ Josef TEIGE, *Osada sv. Petra v Rybářích na Menším Městě Pražském a její nejbližší okolí*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 12, 1904, s. 84–94, 97–109.

³⁷⁸ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech rybářů*, Praha '83, 1983, č. 10, s. 34.

³⁷⁹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech rybářů Praha 1751–1868*, inventář AMP, Praha 2016.

lovu „*sakem, vratků a čerenem*“.³⁸⁰ V místech, která si rybáři pronajímali pro provozování své živnosti, mohli totiž lovit ryby ve velkém pouze oni. Kromě prutů využívali vrše i sítě.

Rybáři se již od středověku přirozeně usazovali na vltavských březích, kde organicky vznikaly malé osady. Na Novém Městě pražském vznikla rybářská osada na Podskalí, v centrální části pražského souměstí na severním konci Kampy kolem zaniklého kostela sv. Petra, patrona rybářů. V této lokalitě, která se nacházela pod jurisdikcí mosteckého úřadu, došlo nejspíše na počátku 16. století k vytvoření cechovní organizace.

S tou se poprvé v pramenech setkáváme při náboženské přísaze v roce 1524. Roku 1531 byly mosteckým úřadem rybářům strženy artikule, podle nichž se měli řídit.³⁸¹

Z roku 1397 pochází letmá zmínka o hádce ve společné organizaci novoměstských krejčíků, truhlářů, rybářů a sladovníků o znamení na svících.³⁸² Je však úkolem dalšího bádání určit, jaký charakter mělo toto uskupení a zda lze považovat novoměstské rybáře za cechovně organizované.

Řemenáři viz uzdaři

latinsky: *frenifices*

německy: *Riemer*

staročesky: *rýmaři*

Řezbáři viz malíři

5.1.43 Řezníci

latinsky: *carnifices, lanifices*

německy: *Fleischhacker*

Prvním badatelem, který se snažil popsat dějiny pražských řezníků na stránkách novin tehdejšího živnostenského společenstva, byl Václav Vojtíšek.³⁸³ Počátkem osmdesátých let přispěl svou krátkou statí František Holec³⁸⁴ a nově se počátky staroměstského cechu spolu

³⁸⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 661.

³⁸¹ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech rybářů*, s. 34.

³⁸² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 230.

³⁸³ Václav VOJTÍŠEK, *Z dějin řemesla řeznického v Praze*, Řeznicko-uzenářské noviny 9, 25. 9. 1920, č. 30, s. 232 (další pokračování statí 2. 10. 1920, č. 31, s. 239–240; 9. 10. 1920, č. 32, s. 247–249; 16. 10. 1920, č. 33, s. 255–257; 23. 10. 1920, č. 34, s. 263–265).

³⁸⁴ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech řezníků*, Praha '82, 1982, č. 2, s. 34.

s mocenskými ambicemi jeho členů v období husitské revoluce věnoval Petr Čornej.³⁸⁵ Cechovní archiv zpracovala roku 2005 Zlata Brátková.³⁸⁶

Řemeslo řezníků bylo v každodenním životě městské společnosti velice důležitou profesí, neboť zásobovalo městské obyvatelstvo masem. Příslušníci této živnosti měli na starosti obstarání dobytka, které poráželi a dále zpracovávali. Nejčastěji řezníci obstarávali maso hovězí (telecí a volské) a skopové. V případě vepřového, kterým se měšťané zásobovali sami mnohdy ze svého vlastního hospodářství, byli řezníci zpravidla přizváni na porážky, na nichž zajišťovali usmrcení a porcování zvířete a zpracování vnitřností.³⁸⁷ Řezníci patřili v minulosti k těm řemeslům, na něž vznikalo nejvíce hanlivých rčení, což bylo dáno i skutečností, že mistři této živnosti až do konce 16. století neprodávali maso na váhu, ale každý kus byl podle kvality ohodnocen samostatně. Snad i proto existovala živnost huntýřů (viz 5.1.8), jejíž představitelé zpravidla přespolní řezníci dováželi do města v určité dny v týdnu maso a s podporou městské vrchnosti vytvářeli řezníkům alespoň částečnou nicméně žádoucí konkurenci.

Otázka počátku řeznického cechu v prostoru pražských měst, konkrétně v prostoru Starého Města pražského, je úzce provázána s otázkou nejstarších cechovních organizací v Čechách. Důvodem je zpráva z roku 1339 podkomořího Oldřicha Pfluga staršího z Rabštejna, v níž vysvětluje přísahu starších řezníků Většího (Starého) Města pražského, že jejich nedochovaná práva byla jejich cechu udělena už králem Přemyslem Otakarem II.³⁸⁸ Ve starší odborné literatuře bylo na toto tvrzení řezníků zpravidla nahlíženo s opatrností a mnozí se vyhýbali vyřknout jednoznačný rozsudek o jeho pravosti nebo nepravosti. Celá řada badatelů se kriticky odvolávala na pochopitelnou snahu řemeslníků prezentovat vážnost a starobylost své živnosti a odkazem na dlouhou tradici podpořit své nároky. Před několika lety se však k této problematice znovu vrátil Petr Čornej, který se pokusil možnost vzniku takové organizace podrobit novému úhlu pohledu.

Vznik novoměstského cechu je právem kladen do druhé poloviny padesátých let 14. století, neboť roku 1359 vydal panovník Novému Městu pražskému privilegium na masné krámy.³⁸⁹ Ty se rozprostíraly v okolí nynější Lazarské ulice.³⁹⁰

³⁸⁵ Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, in: PSH 40, Praha 2012, s. 33.

³⁸⁶ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech řezníků Praha 1555–1859 (1921)*, inventář AMP, Praha 2005.

³⁸⁷ Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 33.

³⁸⁸ Josef STRNAD, *Listář královského města Plzně*, s. 49–50 (č. 46).

³⁸⁹ Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ (edd.), *RBM VIII (1358–1363), část I. 1358–1359*, Praha 1954, s. 165–166 (č. 259).

³⁹⁰ Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 36.

Jedním z dokladů vývoje novoměstského cechu je výsada krále Jiřího z Poděbrad, který řezníkům na Novém Městě pražském přiznal roku 1464 po vzoru staroměstských mistrů právo kráčet v procesích v čele průvodu tamějších řemesel.³⁹¹

Pokud došlo k dočasnému spojení v době sjednocené pravobřežní Prahy, byl to pouze formální akt, neboť oba cechy si nadále držely své výsadní postavení v rámci svého města.

Bohužel nemůžeme obdobně sledovat počátky řeznické organizace na Malé Straně. S ohledem na nedostatečně dochovanou pramennou základnu mohu jen předpokládat její existenci i v době předhusitské. První pramennou zmínkou je úspěch tamějších řezníků, když roku 1476 úspěšně napadli koupi krámu v lokalitě, na níž měla právo jejich profese.³⁹²

5.1.44 Sedláři

latinsky: *sellatores*

Přestože jsou sedláři tradičně pokládáni za kožedělné řemeslo, jejich práce se neomezovala pouze na tuto surovinu. Sedla, která vyráběli, se skládala z dřevěné konstrukce, která byla potahovaná látkou nebo kůžemi, v některých místech byla pro větší pohodlí i vycpávána. Svě výrobky mnohdy vykládali jeleními parohy nebo kostmi.³⁹³ Časté spory s uzdaři pramenily v míře řemení, které směli pro koňský postroj vyrobit. Se sedláři byli ve středověku organizováni i *lukaři*, kteří ke své práci využívali stejné materiály jako sedláři. Dřevěné luky byly dále potahovány a případně zdobeny rohovinou.

První doklady o staroměstských sedlářích máme až z roku 1425, kdy došlo k rozsouzení vzájemných sporů mezi nimi a uzdaři. Kromě porevolučního dodatku k tzv. Staropražským právům, kde nacházíme zorganizované sedláře pod korouhví platněřů, nemáme pro zbytek 15. století žádné další zprávy o vývoji tohoto cechu.

Ze vzájemných sporů mezi sedláři a uzdaři se obdobně dozvídáme o novoměstské organizaci. K urovnání zde však došlo již v roce 1391.³⁹⁴ Můžeme odmítnout, že v této době existoval společný cech ševců nováků, sedlářů a uzdařů, neboť ševcovské artikule z roku 1391, o něž Zikmund Winter opíral svůj výrok, neobsahují žádnou zmínku o dalších přidružených profesích.³⁹⁵

Roku 1410 byl vytvořen meziměstský cech novoměstských a malostranských sedlářů.³⁹⁶ Ve vzájemném usnesení se poprvé dozvídáme i o lukařích ve společné organizaci se sedláři.

³⁹¹ Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 90.

³⁹² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 920.

³⁹³ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 2083, fol. 293r–294r, Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 460.

³⁹⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 574.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 212.

³⁹⁶ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 2100, fol. 264r–264v.

V průběhu husitských válek došlo patrně k rozpadu meziměstské organizace, proto se roku 1451 při vydání nových artikulí novoměstskému cechu s malostranskými mistry v textu nese-
tkáváme.³⁹⁷

V počátečních letech 16. století se poprvé setkáváme s meziměstským cechem Starého a Nového Města pražského,³⁹⁸ který trval nezávisle na politických změnách v organizaci pražských měst až do konce sledovaného období.

5.1.45 Skalníci

latinsky: *latomi, fractores lapidum*

Jediný krátký příspěvek s edicí řádu petřínské skály sepsal Václav Rybařík.³⁹⁹

Výrazem skalníků byli v minulosti označováni jednak dělníci, kteří pracovali v lomech na stavební kámen (zejména vápenec nebo opuku), ale zároveň i jejich majitelé či pronajímatelé.⁴⁰⁰ V pražském prostředí se lomy nacházely v bezprostřední blízkosti malostranských hradeb na Petříně (v místech nad Strahovem), proto se i v pražských městech se skalníky setkáváme.

Pražští skalníci byli nejpozději na počátku 16. století sdruženi v organizaci. Z roku 1501 pochází první řád, který vedle jiných záležitostí stanovoval i ceny za výkup kamene. Vrchní jurisdikce nad skalníky petřínské skály náležela do pravomoci šestipanského úřadu, který pověřil přímým dohledem a soudnictvím v první instanci cechmistry společného cechu kameníků a zedníků. Tento řád byl confirmován roku 1526.⁴⁰¹

Sklenáři viz malíři

latinsky: *vitreatores*

německy: *Glaser*

5.1.46 Sladovníci

latinsky: *braseatores*

německy: *Melzer, Melzmacher*

České pivovarnictví bylo vždy tématem, které přitahovalo pozornost badatelů, proto bych zde rád zmínil jen některé zásadní práce. Obecným vývojem pivovarnictví a jeho proměně

³⁹⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 293r–294r, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 459–462.

³⁹⁸ Zprávu datoval Zikmund Winter jednou do roku 1501 a podruhé do roku 1503. Zikmund Winter, *Dějiny řemesel*, s. 619, 759.

³⁹⁹ Václav Rybařík, *Řád skály petřínské z konce 16. století*, Kámen 9, 2003, č. 1, s. 73–75.

⁴⁰⁰ Zikmund Winter, *Dějiny řemesel*, s. 497–498.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 591.

v 16. století se věnoval ve své studii Josef Janáček,⁴⁰² do značné míry přitom vycházel ze starší práce Otto Wilhelma Peterky o právovárečných měšťanech.⁴⁰³ Dějiny pražských pivovarnických a sladovnických řemesel zpracoval na počátku 20. století pro časopis Sládek tehdejší adjunkt městského archivu Václav Vojtíšek.⁴⁰⁴ V novějším období se heraldice tohoto řemesla věnovali Jaroslav Jásek⁴⁰⁵ a Jakub Hrdlička,⁴⁰⁶ příspěvek Petra Čorneje zase přibližuje mocenský vzestup tohoto řemesla v průběhu 15. století.⁴⁰⁷

Právo na vaření piva bylo původně výsadou, která patřila veškerému městskému obyvatelstvu. Postupem času se však okruh těchto producentů omezil na tzv. právovárečné měšťany. Vzhledem ke skutečnosti, že řada měšťanů se živila jinou profesí a pivo si vařila jen pro svou vlastní potřebu či drobný přivýdělek, došlo k tomu, že takoví měšťané začali využívat služeb řemesel, která se specializovala na určitou část výroby. Jednalo se zejména o sladovníky připravující slad a pivovarníky (jinak sládky), kteří vařili pivo. A právě tato závislost vedla sladovníky k pokusům získat monopol na celý proces vaření piva, což jim bylo dlouho až do konce 15. století odíráno. I poté se však jednalo pouze o pivo určené na trh, pivo pro vlastní potřebu si mohli právovárečníci vařit i nadále.

Již koncem dvacátých let 14. století nacházíme sladovníky v soupise devatenácti staroměstských řemesel, což koresponduje s tím, že již v roce 1330 došlo k prvnímu úspěšnému pokusu zúžit okruh možných výrobců sladu na měšťany Starého Města pražského (osoby zde vlastníci dům).⁴⁰⁸ Za vlády Václava IV. poprvé vznesli staroměstští sladovníci požadavek na ovládnutí monopolu na vaření piva, tím by byli výrazně poškozeni právováreční měšťané. Král vědom si této skutečnosti zamítl sladovnické pokusy, čímž na necelé století učinil přítrž obdobným snahám.

V porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům jsou sladovníci korouhevním řemeslem, přičemž pod jejich korouhví (a v jejich cechu) byli rovněž organizováni pivovarníci a vozatajové. To plně koresponduje se statuty novoměstského cechu z roku 1456, který byl také společným pro zmíněné profese.

V roce 1477 vznesl staroměstský cech znovu požadavek na výhradní právo na vaření piva pouze pro členy cechu. Král Vladislav II. potvrdil starší rozsudek Václava IV., čímž opětovně

⁴⁰² Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Rozpravy Československé akademie věd 69, 1959, č. 1.

⁴⁰³ Otto Wilhelm PETERKA, *Die bürgerlichen Braugerechtigkeiten in Böhmen. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Praha 1917.

⁴⁰⁴ Viz poznámka 13.

⁴⁰⁵ Jaroslav JÁSEK, *Sladovnická symbolika*, in: HR 1985, Praha 1985, s. 69–85.

⁴⁰⁶ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 124–134.

⁴⁰⁷ Petr ČORNEJ, *Kočíčka, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, in: PSH 40, Praha 2012, s. 7–129.

⁴⁰⁸ Hermenegild JIREČEK (ed.), *Codex iuris Bohemici II/3*, Praha 1889, s. 307–308 (č. 8).

odsoudil snahy cechmistrů k nezdaru. Jediným ústupkem krále bylo přiznání monopolního práva na výrobu sladu staroměstské organizaci.⁴⁰⁹ Nově si měšťané mohli vyrábět slad výhodně pro svou vlastní potřebu.

V přelomu 15. a 16. století se setkáváme se snahou sladovníků připojit k cechu všechny právovárečné měšťany. Tato snaha vyvrcholila přerodem staroměstského sladovnického cechu do cechu nákladnického (viz 5.1.28), který byl nejpozději od roku 1512 spravován osmipanským úřadem.⁴¹⁰ Spolu s tímto přerodem došlo i k omezení práva na vaření piva určeného k prodeji na členy nákladnického cechu.⁴¹¹

Přestože z roku 1397 je známa roztržka ve společné organizaci novoměstských krejčích, truhlářů, rybářů a sladovníků o znamení na svících,⁴¹² je obecně přijímáno, že na Novém Městě pražském došlo k založení sladovnického cechu až roku 1456, kdy městská rada potvrdila artikule tamější organizace.⁴¹³ V těchto artikulích nalezneme ustanovení o dvou přísežných mistrech podřízených sladovnickým cechmistrům, kteří mají dohlížet jen nad pivovarníky. Jedná se o vnitřní samosprávu pivovarníků v rámci celého cechu, které můžeme předpokládat i u staroměstské organizace a s níž se setkáváme i v mladším období v rámci osmipanského úřadu. Tento cech sdružoval sladovníky, pivovarníky a vozataje.

Obdobně jako staroměstský cech se pokusila novoměstská organizace za vlády Vladislava Jagellonského ovládnout monopol na výrobu piva, avšak i v tomto případě král důsledně rozhodl ve prospěch ochrany právovárečných měšťanů.⁴¹⁴ Během sjednocení pravobřežní Prahy došlo i ke spojení sladovnických cechů, které bylo pouze dočasné, o čemž svědčí vzájemný spor o cechovní dům z roku 1530.⁴¹⁵ Z tohoto společného soužití si novoměstští patrně odnesli spravování cechu osmipanským úřadem (v jejich případě novoměstským), neboť od roku 1528 nacházíme v soupisech cechmistrů vždy tento počet.

Pro malostranský prostor máme k dispozici jediný pramen, kterým je otisk pečete sladovnického cechu datovaný do roku 1466.⁴¹⁶ Pro jeho následný přerod do nákladnického cechu nemáme zatím dostatečný pramenný materiál.

⁴⁰⁹ František PALACKÝ (ed.), *Nálezy soudu komorního*, in: AČ 4, Praha 1846, s. 318–319 (č. 93).

⁴¹⁰ Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 91.

⁴¹¹ Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví*, s. 13.

⁴¹² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 230.

⁴¹³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 294v–296r; Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 467–470.

⁴¹⁴ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Registra soudu komorního*, in: AČ 9, Praha 1889, s. 467–468 (č. 589).

⁴¹⁵ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 127.

⁴¹⁶ Miroslav MILEC, *Cechovní pečete I*, s. 132 (tab. 407).

5.1.47 Soukeníci

latinsky: *pannifices*

německy: *Tuchmacher*

Zásadním dílem pro dějiny nejen pražského soukenictví je práce Františka Grause,⁴¹⁷ na kterou navázal svým příspěvkem Josef Janáček.⁴¹⁸ Z novější literatury připomeňme kratší příspěvek Jakuba Hrdličky.⁴¹⁹ Fond cechu soukeníků uspořádala v roce 2006 Zlata Brátková.⁴²⁰

Na rozdíl od jiných řemeslných odvětví došlo v soukenictví k rozdělení úlohy výrobce a distributora. Zatímco *soukeník* (*pannifex*) byl producentem sukna, *kraječ sukna* (*pannicida*) zajišťoval nákup látek od domácích soukeníků, jejich následné závěrečné úpravy a přeprodej v kotcích. Kraječi rovněž dováželi i sukna cizí produkce. Soukeníci směli prodávat jen hrubá sukna své produkce před jejich postřiháním. Zároveň však nesměli látku dále „krájet“ na menší kusy, to směli pouze kraječi Soukenická dílna sdružovala s výjimkou postřihačů všechna řemesla, která se účastnila jeho výroby. Přípravné práce zpravidla obstarávali řemeslníci v postavení soukenické čeledi.

O profesích soukeníků a kraječů sukna bude pojednáno dohromady, neboť oddělený výklad by stejně byl v mnoha momentech totožný.

Na Starém Městě pražském se nejprve setkáváme s kraječi sukna, kteří jsou uvedeni v soupise devatenácti živností z druhé poloviny dvacátých let 14. století. Z toho usuzuji, že dovoz a prodej sukna už tehdy byl řízen nějakými pravidly. Zikmund Winter právem usuzoval, že obchod se sukrem ovládali na Starém Městě pražském patricijové.⁴²¹

První vzájemné porovnání mezi kraječi a soukeníky nepochází z roku 1330, jak trvil Zikmund Winter, nýbrž až z roku 1337. V rámci tzv. „*pannificum et pannicidarum ordinatio*“ byly stanoveny jasné hranice mezi oběma živnostmi, které si neměly nijak bránit ve svých profesích.⁴²² Zde ostatně spatřujeme počátky staroměstského soukenického cechu a až na jistý rozpor ve znění nařízení, na který upozornil František Graus, i organizace kraječů sukna.⁴²³ Roku 1362 byly zřízeny nové krámy tzv. kotce u sv. Havla, které se dělily na kotce kraječů,

⁴¹⁷ František GRAUS, *Soukenictví v době předhusitské*, in: Sborník pro hospodářské a sociální dějiny 1, Praha 1946, s. 164–183.

⁴¹⁸ Josef JANÁČEK, *České soukenictví v 16. století*, ČSČH 4, 1956, č. 4, s. 553–590.

⁴¹⁹ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 134–140.

⁴²⁰ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech soukeníků Praha 1643–1859*, inventář AMP, Praha 2006.

⁴²¹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 307.

⁴²² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 986, fol. 15r.

⁴²³ František GRAUS, *Soukenictví*, s. 180.

soukeníků a postřihačů. Tím opět byly upraveny vztahy mezi těmito profesemi, které roku 1377 kodifikovalo privilegium na kotce vydané Karlem IV. a Václavem IV.⁴²⁴

Starobylý původ soukenického cechu dokládá i právo na korouhev, kterou nacházíme v po-revolučním dodatku k tzv. Staropražským právům. Pozoruhodné je, že zde nevystupují kraječi suken. Z toho důvodu předpokládám bližší vztah mezi nimi a soukeníky, která mohla mít i podobu společného cechu.

Roku 1446 dostali staroměstští soukeníci od konšelů právo přivěšovat k postavům sukna městskou pečeť.⁴²⁵

Přestože máme doklady o kraječích sukna pouze na Starém Městě pražském, jejich monopol patrně zahrnoval celé pražské souměstí, neboť roku 1499 tvrdě zakročili proti novoměstským soukeníkům a krejčím, kteří prodávali sukno a další výrobky bez zprostředkování kraječů.⁴²⁶

Na rozdíl od soukeníků nenacházíme kraječe ani v dalším soupise pražských živností, který vznikl při náboženské přísaze roku 1524, to opět koresponduje s hypotézou o společném cechu se soukeníky. Roku 1535 známe spor mezi staroměstskými kraječi a postřihači v rámci kotců.⁴²⁷ Nejpozději k roku 1562 v soupise ponůček máme na Starém Městě pražském jednoznačný doklad o dvou samostatných ceších soukeníků a kraječů sukna.

O cechu novoměstských soukeníků se dozvídáme až z jejich nových statut, která jim potvrdila městská rada roku 1447.⁴²⁸ Podle formulací však jde o cech, který zde působil už i v předcházejících letech. Z let 1465 a 1466 se dochovaly doklady o sporech v rámci této organizace.⁴²⁹

Pokud došlo k vytvoření meziměstského cechu v době spojené pravobřežní Prahy, jednalo se patrně o dočasnou spolupráci obou organizací. Tomu by odpovídala i krize, ve které se ocitl novoměstský cech okolo roku 1549.⁴³⁰

Na Malé Straně nenacházíme soukeníky ani v mladším období.

Struhaři viz prknáři

Strunaři viz jehláři

latinsky: *cordifices*

⁴²⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 317–318.

⁴²⁵ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 448–449.

⁴²⁶ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 904.

⁴²⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 81v–82v.

⁴²⁸ Tamtéž, rkp. 2083, fol. 290r–290v, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 477–478, 479.

⁴²⁹ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 448–449.

⁴³⁰ Josef Janáček, *České soukenictví*, s. 561.

Stříbrníci viz zlatníci

latinsky: *argenti*

Svíčkaři viz mydláři

latinsky: *candelatores, caræfusores*

5.1.48 Střelci

latinsky: *arcufices, balistarii*

Zikmund Winter nesprávně uvedl, že výraz střelec je synonymním označením pro lukaře a kušaře.⁴³¹ V minulosti však tomu tak nebylo, zatímco lukaři byli organizováni v cechu se sedláři, střelci dostali už od Karla IV. výrobní monopol na samostřily. Hledáme-li proto jiné označení pro střelce, které by lépe vystihovalo výrobní charakter tohoto řemesla, lze použít výhradně pojem *kušař*.

V roce 1360 byl vydán Karlem IV. majestát, kterým panovník nechal obsadit hradby a věže Nového Města pražského a Malé Strany střelci. Za ochranu města a údržbu hradeb jim nabídl bydlení ve věžích a výrobní monopol na samostřily i na jejich opravu.⁴³² Střelcem se mohl podle majestátu stát kdokoli, kdo ovládal jejich řemeslo. Tím byla vytvořena organizace na cechovních principech, v jejímž čele stál „*primas a starší práva střeleckého při zdech městských*“. K vytvoření domnělého vedlejšího práva (jak se s tím setkáváme např. u rybářů, konířů nebo plavců) v případě střelců nikdy formálně nedošlo. Vrchní jurisdikce náležela podle majestátu představitelům Nového Města pražského.⁴³³ Dokladem toho jsou zaznamenané pře z let 1435 a 1548, kdy novoměstská rada tvrdě hájila výrobní střelecká práva proti jiným výrobcům kuší.⁴³⁴

Karlovo privilegium postupně potvrdili i jeho nástupci, roku 1390 král Václav IV.⁴³⁵ a v roce roku 1436 císař Zikmund Lucemburský.⁴³⁶ Všechny tyto výsady roku 1458 střelcům potvrdila novoměstská rada, čímž opět demonstrovala svou vrchní jurisdikci nad touto živností.⁴³⁷ Do konce 15. století nacházíme ještě další dvě konfirmace původních střeleckých

⁴³¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 561.

⁴³² Text původního privilegia je obsažen v insertu Václava IV. AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 307v–308v.

⁴³³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 562.

⁴³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2084, fol. 176v; rkp. 1420, fol. 57v.

⁴³⁵ Tamtéž, rkp. 2083, fol. 307v–308v.

⁴³⁶ AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 1186/1.

⁴³⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2085, fol. 173r.

privilegií, přičemž první vydal v roce 1461 král Jiří z Poděbrad a druhou roku 1477 jeho nástupce Vladislav II.⁴³⁸

Dokladem cechu z období před polovinou 16. století, je konfirmace dosavadních privilegií Ferdinandem I. v roce 1537,⁴³⁹ a již zmíněná pře s narušitelem střeleckého výrobního monopolu z roku 1548.

5.1.49 Ševci

latinsky: *sutores novi* (nováci), *renovatores* (vetešníci)

Zikmund Winter věnoval jedno samostatné pojednání tomuto řemeslu⁴⁴⁰ a v novější literatuře dějiny pražských ševců zpracoval František Holec⁴⁴¹ a Jakub Hrdlička s přihlédnutím k cechovní heraldice.⁴⁴² V roce 2005 uspořádala pozůstatky původního cechovního archivu Zlata Brátková.⁴⁴³

Ševcovské řemeslo není potřeba blíže představovat. Poukáží snad jen na to, že až do založení koželužských cechů (a někdy i poté) si kůže vydělávali a připravovali ševci sami. To však vedlo před polovinou 15. století k vydávání zákazů této činnosti městskými radami, neboť tím byli poškozováni koželuzi. Už ve 14. století se setkáváme s rozdělením ševců na nováky a vetešníky, toto rozdělení trvalo až do konce sledovaného období.

Počátky staroměstské organizace lze předpokládat nejpozději na počátku 14. století, což dokládá soupis devatenácti staroměstských živností z druhé poloviny dvacátých let tohoto věku. Jednalo se tehdy patrně pouze o cech ševců nováků. Kdy vznikl cech vetešníků, nám odhaluje velká pře z roku 1441, kdy se vzájemně obvinili nováci a vetešníci všech tří měst. Rozhodčí komise složená z purkmistrů a rad všech zúčastněných měst vyzvala znesvářené strany k předložení svých práv, což obě řemesla tak učinila. Podle všeho se odvolávala na práva z doby po smrti Václava IV., tedy zřejmě z dvacátých let 15. století. Konečný výrok zněl, že obě řemesla a jejich cechy v jednotlivých pražských městech mají být zachovány při svých právech a vzájemně si nepřekážet.⁴⁴⁴

V roce 1477 vydal staroměstským ševcům novákům privilegium král Vladislav II. Mimo jiné v něm kodifikoval erbovní znamení cechu, které se již v dřívějších pramenech vyskytovalo na jejich cechovní korouhvi.

⁴³⁸ NA, Stará manipulace, sign. P 106/134, s. f., k. 1784.

⁴³⁹ Tamtéž.

⁴⁴⁰ Zikmund WINTER, *Ševci a krejčí*, in: *Z městských živností*, Praha 1925, s. 141–157.

⁴⁴¹ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Ševcovský cech*, Praha '82, 1982, č. 4, s. 34.

⁴⁴² Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 140–144.

⁴⁴³ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech ševců Praha 1482–1862*, inventář AMP, Praha 2005.

⁴⁴⁴ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů*, s. 440–441.

Kořeny novoměstské organizace sahají minimálně do roku 1391, z kterého známe nejstarší písemné pořízení potvrzené purkmistrem a radou. To bylo roku 1407 a 1442 znovu obnoveno.⁴⁴⁵ Již zmíněná kauza mezi nováky a vetešníky měla v případě novoměstských řemesníků ještě dohru v padesátých letech, kdy bylo rozhodnuto s odvoláním na dřívější nález z roku 1441.⁴⁴⁶

Obdobně jako staroměstskému cechu udělil král Vladislav II. roku 1482 privilegia novákům na Novém Městě pražském.⁴⁴⁷ Znamení, které panovník cechu udělil, nacházíme záhy na dochovaném typáři.⁴⁴⁸

Pokud došlo za spojené pravobřežní Prahy k sjednocení staroměstského a novoměstského cechu, jednalo se o dočasný stav, který pominul bezprostředně po opětovném rozdělení obou měst. Každá organizace šla nadále svou vlastní cestou.

Kauza mezi nováky a vetešníky je rovněž dokladem ševcovských cechů na Malé Straně, kde existovaly cechy obou řemesel. Bohužel však nemáme dostatek jiných pramenů, abychom řekli něco více o nadcházejícím vývoji. V případě ševců vetešníků máme doklad ještě o potvrzení nových artikulích v roce 1481.⁴⁴⁹

5.1.50 Šmejdíři

Veškerá literatura, která se vztahuje k dějinám obchodnických živností, byla uvedena v příslušném oddíle této práce (viz 5.1.20).

Šmejdířská profese vždy náležela do okruhu živností, které tvořily překupnický mezičlánek mezi výrobcem a zákazníkem. V odborné literatuře se velmi často uvádí, že obchodovali se železným šmejdem a dalšími ozdobami, nicméně sortiment, jehož přeprdej šmejdíři zaštiťovali, zahrnoval i výrobky z látek, váčky a klobouky. Z tohoto důvodu se zachovalo mnoho vzájemných sporů, v nichž šmejdíři byli žalováni pro narušování monopolu jiných cechovních řemesel.

Marie Buňatová ve své knize uvedla, že šmejdíři na Malé Straně byli cechovně organizováni už od roku 1479 a staroměstští v roce 1480.⁴⁵⁰ Jedná se však o nesprávné převzetí poznatků Zikmunda Wintera, který k uvedeným rokům našel pouze první šmejdíře v těchto městech.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 80r–81r.

⁴⁴⁶ Tamtéž, fol. 296r–296v, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 470–471.

⁴⁴⁷ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 1 (sign. Ševci 18).

⁴⁴⁸ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 375.

⁴⁴⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 582–583.

⁴⁵⁰ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci*, s. 72.

⁴⁵¹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 905.

Staroměstský cech se vyvinul v souvislosti se správou tzv. podkoteckých šmejdířů, o nichž máme první doklad z roku 1502, kdy žalovali představené cechu měšečníků a tobolářů, že jim neprávem zabavili zboží. Z rozsudku je patrné, že jejich žaloba nebyla podepřena žádnými právy na rozdíl od cechu měšečníků a tobolářů. Roku 1531 se řešil obdobný problém a i v tomto případě byli šmejdíři sankcionováni za prodej zboží proti právům řečeného cechu.⁴⁵² Z toho je patrné, že cech šmejdířů vznikl snad až před polovinou 16. století, neboť v roce 1562 už byl cech plně konstituovaný a měl závazky vůči městu ve formě ponůcek.

Štítáři viz malíři

latinsky: *clipearii*

německy: *Puchler*

Tesaři viz kameníci

latinsky: *carpentarii*

5.1.51 Tkalci

latinsky: *textores*

staročesky: *pláteníci*

Přestože tkaním se zhotovovalo plátno i sukno, výraz tkalci se postupem času ustálil pro výrobce plátna, které připravovali na tkalcovských stavech.

První doklad o organizovaných tkalcích na Starém Městě pražském je poměrně pozdní. Pochází až z roku 1519, kdy bylo přijato pravidlo o maximálním počtu tkalcovských stavů v domácnosti mistra.

Starší doklad se týká patrně novoměstského cechu a jedná se o letmou zmínku v dlužním úpise z roku 1497.⁴⁵³ Přestože se mi nepodařilo zmínku v odkazovaném rukopise ověřit, na základě novoměstské provenience úřední knihy usuzuji, že se mohlo jednat právě o cech této lokality.

Je rovněž možné, že obě zmíněné zprávy se týkaly cechu meziměstského, který vznikl nejpozději po spojení pravobřežní Prahy. Roku 1522 vyloučil tento společný cech novoměstského tkalce, který se oženil s dcerou rychtářova pacholka.⁴⁵⁴

Od roku 1528 známe novoměstské cechmistry, kteří se pravidelně objevují ve všech soupisech tohoto období. Dokladem, že tkalcovská organizace byla společná pro obě větší

⁴⁵² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 100r–101r.

⁴⁵³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 582.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 721.

pražská města, je žaloba cechu Starého a Nového Města pražského na neřádného řemeslníka z roku 1540.⁴⁵⁵

Toboláři viz měšečníci

latinsky: *peratores*

Toulaři viz měčíři

5.1.52 Truhláři

latinsky: *mensatores, mensifices, cistatores, cistulatores, sellarii* (?)

německy: *Tischler*

staročesky: *stolaři*

Dějinám truhlářů věnoval kratičkou stať pouze František Holec.⁴⁵⁶ Pozůstatky cechovního archivu, které jsou dnes součástí cechovního fondu v Archivu hlavního města Prahy, uspořádala Zlata Brátková v roce 2006.⁴⁵⁷

Výrobci dřevěného nábytku byli v pramenech pražské provenience až do počátku 16. století označováni pojmem *stolaři*. Přestože se v pramenech setkáváme i s označením *truhlář*, výraz *stolař* byl používán pro výrobce nábytku majoritně. Původní kolísavé názvosloví zřejmě reflektovalo dvě navzájem odlišené větve truhlářského řemesla, které však v době vytváření výrobního monopolu označovalo totožnou živnost. To by vysvětlovalo absenci vzájemných sporů mezi *stolaři* a *truhláři* v době existující cechovní organizace. Nevím, proč v průběhu 16. století v češtině převládlo označení *truhlář* na úkor tradičního výrazu *stolař*, nicméně synonymní výraz můžeme dodnes sledovat ve slovenštině.

První zmínku o společném cechu *stolařů* Starého a Nového Města pražského nalézáme roku 1441, kdy se mezi nimi strhla hádka o podmínky mistrovství.⁴⁵⁸ Organizace byla tedy starší, přestože *stolaře* nenalézáme v porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům. Pozoruhodná je v této souvislosti hádka několika řemesel z roku 1397, kdy se *stolaři*, *rybáři* a *sladovníci* na Novém Městě pražském ohradili proti společnému znamení na svících, do něhož *krejčí* prosadili pouze *krejčovské nůžky*.⁴⁵⁹ Tato zpráva však ještě čeká na plnou inter-

⁴⁵⁵ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 421r–422r.

⁴⁵⁶ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech truhlářů*, Praha '82, 1982, č. 8, s. 34.

⁴⁵⁷ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech truhlářů Praha 1603–1871*, inventář AMP, Praha 2006.

⁴⁵⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 618.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 230.

pretaci a zasazení do celkového vývoje novoměstských cechů. V každém případě můžeme odmítnout tvrzení, že cech vznikl až kolem roku 1524.⁴⁶⁰

V této souvislosti nastiňme ještě jinou hypotézu. V soupise devatenácti staroměstských živností z druhé poloviny dvacátých let 14. století se objevil výraz „*sellarii*“, který by mohl označovat výrobce židlí (latinky *sella*), tedy dřevěného nábytku obecně. V takovém případě by kořeny staroměstských truhlářů sahaly až do první poloviny 14. století, což není s ohledem na fundamentální charakter truhlářského řemesla v rámci městského života nepravděpodobné. V budoucnu bude proto potřeba tuto teorii potvrdit či vyvrátit.

Doklady meziměstského cechu nacházíme i na počátku 16. století, kdy roku 1512 byly opět urovnávány vzájemné rozepře staroměstských a novoměstských mistrů.⁴⁶¹ Toto spojení trvalo i po rozdělení pravobřežní Prahy a k roku 1545 máme dokonce doklad o společném cechu tří pražských měst, který zmíněného roku vydal tovaryšské artikule.⁴⁶²

5.1.53 Uzdaři

latinsky: *frenifices*

německy: *Riemer*

Uzdařská a řemenářská řemesla jsou představiteli méně významných profesí, problematice tohoto výrobního odvětví nevěnovala dosavadní odborná literatura dostatečnou pozornost. To ve výsledku vedlo k tomu, že se řemenáři z pohledu badatele stali mnohem významnějším řemeslem, než jaké ve skutečnosti bylo. Za toto nedorozumění může skutečnost, že se německý ekvivalent *der Riemer* v minulosti používal jak pro uzdaře, tak pro řemenáře. Při zpracování dochovaných pramenů došlo k tomu, že písemnosti psané v češtině, v nichž se výraz uzdař vyskytuje v souvislosti s cechovními organizacemi majoritně, jsou i v registru vztaheny k uzdařské profesi, v případě registů německých písemností se však pravidelně setkáváme s odkazy na živnost řemenářskou.

Obě řemesla velice úzce spolupracovala, protože řemenáři vyráběli řemeny, které uzdaři využívali ke zhotovení postrojů pro tažná zvířata, přičemž koňská ohlávka coby jejich základní výrobek představoval i hlavní symbol tohoto řemesla. Navzdory blízké provázanosti obou profesí, na jejíž základě byly vytvářeny společné cechy, docházelo i mezi nimi ke sporům o výrobní monopol. V případě staroměstské organizace se o tom dochovala rozsáhlá agenda z let 1442 a 1443. Vzájemné rozepře eskalovaly zákazem pro uzdaře vyrábět si řemeny potřebné pro svou práci a zákazem pro řemenáře své výrobky nadále zpracovávat do

⁴⁶⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 449; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 121.

⁴⁶¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 98r–99r.

⁴⁶² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 103.

postrojů.⁴⁶³ Uzdaři vyráběli rovněž kožené popruhy, tašky či pouzdra na ručnice, nicméně nesměli vyrábět udidla či třmeny, které spadaly do výrobního monopolu ostruhářů.

Nejranější doklad staroměstské organizace uzdařů se vztahuje k roku 1425, kdy rada rozhodla ve sporu o výrobní práva mezi sedláři a uzdaři.⁴⁶⁴ Je možné, že se už v této době jednalo o cech společný pro uzdaře a řemenáře, neboť sedláři nesměli napříště vyrábět řemeny pro samostříly.

K roku 1435 našel Zikmund Winter starší společné organizace řemenářů a uzdařů. Artikule tomuto cechu byly konfirmovány roku 1443.⁴⁶⁵

Poněkud složitější situace se nám jeví na Novém Městě pražském, neboť Zikmund Winter jako první přišel s tvrzením, že zde byli uzdaři organizováni již od roku 1391 ve společném cechu se sedláři a ševci nováky.⁴⁶⁶ Tuto hypotézu je třeba odmítnout, neboť text těchto statut žádnou zmínku ani o sedlářích, ani o uzdařích neobsahuje.⁴⁶⁷ Ani Winterův výklad o dalších osudech této organizace není přesvědčivý, neboť uvedl, že postupem doby se ze společné organizace měla vyvázat obě silnější řemesla, ševci a sedláři, kteří si založili vlastní cechy. V takovém případě vše vypadá tak, že uzdaři zbyli sami ve svém samostatném cechu.⁴⁶⁸ Pro dataci počátků novoměstského cechu do devadesátých let 14. století však hovoří jiná zpráva, kterou Zikmund Winter zpracoval. Jednalo se o vzájemné narovnání mezi tamějšími sedláři a uzdaři z roku 1391, ve kterém po předešlých sporech stanovili přesné hranice svých výrobních monopolů.⁴⁶⁹

V této souvislosti proto lze souhlasit se Zikmundem Wintrem, že artikule uzdařského cechu potvrzené novoměstskou radou roku 1445 byly pouze potvrzením, již dříve existujícího cechu.⁴⁷⁰

Pramenná základna nám bohužel neumožňuje sledovat další vývoj obou pražských cechů až do roku 1524, kdy při náboženské přísaze na radnici vystoupili řemenáři s uzdaři ve společné organizaci. Není zřejmé, zda došlo v letech 1518–1528 ke spojení cechů staroměstského s novoměstským, nicméně v dalších letech existovaly opět rozděleně.

V případě novoměstské organizace však rozdělení znamenalo krizi, která se projevila v absenci záznamů o uzdařských cechmistrech v soupisech z let 1528–1549. Tato skutečnost je zarážející o to více, že se od roku 1567 objevují ve společném cechu se sedláři. Jak přesně

⁴⁶³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 609–610.

⁴⁶⁴ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 438.

⁴⁶⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 575, 712.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 212.

⁴⁶⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 80r–81r.

⁴⁶⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 595.

⁴⁶⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 574.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 574.

probíhal vývoj uzdařských cechů v první polovině 16. století (zejména na Novém Městě pražském), je proto úkol pro další bádání.

O malostranském cechu v tomto období víme jen to, že sdružoval pouze uzdaře a že existoval již před rokem 1547, neboť roku 1562 mu byla jeho odňatá privilegia navracena.

Váčkaři viz měšečníci

Valcháři viz postřihači

5.1.54 Vinaři

latinsky: *vinitores*

Ve světě vinic kolem pražského souměstí se rozeznávali majitelé vinic (tzv. nákladníci), zpravidla bohatí měšťané, a vinaři, kteří se o vinnou révu starali a zpracovávali její hrozny. Cech vinařů sdružoval tu skupinu, jež s vínem pracovala a vyráběla lahodný nápoj.

Roku 1358 udělil císař Karel IV. Starému Městu pražskému viničná práva, která měl na příště spravovat úřad perkmistra podléhající vrchní jurisdikci města.⁴⁷¹ Když koncem 15. století vznikla organizace vinařů, připadla jeho správa pod tento úřad, který jim dosazoval 6–8 představených.⁴⁷²

Vozatajové viz sladovníci

latinsky: *vasatores*

německy: *Schröter*

5.1.55 Výčepníci

latinsky: *caupones* (vína), *pincernæ* (piva)

Přestože hlavní pozornost práce byla věnována hostinským v Českých Budějovicích, dotkla se Eliška Vávrová ve své bakalářské práci i pražských výčepníků.⁴⁷³ V roce 2006 uspořádala fond cechu Zlata Brátková.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. 110–112 (č. 66).

⁴⁷² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 916.

⁴⁷³ Eliška VÁVROVÁ, *Českobudějovické hostince a jejich provozovatelé v 16.–19. století*, bak. práce, 2014, FF UK.

⁴⁷⁴ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech šenkýřů a výčepníků Praha 1594–1865*, inventář AMP, Praha 2006.

Výčepníci byli v minulosti najímáni právníky měšťany a majiteli hospod, aby čepovali pivo nebo víno. Z toho pramenilo i jejich rozdělování na šenkýře pивní a vinné, což se promítlo i v jejich organizacích.

S první organizací se setkáváme na Starém Městě pražském roku 1357,⁴⁷⁵ přičemž podle Václava Vladivoje Tomka v ní byli sdružení výčepníci vína.⁴⁷⁶ Tento cech byl záhy svěřen pod pravomoc šestipanského úřadu, o čemž máme první doklad k roku 1406.⁴⁷⁷

V 15. století snad byly oba druhy výčepníků ve společné organizaci.⁴⁷⁸

Poslední zprávou o cechu výčepníků jsou statuta, která jim vydal šestipanský úřad v roce 1490.⁴⁷⁹

5.1.56 Zámečníci

latinsky: *seratores*

německy: *Schlosser*

Krátkou statí, která sleduje vývoj zámečnických cechů, je medailonek Františka Holce.⁴⁸⁰ Fond cechu zámečníků byl uspořádán Zlatou Brátkovou v roce 2007.⁴⁸¹

Zámečníci byli kovářskými specialisty, kteří vyráběli kovové mechanismy, zejména zámky, po nichž dostala profese své označení. Už v 15. století vzniklo další řemeslo, které se patrně odštěpilo od zámečníků – *hodináři* (velkých věžních hodin). Proces vnitřní specializace výrobců různých druhů mechanismů vyvrcholil v pražských městech v 16. století, kdy se setkáváme s *heveráři* (výrobci zvedáků na principu šroubu)⁴⁸² a *ručníkáři* (výrobci střelných mechanismů u palných zbraní). Přestože se často uvádí, že další specializací byli ostružníci, mám o této teorii jisté pochybnosti, neboť cechovní vývoj ukazuje, že jejich geneze probíhala jinak.

Prvním dokladem cechovních organizací na Starém i Novém Městě pražském je smlouva mezi mistry a tovaryši z roku 1399. Zda se jednalo o meziměstský cech nelze s jistotou stanovit, ale je to možné. František Holec ve svém příspěvku uvedl, že zámečníci byli do roku 1396 organizováni v kovářském cechu, pro což však neuvedl žádný pramen.⁴⁸³

⁴⁷⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 325.

⁴⁷⁶ Václav Vladivoj Tomek, *DMP II*, s. 534.

⁴⁷⁷ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 326, pozn. 2.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 328.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 914.

⁴⁸⁰ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Zámečnický cech*, Praha '82, 1982, č. 6, s. 34.

⁴⁸¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech zámečníků Praha 1721–1859 (1893)*, inventář AMP, Praha 2007.

⁴⁸² Prvního pražského heveráře našel Zikmund Winter k roku 1497. Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 467.

⁴⁸³ František HOLEC, *Z dob slávy ... Zámečnický cech*, s. 34.

V průběhu 15. století patrně došlo k osamostatnění novoměstských zámečníků, kteří si vytvořili vlastní cech.⁴⁸⁴

Zatímco porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům nenasvědčuje, že by zámečníci a ostružníci byli v té době ve společném cechu, jednoznačným dokladem organizace obou profesí je vzájemná pře z roku 1441.⁴⁸⁵ Je však možné, že cech vznikl nedlouho před tímto datem, což by vysvětlovalo i předchozí poznatek z období kolem roku 1440.

Při náboženské přísaze poprvé nacházíme vedle ostružníků a zámečníků ve společném cechu i ručníkáře (viz 5.1.40).

S výjimkou zprávy z roku 1399 nemáme o novoměstském cechu až do roku 1524 žádných zpráv. I z pozdějších pramenů je patrné, že zámečnické obory v této lokalitě nebyly moc početné. Je proto možné, že cech po svém osamostatnění zanikl nebo působil velmi okrajově.

Pro vývoj po roce 1518 existují dvě hypotézy. V pojetí Zikmunda Wintera došlo pouze k dočasnému spojení a po rozpojení obou organizací po roce 1528 cech působil až do roku 1549, kdy našel jeho cechmistry v novoměstském soupise. Zánik organizace proto datoval po roce 1550. Já se domnívám, že po spojení pravobřežních pražských měst došlo i k trvalému přidružení novoměstských mistrů do staroměstského cechu. To by nasvědčovalo zániku nebo oslabení novoměstské organizace v předchozím období, neboť se nejednalo o meziměstský cech s rovnocenným postavením staroměstských a novoměstských mistrů, nýbrž o staroměstský cech, v jehož rámci byli organizováni i novoměstští. Cechmistři novoměstských zámečníků, s nimiž se setkáváme po roce 1528, byli v takovém pojetí správci tamějších mistrů avšak nikoliv představiteli samostatného cechu.

Pro tuto hypotézu hovoří soupisy novoměstských cechmistrů z šedesátých a osmdesátých let (tedy v době, kdy cech prokazatelně na Novém Městě už nebyl), o kterých Zikmund Winter nevěděl a v nichž se rovněž objevují starší zámečníci.

Nejpozději v průběhu první poloviny 16. století vznikl cech zámečníků a ostružníků na Malé Straně, který sdružoval i ručníkáře, hodináře a heveráře. Nejstarším dokladem tohoto uskupení jsou jeho navrácená privilegia Ferdinandem I. v roce 1562.

5.1.57 Zámečníci

Vedle koželuhů, jirchářů a barvířů kůží se v 16. století etablovala ještě další specializovaná profese vydělávající kůže – zámešníci. Ti zpracovávali jemné kůže, které vydělávali a barvili tak, aby dosáhli žluté barvy.⁴⁸⁶ Jednalo se proto o úzce specializované barvíře kůží, o čemž

⁴⁸⁴ František HOLEC, *Z dob slávy ... Zámečnický cech*, Praha '82, 1982, č. 6, s. 34.

⁴⁸⁵ Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů*, s. 439–440.

⁴⁸⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 585.

svědčí i nález staroměstské rady z roku 1565, která mezi barvíři kůží a zámišníky neviděla žádný rozdíl.⁴⁸⁷ Ten však existoval, neboť v pramenech byly tyto dvě živnosti rozlišovány.

První doklady o organizaci zámišníků nacházíme na Novém Městě pražském v soupisech cechmistrů ze sklonku tohoto období, z roku 1549. Jednalo se o společnou organizaci barvířů kůží a zámišníků, jejímiž členy byli patrně už i dříve, resp. zámišnická profese se pravděpodobně vyvinula v rámci barvířského řemesla a cechu.

Zbrojíři viz platnéři

latinsky: *loricatores*

staročesky: *brníři*

Zedníci viz kameníci

latinsky: *muratores*

5.1.58 Zlatníci

latinsky: *aurifices, aurifabri*

německy: *Goldner, Goldschmiede*

Zlatnické řemeslo v minulosti rovněž patřilo k profesím, které právem lákaly pozornost četných badatelů, neboť patřilo k nejstarším pražským pořádkům. Již jeden z prvních příspěvků Antonína Rybičky k tématu hospodářských dějin se zabýval dějinami staroměstského cechu ve středověku,⁴⁸⁸ rozsáhlý rozbor postavení zlatnického bratrstva ve 14. století včetně edice jejich nejstarších dochovaných statut představil v Královské společnosti nauk Ferdinand Menčík.⁴⁸⁹ Ve druhé polovině 20. století byl dlouholetým badatelem v oblasti zlatnického řemesla Josef Hráský, který se zabýval i nejnovějším vývojem zlatnických cechů.⁴⁹⁰ Nejnovějším příspěvkem k dějinám pražských zlatníků je sborník o kultu sv. Eligia.⁴⁹¹

Zatímco v pramenech 14. století se občas setkáváme se *stříbrníky*, kteří působili spolu se zlatníky v jednom cechu, v nadcházejícím období převládl výraz zlatník, který označoval řemeslníka pracujícího se všemi druhy drahých kovů. Do působnosti zlatníků spadala výroba kovaných i litých předmětů, které podle zakázky zdobili drahokamy.

⁴⁸⁷ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 585

⁴⁸⁸ Antonín RYBIČKA, *O někdejší zřízení a způsobu řemesla zlatnického*, ČMKČ 25, 1857, s. 316–322.

⁴⁸⁹ Ferdinand MENČÍK, *Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z roku 1324*, Věstník Kr. české společnosti nauk pro vědy a umění, tř. filosoficko-historická, 1891, č. 7, s. 257–279.

⁴⁹⁰ Josef HRÁSKÝ, *Značkování výrobků z drahých kovů (Příspěvek k dějinám pražských zlatnických cechů)*, in: PSH 8, Praha 1973, s. 29–55; též, *Zlatníci pražského baroka*, Praha 1987.

⁴⁹¹ Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Z Noyonu do Prahy. Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, Praha 2006.

Jak už bylo rozebráno v kapitole o počátcích cechovního systému v Čechách, patří doklady o organizaci staroměstského zlatnického řemesla k nejstarším (viz 4.1.1). Spadají ještě do období vlády Přemysla Otakara II, jenž jim dovolil volit si ze svého středu čtyři mistry, kteří by kontrolovali jakost používaného kovu.⁴⁹² Zda už v této době vznikl cech, nelze s určitostí stanovit, ale patrně nikoliv. V každém případě byly vytvořeny podmínky pro jeho pozdější vznik nejpozději na počátku 14. století. Z roku 1324 se dochovala první statuta zlatnického bratrstva „*ke cti a chvále Boží, Panny Marie a všech svatých*“, které sdružovalo i stříbrníky. Přestože charakter této organizace je tradičně považován za náboženský, nacházíme i v tomto případě hospodářské zájmy, konkrétně kontrolu kvality výrobků a ochranu proti konkurenci.⁴⁹³

Další písemné památky pochází z druhé poloviny 14. století, kdy se cech těšil přízni císaře Karla IV. Patrně od něho získal cech cenné relikvie patrona zlatnického řemesla sv. Eligia, které se staly součástí cechovního pokladu a tradice.⁴⁹⁴

V porevolučním dodatku k tzv. Staropražským právům je vedena zlatnická profese jako řemeslo korouhevní, pod nímž byli organizováni i malíři se štítaři.

První zmínka o cechu na Novém Městě pražském pochází až z roku 1478, kdy byla cechu potvrzena nová statuta.⁴⁹⁵ Ve statutech však nacházíme odkaz na starší práva a z celkového vyznění pramene vyplývá, že se jednalo jen o rozšířené artikule již existujícímu cechu.

Je možné, že za spojení pravobřežní Prahy došlo k vytvoření meziměstské organizace, jejíž dozvuky nalézáme i v dalším období, neboť počátkem třicátých let nenacházíme zlatníky v soupisech novoměstských cechmistrů (poprvé až roku 1537).

Malostranský cech vznikl patrně na počátku 16. století (snad kolem roku 1510).⁴⁹⁶

Zlatotepci viz malíři

Zrcadelníci viz malíři

Zvonaři viz konváři

⁴⁹² Josef EMLER (ed.), *RBM II*, s. 1018 (č. 2343).

⁴⁹³ Dana STEHLÍKOVÁ, *Nejstarší památky svatého Eligia v pokladu pražských zlatníků*, in: Z Noyonu do Prahy, s. 159.

⁴⁹⁴ Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, in: Z Noyonu do Prahy, s. 9–14.

⁴⁹⁵ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2083, fol. 309v–310v, Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Artikule cechů pražských*, in: AČ 14, Praha 1895, s. 481–483.

⁴⁹⁶ Dana STEHLÍKOVÁ, *Nejstarší památky*, s. 161.

5.2 Období mezi lety 1561–1730

Právní obnova cechovního systému na počátku šedesátých let se stala symbolickým počátkem další etapy rozvoje cechovního systému. Ze závěru vlády Ferdinanda I. a z období vlád jeho nástupců (zejména Maxmiliána II. a Rudolfa II., v menší míře Matyáše II.) známe oproti předchozí epoše velké množství panovnických konfirmací artikulí pražských cechů.

Klíčovým momentem v rozvoji řemesel a živností (ale zároveň i jejich monopolizace) bylo přesídlení císařského dvora Rudolfa II. do Prahy na počátku osmdesátých let 16. století. Zvýšené odbytové možnosti sídelního souměstí umožnily dělení meziměstských cechů na samostatné organizace jednotlivých měst i emancipaci specializovaných profesí na původním společném cechu více živností. Rovněž byly ve druhé polovině 16. století monopolizovány profese nové.

Přítomnost dvora však měla i negativní dopady na dosavadní monopolistické úspěchy cechů, neboť došlo k nárůstu privilegovaných dvorských mistrů, kteří směli provozovat svou profesi, aniž by se stali členem cechu. Navzdory jejich privilegiím docházelo k častým sporům ještě dlouho poté, co se panovnický dvůr vrátil trvale do Vídně.

Přestože toto období bylo v mnoha ohledech cechovní konjunkturou, stavy si na králi vymohly vydání dvou drahotních řádů, které měly zamezit růstu cen, které určovaly cechy. První drahotní řád byl vydán Rudolfem II. roku 1578. Určoval nejen ceny výrobků, ale rovněž mzdy tovaryšů jednotlivých řemesel. Zároveň zavedl do života cechů dva inspektory z řad městské vrchnosti, kteří měli na chod organizace dohlížet.⁴⁹⁷ Některá ustanovení byla pro pražské souměstí upravena v novém drahotním řádu z roku 1605.⁴⁹⁸

Počátek 17. století byl významně poznamenán počátkem třicetileté války, jejíž první etapa skončila pro české prostředí porážkou stavovského odboje a odchodem nekatolického obyvatelstva po vydání Obnoveného zřízení zemského v závěru dvacátých let 17. století. Ekonomické dopady těchto událostí jednak urychlily zánik cechů některých profesí (např. tkalců, kraječů sukna), jednak vedly k dočasným krizím nemalé části cechovních živností, jak vysvítá ze soupisů cechmistrů. V některých případech byly v důsledku poklesu výrobců vytvářeny meziměstské cechy (např. punčocháři, knihaři, mečíři).

⁴⁹⁷ David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, s. 16–17.

⁴⁹⁸ Ferdinand Břetislav MIKOVEC (ed.), *Řád policejní český r. 1605*, Lumír 5, 5. 4. 1855, č. 14, s. 326–331 (další pokračování edice 12. 4. 1855, č. 15, s. 356–358; 18. 4. 1855, č. 16, s. 379–381; 26. 4. 1855, č. 17, s. 402–405; 3. 5. 1855, č. 18, s. 423–428; 10. 5. 1855, č. 19, s. 450–453; 17. 5. 1855, č. 20, s. 472–474).

I v tomto období docházelo ke konfirmacím cechovních statut pražských organizací. V několika případech je známa iniciativa místodržícího Karla Lichtenštejnského, nicméně většinu vydaných artikulí zaštitil svou autoritou samotný císař Ferdinand II. na sklonku dvacátých let.

Švédská invaze do Čech a Moravy v závěru válečného konfliktu, která se dotkla i pražského souměstí, měla několik pozoruhodných dozvuků i ve světě profesních organizací. Staroměstští a novoměstští řemeslníci se totiž rovněž podíleli na obraně pravobřežní Prahy, za což se panovník odvděčil mnohým cechům potvrzením rozšířených privilegií. Zpravidla je na tuto skutečnost poukázáno v úvodu artikulí z let 1649–1653. Struktura cechů na Malé Straně, která byla spolu s Hradčanami nejvíce postižena vpádem cizího vojska, nezaznamenala překvapivě žádné negativní proměny. Naopak jedním z důsledků obnovy této lokality v nadcházejících dvou desetiletích byla obnova velkého množství cechovních artikulí (patrně v důsledku jejich zničení).

Pokud sledujeme vznik meziměstských cechů v průběhu nebo po skončení třicetileté války, souběžně s tím sledujeme i jejich rozpad u jiných profesí. Vývoj jednotlivých organizací byl natolik individuální, že nelze dělat obecně platné závěry.

Nadcházející období vlády Leopolda I. je navzdory jeho reformním snahám v duchu merkantilismu (viz 4.2.2) posledním obdobím rozkvětu pražských cechů. Cechy se dočkaly od tohoto panovníka velkolepých privilegií či udílení erbů.

Od počátku 18. století nastoupila vládní politika v živnostenské oblasti nekompromisní směr k reglementaci, o čemž už bylo pojednáno v příslušné pasáži této práce. V hospodářském životě českých zemí (i pražského souměstí) se začala prosazovat nová organizace výroby v manufakturách.⁴⁹⁹ Navzdory tomu sledujeme rozvoj cechů až do vydání reformních systémů Karla VI. ve třicátých letech 18. století. Jak za vlády Josefa I., tak Karla VI. sledujeme i nadále potvrzování artikulí jednotlivých pražských cechů, mezi nimiž nacházíme i nové organizace (tabulka 5). Nárůst cechovních organizací je nejlépe patrný na soupisech staroměstských cechmistrů, přičemž obecným rysem v závěru tohoto vývoje je pokračující rozdělování společných cechů na cechy samostatné.

Významnou právní proměnou prošlo v tomto období až do konce 16. století poddanské město Hradčany. Proces povýšení tohoto města na město královské a jeho začlenění do svazku pražských měst započal v roce 1592, kdy v září byla obnovena rada s dvanácti konšeli (oproti šesti v předešlém období).⁵⁰⁰ Již po tomto datu se setkáváme s novými cechy, kterými se některá řemesla vyvázala ze své příslušnosti k malostranským organizacím (např. zámečníci, kováři a koláři). Roku 1598 vydal Rudolf II. Hradčanům majestát, kterým kodifikoval

⁴⁹⁹ Josef NOŽIČKA, *Nejstarší pražské manufaktury*, in: PSH 7, Praha 1972, s. 97–106.

⁵⁰⁰ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. XCV.

postavení tohoto města coby čtvrtého pražského (tzv. Horního). Touto písemností zároveň povolil Hradčanům mít své vlastní cechy, které budou spravovány vlastními staršími mistry, a nebudou tak závislé na ostatních pražských ceších.⁵⁰¹ Bohužel nedostatečná pramenná základna nám neumožňuje sledovat, zda v praxi docházelo k naplnění nabytých práv.

Tabulka 5. Počet staroměstských cechů a organizovaných profesí v soupisech staroměstských cechmistrů z let 1650–1729

rok	počet cechů	počet organizovaných profesí
1650	43	58
1670	47	64
1689	52	69
1710	54	72
1729	56	72

Domnívám se, že situace na Hradčanech zůstala v praktickém životě podobná jako v předešlém období, tedy že tamější mistři byli i nadále organizováni v malostranských ceších. Dokladem toho je rozsudek českého místodržitelství ve věci cechovní příslušnosti dvou řemeslníků (kováře a koláře) z Pohořelce z roku 1689, který je přírklo pod jurisdikci malostranského cechu.⁵⁰² Dalším důkazem této hypotézy je skutečnost, že až do vydání generálního cechovního patentu nově vzniklé meziměstské cechy s celopražskou působností nesly ve svém oficiálním vymezení pouze „*tří měst pražských*“. To bylo v případě cechů, které byly založeny po roce 1731, důsledně nahrazeno přívlastkem „*čtyř měst pražských*“. Důvodem toho, proč se navzdory příznivému právnímu prostředí na Hradčanech nerozvíjely cechovní organizace, byl patrně velký počet dvorských mistrů.

V tomto období rovněž sledujeme postupnou emancipaci židovských řemeslníků, od druhé poloviny 16. století se častěji setkáváme se spory mezi cechy a Židy. Pozoruhodnou je i snaha židovských krejčích o vstup mezi staroměstské mistry v roce 1610.

⁵⁰¹ AMP, sbírka perg. listin I, sign. AMP PGL I – 95.

⁵⁰² Jan Jakub WEINGARTEN (ed.), *Codex Ferdinando-Leopoldinus*, Praha 1701, s. 262–263.

5.2.1 Barvíři kůží

staročesky: *kožebarvíři*

Po polovině 16. století došlo na Starém Městě pražském k úpadku tradiční profese barvířů kůží. Zikmund Winter v tomto období našel pouze dva řemeslníky.⁵⁰³ O krizi této živnosti nejlépe vypovídá nálezní staroměstské rady z roku 1560. Barvíře kůží bez řádného vyučení zde zažalovali cechmistrů novoměstští, neboť „*což se pak staroměstských starších barvířův koží dotýče, kteříž snad čtyři anebo pět jich jest a jeden toliko to řemeslo dělá*“.⁵⁰⁴ Zmíněnou při vyhrál žalovaný barvíř Vojtěch Krása se zdůvodněním, že má být žalován staroměstskými staršími a ne novoměstskými, kteří se řídí jinými právy. Roku 1562 dokonce tento pořádek zcela chybí v soupise ponůček. Je proto možné, že cech dočasně zanikl. Již roku 1565 máme znovu o cechu zprávy, neboť zmíněného roku rozhodla staroměstská rada o tom, že zámišníci patří do barvířské organizace.⁵⁰⁵ Od počátku sedmdesátých let se ostatně v soupisech staroměstských cechmistrů pravidelně setkáváme se staršími barvíři kůží. Vše nasvědčuje tomu, že obnovená organizace byla samostatným cechem pro Staré Město pražské. Proto se ho nikterak nedotkly organizační změny, které proběhly v cechu barvířů kůží, zámišníků a jirchářů na Novém Městě pražském roku 1603. Počátkem dvacátých let prodělávala tato organizace znovu krizi, která se projevila absencí zápisů barvířských cechmistrů. Ve třicátých letech došlo ke zlepšení situace, nicméně z roku 1647 pochází poslední zápis. Roku 1650 vznikl na Starém Městě pražském nový cech jirchářů a zámišníků, v němž pravděpodobně byli organizováni i někdejší barvíři kůží.

Na Novém Městě pražském máme v soupisech cechmistrů doklady o existenci společného cechu barvířů kůží se zámišníky ze šedesátých i osmdesátých let. Oproti minulému období se však již jednalo pouze o cech novoměstských mistrů. V důsledku kompetenčních sporů mezi cechem jirchářů a barvířskou a zámišnickou organizací došlo rozsudkem novoměstské rady v roce 1603 ke spojení těchto profesí ve společném jirchářském cechu.⁵⁰⁶ Nově mohl každý mistr této organizace využívat k vydělávání kůží techniku jirchů, pytlovic i zámiše bez omezení. Doklady společného cechu sice máme v soupisech pouze do roku 1678, předpokládat ho však můžeme až do konce sledovaného období.

⁵⁰³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 586.

⁵⁰⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 990, fol. 172v–173r.

⁵⁰⁵ Tamtéž, rkp. 1239, fol. 98v.

⁵⁰⁶ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 155r–158r.

5.2.2 Barvíři pláten

německy: *Färber, Schwarzfärber*

Na počátku 18. století se poprvé setkáváme v pramenech s rozdělením barvířů na *černo-barvíře* (*Schwarzfärber*) a pozdější *krasobarvíře* (*Schönfärber*). Zatímco černobarvíři barvili látky na černo, modro a hnědo, krasobarvíři dodávali na trh prvotřídní pestrobarevná a vysoce kvalitní plátna žluté, červené a zelené barvy.⁵⁰⁷

V roce 1562 navrátil Ferdinand I. cechovní artikule zemskému cechu barvířů a mandlířů pláten.⁵⁰⁸ Z pramenů tohoto období vysvětluje, že v případě těchto dvou řemesel byl organizací, která stála v čele českých barvířů a mandlířů, cech novoměstský. Zatímco se staroměstský cech objevuje v soupisech cechmistrů až v roce 1599 (po vydání Rudolfovy konfirmace), s novoměstskou organizací se setkáváme ve všech soupisech z 16. století.

V roce 1596 potvrdil dosavadní cechovní artikule i udělený znak císař Rudolf II.⁵⁰⁹ a obdobně si počínal i Ferdinand II. roku 1629.⁵¹⁰

Jedinou nedochovanou listinou je konfirmace Ferdinanda III. z roku 1653, o které se dozvídáme až z pozdějších konfirmací. Do této doby nacházíme pravidelné zápisy o cechmistrech pouze na Novém Městě pražském. Staroměstští starší jsou sice uváděni v soupisech z let 1599–1606, nicméně důsledně se paritní zastoupení na cechovní správě (zástupci Starého a Nového Města pražského) začalo uplatňovat až po vydání této konfirmace.

Na počátku 18. století roku 1718 konfirmoval barvířské a mandlířské artikule i Karel VI.⁵¹¹

Přestože se nesetkáváme s malostranskými či hradčanskými cechmistry mandlířů a barvířů, z charakteru zemského cechu vyplývala jejich účast ve společném cechu s ostatními mistry v pražských městech (přeneseně v celém království).

5.2.3 Bečváři

německy: *Büttner, Binder, Faßbinder*

Roku 1562 obnovil císař Ferdinand I. bečvářský cech na Starém Městě pražském, kterému zároveň udělil i erb.⁵¹² To je poněkud v rozporu se skutečností, že ještě počátkem čtyřicátých let máme doklady o meziměstském cechu bečvářů obou větších měst pražských. Dokonce

⁵⁰⁷ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 80; Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Zapomenutá řemesla*, Praha 1984, s. 84.

⁵⁰⁸ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 55.

⁵⁰⁹ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 54.

⁵¹⁰ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 51.

⁵¹¹ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 80.

⁵¹² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 112

i další vývoj ukazuje na existenci společné organizace pražských bečvářů, proto přijmeme interpretaci Zikmunda Wintera, že staroměstští mistři dosáhli u Ferdinanda potvrzení dominantního postavení v rámci dosavadního meziměstského cechu.⁵¹³ Nově nesměli novoměstští mistři prodávat své výrobky na Starém Městě pražském a rovněž ztratili právo na prodej sudů nákladníkům vaření piva a vinařům, kteří byli spravováni perkmistrem hor viničných pod staroměstskou jurisdikcí.

Již v šedesátých letech začali vést novoměstští a staroměstští bečváři dlouhý spor o ta ustanovení, která byla potvrzena navzdory společnému cechu. V dochované žalobě novoměstských mistrů a protokolu o výpovědích jednotlivých stran z roku 1570 však chybí rozsudek městských rad obou měst.⁵¹⁴ Lze se domnívat, že ti celou záležitost urovnali, neboť obdobně dopadl i další spor. Ve vzájemném urovnání z roku 1601 je opakována zásada volného provozování bečvářské živnosti v prostoru pravobřežní Prahy pro členy staroměstského a novoměstského cechu.⁵¹⁵ Můžeme proto odmítnout tvrzení, že by došlo v roce 1562 k rozpadu meziměstského cechu.⁵¹⁶ Přestože v roce 1579 byla privilegia staroměstských bečvářů potvrzována Rudolfem II.,⁵¹⁷ meziměstský cech se rozpadl až ve druhé polovině 17. století. Roku 1669 potvrdila novoměstská rada artikule samostatného cechu.⁵¹⁸

Malostranští bečváři byli nejpozději od sedmdesátých let rovněž organizováni ve společném meziměstském cechu.⁵¹⁹ Měli stejně jako novoměstští vlastní starší, které v soupisech pravidelně nacházíme od roku 1572. O velké míře vlastní samosprávy svědčí i dochované artikule vydané malostranskými cechmistry pro tamější tovaryše v roce 1597.⁵²⁰ V roce 1601 nacházíme o malostranských mistrech zmínku ve výše zmíněném urovnání bečvářů tří pražských měst, což opět svědčí o tom, že navzdory cechovní samosprávě v jednotlivých pražských městech se jednalo o meziměstský cech. Z tohoto svazku se malostranští vyvázali dokonce dříve než mistři novoměstští, došlo k tomu už v roce 1641, kdy malostranská městská rada potvrdila statuta samostatné malostranské organizaci.⁵²¹

V meziměstském cechu byli dokonce organizováni i mistři působící na Hradčanech. Zmínka, kterou našel Zikmund Winter, sice pochází z šedesátých let 16. století, kdy Hradčany ještě nebyly čtvrtým pražským městem, ale pro zajímavost ji zde uvedu.⁵²² Bohužel nemáme

⁵¹³ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 27.

⁵¹⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1133, fol. 43r–48r.

⁵¹⁵ Tamtéž, rkp. 1168, fol. 113r–114r.

⁵¹⁶ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 85.

⁵¹⁷ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 518r–519r.

⁵¹⁸ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 79.

⁵¹⁹ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 85–86.

⁵²⁰ AMP, Cech bednářů a bečvářů, inv. č. 1 (sign. Bednáři 5).

⁵²¹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 537r–543r.

⁵²² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 566–567.

zprávy o tom, jak se vyvíjela organizovanost hradčanských bečvářů po povýšení města a udělení privilegií na vlastní cechy ze sklonku 16. století.

5.2.4 Bradýři

německy: *Barbierer* (*Balbierer*), *Wundärzte* (ranhojič)

staročesky: *barvíři*

V období raného novověku začalo v bradýřském řemesle převažovat jeho ranhojičské odvětví. To je dobře patrné zejména v německých pramenech, kde výraz *Barbier* bývá suplován výrazem *Wundarzt*, tedy *ranhojič*. Postupně se tak z bradýřů oddělili tzv. *fyzikové* nebo *cirologové*, kteří se stali přímými předchůdci *chirurgů*. Tento proces, který začal už v 16. století, byl v 17. století umocněn dlouhotrvajícím konfliktem třicetileté války.⁵²³ Doménou bradýřů-ranhojičů a posléze chirurgů bylo léčení vnějších zranění včetně vytahování kulek.

V roce 1562 navrátil Ferdinand I. „vyzvižená“ privilegia bradýřskému cechu tří pražských měst, která tím zároveň konfirmoval.⁵²⁴ Od sedmdesátých let máme doklady i o staroměstských a malostranských cechmistrech, což plně odpovídá povaze meziměstského cechu, který byl navíc od roku 1562 i cechem zemským.

Roku 1615 dosáhli bradýři tří pražských měst polepšení svých cechovních artikulí císařem Matyášem, v nichž byl stanoven *numerus clausus* na dosavadních 18 pražských mistrů.⁵²⁵ Roku 1632 byl cechu císařským palatinem udělen erb.⁵²⁶

V této době už můžeme mluvit o společném cechu bradýřů a chirurgů, kteří se plně etablovali v rámci bradýřské profese jako nová živnost. Svědčí o tom dva nahodilé zápisy v soupisech novoměstských cechmistrů z let 1653 a 1658, ve kterých chirurgové figurují coby druhé cechovní řemeslo. Tímto způsobem byl zachycen stav, který patrně trval již delší dobu.

Jak správně upozornil Jakub Hrdlička, dochovaná pokladnice z roku 1678 uložená v městském muzeu nenáleží lazebníkům, jak se chybně traduje, ale je pozůstatkem činnosti společného cechu bradýřů a chirurgů, neboť na vnitřním víku se setkáme s totožným erbem, který byl roku 1632 udělen cechu palatinem.⁵²⁷

Po polovině 17. století se poprvé setkáváme se snahou podřídit zdravotní pracovníky působící v pražských městech dohledu lékařské fakulty pražské univerzity. V roce 1651 vydal Ferdinand III. reskript, který takový dohled nařizoval. K dalšímu kroku přistoupil až Leopold I.,

⁵²³ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští chirurgové*, s. 41.

⁵²⁴ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 73.

⁵²⁵ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 74.

⁵²⁶ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 75.

⁵²⁷ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 92; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 55.

který roku 1671 zrušil řemeslnický charakter chirurgů. Přestože je ponechal i nadále ve společném cechu s bradýři, nově je vyňal z jurisdikce města a podřídil je plně lékařské fakultě. Nově se musel každý chirurg tři roky učit na Karlo-Ferdinandově univerzitě, čtyři roky být tovaryšem a absolvovat vandr. I závěrečné zkoušky skládal uchazeč na půdě fakulty.⁵²⁸

Chirurgové se tím dostali do pozoruhodného postavení, neboť i nadále zůstávali členy meziměstského cechu s bradýři, jehož rozšířené artikule jim potvrdil Leopold I. roku 1686. O jisté samostatnosti svědčí i dochovaný typář pražského chirurgického grémia z druhé poloviny 17. století, který však plně vychází z heraldiky společného cechu s bradýři.⁵²⁹

Leopold I. udělil roku 1686 cechu polepšené artikule cechu bradýřů a chirurgů, které někdy bývají nesprávně vztahovány i na lazebníky.⁵³⁰ Důkazem, že se jedná o původní bradýřský cech je odkaz na privilegia Ferdinanda I. a Matyáše, která byla udělena bradýřům tří pražských měst.

Vedle chirurgů v bradýřském cechu se setkáváme s ranhojiči (Wundärzte) i v lazebnickém cechu. Dokladem toho je privilegium Karla VI. z roku 1721.⁵³¹ Z pamětních knih pozdějšího pražského chirurgického grémia však vyplývá, že si příslušníci této instituce pořizovali opisy pouze privilegií někdejšího cechu bradýřů a chirurgů, na jehož tradici navazovali.⁵³²

5.2.5 Brusiči

německy: *Schleifer*

staročesky: *šlejřři*

Podle Zikmunda Wintera se brusiči rozdělovali na brusiče nožířské, kovářské a postřihačské, přičemž podle svého zaměření byli organizováni v ceších nožířů, kovářů či soukeníků.⁵³³ V případě brusičů nožířských a kovářských platil patrně po celé 16. století již zmíněný nález z roku 1525, tedy že brusiči náleželi do meziměstského cechu nožířů (viz 5.1.29). V případě brusičů postřihačských vycházel Zikmund Winter z nálezu ve sporu mezi staršími postřihači a Jiříkem Bartlem z roku 1579, který byl postřihačem i brusičem.⁵³⁴ Na úzké provázání postřihačů s brusiči ukazuje ostatně i další vývoj, v 16. století se však jednalo pouze o jednotlivé řemeslníky, kteří si své postřihačské nůžky brousili sami. Nelze proto mluvit o tom, že by brusiči byli oficiálně organizováni ve třech ceších. Změna nastala až v sedmnáctém století.

⁵²⁸ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští chirurgové*, s. 50–51.

⁵²⁹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 19.

⁵³⁰ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 61.

⁵³¹ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 62.

⁵³² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3416.

⁵³³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 693–694.

⁵³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 133r–135v.

Jedinou zprávu o organizaci brusičů na Starém Městě pražském máme až z roku 1670, kdy purkmistr a městská rada potvrdila statuta společného cechu brusičů a postřihačů.⁵³⁵ Pozoruhodná je však skutečnost, že v roce 1685 máme poslední zprávu o tradičním cechu nožířů, což může znamenat, že už se delší dobu před tímto datem potýkal s vnitřní krizí. Tato krize mohla vést k uvolnění dosavadních vztahů mezi nožíři a přidruženými profesemi, mezi které brusiči patřili. V konečném důsledku tato situace mohla vyústit v nové spojení již tradičně spřízněných živností postřihačů a brusičů. Antonín Gindely uvedl, že roku 1701 císař Leopold potvrdil statuta staroměstskému cechu brusičů, postřihačů a krejčích.⁵³⁶ Tyto artikule se mi bohužel nepodařilo nalézt, nicméně z ostatních pramenů této doby takové spojení není zřejmé.

Na Novém Městě pražském nemáme k organizovanosti brusičů v tomto období žádné zprávy.

Oproti tomu velice konkrétně můžeme sledovat situaci na Malé Straně. Zde roku 1608 potvrdil purkmistr a městská rada statuta spojenému cechu kolářů, kovářů a brusičů.⁵³⁷ V tomto období došlo na Malé Straně zároveň k vytvoření společného cechu nožířů s mečíři. Je možné usuzovat, že oba tyto procesy mohly spolu souviset a že došlo v důsledku uvolnění vztahů v rámci meziměstského cechu nožířů k uvolnění dříve vyžadované příslušnosti brusičů k tomuto cechu. Společný cech kovářů, kolářů a brusičů prokazatelně působil do roku 1678, z něhož pochází poslední soupis malostranských cechmistrů.

5.2.6 Cukráři

Tradičním řemeslem, které připravovalo sladkosti z ovoce, cukru a mouky, byli tzv. *konfektáři*. Rozvoj cukrářství souvisel podle Zikmunda Wintera až s dobou vlády Rudolfa II., kdy cukráři nahradili konfekty zdobenými cukrovými sladkostmi.⁵³⁸

Rozvoj cukrářského řemesla a s tím spojená monopolizace této části potravinářského odvětví nastala až na počátku 17. století. První doklad o starších cukrářích pochází z roku 1615, kdy máme doklad o kauze mezi staršími cukráři a Kryštofem Hilpartem o původ, kterou projednával staroměstský šestipanský úřad.⁵³⁹ Bohužel byla zapsána pouze kauza, nikoliv její průběh, proto nelze z této nahodilé zprávy činit jakékoliv závěry.

Druhou zprávou tentokrát o novoměstském cukrářském cechu nalezneme v soupise cechmistrů z roku 1637. Jedná se o jediný (patrně poslední) zápis před zánikem cechu v důsledku třicetileté války. Bohužel však nelze vysledovat, zda mezi oběma zápisy je nějaký vztah.

⁵³⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 88r–97v.

⁵³⁶ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 112.

⁵³⁷ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 88r–97v.

⁵³⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 650–651.

⁵³⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 476, fol. 108v.

5.2.7 Cvočkáři

německy: *Nagelschmiede* (-smith)

staročesky: *přezkáři*

Stat' o výrobcích hřebíků s přihlédnutím k užívání hřebíků v cechovní symbolice zpracoval Jaroslav Jásek.⁵⁴⁰

Cvočkáři jsou často v odborné literatuře označováni jako hřebíčkáři, což pramení ze skutečnosti, že hřebíky byly vedle cvočků hlavním výrobkem této profese a zároveň se staly jejími atributy. Pro označení této živnosti v pražských městech bylo v českých pramenech výhradně používáno označení cvočkář, proto se ho i já přidržím. Výroba hřebíků a cvočků byla technologicky náročná a zahrnovala vytahování drátů, které byly dále opracovávány do požadované tloušťky i délky. Ke specializaci této profese docházelo pouze ve větších městech s rozvinutou kovodělnou produkcí, proto na Malé Straně obstarával výrobu hřebíků i v tomto období nadále kovář.⁵⁴¹

První doklad o cvočkářích ve staroměstském cechu platněřů a dalších kovodělných řemesel nacházíme v soupisech cechmistrů z roku 1599. Jedná se o ojedinělou zmínku, která však podkřývá již delší dobu platný stav. Pravidelně se setkáváme se cvočkáři v rámci společného kovodělného cechu v soupisech z let 1643–1729. Je to paradoxně v době, kdy bychom na základě dochovaných statut staroměstského cvočkařského cechu, který potvrdila rada v roce 1659, očekávali cech samostatný.⁵⁴² Mnoho světla do celé záležitosti nevnáší ani dochovaný typář pražského cechu, který je datován do let 1650–1750.⁵⁴³

Vývoj v nejmladším období spíše hovoří pro variantu vzniku samostatného cechu, který byl buď skutečně i nadále propojen s cechem kovodělných řemesel, nebo v soupisech byl uváděn chybně.

Na Novém Městě pražském nacházíme odlišný cechovní vývoj. Společný cech sdružující kovo zpracující profese zde suploval zámečnický cech, v němž cvočkáře nacházíme nejpozději k roku 1666. V soupisech cechmistrů se po tomto roce v souvislosti se zámečníky objevují cvočkáři pravidelně.

⁵⁴⁰ Jaroslav JÁSEK, *Hřebíky a jejich místo v cechovní symbolice*, in: HR 1990, Praha 1990, s. 65–72.

⁵⁴¹ Tamtéž, s. 67.

⁵⁴² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 114.

⁵⁴³ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 226.

5.2.8 Dlaždiči

německy: *Pflaster*

Již ve středověku si vrchnost uvědomovala, že zpevňování a pokrývání městských ulic dlažbou může mít pozitivní dopady na celkovou hygienickou situaci. Dlaždiči, kteří se vyskytují v pražském prostoru již od 14. století,⁵⁴⁴ vybrané prostranství nejprve srovnali a poté vysypali pískem, do kterého kladli dřevěnou či kamennou dlažbu. Mozaiky v dlažbě a mramorové dlažby patřily do výrobního monopolu uměleckých dlaždičů, kteří se podle Zikmunda Wintera počítali mezi kameníky.⁵⁴⁵

Počátky cechovních organizací v jednotlivých pražských městech (s výjimkou Malé Strany) jsou vzhledem k nedostatečné pamenné základně nejasné. Pouze na Starém Městě pražském se v soupisech cechmistrů ojediněle v letech 1694 a 1699 vyskytuje představený dlaždičské organizace.

Na Malé Straně je výchozí pamenná situace jiná, neboť se zachoval originál statut nově založeného cechu z roku 1662.⁵⁴⁶ Z úvodu artikulí se dozvídáme, že se na malostranskou radu obrátili s žádostí o získání mistrovství dva dlaždiči Wolf Tenck a Georg Wolf. Purkmistr a městská rada se rozhodla zjednat dlaždičům na Malé Straně cech, který by měl v budoucnu podobné záležitosti zajišťovat. Unikátní vhled do administrativní praxe nově vznikající organizace (výdaje za artikule, pořízení nové pokladnice apod.) i následného personálního složení tohoto cechu nám umožňuje dochovaná kniha příjmů a výdajů malostranské organizace z let 1662–1721.⁵⁴⁷

Existence cechů v dalších pražských městech navzdory kusým zprávám o představených staroměstské organizace v devadesátých letech 17. století je prozatím neprůkazná. Zda byli dlaždiči z ostatních pražských měst organizováni v tomto období v malostranském cechu, je otázkou dalšího důsledného rozboru jmen řemeslníků a vzájemných vztahů.

5.2.9 Flašněři

Flašněřská živnost bývá často v odborné literatuře chybně chápána. Zatímco někteří badatelé ignorují dobové rozdíly mezi klempíři a flašněři, tvůrci katalogu typářů ve sbírkách městského archivu dokonce ztotožnili flašněře s konváři.⁵⁴⁸ Přestože produkty (a tedy i atributy)

⁵⁴⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 159–160.

⁵⁴⁵ Týž, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 537.

⁵⁴⁶ AMP, Cech dlaždičů, sign. Dlaždiči 5.

⁵⁴⁷ Tamtéž, sign. Dlaždiči 2.

⁵⁴⁸ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 183–184.

konvářů a flašněřů jsou si velmi podobné, obě řemesla odlišuje naprosto rozdílný technologický postup, neboť zatímco konvář své výrobky odléval, flašněř je vytepával. Rozdíly mezi klempíři a flašněři již nejsou natolik markantní, nicméně rovněž nezanedbatelné. Flašněři vyráběli své výrobky z černého plechu, zatímco klempíř využíval pocínovaný plech, tedy plech bílý.⁵⁴⁹ To, že mezi těmito řemesly byl rozdíl, nejlépe vysvítá z odlišného cechovního vývoje těchto řemesel, který můžeme sledovat na Starém Městě pražském. Mezi výrobky flašněře bychom našli zejména nádoby, láhve, hrnce, uzavíratelné skříňky či lampy.

Přestože se s flašněři setkáváme už ve středověku, nejstarším dokladem o organizovaných flašněřích na Starém Městě pražském je soupis cechmistrů z roku 1682. Od tohoto roku se tato profese pravidelně vyskytuje ve výčtu cechovních řemesel společné organizace kovodělných řemesel, která se vyvinula z původního platněřského cechu.

Na Novém Městě pražském nemáme o organizaci flašněřů žádné zprávy a je poměrně patrné, že zde organizovaní nebyli.

Na Malé Straně se od roku 1661 setkáváme v soupisech cechmistrů s cechem klempířů. Nahodilé uvedení flašněřů coby druhého cechovního řemesla v roce 1670 je dokladem, že se jednalo o společnou organizaci sdružující obě příbuzné profese.

Formani viz kočí

Heveráři viz zámečníci

německy: *Windenmacher*

5.2.10 Hodináři

německy: *Großuhrmacher, Kleinuhrmacher*

staročesky: *velcí hodináři, malí hodináři*

Od raného novověku se začínáme v pramenech setkávat s důsledným rozdělováním hodinářů na *hodináře velkých hodin*, kteří jsou pokračovateli původních orlojníků, a na *hodináře malých hodin*. Výraz malý hodinář či hodinář malých hodin označuje řemeslníka, který vyráběl kapesní hodinky a pokojové hodiny. Rozvoj tohoto řemesla byl závislý na vynálezu a následném rozšíření perkového mechanismu (snad roku 1480 ve Francii),⁵⁵⁰ který poháněl celý strojek. Velké hodiny byly i nadále poháněny závažím. První konkrétní zmínku o počátku rozlišování hodinářů na hodináře malých a velkých hodin našel Zikmund Winter k roku

⁵⁴⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 497.

⁵⁵⁰ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech hodinářů*, s. 34.

1612, kdy hodináři malých hodin museli dovolit hodináři velkých hodin Švarcpachovi dělat i malé hodinky, neboť prokázal, že se ve Vratislavi vyučil oběma druhům řemesla. Na druhou stranu se mistrům této profese podařilo dosáhnout smlouvy, že jiným hodinářům velkých hodin má být takové narušování jejich živnosti zakázané. Hodináři malých hodin úspěšně argumentovali tím, že v říšských městech už se běžně tato dvě řemesla od sebe odlišují.⁵⁵¹

Hodináři velkých hodin byli po celé toto období organizováni ve společných ceších zámečníků, ostružníků a příbuzných řemesel jednotlivých pražských měst. Doklady o staroměstských hodinářích velkých hodin nacházíme poprvé v privilegiích cechu zámečníků, ostružníků, ručnickářů heverníků a hodinářů navrácených organizaci Ferdinandem I. v roce 1562.⁵⁵² Dalším dokladem o jejich účasti v tomto společném cechu je zpráva z roku 1605⁵⁵³ a konfirmace statut Ferdinandem III. roku 1652.⁵⁵⁴

Novoměstští mistři byli původně organizováni ve staroměstském cechu až do roku 1612, kdy byla vytvořena novoměstská organizace zámečníků, ostružníků, hodinářů a ručnickářů.⁵⁵⁵

V případě malostranských hodinářů velkých hodin nacházíme první zmínku rovněž v navrácených privilegiích cechu zámečníků a ostružníků Ferdinandem I. z roku 1562.⁵⁵⁶ Hodináři jsou však v tomto cechu (na rozdíl od staroměstské organizace) spolu s ručnickáři a heveráři v podřadném postavení.

Přestože se hodináři malých hodin trvale etablovali již na počátku 17. století, jednalo se o málo zastoupenou profesi. Antonín Gindely nalezl v 17. století pouze dva hodináře malých hodin, kteří byli organizováni v ceších se zámečníky jednotlivých měst.⁵⁵⁷ Dokladem pro malostranský prostor je zpráva, kterou citoval Zikmund Winter z nedochovaného rukopisu č. 1483 městského archivu. V roce 1612 došlo k potyčce zámečnických tovaryšů s tovaryši hodinářů malých hodin a v důsledku těchto nepokojů bylo rozhodnuto, že hodináři, kteří byli doposud chráněni císařskou svobodou, mají být přidruzeni do společného cechu se zámečníky.⁵⁵⁸

Změnu přinesl až počátek 18. století, kdy roku 1705 osm pražských mistrů tohoto řemesla požádalo o povolení vytvořit samostatný cech. Názory badatelů se různili v tom, zda došlo ke vzniku tohoto samostatného cechu zmíněného roku⁵⁵⁹ či zda byl cech vytvořen až o tři roky

⁵⁵¹ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 258–259.

⁵⁵² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 130.

⁵⁵³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 484–485; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 27.

⁵⁵⁴ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 131.

⁵⁵⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 681r–688v.

⁵⁵⁶ Tamtéž, fol. 669r–679v.

⁵⁵⁷ Anotín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 112.

⁵⁵⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 482.

⁵⁵⁹ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech hodinářů*, s. 34; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 26.

později,⁵⁶⁰ kdy roku 1708 cechu tří měst pražských potvrdil statuta císař Josef I.⁵⁶¹ Odpověď na tuto otázku vysvětluje z textu dochovaného privilegia, neboť panovník v něm povolil hodinářům malých hodin oddělit se od jednotlivých zámečnických cechů. K vytvoření cechu proto došlo až roku 1708, jak tvrdil Antonín Gindely.

Z první poloviny 18. století pochází i dochovaný typář organizace tří pražských měst.⁵⁶²

5.2.11 Hrnčíři

latinsky: *figulus (ficulus)*

německy: *Töpfer*

Jak naznačuje zpráva z roku 1559, mohl novoměstský hrnčíř své řemeslo bez omezení provozovat i na Starém Městě pražském. Dalo by se proto usuzovat, že zde dosud působil meziměstský cech staroměstských a novoměstských mistrů, který můžeme bezpečně doložit k roku 1535 (viz 5.1.6). Roku 1562 však Ferdinand I. navrátil zabavená privilegia spojenému cechu Starého Města pražského a Malé Strany,⁵⁶³ přičemž obdobný dokument pro Nové Město pražské se patrně nedochovalo. I pozdější prameny hovoří pouze o spojení staroměstských a malostranských hrnčířů, proto nezbyvá než sledovat počátek samostatného novoměstského cechu už na počátku tohoto období. Jediným vzájemným pojítkem je ochranné privilegium Maxmiliána II. udělené hrnčířům tří pražských měst proti přespolním řemeslníkům.⁵⁶⁴

Charakter meziměstského cechu odpovídá pouze vzájemné spolupráci, neboť jak na Starém Městě pražském, tak na Malé Straně měli hrnčíři vlastní cechmistry. Vzájemné vztahy se ještě více uvolnily na počátku 17. století, kdy si roku 1608 malostranští pořídili vlastní cechovní typář.⁵⁶⁵ Roku 1614 vznesli staroměstští skrze konšely žádost panovníkovi o konfirmaci svých statut, ve které vylíčili vzájemné neshody s malostranskými.⁵⁶⁶ Výsledek celé kauzy se z dochovaných materiálů nedozvíme, ale s ohledem na to, že roku 1637 konfirmoval Ferdinand III. malostranským starší privilegia,⁵⁶⁷ je zřejmé, že došlo k rozpadu společné organizace. S tím rovněž koresponduje dochované cechovní pečetidlo staroměstského cechu pocházející pravděpodobně z první poloviny 17. století.⁵⁶⁸

⁵⁶⁰ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 113.

⁵⁶¹ AMP, Cech hodinářů Praha, inv. č. 1 (sign. Hodináři 1).

⁵⁶² AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 140.

⁵⁶³ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 109.

⁵⁶⁴ NA, Staré manipulace, sign. P 106/76, s. f., k. 1777.

⁵⁶⁵ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 227.

⁵⁶⁶ NA, Staré manipulace, sign. P 106/76, s. f., k. 1777.

⁵⁶⁷ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 292r–297r.

⁵⁶⁸ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 226.

Osamostatnění novoměstského cechu tedy klademe už do období kolem poloviny 16. století. Dalším ojedinělým dokladem jsou cechovní artikule vydané roku 1612 purkmistrem a radou.⁵⁶⁹

Po zbytek sledovaného období existovaly samostatné cechy pro každé město pražské, jak ostatně vyplývá i z vývoje v nejmladším období.

5.2.12 Hřebenáři

německy: *Kampelmacher*

V raném novověku vzrostla poptávka po zboží z netradičních materiálů dovážených do Evropy z kolonií. To se odráží i v materiálech, z nichž v tomto období hřebenáři vyráběli své zboží. Vedle kostí a rohů se nově setkáváme s hřebeny z ebenového dřeva, slonoviny, želvích krunýřů či perletě. Knoflíkáři byli patrně užší specializací hřebenářů, akorát z dovážených materiálů připravovali luxusní ozdoby tehdejších oděvů.

Přestože v dosavadní literatuře je uváděn jako rok počátku staroměstského cechu rok 1676, vše nasvědčuje tomu, že na Starém Městě pražském došlo k vytvoření hřebenářského cechu už ve druhé polovině 16. století. Roku 1571 totiž zažalovali hřebenářští cechmistři Petra Slavíka, který svou pomluvou staroměstského cechu u cechu hřebenářů v Poznani způsobil, že tamější cech odmítl napříště přijímat pražské tovaryše na vandru. To vedlo k rozkolu cechu, neboť tovaryši odmítli dál pracovat u svých mistrů.⁵⁷⁰ Tato zmínka o staroměstském cechu je poněkud v rozporu se soupisy cechmistrů, v nichž se hřebenáři objevují až v 17. století. Vše lze snad vysvětlit jurisdikční příslušností této organizaci nižšímu městskému úřadu.

V letech 1666–1674 máme v soupisech staroměstských cechmistrů doklady o společném cechu hřebenářů a štětkářů. Roku 1676 potvrdil purkmistr s městskou radou nová statuta samostatného hřebenářského cechu,⁵⁷¹ což koresponduje s rozdělením původního společného cechu na dvě samostatné organizace, které pozorujeme v soupisech od roku 1678 do konce tohoto období. Zároveň lze tomuto cechu přiřknout dochovanou pokladnici s letopočtem 1677.⁵⁷²

Na Novém Městě pražském byl cech ustaven už ve čtyřicátých letech 16. století, nicméně řada badatelů chybně datovala založení až do roku 1588, kdy byla tamějšímu cechu potvrzena nová privilegia.⁵⁷³ Dokonce i Zikmund Winter, který věděl o založení cechu v roce 1545,

⁵⁶⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 284r–290v.

⁵⁷⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 188r–188v.

⁵⁷¹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 80..

⁵⁷² Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 29.

⁵⁷³ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové*, s. 585.

napsal, že roku 1588 chtěli novoměstští hřebenaři cech proti štolířům.⁵⁷⁴ V souvislosti s tím je třeba poukázat na absenci hřebenařských cechmistrů v novoměstských soupisech z šedesátých a osmdesátých let 16. století. Domnívám se proto, že cech doložený ve čtyřicátých letech mohl později zaniknout a roku 1588 byl znovu obnoven. Tuto obnovenou organizaci měli hřebenaři v 17. století společně s knoflíkáři.

Na Malé Straně k vytvoření cechu hřebenařů nedošlo.

5.2.13 Hudebníci

staročesky: *muzikáři*

Staročeským označením muzikáři byli pojmenováni zejména hudebníci hrající na dechové nástroje (*hudci*) a na smyčcové nástroje (*kejšaři*). Obdobně jako v případě kuchařů (viz 5.2.33) šlo hudebníkům získat monopol na veškeré městské události, na nichž byla v případě muzikantů žádaná hudební produkce.

Cech hudebníků vznikl na Starém Městě v roce 1677, rada vyslyšela prosby profesních hráčů a udělila jim monopol na tento druh živnosti. Cech nesdružoval pouze jednotlivé hudebníky, ale rovněž skupiny (*compagnie*). Statuty byla upravena pracovní práva staroměstských hudebníků nejen vůči přespolním, ale i vůči novoměstským a malostranským. Nadále tak mělo platit, že pokud staroměstský muzikant chtěl vypomoci v ostatních městech pražských, musel to předem oznámit starším pořádku a obdobně museli o povolení účinkovat na Starém Městě pražském hudebníci z Nového Města a Malé Strany.⁵⁷⁵

Od roku 1678 nacházíme hudebníky pravidelně v soupisech staroměstských cechmistrů, což odpovídá ustavení cechu podřízeného hned od počátku přímo městské radě, která byla zároveň garantem vydaných artikulí.

Odlišnou situaci nacházíme na Novém městě pražském. Zdejší cech hudebníků byl ustaven dříve, artikule novoměstské organizace pocházejí už z roku 1633.⁵⁷⁶ Vydavatelem však byl šestipanský úřad, což koresponduje s tím, že v soupisech z této doby nejsou představení muzikantů uváděni.

Na Malé Straně nacházíme jedinou zmínku o organizovaných hudebnících v posledním soupisu cechmistrů, který pochází z roku 1678. Pozoruhodná je okolnost, že v tomto roce poprvé vystupují jejich staroměstští protějšci. Je proto nasnadě předpokládat nějaké bližší

⁵⁷⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 9.

⁵⁷⁵ Artuš REKTORYS (ed.), *Statuta Pocziwého pořádku muzykářského*, in: *Kniha o Praze (Pražský almanach) I.*, Praha 1930, s. 188–191.

⁵⁷⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 136, fol. 136r–137v

spojení mezi staroměstskými a malostranskými hudebníky, přestože tato skutečnost nijak nevyplývá z textu staroměstských artikulí.

5.2.14 Huntýři

Usazování huntýřů na Novém Městě pražském mělo za následek, že se z přespolních řezníků stávali plnoprávní měšťané. Došlo proto k postupnému přidružení této živnosti k řeznickému cechu. Doklady tohoto procesu nalezneme v obou soupisech novoměstských cechmistrů z osmdesátých let 16. století, v nichž byli huntýři vedeni pod označením „*menší pořádek řeznický*“.

V soupisech ze 17. století huntýře ani menší pořádek řeznický nenacházíme. Patrně došlo k zániku této živnosti začleněním příslušníků huntýřské profese mezi řádné řemeslníky.

Definitivní tečku za přespolním dovozem masa učinil roku 1652 Ferdinand II., který zmíněného roku potvrdil statuta staroměstským řezníkům. Spolu s tím zakázal mimopražským mistrům (*řezníkům a krosnařům*) dovoz a prodej masa v pražských městech.⁵⁷⁷

Chirurgové viz bradýři

latinsky: *chirurgi*

Iluminátoři viz malíři

německy: *Illuministen*

Jehláři viz platněři

německy: *Nadler*

5.2.15 Jircháři

německy: *Weißgerber*

Až do poloviny 17. století neměli jircháři na Starém Městě pražském vlastní cechovní organizaci. Roku 1650 požádali čtyři mistři jirchářského a zámišnického řemesla o potvrzení artikulí nového cechu, které vytvořili na základě statut vídeňského pořádku. Poté, co císař Ferdinand III. tento cech povolil,⁵⁷⁸ jej pravidelně vidáme v soupisech staroměstských cechmistrů. Cech byl společný pro staroměstské jircháře a zámišníky, nicméně patrně v něm byli organizováni i původní barvíři kůží.

⁵⁷⁷ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech řezníků*, s. 34.

⁵⁷⁸ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 503r–508v.

Na Novém Městě pražském měli jircháři tradičně vlastní cech. Časté spory vedli tamější jircháři s cechem zámišníků a barvířů, neboť docházelo k vzájemnému narušování výrobních monopolů. Roku 1603 vyřešila městská rada přetrvávající konflikty spojením všech tří řemesel ve společném cechu.⁵⁷⁹ Nově mohl každý řemeslník vydělávat kůže způsobem, který uměl.

Na Malé Straně k vytvoření jirchářského cechu nedošlo.

5.2.16 Kameníci

německy: *Steinmetzer*

V tomto období vidíme rozpad tradičního sepětí stavebních řemesel, snad už v závěru předešlého období se osamostanili pokrývači následováni v poslední čtvrtině 16. století tesaři. Zároveň sledujeme vznik nových profesí v tomto řemeslném odvětví, kterými byli *štukatéři* a *stavitelé*. Je otázkou pro specializovaný výzkum určit vzájemný poměr mezi těmito profesemi, který se nesporně promítl i do cechovního vývoje řečených řemesel.

V každém případě bude o všech těchto živnostech pojednáno zde, neboť jejich vzájemná provázanost je nasnadě.

Již v předešlém období byl vytvořen volný meziměstský cech zedníků a kameníků, přičemž v každém městě byla spravována organizace vlastními staršími a měla vlastní pokladnici. S tím korespondují i poznatky plynoucí ze soupisů cechmistrů jednotlivých pražských měst.

Výraznou změnou bylo již zmíněné osamostatnění pokrývačů a tesařů jednotlivých měst, které bylo reflektováno v artikulech kameníků a zedníků z konce 16. století. Z roku 1586 byla stejného dne vydána statuta staroměstského⁵⁸⁰ a novoměstského cechu,⁵⁸¹ což ukazuje na přetrvávající blízkost obou cechů, která byla větší než ve vztahu k organizaci malostranské. Do konce sledovaného období nejsou známy další obnovy artikulí těchto cechů, přestože je zřejmé, že obě organizace nadále působily v nezměněné formě.

Pozoruhodný je výskyt starších štukatérů v soupisech staroměstských cechmistrů z let 1582 a 1585, který nemá oporu v dalších pramenech tohoto období.

Artikule malostranské organizace byly potvrzeny purkmistrem a radou až roku 1610 a roku 1644 byly confirmovány,⁵⁸² přičemž svým obsahem jsou velice blízké artikulím cechů pravo-

⁵⁷⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 155r–158r.

⁵⁸⁰ Karel Boromejský MÁDL (ed.), *Řád zedníků a kameníků*, s. 649–654.

⁵⁸¹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 576r–582v.

⁵⁸² Tamtéž, fol. 584r–589r.

břežní Prahy, což je dalším dokladem pokračující meziměstské spolupráce mezi pražskými cechy.⁵⁸³

Na Malé Straně se rovněž v 17. století poprvé setkáváme s ojedinělým dokladem organizace stavitelů. Dochovaný typář malostranské organizace, který byl zhotoven v roce 1678, nese v pečetním poli letopočet 1613.⁵⁸⁴ Cech stavitelů nenalezneme ve zdejších soupisech cechmistrů ani v dalších pramenech, proto je zapotřebí hledat nějaké pojítko mezi nimi a cechem stavebních řemesel. Bohužel ani jeden rok spojený s typářem nepředstavuje ve vývoji tamější organizace zedníků a kameníků předěl. Tato problematika proto i nadále zůstává nejasnou.

5.2.17 Kartáčníci

staročesky: *štětkáři*

Fond cechu v městském archivu uspořádala v roce 2006 Zlata Brátková.⁵⁸⁵

Jediný, kdo se doposud zabýval otázkou vzniku štětkářského cechu, byl Jiří Čarek, který jej datoval až do 18. století.⁵⁸⁶ Přirozeně vycházel z nejstarších dochovaných písemných památek, přičemž opomenul prameny jiné provenience. Už u hřebenařů jsme mluvili o společném cechu těchto profesí na Starém Městě pražském (viz 5.2.12), jehož doklady nacházíme v soupisech cechmistrů z let 1666–1674.

Roku 1676 se společný cech rozdělil a vznikly dvě samostatné organizace. Zatímco v případě hřebenařů se nám dochovaly z tohoto roku potvrzené artikule, v případě štětkářů obdobný dokument chybí, přestože jeho existenci můžeme předpokládat. Soupisy z let 1678–1729 nám následně dokládají existenci staroměstského cechu v tomto období.

V jiných městech štětkáři cech nevytvořili.

5.2.18 Klempíři

Hlavní rozdíly mezi klempířským a flašněřským řemeslem spočívající v používání odlišného materiálu byly popsány již u flašněřů (viz 5.2.9). Zikmund Winter navíc uvedl, že i sortiment, který byl s ohledem na stejný výrobní proces z velké části podobný, se odlišoval. Klempíři totiž oproti flašněřům často spolupracovali s pokrývači na úpravě některých částí plechových střech zejména věží.⁵⁸⁷

⁵⁸³ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská*, s. 40.

⁵⁸⁴ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 209.

⁵⁸⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kartáčníků Praha 1724–1897*, inventář AMP, Praha 2006.

⁵⁸⁶ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 108.

⁵⁸⁷ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 498.

Vznik klempířského cechu na Starém Městě pražském spadá až do počátku 18. století. Zatímco flašnéři byli nejpozději od osmdesátých let ve společném cechu s kovodělnými řemesly, klempíři stáli stranou tohoto uskupení a mezi lety 1705–1710 vznikl jejich samostatný cech, který se od roku 1710 pravidelně vyskytuje v soupisech tamějších cechmistrů.

Obdobně jako u flašnéřů ani pro klempířský cech nemáme na Novém Městě pražském žádné relevantní prameny.

Na Malé Straně došlo už počátkem šedesátých let 17. století k vytvoření společného cechu klempířů a flašnéřů, jak vyplývá ze soupisů malostranských cechmistrů.

5.2.19 Kloboučníci

německy: *Hutmacher, Huter*

Přestože v dosavadní literatuře převládá tvrzení, že roku 1562 byl obnoven společný cech Starého i Nového Města pražského,⁵⁸⁸ čemuž odporuje samotné navrácení artikulí Ferdinandem I. adresované pouze staroměstským kloboučníkům.⁵⁸⁹ I ostatní dochované památky z 16. a 17. století ukazují na existenci samostatných cechů. Jedná se zejména o dva dochované typáře novoměstského cechu ze 17. století⁵⁹⁰ i tovaryšské artikule vydané představenými této organizace roku 1609.⁵⁹¹

Na spojení obou cechů ukazují další dva dochované typáře z let 1685 a 1695, které v opisu nesou místní vymezení obou hlavních pražských měst.⁵⁹² Nedomnívám se však jako autoři katalogu, že by tím byla myšlena města pravobřežní Prahy. Písmena zkratky „K.A.“ před pražskými městy v opisu totiž mohly označovat Malou Stranu a Staré Město pražské, s čímž koresponduje vydání tovaryšských artikulí představenými kloboučníky těchto měst v roce 1698 a doplněnými roku 1712.⁵⁹³ Obdobně tak i překlad novoměstských tovaryšských statut vydaný tamějšími představiteli roku 1700.⁵⁹⁴

Jen doplňme dějiny malostranského cechu před jeho spojením se staroměstskou organizací. Roku 1562 byla tamější organizace rovněž obnovena Ferdinandem I.⁵⁹⁵ a jeho představené pravidelně nacházíme v soupisech cechmistrů od roku 1572.

⁵⁸⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 627, Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 34.

⁵⁸⁹ AMP, Cech kloboučníků Praha, inv. č. 1 (sign. Kloboučníci 5).

⁵⁹⁰ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 149, 150.

⁵⁹¹ AMP, Cech kloboučníků Praha, inv. č. 3 (sign. Kloboučníci 3).

⁵⁹² AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 151, 152.

⁵⁹³ AMP, Cech kloboučníků Praha, inv. č. 2 (sign. Kloboučníci 1).

⁵⁹⁴ Tamtéž, inv. č. 3 (sign. Kloboučníci 3).

⁵⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 5 (sign. Kloboučníci 4).

5.2.20 Knihaři

staročesky: *introligátoři*

německy: *Buchbinder, Buchhandler*

Jediným příspěvkem, který se věnuje výhradně knihařům, je článek Františka Holce.⁵⁹⁶ V roce 2007 byl v městském archivu Zlatou Brátkovou uspořádán fond cechu.⁵⁹⁷

Přestože knihaři působili už ve středověku, vynález knihtisku spolu se všeobecným rozšířením knižní kultury znamenal převrat v dosavadních odbytových možnostech této profese. Knihaři se nově stali nejen řemeslnými výrobci vázaných knih, ale zároveň i jejich distributory. Známý jsou dokonce doklady o dovozu nesvázaných archů od zahraničních tiskařů.⁵⁹⁸ Jak vyplývá z dochovaných statut tohoto období, knihařská živnost se formálně rozdělila na knihvazače (staročesky *introligátoři*, německy *Buchbinder*) a obchodníky s knihami (staročesky *knihaři*, německy *Buchhandler*). Ve skutečném životě však lze předpokládat, že obě stránky knihařské živnosti nadále provozovali stejní lidé.

V dosavadní literatuře převládal názor, že zlomovým okamžikem ve vývoji pražských knihařů byl rok 1596, kdy byla vydána statuta staroměstského cechu. Zikmund Winter viděl v tomto aktu vznik staroměstské organizace,⁵⁹⁹ František Holec nejstarší doklad spojeného cechu staroměstských a novoměstských knihařů.⁶⁰⁰ Bohužel tato tvrzení neobstojí, podívali jsme se na prameny staroměstské provenience z druhé poloviny 16. století. Knihařský pořádek se vyskytuje již v soupise staroměstských cechů v roce 1562 a cechmistry tohoto cechu nacházíme pravidelně v seznamech od roku 1571. Je zřejmé, že již v tomto období cech prokazatelně existoval. Jedinou otázkou zůstává proces osamostatnění knihařů z původního bratrstva uměleckých řemesel a jeho bližší časové zařazení.

Výše zmíněné tvrzení Františka Holce, že roku 1596 vznikl cech společný pro knihaře Starého i Nového Města pražského, který trval až do roku 1717, můžeme odmítnout. Statuta knihařské organizace z roku 1596⁶⁰¹ i obnovené artikule menšího pořádku této živnosti z roku 1608⁶⁰² se týkají pouze staroměstských knihařů. Doklady novoměstských cechmistrů máme v soupisech až od roku 1639.

⁵⁹⁶ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech knihařů*, Praha '82, 1982, č. 10, s. 34.

⁵⁹⁷ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech knihařů Praha 1670–1860*, inventář AMP, Praha 2007.

⁵⁹⁸ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech knihařů*, s. 34.

⁵⁹⁹ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 5.

⁶⁰⁰ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech knihařů*, s. 34.

⁶⁰¹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 689r – 694r.

⁶⁰² AMP, Cech knihařů Praha, inv. č. 8 (sign. Knihaři 8).

Do roku 1650 je datován dochovaný typář společného cechu tří pražských měst.⁶⁰³ Je pravděpodobné, že rok uvedený na typáři uvádí datum vzniku této meziměstské organizace, neboť roku 1650 se poprvé objevuje v malostranských soupisech cechmistrů knihařský cech.

Již roku 1670 se však malostranští knihaři z tohoto spojení vyvazují. Ze zmíněného roku pocházejí statuta samostatného pořádku potvrzena purkmistrem a městskou radou.⁶⁰⁴ Na počátku 18. století se v důsledku nárůstu počtu knihařů rozpadá společný staroměstský a novoměstský cech, jak se o tom dozvídáme z potvrzení artikulí novoměstské organizace z roku 1717.⁶⁰⁵

Knoflíkáři viz hřebenaři

5.2.21 Kočí

staročesky: *kotčí, lantkočí*

německy: *Kutscher*

Již v roce 1859 věnoval krátkou studii počátku dějin cechů kočích v pražských městech Antonín Rybička.⁶⁰⁶ V osmdesátých letech připojil svůj medailonek i František Holec.⁶⁰⁷ Fond cechu uspořádala roku 2007 Zlata Brátková.⁶⁰⁸

V průběhu 16. století došlo k výraznému vyhranění doposud velmi volně se prolínajících živností v oblasti nákladní a osobní dopravy – kočí a formanů. Zatímco formanům byla nadále vyhrazena přeprava zejména kupeckého zboží, přeprava osob „*kotčími*“ vozy byla nadále doménou a později i monopolem kočích. Patrně s ohledem na častou mobilitu kočích při výkonu jejich profese se jim říkalo zemští kočí (*lantkočí*). Nelze zde proto spatřovat paralelu k zemským přísežným mlynářům. Specializovanými formany na převoz sudů s pivem a vínem byli vozatajové (tzv. šrotýři viz 5.2.76).

Nejstarší zmínkou o staroměstském cechu je podle Františka Holce blíže neurčená zpráva z roku 1570,⁶⁰⁹ na niž navazuje soupis cechmistrů, mezi nimiž nacházíme i představitele kočích. Již z tohoto soupisu vyplývá, že to byla společná organizace i pro formany. Roku 1576 byly purkmistrem a radou vydány staroměstské organizaci kočích první artikule.⁶¹⁰ Roku

⁶⁰³ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 155.

⁶⁰⁴ AMP, Cech knihařů Praha, inv. č. 1 (sign. Knihaři 7).

⁶⁰⁵ Tamtéž, inv. č. 2 (sign. Knihaři 6).

⁶⁰⁶ Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku kočovském v městech Pražských*, Lumír 9, 17. 3. 1859, č. 11, s. 254–258.

⁶⁰⁷ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cech kočích*, Praha '82, 1982, č. 12, s. 34.

⁶⁰⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech kočích Praha 1811–1853*, inventář AMP, Praha 2007.

⁶⁰⁹ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kočích*, s. 34.

⁶¹⁰ AMP, Cech kočích Praha, inv. č. 1 (sign. Kočí 1).

1598 se povedlo staroměstským a novoměstským cechmistrům získat od císaře Rudolfa II. potvrzení kočovského monopolu, čímž byl potvrzen i právní status jejich cechů v jednotlivých pražských městech. Přestože konfirmace byla adresována kočím tří pražských měst, nejednalo se o založení meziměstského cechu, jak vysvítá z textu privilegia.⁶¹¹ V reakci na panovnickovo potvrzení si staroměstský cech nechal vyrobít typář s letopočtem 1598.⁶¹² V soupisech cechmistrů nacházíme cech kočích až do roku 1723, přičemž v letech 1653–1661 byli formané dočasně v samostatném cechu, což koresponduje s dobou, kdy byla novoměstským formanům potvrzena starší statuta. Nejpozději roku 1666 je však nacházíme opět ve společné organizaci s kočími.

S novoměstským cechem kočích se setkáváme nejdříve v soupisech cechmistrů z osmdesátých let 16. století, což koresponduje s tvrzením Františka Holce, že tamější cech vznikl nejpozději roku 1580.⁶¹³ Podle Rudolfova privilegia měla mít organizace v čele čtyři starší mistry, což nebylo vždy dodržováno. Přestože v soupisech cechmistrů můžeme cech kočích sledovat pouze do roku 1678, s ohledem na vývoj v nejmladším období lze usuzovat, že novoměstský cech byl jedinou pražskou organizací, která přečkala sledované období až do konce. Souběžně s cechmistry kočích se setkáváme v soupisech i s představenými samostatného cechu formanů. Její artikule vydala městská rada nejprve roku 1601 a roku 1651 je konfirmovala. Je patrné, že toto potvrzení povzbudilo snahy formanů v ostatních městech pražských vytvořit samostatné cechy. Zda došlo po roce 1678 k jejich splnutí s kočími je otázkou pro bližší výzkum této problematiky.

Přestože František Holec uvedl, že malostranská organizace vznikla už roku 1595,⁶¹⁴ z textu Rudolfovy konfirmace je zřejmé, že v té době ještě neexistovala, což koresponduje se známými soupisy cechmistrů z počátku 17. století. Přestože listina císaře Rudolfa byla adresována kočím tří pražských měst, doslovně se zde uvádí, že „chtěl-li by tamní kočí pořádek svůj zvláštní míti“ mají být spravováni dvěma staršími mistry.⁶¹⁵ Patrně byli tou dobou organizováni v rámci některého (snad staroměstského) cechu.

První zmínka o malostranském cechu pochází až ze soupisu cechmistrů z roku 1634, přičemž z absence jejich představených v předešlém seznamu z roku 1630 vyplývá, že počátky samostatné organizace spadají do počátku třicátých let 17. století. Roku 1642 jim byly vydány purkmistrem a radou artikule. Jednalo se o společný cech kočích i formanů, kteří se po roce 1653 patrně osamostatnili obdobně jako na Starém Městě pražském. V letech 1661

⁶¹¹ Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku*, s. 255.

⁶¹² Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 209.

⁶¹³ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kočích*, s. 34.

⁶¹⁴ Tamtéž, s. 34.

⁶¹⁵ Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku*, s. 255.

a 1664 máme opět doklady o společných starších formanů a kočí, ale v následujících letech už jsou obě profese opět samostatné. Vývoj po roce 1678 bohužel nelze rekonstruovat.

Koláčníci viz pekaři

5.2.22 Koláři

latinsky: *rotarius*

německy: *Wagner*

O dvou odvětvích kolářského řemesla bylo již pojednáno v předešlém oddíle, nicméně v tomto období sledujeme zrovnoprávnění obou profesí, které se plně etablovaly v podmínkách pražských měst jako dvě samostatné živnosti. Rozdělení jejich kompetencí nejlépe vynikne na příkladu kočáru, ke kterému kolář dělal spodní část konstrukce včetně os a kol, zatímco nápravník měl na starosti horní zařízení povozu.

Roku 1562 byly Ferdinandem I. navraceny staroměstskému cechu kolářů a nápravníků zabavené artikule.⁶¹⁶ Stejněho roku si cech pořídil cechovní pečetidlo.⁶¹⁷

Počátkem sedmdesátých let 16. století požádal novoměstský cech rady Starého a Nového Města pražského o vidimus Ferdinandova navrácení, z čehož lze usuzovat, že Ferdinand I. tak sám neučinil.

Po celé 17. století patrně existovaly samostatné cechy v obou těchto městech. K jejich spojení došlo až za vlády Karla VI., který roku 1715 vydal artikule společnému cechu kolářů a nápravníků Starého a Nového Města pražského.⁶¹⁸

Oproti dřívějšímu rozšířenému tvrzení, že na Malé Straně máme první doklady o kolářské organizaci až z roku 1577,⁶¹⁹ nalézáme v soupisech cechmistrů doklady o společném cechu kovářů a kolářů již o pět let dříve. Roku 1608 byly této organizaci potvrzeny purkmistrem a radou nové artikule, díky kterým víme, že s nimi byli ve společném cechu vedle kovářů i brusiči.⁶²⁰

V dosavadní literatuře se uvádí, že hradčanští koláři byli organizováni spolu s kováři až do roku 1596 v malostranské organizaci. Zmíněného roku byl vytvořen společný cech kolářů, kovářů a zámečníků budoucího čtvrtého pražského města.⁶²¹

⁶¹⁶ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 390r–394v.

⁶¹⁷ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 379.

⁶¹⁸ AMP, Cech kolářů Praha, inv. č. 1 (sign. Koláři 1).

⁶¹⁹ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kolářů*, s. 34, Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 37.

⁶²⁰ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 346r–352r.

⁶²¹ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kolářů*, s. 34.

5.2.23 Kolečníci

Kolečníci byli sluhové, které si lidé najímali, když potřebovali převézt menší náklad. Své jméno dostali od kolečka, jež bylo jejich jediným pracovním nástrojem. Na zakázky zpravidla čekali na velkých náměstích nebo menších prostranstvích.

Přestože se kolečnická živnost jeví jako okrajová, i v tomto oboru platila pravidla, která řadí tuto profesi mezi cechovní. Kolečníci na Starém Městě pražském byli nejpozději od roku 1582 spravováni šestipanským úřadem, který jim roku 1615 potvrdil nová statuta.⁶²² Z tohoto roku ostatně známe i ojedinělý doklad cechmistrů kolečnické organizace, kteří byli zapsáni v knihách šestipanského úřadu.⁶²³

Na Novém Městě pražském vznikla organizace kolečníků o dva roky dříve a je možné, že byla předobrazem pro cech staroměstský. Roku 1613 jim byl novoměstskou radou vydán nový řád, nicméně i zde byli podřízeni šestipanskému úřadu.⁶²⁴

5.2.24 Kominíci

staročesky: *mestkominíci*, *mestkomináři*, *mestkomínové*

Jako první se pokusil popsat historii kominického cechu Antonín Gindely ve svém příspěvku k dějinám českého cechovníctví v 16. až 18. století.⁶²⁵ Dalším badatelem na tomto poli byl až Zikmund Winter, který předchozí výklad rozšířil a podrobil nové interpretaci.⁶²⁶ Zajímavým pramenem pro nejmladší období, kdy se původní cech přetvořil ve společenstvo a následně v kominickou jednotu, je publikace sepsaná Vojtěchem Steinzem k osmdesátému výročí existence Kominické jednoty k vzájemné podpoře v Praze před polovinou 20. století.⁶²⁷ Přestože se autor pokusil zachytit i starší dějiny, jeho výklad pro toto období nedosahuje úrovně předešlých dvou badatelů.

Než začali obstarávat pravidelnou údržbu komínů specializovaní živnostníci, příslušela povinnost vymetání komínů hospodáři a čeledi každé usedlosti. Kominictví k nám přinesli až ve druhé polovině 16. století italští živnostníci, kteří první zakázky dostávali od šlechticů a cí-

⁶²² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 693.

⁶²³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 476, fol. 112v.

⁶²⁴ Tamtéž, rkp. 136, fol. 132r–133r.

⁶²⁵ Antonín Gindely, *O cechovním zřízení*, s. 113–114.

⁶²⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 696–699.

⁶²⁷ Vojtěch STEINZ, *Památník Jednoty kominické k vzájemné podpoře v Praze k oslavám osmdesátého výročí svého trvání*, Praha 1948.

sařského dvora.⁶²⁸ Je možné, že zájem o tento druh služeb vzrostl v pražském souměstí po ničivém požáru roku 1541, neboť důsledky tohoto neštěstí byly ještě dlouho v paměti.

Byli to právě dvorští kominíci, kteří se jako první pokusili rozšířit svou působnost a získat monopol na tuto živnost. Prvním úspěšným žadatelem se stal roku 1598 Gabriel Marian, který obdržel od císaře Rudolfa II. právo na monopol na Hradčanech.⁶²⁹ Krátce nato došlo k rozšíření Marianova monopolu i na prostor Malé Strany, tentokrát ho císařské privilegium opravňovalo vykonávat tuto živnost po dobu 30 let. Roku 1605 však dostal od Rudolfa II. privilegium na vymetání komínů v Praze i po celých Čechách kominík Tomáš della Moniga původem z Locarna.⁶³⁰ Zde se poprvé setkáváme s bratry Bartolomějem a Matějem de Martini, kteří provozovali svou živnost s Tomášem, přičemž Antonín Gindely je považoval za přímé potomky, na které rozšířil Tomášovo privilegium Ferdinand II.,⁶³¹ zatímco Zikmund Winter je považoval za příslušníky širší rodiny.⁶³²

Ferdinand II. konfirmoval bratrům de Martini staré privilegium Tomáše della Moniga s ne-tradičním ustanovením, že řemeslo má vést vždy nejstarší potomek.⁶³³ Jedná se o základ tradice, která o několik desetiletí postavila do čela českého kominictví rodinu Demartinů. Ti na této významné pozici setrvali až do 19. století.

V roce 1635 potvrdil monopol na provozování kominické živnosti bratrům Matěji a Bartoloměji Demartinům císař Ferdinand III. Tento právní nárok však v pražských městech nabyt na své váze až ve chvíli, kdy jej roku 1643 uznala městská rada Nového a Starého Města pražského. Až roku 1649 byl monopol obdobně uznán i na Malé Straně.⁶³⁴

Monopol Demartinů spočíval rovněž v udělování souhlasu uchazečům o vykonávání kominické profese. Jednalo se o pozoruhodný model organizace živnosti, který sice připomíná svými hospodářskými principy cech, liší se však výsadním postavením příslušníků privilegované rodiny stojící v čele. Důkazem toho, že taková organizace byla brána jako cech, je uvádění jejích představených v pravidelných soupisech cechmistrů od roku 1678. Lze proto odmítnout názor Jana Diviše, že výsadní postavení rodiny Demartinů bránilo vzniku cechovní organizace, která podle něho vzniká až ve druhé polovině 18. století.⁶³⁵

Jediné, co nedokážu v tuto chvíli objasnit, je status organizace mezi lety 1635–1678, tedy mezi vydáním privilegia Ferdinanda III., který udělil Demartinům monopol v prostoru Sta-

⁶²⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 696.

⁶²⁹ Tamtéž, s. 697.

⁶³⁰ Tamtéž, s. 697.

⁶³¹ Antonín Gindely, *O cechovním zřízení*, s. 113.

⁶³² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 697.

⁶³³ Antonín Gindely, *O cechovním zřízení*, s. 113.

⁶³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 193, fol. 35r–43v.

⁶³⁵ Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 39.

rého Města, a rokem, od něhož se představení z privilegované rodiny pravidelně objevují mezi cechmistry. Významnou roli v této časové souslednosti mohlo sehrát potvrzení privilegií Leopoldem I. roku 1677, které tak koresponduje se začátkem evidence kominických cechmistrů.⁶³⁶

V konfirmaci kominických privilegií Karlem VI. nacházíme zmínku o předchozím potvrzení Josefem I., ke kterému došlo na počátku 18. století.⁶³⁷

5.2.25 Koníři

Koníře můžeme v tomto období sledovat pouze na základě dochovaných novoměstských soupisů cechmistrů. V počtu šesti starších konířů nacházíme představené této organizace po celé období až do posledního soupisu z roku 1678.

Pozoruhodná je již zmíněná analogie k plavcům na Podskalí, neboť po nedochovaných soupisech z počátku 17. století nacházíme v nadcházejících seznamech (pravidelně vedených od roku 1637) „*soudce práva konířského*“. Ti jsou vedeni spolu s plavci (staršími práva poříčného) a nákladnických osmipánů hned za všemi městskými úřady ještě před cechmistry dalších organizací.

Vzhledem ke stejnému počtu představených, se kterým jsme se setkali ještě v době, kdy byli koníři bráni jako každý jiný novoměstský cech, usuzuji, že koníři jsou vedle plavců druhým případem plnohodnotného vedlejšího práva vzniklého na základě trhu s určitou komoditou a na základě provozování konkrétní živnosti.

5.2.26 Konváři

německy: *Zinngießer*

Výrobním artiklem bylo i v tomto období zejména odlévané cínové nádoby, které až do počátku 18. století dominovalo trhu. Stejně je tomu i u kostelních předmětů, které rovněž tvořily významnou odbytovou možnost pražských mistrů, přičemž doklady jejich produkce dodnes nalézáme i ve vzdálenějších lokalitách (např. Hradec Králové).⁶³⁸

Přestože víme, že po celé toto období bylo konvářské řemeslo cechovně organizováno, nemáme k dispozici dostatek zpráv, které by umožnily rekonstruovat osudy konvářských organizací v jednotlivých pražských městech. Zvláště citelnou je zde absence cechovních artiklů některého z pražských pořádků.

⁶³⁶ Opis byl ve shořelém rukopise městského archivu č. 994. Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 698 (pozn. 3).

⁶³⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 193, fol. 31r.

⁶³⁸ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 124.

Vše nasvědčuje tomu, že na Starém a Novém Městě byly samostatné cechy až do poloviny 17. století, kdy podle Josefa Hráského došlo k jejich spojení.⁶³⁹ K sjednocení obou organizací došlo podle něho v důsledku poklesu konvářů na konci první poloviny 17. století pravděpodobně v důsledku třicetileté války. Tomu odpovídá i pokles počtu (někdy dokonce absence) cechmistrů staroměstského cechu v soupisech z 20., 30. a 40. let. Josef Hráský určil blíže rok, kdy došlo ke sjednocení podle pořízení nové pokladnice roku 1659 a pečetidla roku 1662. Bohužel však neuvedl zdroj těchto informací a konvářská pokladnice ani typář se ve sbírkách městského muzea ani městského archivu nedochovaly. Jediným přesvědčivým argumentem, kterým Josef Hráský podpořil svou teorii o společném cechu pro tři města pražská, je začátek blíže neurčené zprávy z roku 1698, kterou vydali ze své autority starší konvářského řemesla Nového a Starého Města pražského.

První zmínky o malostranské organizaci pocházejí podle dosavadních badatelů ze 17. století,⁶⁴⁰ ale dochované soupisy malostranských cechmistrů nám umožňují datovat vznik tohoto cechu do let 1578–1579. Sjednocení cechů dvou pražských měst se odehrálo bez účasti malostranské organizace, o čemž svědčí soupisy cechmistrů tohoto období.

Z hlediska vnitřního uspořádání prodělaly pražské cechy významnou změnu na počátku 17. století, kdy se ze společné organizace vydělili zvonaři, kteří až do té doby byli součástí společných cechů.⁶⁴¹ Jejich další vývoj není jasný. Buď se z nich stalo řemeslo svobodné provozované rodinnými dílnami, nebo se zvonaři stali součástí jiného cechu. V takovém případě by se mohlo jednat o cech puškařů a pažbařů, z nichž se později mohli spolu s dělolijci oddělit a vytvořit vlastní cech.

5.2.27 Kordování

německy: *Kordoboner*

Kordováník byl řemeslník vydělávající tzv. kordovan. Kordovan je kůže, která byla původně vydělávaná neznámým způsobem v orientu a do Evropy byla pouze dovážena. V 16. století došlo k odhalení způsobu výroby a počátky evropské produkce můžeme sledovat ve Francii a v Pobaltí.⁶⁴² Evropští kordováníci vznikli jako specializace jirchářů, kteří začali přidávat do třísla a louhu zvláštní přísady.

⁶³⁹ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 126.

⁶⁴⁰ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech konvářů*, s. 34; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 24.

⁶⁴¹ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 126; František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech konvářů*, s. 34; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 24.

⁶⁴² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 587.

S cechem kordováníků se setkáváme pouze na Novém Městě pražském v soupisech z let 1674 a 1678. Kvůli absenci dalších soupisů nemůžeme sledovat další vývoj této organizace. Nahodilé zmínky o řemeslnících pocházejí z osmdesátých let 16. století a ještě roku 1593 se objevují v pramenech starší kordovánici.⁶⁴³ Tato zpráva se sice objevuje ve staroměstských knihách, nicméně je možné, že se týká novoměstských cechmistrů, neboť pro existenci staroměstského cechu nemáme žádný jiný důkaz.

Tento cech existoval samostatně krátkou dobu, která dokládá zvýšenou poptávku po tomto zboží, v pozdější době lze předpokládat jejich splnutí s jircháři či jinými kožedělnými profesemi. Jsou však dokladem pokročilého stupně specializace v oblasti kožedělných řemesel v prostoru Nového Města pražského.

5.2.28 Kotláři

německy: *Kupferchmied*

staročesky: *rotšmídové*

Kotláři jako v předešlém období pracovali zejména s mědí, po níž říkali své počestně označení rotšmídové. V raném novověku začalo převládat označení *Kupferschmiede*, česky *mědikovci*, pod nímž můžeme kotláře v odborné literatuře rovněž najít. Jejich výrobky bylo tepané nádobí (zejména kotle a hrnce).

Na Starém Městě pražském byli původně kotláři organizováni v platněřském cechu, v němž patrně setrvali až do poloviny 17. století. Od roku 1653 nacházíme pravidelně v soupisech cechmistry samostatné kotlářské organizace až do konce sledovaného období.

Novoměstský cech vznikl už ve druhé polovině 16. století, kdy se v soupisech setkáváme pravidelně s kotlářským cechem už od osmdesátých let.

Až do poloviny 17. století nám chybí jakýkoliv jiný pramen, který by postavení kotlářů v pražských městech jakkoliv kodifikoval. To změnil až císař Leopold I., který roku 1659 vydal artikule všech kotlářů pražských, která platila i na kotláře po celých Čechách. Došlo tak k vytvoření celopražské organizace, jež byla cechem zemským.⁶⁴⁴ Takto organizovaní působili kotláři až do konce tohoto období, přičemž na počátku sedmdesátých let se kotlářští cechmistrů objevili i v malostranských soupisech.

Cechovní vývoj kotlářů se může na první pohled jevit přímočaře, nicméně v závěru období je předestřená hypotéza zpochybněna údaji ze soupisů staroměstských cechmistrů. V letech 1682–1729 jsou souběžně s představenými kotlářského cechu jmenováni rotšmídové ve výčtu

⁶⁴³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 105, fol. 178r.

⁶⁴⁴ AMP, Cech mědikovců Praha, inv. č. 1 (sign. Mědikovci 1).

profesí původního platněřského cechu. Tradiční propojenost kotlářů s platněřským cechem by snad mohla vysvětlovat určitou chybnou setrvačnost v zápisech, neboť pojmy *Kupferschmied* a *rotšmíd* označují totožnou živnost.

5.2.29 Kováři

německy: *Schmiede*

K navrácení artikulí spojeného cechu staroměstských a novoměstských kovářů nedošlo za panování Ferdinanda I., ale až za vlády jeho nástupce Maxmiliána II. v roce 1567. Vedle soupisů, z nichž vyplývá, že v obou městech měli své vlastní představené, máme další doklad společné organizace až z druhé poloviny 17. století. Dochovaný typář pražského cechu datovali tvůrci katalogu do rozmezí let 1657-1705.⁶⁴⁵ V místním vymezení „MIESTA*PRAHI“ spatřují odkaz na spojené cechy pravobřežní Prahy.

Stranou této organizace stáli malostranští a hradčanští kováři, jak bylo už pojednáno u kořálů, s nimiž měli společné organizace (viz 5.2.22).

5.2.30 Koželuzi

německy: *Lohgerber, Rotgerber*

V 17. století se poprvé v pramenech setkáváme s rozdělením koželuhů na dvě skupiny, na obyčejné koželuhy (*Rotgerber*) a koželuhy, kteří vydělávali kůže kůrou ze stromů, tzv. tříslavinou (*Lohgerber*).

Pražští koželuzi měli na počátku meziměstský cech, v němž ústřední postavení zastávali novoměstští koželuhové a malostranští až do poloviny 17. století dokonce neměli vlastní cechmistry. Roku 1576 navrátil zabavená privilegia koželuhům tří pražských měst císař Maxmilián II. a další konfirmace se koželuhové dočkali za vlády panovníka Matyáše.⁶⁴⁶

Prameny 17. a 18. století ukazují na rozpad meziměstského cechu v období třicetileté války.

Už ve třicátých a čtyřicátých letech se setkáváme s vidimusy, kterými novoměstský cech postupoval své artikule mimopražským organizacím.⁶⁴⁷ Roku 1649 obdrželi za pomoc při obraně Prahy proti Švédům novoměstští koželuzi od Ferdinanda III. potvrzení dosavadních artikulí.⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 160.

⁶⁴⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/87, s. f., k. 1778.

⁶⁴⁷ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 58 a 126.

⁶⁴⁸ NA, Stará manipulace, sign. P 106/87, s. f., k. 1778.

Od roku 1658 se pravidelně setkáváme s malostranskými cechmistry a tamějším koželuhům dokonce roku 1666 potvrdil purkmistr s radou vlastní cechovní artikule.⁶⁴⁹

Na existenci samostatného staroměstského cechu ukazují až prameny z konce 17. století, kdy roku 1684 vydali cechmistři tamějšího cechu řád pro své tovaryše.⁶⁵⁰ Dochovaný typář této organizace pochází z roku 1717.⁶⁵¹

5.2.31 Kožešníci

německy: *Kürschner*

Kožešnické řemeslo zdědilo do tohoto období nejen svůj tradiční výrobní sortiment, ale i tradiční spory s krejčími o podšívání oděvů kožešinami. Nově se k nim v závěru 16. století přidali i spory s židovskými řemeslníky. Aby si kožešníci uhájili své dosavadní postavení, bylo zapotřebí dokonce panovnických rozhodnutí a zákazů.⁶⁵²

Roku 1562 navrátil Ferdinand I. královská privilegia staroměstskému cechu,⁶⁵³ přičemž tato privilegia patrně platila pro společný cech staroměstských a novoměstských mistrů. Od roku 1558 se mezi oběma organizacemi vedl dlouhý spor o vzájemné sdílení kožešnických koteů, jak bývalo starým zvykem. Celý spor byl urovnán až roku 1568 rozhodnutím Maxmiliána II., čímž byly vzájemné vztahy až do třicátých let 17. století konsolidovány a kožešníci mohli jednotně vést boj za svůj monopol proti Židům.⁶⁵⁴ I na tomto poli však musel zasahovat panovník, který roku 1571 vydal zákaz provozování kožešnického řemesla židovskými živnostníky.⁶⁵⁵ Tato písemnost je prvním dokladem společného cechu tří pražských měst. V roce 1596 konfirmoval kožešníkům tří pražských měst privilegia Rudolf II., přičemž za podklad posloužila starší privilegia staroměstského pořádku.⁶⁵⁶ Obdobně byla koncipována konfirmace dosavadních statut Leopoldem I. roku 1681.⁶⁵⁷

Dalším dokladem meziměstského cechu je i pečeť na písemnosti z roku 1694 s opisem „SIGILVM.PELLIFICES.PRAGENSIS“.⁶⁵⁸

Poněkud nejasné je postavení malostranské organizace v meziměstském cechu pražských měst. V dosavadní literatuře převládá chybný názor, že první doklady o ní pocházejí až z roku

⁶⁴⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 495r–502r.

⁶⁵⁰ AMP, Cech koželuhů Praha, inv. č. 3 (sign. Koželuzi 3).

⁶⁵¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 163.

⁶⁵² Například rozhodnutí ve sporu mezi krejčími, kožešníky a pražskými Židy Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. 481–483.

⁶⁵³ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 124.

⁶⁵⁴ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, s. 12 a 98.

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 12.

⁶⁵⁶ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 125.

⁶⁵⁷ AMP, Cech kožešníků Praha, inv. č. 4 (sign. Kožešníci 1).

⁶⁵⁸ Miroslav MILEC, *Cechovní pečete II.*, s. 136 (tab. 511).

1576, nicméně jak již bylo zmíněno v předešlém výkladu, už roku 1571 adresoval Maxmilián II. své rozhodnutí ve věci židovského narušení monopolu cechům tří měst pražských. Rovněž soupisy malostranských cechmistrů evidují kožišníky již od počátku sedmdesátých let. Badatelé se v minulosti uchylovali k roku 1576, neboť z toho roku měla pocházet první statuta malostranského cechu. Originál však byl zničen, a proto roku 1669 žádali malostranští představení jejich obnovení.⁶⁵⁹ A právě těmito statuty se malostranští vymykají ze zmíněné spolupráce mezi cechy pražských měst. Zůstává proto otázkou pro další výzkum, proč si malostranští kožešníci nechali potvrdit statuta cechu purkmistrem a malostranskou městskou radou, když se na ně vztahovala konfirmace privilegií Rudolfa II. a později i Leopolda I.

Kraječi sukna viz soukeníci

Kramáři viz obchodníci

německy: *Krämer*

5.2.32 Krejčí

německy: *Schneider*

staročesky: *krajčíři*

Cechovní vývoj pražských krejčích se v tomto období odehrával v rámci organizací jednotlivých městských celků a je proto dobře sledovatelný.

Přestože se nedochovala žádná zpráva o navrácení zabavených privilegií staroměstskému a novoměstskému cechu, pravděpodobně k tomu došlo, neboť pro malostranskou organizaci navrácení známe.

Základními privilegii, na něž se tyto organizace odvolávaly, byly proto až artikule vydané Rudolfem II. oběma cechům ve stejný den. Dalšího potvrzení se oba cechy dočkaly až v nadcházejícím období. Dokladem staroměstské organizace je například dochovaný typář z roku 1618.⁶⁶⁰

Roku 1610 požádali o vstup do staroměstského cechu i židovští krejčí, kteří chtěli krejčím kompenzovat nemalou částkou, kterou by přispěli do společné pokladnice, nicméně ani tento argument staroměstské mistry nepřesvědčil a ti odmítli.⁶⁶¹

Dějiny novoměstského cechu můžeme sledovat v dochovaných cechovních knihách.⁶⁶²

⁶⁵⁹ AMP, Cech kožešníků Praha, inv. č. 2 a 3 (sign. Kožešníci 27a a 27b).

⁶⁶⁰ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 189, 190.

⁶⁶¹ Zikmund WINTER, *Krejčí pražští a židé*, in *Z městských živností*, Praha 1925, s. 467–468.

⁶⁶² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3501–3503, 3506 a 3507.

V případě malostranského cechu známe celkem tři cechovní artikule z tohoto období. Prvním jsou navracená privilegia Ferdinandem I. v roce 1562,⁶⁶³ druhá statuta udělil cechu Rudolf II. roku 1579⁶⁶⁴ a konečně všechny předešlé konfirmoval Leopold I. roku 1680.⁶⁶⁵ K roku 1648 se dochovala cechovní pečeť.⁶⁶⁶

Krumplíři viz malíři

německy: *Perlenhäfter*

staročesky: *perlheftři*

5.2.33 Kuchaři

německy: *Köche*

Již v roce 1858 uveřejnil Antonín Rybička na stránkách časopisu Lumír krátký příspěvek o pražském kuchařském cechu, který doplnil edicí cechovních artikulí tohoto cechu z roku 1650.⁶⁶⁷ Malou část své studie o cechovníctví v 16. až 18. století jim věnoval i Antonín Gindely.⁶⁶⁸

Cech kuchařů sdružoval všechny majitelé veřejných kuchyní a vytvářel monopol svých členů na pořádání všech soukromých hostin ve městě. K těm patřily zejména svatby, křtiny, cechovní svačiny, ale dokonce i hostiny pořádané při obnově městské rady. Jednalo se tedy o velice lukrativní zakázky a jedinými výjimkami, kdy nemuseli být osloveni členové cechu, byly slavnosti, jejichž přípravu obstaralo stálé služebnictvo hostitele. Uchazeč o mistrovství připravoval tabuli o dvanácti chodech.

Antonín Gindely se domníval, že cech sdružující pražské kuchaře vznikl až v roce 1650, kdy Ferdinand III. vydal této organizaci cechovní artikule.⁶⁶⁹ Nevšiml si patrně, že před ním už Antonín Rybička psal o pořádku kuchařů tří pražských měst v 16. století.⁶⁷⁰ Tuto informaci posléze potvrdil Zikmund Winter, který upřesnil jurisdikční podřízenost tohoto cechu šesti-panskému úřadu.⁶⁷¹

Tento stav trval až do roku 1650, kdy panovník Ferdinand III. jako poděkování za pomoc při obraně Prahy proti švédským vojskům konfirmoval bratrstvu sv. Vavřince polepšená sta-

⁶⁶³ NA, Stará manipulace, sign. P 106/110, s. f., k. 1780.

⁶⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁶⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 98r–107r.

⁶⁶⁶ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 155.

⁶⁶⁷ Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku mistrů a kuchařů Pražských*, Lumír 8, 14. 1. 1858, č. 2, s. 36–40.

⁶⁶⁸ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 155.

⁶⁶⁹ Tamtéž, s. 155.

⁶⁷⁰ Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku*, s. 37.

⁶⁷¹ Zikmund WINTER, *Řemesla a živnosti*, s. 660.

tuta. Záhy se toto vyvázání z podřízenosti šestipanskému úřadu odráží v soupisech staroměstských i malostranských cechmistrů. Přestože mistři jednotlivých měst měli paritní účast na správě cechu, pokladnice byla uložena na Starém Městě pražském.

Kupci viz obchodníci

německy: *Kaufleute*

5.2.34 Lazebníci

německy: *Bader*

Meziměstskému cechu lazebníků byla privilegia navrácena už roku 1561, čímž byla potvrzována udělená práva od Vladislava II. z let 1474 a 1509.⁶⁷² Text nám dnes bohužel není znám, neboť opis známý badatelům byl ve shořelém rukopise č. 994.

S představenými lazebnického cechu se setkáváme pouze ve staroměstských a novoměstských soupisech, což koresponduje s tím, že lázně byly zakládány zejména při pravém břehu Vltavy. V soupisech se setkáváme s absencí lazebnických představených zejména v období třicetileté války, což může značit dočasnou krizi této meziměstské organizace, která však tato bouřlivá léta přečkala.

Konfirmace svých privilegií se organizace dočkala až za vlády Karla VI., který v roce 1721 udělil lazebnickému cechu erb.⁶⁷³ Z tohoto dokumentu se dozvídáme, že toto sdružení bylo společné pro lazebníky a ranhojiče tří měst pražských. Pojem ranhojiči však v této době označoval i původní bradýře, kteří měli samostatný cech s chirurgy (viz 5.2.4).

5.2.35 Lékárníci

staročesky: *apatykáři*

Tématem lékárníků v raně novověkých Čechách se zabývala ve své diplomové práci Lucia Čižmarová, nicméně cechovním organizacím se v ní věnuje pouze okrajově (resp. jejich existenci odmítla).⁶⁷⁴

Kdybychom dnes chtěli zařadit lékárnickou profesi do systému raně novověkých řemesel a živností, narazíme na nelehký úkol. Lékárníci byli jednoznačně řemeslníky, současně byla tato živnost považována za umění a šíře distribuovaného sortimentu ukazuje na velice zdatné obchodníky. Již od pozdního středověku se setkáváme s tím, že lékárníci se vedle přípravy

⁶⁷² Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 65.

⁶⁷³ AMP, Cech lazebníků, bradýřů a gremium chirurgů Praha, inv. č. 1 (sign. Lazebníci 1).

⁶⁷⁴ Lucia ČIŽMAROVÁ, *Lékárníci v Českých krajinách v období raného novověku*, dipl. práce, 2009, FF UK.

léků a práce s minerály věnovali též výrobě sladkostí, barvených svící a loučí.⁶⁷⁵ I v raném novověku toto narušování výrobních monopolů ostatních řemesel přetrvávalo, což mělo za následek řadu stížností a žalob zejména ze strany cechu svíčkařů a mydlářů.

Už od středověku byla lékárnická živnost svobodným řemeslem bez cechovní organizace, a to se nezměnilo ani v první polovině 16. století. Poprvé se ochranářské tendence projevíly u staroměstských lékárníků v roce 1560, kdy jednotně zasáhli proti provozování živnosti tovaryšem bez městského práva, tedy proti neusedlému řemeslníkovi.⁶⁷⁶ Městská rada lékárníky podpořila i v roce 1564 ve věci sporu o výrobu svící mezi cechem svíčkařů a mydlářů a obžalovaným lékárníkem Stanislavem.⁶⁷⁷ O měsíc později po tomto incidentu požádali lékárníci staroměstskou radu o ochranu jejich výrobního monopolu na směs do kadidla, načež je rada vyzvala, aby si zvolili své starší a ustavili si pořádek.⁶⁷⁸

Zikmund Winter zastával názor, že lékárníci se vytvoření cechu bránili a svobodný charakter jejich živnosti jim byl milejší,⁶⁷⁹ nicméně takové vnímání dobové reality není podle mne správné. Jak jsme si v předchozím výkladu ukázali, od počátku šedesátých let hájili lékárníci svá výrobní práva poměrně tvrdě opírajíce se o podporu městské rady. Není proto pravděpodobné, že by lékárníci ve chvíli, kdy je sama rada k vytvoření organizace chránila jejich zájmy lékárníků vyzvala, tuto možnost nevyužili. Klíčovým pramenem pro rekonstrukci okolností vzniku cechu lékárníků po roce 1564 je zpráva z roku 1566 či 1568. Datovat toto ustanovení není snadné, neboť dva exempláře totožného znění se nacházejí na dvou místech rukopisu č. 1165 městského archivu. Zatímco na versu folia 109 je datován do roku 1568, na versu folia 278 je udán rok 1566.⁶⁸⁰ Je pozoruhodné, že podobnosti obou písemností si nevšiml Zikmund Winter, který je zasadil do časové souslednosti svého výkladu jako dva dokumenty různé. Překvapí proto rozdílnost jeho interpretací: „*Tedy r. 1566 úřad městský jim vzkazuje, že jim „starší nařídí“. Konečně r. 1568 hovoří se v pramenech o „pořádku apatykářském“ a o jeho starších.*“

Zprávu z roku 1566 nebo 1568 můžeme pokládat za ustavení lékárnického monopolu. V textu nalezneme jak vymezení jejich výroby, tak i ustanovení o budoucí spoluúčasti lékárnických cechmistrů na kontrole dováženého zboží dryáčníků během pražských jarmarků. Pozoruhodná je zmínka o dalších dvou městských celcích – Novém Městě pražském a Malé Straně, přičemž radní věří, že dojde k podobným ustavením i zde s poukázáním na „*Jeho mi-*

⁶⁷⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 173.

⁶⁷⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 56v–57r.

⁶⁷⁷ Tamtéž, rkp. 1239, fol. 40r.

⁶⁷⁸ Tamtéž, rkp. 1239, fol. 61v.

⁶⁷⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 684, týž, *Český průmysl*, s. 21.

⁶⁸⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1165, fol. 109v, 278v.

losti císařské poručení“. Jak a čím přesně zasáhl císař Ferdinand I. do této záležitosti, zůstane prozatím otázkou.

Přestože tu byl popsán formální vznik staroměstské cechovní organizace, prameny městské provenience vyznívají rozporuplně. V nejstarším soupisu staroměstských pořádků a jejich představených z roku 1571 nacházíme záznam o lékárnickém pořádku, který je však zpochybněn absencí jmen cechmistrů. Další soupisy z let 1574–1615 existenci lékárnického pořádku nereflektují vůbec. To vše dává podnět k řadě pochybností a dalším otázkám. Možnou hypotézou, která by tuto absenci v soupisech vedených staroměstskou radou vysvětlila, je jurisdikční podřízenost šestipanskému úřadu. Na vazbu mezi lékárnickým cechem a šestipanským úřadem ukazuje klauzule zmíněného ustavení lékárnického monopolu z roku 1566 či 1568, v níž jsou pověřeni starší lékárníci spolu se šestipanskými úředníky dohledem nad kvalitou zboží dryáčníků.

Pronikavé změny organizace pražských lékárníků přinesla doba vlády Rudolfa II., který nařízením z let 1578 a 1605 podřídil lékárníky Starého Města pražského a Malé Strany dohledu dvou doktorů medicíny a dvou členů městské rady. Ti měli každé čtvrtletí kontrolovat kvalitu léků a dalších materiálů a určovat ceny lékárnického zboží během jarmarků. Císař těmito opatřeními chtěl podle svých slov zlepšit nešvary panující v lékárnách a zároveň obnovit lékárnický cech.⁶⁸¹

Soupisy staroměstských cechů nám znovu podávají rozporuplná svědectví, zatímco v letech 1616, 1617, 1619 a 1620 je uváděn v čele pořádku jeden představený, zápis z roku 1622 má prázdnou leč nadepsanou kolonku, pro rok 1626 známe dokonce dva cechmistry a rokem 1628 začíná a rokem 1634 končí období nadepsaných a prázdných oddílů. Po tomto roce známe už jen nahodilý zápis dvou starších pro rok 1653. Pro širší interpretaci těchto zápisů prozatím chybí jiný materiál, který by umožnil rekonstrukci vývoje cechu v 17. století. Jediná nabízející se možnost je zánik organizace v důsledku pobělohorských změn, zejména odchod protestantů po vydání obnoveného zřízení zemského.

Lištáři viz malíři

německy: *Leistenmaler*

⁶⁸¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 684.

5.2.36 Malíři

německy: *Maler*

I v tomto období byla v rámci malířského cechu organizována řada dalších profesí, která se pohybovala na pomezí řemesla a umění. V oblasti malířů přetrvalo tradiční rozdělení na malíře a iluminátory. Z malířů se v 16. století oddělili *lišťáři* (*Leistenmacher*) a *malíři na skle* (*Glasmaier*), přičemž lišťáři obstarávali zejména výmalbu dřevěného obložení místností, které zároveň fermežovali. Jednalo se zpravidla o průměrné malíře malující opakující se motivy. Zlatnické profese byly v malířské profesi dvě, *zlatotepci* (*Goldschläger*) a *pozlacovači* (*Zube-reiter*). Prvně jmenovaní řemeslníci roztepávali jemné plátky lístkového zlata, pozlacovači těmito plátky dokončovali některá malířská či řezbářská díla. Již tradičními členy malířské organizace byli dále *krumplíři*, *sklenáři* a *řezbáři* společně s *sochaři*.

V roce 1562 navrátil meziměstskému cechu, který sdružoval všechny pražské malíře a příslušníky dalších uměleckých profesí, Ferdinand I. zabavená privilegia.⁶⁸² Tato společná organizace trvala až do devadesátých let, kdy došlo k jejímu rozpadu na dva cechy. Jeden sdružoval mistry staroměstské a malostranské, druhý novoměstské. Důvodem patrně byla negativní reakce novoměstských malířů na prosbu staroměstských o podporu v boji proti necehovním malířům, který začali vést počátkem devadesátých let. Proto privilegia Rudolfa II. z let 1595 a 1598, kterými nejprve povýšil malířskou živnost na umění a následně stanovil nová pravidla pro fungování cechu, byla udělena pouze společnému cechu staroměstských a malostranských mistrů.⁶⁸³

S ohledem na dřívější výklad lze upřesnit zprávu, že se krumplíři připojili k cechu až roku 1594,⁶⁸⁴ neboť v soupisech členů bratrstva sv. Lukáše se objevují už v 15. století (viz 5.1.23). Roku 1594 patrně mohlo dojít k připojení malostranských krumplířů, kteří měli cech se šmukýři, jak vyplývá ze soupisu malostranských cechmistrů. V důsledku tohoto připojení patrně získali krumplíři lepší postavení v cechu, a proto byli od zmíněného roku uváděni i na Starém Městě pražském v soupisech cechmistrů jako řemeslo cechovní. Šmukýři se na Malé Straně stali rovněž členy cechu, avšak ve třicátých letech 17. století z pramenů mizí. Není proto pravdou, že krumplíři od šmukýřů „*odstoupili*“, jak uvedl Martin Halata.

V průběhu 17. století došlo jednak k rozpadu tradičního spojení malířů a sklenářů, čímž eskalovaly dlouholeté spory mezi oběma profesemi, a zároveň došlo k rozdělení meziměst-

⁶⁸² Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 65.

⁶⁸³ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 604r–626v.

⁶⁸⁴ Martin HALATA, *Cech kolem roku 1600*, in: *Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348 – 1783*, Praha 1997, s. 27.

ského cechu na staroměstskou a malostranskou organizaci. Na Malé Straně se sklenáři vyvázali už roku 1629, kdy jim potvrdil artikule purkmistr a rada.⁶⁸⁵ Z roku 1733 cechovní artikule potvrdil i panovník Ferdinand II.⁶⁸⁶ V soupisech malostranských cechmistrů nalezneme zřejmě z důvodů setrvačnosti sklenáře ve společném cechu ještě roku 1634, posléze už jsou sklenáři uváděni samostatně. Výjimku tvoří léta 1650, 1653 a 1661, kdy byli zapsáni společní cechmistři sklenářů a malířů. Na Starém Městě pražském došlo k osamostatnění sklenářů v roce 1674.⁶⁸⁷ S tímto poznatkem však nekorespondují soupisy cechmistrů, v nichž se sklenářští cechmistři objevují poprvé až roku 1699.

K rozpadu meziměstského cechu došlo roku 1675.⁶⁸⁸

Novoměstský cech se vyvíjel poněkud odlišně. Když roku 1669 potvrdil cechu artikule purkmistr a rada, jedinými královskými privilegii, která jsou v konfirmaci zmíněna, jsou starobylá práva udělená štitářům Karlem IV. Organizace sdružovala zejména tyto dvě profese a pouze z ojedinělého zápisu v soupise cechmistrů z roku 1637 se dozvídáme o krumplířích, kteří byli s nimi ve společném cechu.

Mandlíři pláten viz barvíři pláten

německy: *Mandler, Mangler*

5.2.37 Mečíři

německy: *Schwertfeger*

Výrobní sortiment mečířů se průběžně měnil v závislosti na proměně evropského válečnictví a šermířských technik. Obecně můžeme charakterizovat vývojové trendy tohoto období jako přechod od těžkých zbraní převážně sečného charakteru k lehčím mečům charakteru bodného. U nožířů v 17. století pozorujeme rozdělení řemesla na dvě větve, jednou jsou *nožíři* (někdy v pramenech jako *Kurzmesserschmiede*), kteří i nadále vyrábí krátké nože nejrůznějšího určení, a na tzv. *dlouhé nožíře* (rovněž *dlouhonožíři*, *Langmesserschmiede*), jejichž sortiment tvořily delší nože, dýky, tesáky a kratší mečíky.

Jak už bylo nastíněno v předcházejícím oddíle, hlavním cechem v Českém království byl staroměstský cech, jehož formálními členy byli všichni mistři této profese. Výsady udělené této organizaci Vladislavem II. byly cechu navraceny a konfirmovány Ferdinandem I. roku

⁶⁸⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 570r–575r.

⁶⁸⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/160, s. f., k. 1788.

⁶⁸⁷ Martin HALATA, *Cech kolem roku 1600*, s. 27.

⁶⁸⁸ Tamtéž, s. 23.

1562.⁶⁸⁹ V této době byli malostranští mistři přímými členy staroměstského cechu, o čemž ještě roku 1570 svědčí začátek žaloby mečířských mistrů na své tovaryše: „*Jakož jsou Michal mečíř a Jiřík Andělský starší pořádku mečířského i na místě jiných mistrův téhož řemesla mečířského v Starém i Menším Městech pražských...*“.⁶⁹⁰ Novoměstští mistři už měli svou vlastní organizaci, o čemž svědčí spor mezi staroměstským a novoměstským cechem, který roku 1594 urovnával samotný panovník,⁶⁹¹ či existence jejich vlastní truhlice.⁶⁹² Zůstává však otázkou, nakolik byl charakter těchto organizací už v této době meziměstský. V každém případě statuta staroměstského cechu byla závazná pro všechny pražské mečíře, proto se nesetkáváme s obdobnými dokumenty v novoměstském či malostranském prostoru. Od roku 1572 pozorujeme určité osamostatnění malostranských mečířů, neboť od tohoto roku měli své vlastní cechmistry.

Nožíři byli patrně až do konce 16. století organizováni v meziměstském cechu, přičemž každé město mělo svou vlastní cechovní správu. Na přelomu 16. a 17. století patrně došlo k jeho rozpadu, čehož může být důkazem kniha staroměstských tovaryšů založená roku 1597.⁶⁹³ Uvolnění vztahů mezi nožíři jednotlivých měst patrně umožnilo vzájemné spojení malostranských nožířů a mečířů, které sledujeme na počátku 17. století. Prvním dokladem jsou soupisy z let 1614 a 1619, kde vystupují pouze mečíři, zřejmě však zastupují obě profese. Až do roku 1653 nacházíme tuto organizaci v soupisech cechmistrů vedenou jako společný cech mečířů a nožířů, zatímco po tomto datu už je vedena pouze jako mečířská.

Nejpozději roku 1624 byly položeny základy užší spolupráce mezi mečířskými cechy jednotlivých měst, když cechmistři všech organizací vydali řečeného roku artikule tovaryšů.⁶⁹⁴ K vytvoření společné organizace tří pražských měst došlo patrně v období kolem poloviny 17. století, přičemž ještě roku 1649 potvrzuje Ferdinand III. dosavadní artikule pouze staroměstskému cechu. Pro hypotézu vzniku cechu po tomto datu hovoří jednak krize novoměstské organizace, kterou pozorujeme v soupisech novoměstských cechmistrů z let 1639–1671, jednak získání převahy mečířů v malostranském společném cechu po roce 1653.

Na Novém Městě pražském ve stejném období, kdy vrcholila krize zdejšího cechu dlouhodobou absencí cechmistrů, sledujeme obdobnou situaci i u novoměstských nožířů. Po obnově cechovních představitelů mečířů v roce 1674, jsou tito cechmistři společní i pro nožíře.

⁶⁸⁹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/128, fol. 54r–55v, k. 1783.

⁶⁹⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36r.

⁶⁹¹ NA, Stará manipulace, sign. S 270/2, s. f., k. 2341.

⁶⁹² Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla*, s. 44.

⁶⁹³ AMP, Cech nožířů Praha, inv. č. 1 (sign. Nožíři 1).

⁶⁹⁴ AMP, Sbírka pap. listin V, sign. AMP PPL V – 261.

Odlišný vývoj sledujeme na Starém Městě pražském, kde cech nožířů i mečířů měl stabilní pozici až do poslední čtvrtiny 17. století. V soupise z roku 1685 se poprvé setkáváme se staršími dlouhonožíři, kteří jsou v soupise uvedeni souběžně s cechmistry tradičních nožířů. Zatímco tento zápis je první v případě dlouhonožířů, v případě nožířů je posledním. Personálně se však cechmistry obou organizací neshodují. Snad další výzkum obou profesí objasní vzájemný vztah těchto oborů. Je možné, že došlo k přeměně tradičního nožířství (což je podle mne pravděpodobnější) nebo ke vzniku nové soběstačné větve, která byla nejpozději od roku 1685 organizovaná ve vlastním cechu.

Roku 1688 byly potvrzeny panovníkem artikule staroměstských dlouhonožířů,⁶⁹⁵ čímž začaly dlouhodobé spory mezi nimi a mečíři „*in puncto privilegiorum*“. Spor byl ukončen až na přelomu let 1712, kdy císař Karel VI. obě řemesla spojil ve společném cechu⁶⁹⁶. Od této doby tedy existoval jediný cech, který sdružoval pražské mečíře a nožíře, přičemž se jednalo o tzv. dlouhonožíře. S tím nekorespondují poslední tři staroměstské soupisy cechmistrů, v nichž se i nadále mečíři a dlouzí nožíři vyskytují samostatně. To však mohlo být způsobeno jistou setrvačností.

Měšečníci viz rukavičkáři a toboláři

německy: *Beutler*

5.2.38 Mlynáři

německy: *Müller*

V minulém oddíle byl popsán zrod instituce zemských přísežných mlynářů. Zcela v intencích předchozího výkladu byli pražští i venkovští mlynáři organizováni po celé toto období. Nejlépe jejich postavení vystihuje jejich plný titul „*přísežní zemští mlynáři Království českého v městech pražských*“.

Svou jurisdikcí spadali i nadále pod staroměstskou správu a o jejich postavení, které se pohybovalo na pomezí cechu, subdelegovaného úřadu a postranního práva, nejlépe vypovídá skutečnost, že přísežní zemští mlynáři byli v rámci obnov městských rad nedůsledně zapisováni mezi cechmistry či představiteli jiných městských úřadů.

Až do 18. století byly artikule této organizaci vydávány zásadně purkmistrem a radou Starého Města pražského. Stalo se tak roku 1601 a 1674.⁶⁹⁷

⁶⁹⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/127, s. f., k. 1782.

⁶⁹⁶ Tamtéž, sign. P 106/128, fol. 98r–108r, k. 1783.

⁶⁹⁷ Tamtéž, sign. P 106/132, s. f., k. 1783.

Vedle toho obdrželi mlynáři i císařská privilegia, např. roku 1649 od Ferdinanda II.⁶⁹⁸ Ta však byla vydávána na ochranu mlynářské živnosti proti škůdcům a nevztahovala se proto na artikule či instituci zemských mlynářů.

5.2.39 Mydláři

latinsky: *saponistæ*

německy: *Seifensieder*

Na konci tohoto období sledujeme patrný terminologický posun v dosavadním českém označování svíčkařů. Na základě německého *Wachszieher* došlo i v češtině k prosazení *voskař* na úkor tradičního výrazu *svíčkař*. Mezi oběma pojmenováními je synonymní vztah.

Na konci minulého období jsme sledovali vznik meziměstského cechu, který nejpozději na počátku šedesátých let sdružoval i malostranské mistry. Roku 1564 potvrdily rady tří pražských měst tomuto cechu artikule, v nichž oproti minulému období vidíme rovnocenné postavení mydlářů a svíčkařů.⁶⁹⁹

Společnou organizaci mistrů tří pražských měst postupně potvrdil Maxmilián II. roku 1571 a Rudolf II. roku 1597.⁷⁰⁰ Z této doby pochází dochované pečetidlo, které nese chybné vročení 1579 způsobené patrně rytcovou chybou.⁷⁰¹

V období po konci třicetileté války se dostalo pražským svíčkařům a mydlářům další konfirmace dosavadních privilegií, když jim v roce 1653 vydal artikule Ferdinand III.⁷⁰² O dva roky později si cech pořídil nové typáře, z nichž se dochovalo menší pečetidlo organizace.⁷⁰³

K významné organizační změně došlo na počátku 18. století, kdy se společný cech rozdělil na samostanou organizaci svíčkařů a mydlářů. Kdy přesně došlo k osamostatnění obou profesí a co k tomu vedlo, nám prameny zatím nezodpověděly. Společná kniha cechu, též označovaná jako matrika mistrů, byla vedena do roku 1708,⁷⁰⁴ ještě roku 1710 jsou však obě řemesla v soupise staroměstských cechmistrů vedena společně. Poprvé je zde nacházíme odděleně v dalším soupise z roku 1715. Nejpozději toho roku obě organizace už existovaly samostatně, přičemž oba cechy nadále sdružovaly mistry dané živnosti ze tří pražských měst.

⁶⁹⁸ NA, Stará manipulace, sign. P 106/132, s. f., k. 1783.

⁶⁹⁹ Tamtéž, sign. P 106/133, s. f., k. 1783.

⁷⁰⁰ Tamtéž.

⁷⁰¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 20. Více o tom v katalogu pečeti Archivu hlavního města Prahy.

Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 82.

⁷⁰² NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 175r–187v.

⁷⁰³ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 21.

⁷⁰⁴ NA, Stará manipulace, sign. P 106/180, s. f., k. 1789.

Na konci tohoto období byly Karlem VI. roku 1722 potvrzeny artikule cechu svícníkůů.⁷⁰⁵

5.2.40 Nákladníci vaření piva

německy: *Bierveleger, Bierbreüer*

Další vývoj nákladnického cechu a v něm organizovaných sladovníků, pivovarníků vozaťů probíhal nadále v těsném vztahu k osmipanskému úřadu Starého i Nového Města pražského. U staroměstské organizace můžeme díky studii Jaroslavy Mendelové sledovat postupné rozšiřování kompetencí na další profese, kterými byli především roku 1620 výčepníci piva (šenkýři).⁷⁰⁶ Ti předtím spadali pod správu úřadu šestipanského.

Z hlediska vnitřní správy této organizace je zajímavá skutečnost, že se v rámci nákladnického cechu vytvořily na úrovni menších pořádků vlastní organizace pro pivovarníky, vozaťe (šrotýře) a výčepníky. Nejranější doklad máme na Starém Městě pražském k roku 1635,⁷⁰⁷ nicméně vytvoření této úrovně vnitřní správy v rámci nákladnického cechu můžeme předpokládat již dříve.

Obdobný vývoj vnitřní struktury můžeme předpokládat i v rámci novoměstského cechu. V roce 1586 potvrdila novoměstská rada artikule cechu sladovníků a nákladníků,⁷⁰⁸ které byly roku 1644 znovu potvrzeny.⁷⁰⁹

Odlišný vývoj naopak nacházíme v případě malostranských nákladníků. I zde došlo k přeměně sladovnického cechu na nákladnický, pro něž máme nejstarší doklady ze sedmdesátých let 16. století.⁷¹⁰ Na rozdíl od Starého a Nového Města pražského zde však nedošlo k vytvoření osmipanského úřadu či jeho obdoby. Dalším rozdílem byla míra organizovaných řemesel v rámci tohoto cechu. Předpokládat můžeme pivovarníky a sladovníky, nicméně na rozdíl od ostatních městských celků se v sedmdesátých letech setkáváme i se samostatným cechem vozaťů (šrotýřů) a od roku 1580 i s cechem výčepníků. Zatímco šrotýři se pravděpodobně stali koncem století součástí nákladnického cechu, šenkýři si udrželi samostatný cech po celé toto období.

⁷⁰⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/180, s. f., k. 1789.

⁷⁰⁶ Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 95–96.

⁷⁰⁷ Tamtéž, s. 96–97.

⁷⁰⁸ AMP, Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků, inv. č. 2 (sign. Nákladníci 3a).

⁷⁰⁹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 191.

⁷¹⁰ Od roku 1572 figurují v soupisech cechmistrů sladovníci, které roku 1579 nahradili nákladníci. Tento terminologický jev se v tuto dobu objevuje i na Starém Městě pražském, přičemž se jedná o reflexi mnohem starší přeměny. Proto i v případě malostranského cechu můžeme předpokládat, že tento cech byl již nákladnický.

Nápravníci viz koláři

latinsky: *rhedarii*

německy: *Gestellmacher*

staročesky: *stelmaři, stelmáci*

Nožíři viz mečíři

německy: *Messerschmied, Langmesserschmiede*

5.2.41 Obchodníci

německy: *Handelsleute*

staročesky: *handlíři*

V období raného novověku se setkáváme se dvěma druhy obchodníků. Vedle tradičních *kramářů* se nově objevují i *handlýři*. Ve své podstatě se jedná o principiálně stejnou živnost, jejíž provozovatelé ve svých obchodech či krámech přeprodávali zboží, které nakoupili od kupců. V minulosti však existoval rozdíl mezi oběma profesemi, který se promítl do jejich cechovní organizovanosti. Zatímco z kramářského cechu se pozvolna stal cech kupců, handlýři byli organizováni ve společné organizaci se šmejdíři. V odborné literatuře však dochází k nesprávné záměně obou profesí, což deformuje pohled na dobovou realitu.

Již v soupise cechovních ponůvek z roku 1562 nalezneme dvě organizace, které na Starém Městě pražském vedle sebe existovaly po celé toto období, cech kramářů a cech šmejdířů. Je proto chybnou interpretací domnívat se, že šmejdíři se v 16. století přidružili k původnímu cechu kramářů.⁷¹¹ Šmejdíři v této době měli společný cech se šmukýři, který se pravděpodobně počátkem sedmdesátých let rozpadl (viz 5.2.68).

Práva původní kramářské organizace nejprve cechu navrátil roku 1562 Ferdinand I., roku 1567 je konfirmoval Maxmilián II. a roku 1680 tak učinil i Rudolf II. Na přelomu 16. a 17. století se však tato organizace pozvolna přetvořila v cech kupců, kteří na Starém Městě pražském zaujali významné postavení. To se ostatně odrazilo v pořadí zapisovaných cechmistrů. Právě na dochovaných soupisech je přeměna kramářského cechu v kupecký dobře patrná. Až do roku 1584 je cech veden pouze jako kramářský, v letech 1590–1606 jsou vedle sebe uváděny profese kupecká i kramářská rovnocenně a po roce 1611 kramáři z evidence mizí úplně. Tato změna se do určité míry překrývá s dobou, kdy se šmejdířský cech stal nejpozději

⁷¹¹ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci*, s. 72.

roku 1585 společným cechem šmejdiřů a handlírů.⁷¹² Dědicem původních kramářských privilegií a výsad se však stali kupci, na které si ještě v roce 1580 ve své suplice o potvrzení dosavadních artikulí kramáři stěžovali.⁷¹³

Cech šmejdiřů a obchodníků potvrdil Rudolf II. roku 1587 a roku 1627 i Ferdinand II.⁷¹⁴ Za vlády Leopolda I. však došlo k vydání nových privilegií, které panovník udělil cechu kupců a obchodníků tří měst pražských s odvoláním na starší kramářskou tradici. V tomto případě však bylo upuštěno od tradičního výrazu *Krämer* a bylo zde použito označení *Handelsleute*.⁷¹⁵ Stejně pojmenování je však použito i v confirmaci artikulí pořádku šmejdiřů a obchodníků Karlem VI. z roku 1712.⁷¹⁶ V tuto chvíli byli obchodníci legálně organizováni ve dvou staroměstských ceších.

Pravděpodobně zde máme možnost pozorovat dlouhotrvající organizační proměnu, kdy obchodníci se začali sbližovat s kupci, což vykrystalizovalo v jejich společný cech. V pramelech nalézáme od roku 1721 staroměstské šmejdiře v samostatném cechu.⁷¹⁷

Na Novém Městě pražském původně nebyly obchodnické nebo kupecké cechy. Setkáváme se zde pouze s lokálními cechy jednotlivých trhů (např. koníři viz 5.2.25). Obdobné sdružení patrně existovalo i při dobytčím trhu, nicméně nikdy nebylo podřízeno jurisdikci městské rady, proto jeho představené nenacházíme v soupisech cechmistrů. Jediným pramenem je instrukce z roku 1588⁷¹⁸ a artikule z roku 1613, kde se vyskytují i starší tohoto trhu.⁷¹⁹

Až po vydání Leopoldových artikulí pražskému meziměstskému cechu kupců a obchodníků v roce 1671 nacházíme od roku 1674 zápisy novoměstských kupeckých cechmistrů.

V roce 1708 došlo k vytvoření cechu šmejdiřů a železářů na Novém Městě pražském, kteří (jak se dozvídáme z úvodu k artikulím) v této lokalitě dosud neměli vlastní cech jako na Starém Městě pražském. Statuta sepsaná roku 1707 novoměstskou radou následujícího roku potvrdil Josef I.⁷²⁰

Zcela unikátní bylo bratrstvo kupců, které vzniklo při novoměstském skladu slaných ryb, tzv. Undrláku. Jednalo se o volné uskupení pražských i cizích kupců, přičemž členství nebylo vázáno na městské právo ani trvalé bydliště v pražském souměstí. Pozůstatkem jsou překrásné

⁷¹² AMP, Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva, inv. č. 1 (sign. Obchodníci 23).

⁷¹³ NA, Stará manipulace, sign. P 106/108, s. f., k. 1780.

⁷¹⁴ Tamtéž.

⁷¹⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 108r–116r.

⁷¹⁶ NA, Stará manipulace, sign. 106/108, s. f., k. 1780.

⁷¹⁷ Tamtéž.

⁷¹⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 136, fol. 21r–23r.

⁷¹⁹ Tamtéž, fol. 130v–131r.

⁷²⁰ NA, Stará manipulace, sign. 106/108, s. f., k. 1780.

pamětní knihy, známé svou výpravností a množstvím vyobrazení kupeckých značek.⁷²¹ Více o fungování tohoto společenství nám řekne řád tohoto skladu.⁷²²

V malostranském prostoru působil společný obchodnický cech nejpozději od roku 1650. Podle prvního zápisu cechmistrů víme, že sdružoval kupce, obchodníky (handlíře) i šmejdiře. Dochovaná statuta této organizace pocházejí z roku 1666, kdy purkmist a rada povolili vytvoření bratrstva avšak pouze kupců a obchodníků.⁷²³ Další organizační změnou bylo sjednocení dosavadního pořádku s cechy ostatních pražských měst na základě Leopoldova privilegia roku 1671.

Ostružníci viz zámečníci

německy: *Sporer*

staročesky: *cáňkaři, cájkaři*

5.2.42 Parukáři

německy: *Perückenmacher*

Řemeslo parukářů a jejich cechovní organizace neunikla pozornosti badatelů.⁷²⁴ V případě nejnovějšího bádání je důvodem listina, kterou organizaci parukářů udělil roku 1720 Karel VI. znak v pečetní formě. Jedná se totiž o jednu ze tří dochovaných „erbovních“ listin pražských cechů, která obsahuje pouze udělení znaku a ne i statuta.⁷²⁵ Fond cechu uspořádala roku 2007 Zlata Brátková.⁷²⁶

Rozmach tohoto výrobního odvětví úzce souvisí s přejímáním módních trendů nastolených francouzským královským dvorem v 17. století, přičemž do českého prostředí pronikala móda nošení zdobených umělých pokrývek hlavy a nejrůznějších typů přičesků až v posledních dekádách tohoto století. K výrobě těchto doplňků používali řemeslníci mistři jak pravé vlasy, tak i nejrůznější náhražky jako chlupy z kozí nebo koňské srsti, hedvábí, vlnu či bavlnu.⁷²⁷

⁷²¹ Josef JANÁČEK, *Poznámka k obrazové příloze (kupecké bratrstvo na NMP (slanečkáři))*, in: PSH 7, Praha 1972, s. 154–157.

⁷²² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 136, fol. 3v–7v.

⁷²³ AMP, Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva, inv. č. 4 (Obchodníci 14).

⁷²⁴ Příspěvek Zikmunda Wintera *Dvě zhynulá řemesla* zabývající se punčocháři a parukáři byl původně otištěn v roce 1899 v Národních listech a po autorově smrti vydán znovu v Zikmund WINTER, *Z městských živností*, Výbor ze spisů Zikmunda Wintera svazek X., s. 162–172. Příslušná pasáž byla řemeslu i cechu nově věnována v Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 111–114.

⁷²⁵ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 114; Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 135–136.

⁷²⁶ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech parukářů Praha 1701–1870*, inventář AMP, Praha 2007.

⁷²⁷ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 112.

V literatuře převládá názor, že cech parukářů pro všechna tři města byl poprvé stvrzen roku 1701,⁷²⁸ ale v soupisech staroměstských cechmistrů jsou parukáři důsledně vedeni už od roku 1682. Přestože se nedochovala žádná cechovní statuta z tohoto období, cech tu již působil. Roku 1701 byl potvrzen staroměstskou radou pouze cech staroměstský,⁷²⁹ který navzdory tvrzení dřívějších badatelů zůstal pouze staroměstským i poté, co mu císař Karel VI. konfirmoval statuta v roce 1715.⁷³⁰

K rozšíření působnosti na tři pražská města došlo až v souvislosti s udělením znaku Karlem VI. roku 1720,⁷³¹ jak dokládají opisy dvou typářů celopražské organizace z roku 1723.⁷³²

5.2.43 Pasíři

německy: *Gürtler*

V tomto období se setkáváme s pasíři organizovanými v ceších jednotlivých měst. V případě staroměstské organizace se dochoval opis statut udělených purkmistrem a radou v roce 1585. V období třicetileté války sledujeme na základě soupisů staroměstských cechmistrů krizi, kdy snad cech i dočasně zanikl. To se projevilo dokonce absencí představených v letech 1639–1653.

Novoměstští pasíři byli ještě v osmdesátých letech 16. století samostatní. V dalším soupise, který pochází až z roku 1637, už existovala společná organizace pasířů a sedlářů. Její představené nacházíme až do roku 1674. Po tomto roce došlo patrně k opětovnému rozdělení, neboť v soupise z roku 1678 nacházíme cechmistry samostatné organizace sedlářské a pasířské.

Na Malé Straně vznikl cech až v šedesátých letech 17. století. Cechmistři tamější organizace se poprvé objevují v soupisech z roku 1661. Statuta cechu vydal purkmistr a rada až roku 1669.

Otázkou dalšího výzkumu zůstává určit, kdy vznikl meziměstský cech tří pražských měst. Je možné, že k tomu došlo roku 1728, neboť toto vročení nese dochovaný cechovní typář celopražské organizace⁷³³ a toho roku začala být vedena kniha přijatých a vyučených učedníků.⁷³⁴

⁷²⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 434 pozn. 3; Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 66; Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 111.

⁷²⁹ AMP, Cech parukářů Praha, inv. č. 1 (sign. Parukáři 1).

⁷³⁰ Tamtéž, inv. č. 2 (sign. Parukáři 2).

⁷³¹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 107.

⁷³² AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 182; Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 139–140.

⁷³³ Miroslav MILEC, *Cechovní pečete II*, s. 126 (tab. 501).

⁷³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3438.

5.2.44 Pastýři

staročesky: *ovčáři, hospodáři ovčího dobytka, polní mistři*

Fond cechu zpracovala Zlata Brátková v roce 2009.⁷³⁵

Živnost polních mistrů je velmi starou profesí, kterou není třeba blíže představovat. Přestože je zapotřebí osvojit si dovednosti ve vedení stád a dalších prací, které jsou s chovem ovcí spojené, nejedná se o profesi, která by musela být monopolizována. Dosavadní badatelé se shodují na tom, že motivace pastýřů zřídit si cech souvisela zejména se sociálním postavením, které i nadále zůstávalo tristní. Ovčáři se řadili k tzv. neřádným živnostem, které pro své představitele znamenalo výrazné limity.

O zřízení cechu požádali pastýři roku 1700 a už roku 1704 se jim dostalo od císaře Leopolda I. plné rehabilitace.⁷³⁶ Jeho nástupce Josef I. pokračoval ve zrovnoprávnění pastýřského cechu a vyhověl suplice ovčářům kraje čáslavského, kouřimského, chrudimského a královéhradeckého. Roku 1709 založil pražský cech, který se stal hlavním cechem království.⁷³⁷

Z roku 1715 se dochoval formulář přísahy, kterou měli pastýři skládat před radou Starého Města pražského.⁷³⁸ Toto podřízení pastýřů jurisdikci staroměstské rady koresponduje se soupisy cechmistrů, v nichž se ovčáři objevují od roku 1723.

Pažbaři viz puškaři

německy: *Büchsenschäfter (-schifter)*

staročesky: *lůžkaři, šiftaři*

5.2.45 Pekaři

německy: *Bäcker*

V tomto období se v Praze setkáváme se snahou pekařů o ovládnutí trhu s pečivem. Dokladem toho je zákaz koláčnictví z roku 1589,⁷³⁹ přičemž na přelomu 16. a 17. století nalézáme *koláčníky* v pekařském cechu na Starém Městě pražském.

Přestože na Starém Městě pražském nalezneme v soupise ponůček z roku 1562 pekaře a perníkáře ve dvou samostatných ceších, nejpozději od roku 1571 měli společnou organizaci, které roku 1580 vydal purkmistr a rada artikule.⁷⁴⁰ Jak už bylo zmíněno, v soupisech z let

⁷³⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech ovčářů (polních mistrů) Praha 1778–1814*, inventář AMP, Praha 2009.

⁷³⁶ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 72r–73r.

⁷³⁷ Tamtéž, fol. 74r–81r.

⁷³⁸ AMP, Cech ovčářů (polních mistrů) Praha, inv. č. 4.

⁷³⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 647.

⁷⁴⁰ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 596r–603r.

1599–1606 figurují dočasně vedle pekařů a perníkářů jako další cechovní řemeslo i koláčníci. Cechovní privilegia společného cechu pekařů a perníkářů byla v tomto období confirmována staroměstskou radou ještě jednou v roce 1642.⁷⁴¹

Na Novém Městě pražském existovaly samostatné cechy pekařů a perníkářů až do konce 16. století, přičemž existence dvou samostatných cechů je patrná i ze soupisů cechmistrů ze šedesátých a osmdesátých let tohoto věku. Změna nastala roku 1603, kdy došlo ke spojení obou organizací ve společném cechu. Artikule v tomto ohledu hovoří zcela jasně: „*Nejprve poctivá řemesla pekařské a perníkářské jest cech jeden společný a bratrský a míti starší své přísežné z obojího řemesla*“. Navzdory této skutečnosti je patrná určitá samostatnost obou profesí v rámci společného cechu, neboť v 31. článku těchto statut „*O perníkářích*“ byla připuštěna možnost, aby pekaři měli své vlastní články, které by se na rozdíl od těchto více zabývaly jejich řemeslem.⁷⁴² Toho perníkáři využili a roku 1613 si nechali schválit vlastní artikule. Ty však nejsou dokladem samostatné organizace, nýbrž určité samostatnosti v rámci společného cechu.⁷⁴³ Podobným dokladem je ostatně i dochovaný typář pouze novoměstských pekařů z roku 1641.⁷⁴⁴

Ve všech soupisech malostranských cechmistrů z tohoto období se objevují pouze pekaři. O jejich spojení s perníkáři proto víme pouze z artikulí, přičemž nejstarší statuta společného cechu pocházejí z roku 1630.⁷⁴⁵ Obdobné je to i v případě jejich confirmace z roku 1672.⁷⁴⁶

Na počátku 18. století se setkáváme se snahou o vytvoření celozemského cechu perníkářů, čímž by se vyvázali ze společných organizací s pekaři.⁷⁴⁷ Vše nasvědčuje tomu, že k tomu došlo až kolem poloviny dvacátých let. Z roku 1725 totiž pochází typář novoměstských pekařů⁷⁴⁸ a obdobně s tím korespondují soupisy staroměstských cechmistrů, ve kterých jsou k roku 1723 uvedeni ještě cechmistři společné organizace a roku 1729 už dvou samostatných cechů.

Perníkáři viz pekaři

německy: *Pfefferkuchler, Lebzeltner*

⁷⁴¹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/138, s. f., k. 1784.

⁷⁴² AMP, Cech pekařů Praha, inv. č. 2 (sign. Pekaři a perníkáři 12a), fol. 3r–15v.

⁷⁴³ Tamtéž, fol. 21r–25r.

⁷⁴⁴ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, s. 59.

⁷⁴⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/139, s. f., k. 1784.

⁷⁴⁶ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 627r–634r.

⁷⁴⁷ NA, Stará manipulace, sign. P 106/139, s. f., k. 1784.

⁷⁴⁸ AMP, Sběrka typářů, sign. AMP K III – 184.

Pilaři viz železáři

německy: *Sägensmiede*

Pivovarníci viz nákladníci vaření piva

5.2.46 Platnění

Přestože v závěru tohoto období platněřská profese zanikla, cech, který sdružoval velké množství specializovaných kovodělných řemesel, přetrval až do josefínských reforem v nejmladším období. Ráz sdružení zbrojních profesí se začal měnit už v 16. století, kdy v organizaci nacházíme i výrobce každodenních nástrojů *kotláře, cvočkáře, jehláře a špendlíkáře*. Domnívám se, že výrazy jehlář a špendlíkář byly synonymními označeními a až na jeden souběžný výskyt obou pojmů v soupise cechmistrů z roku 1599 se vždy doplňují. Označují proto jednu profesi. V 17. století začaly ve struktuře profesí organizace převládat řemesla vyrábějící kovové předměty denní potřeby (např. *flašnéři*) a nástroje, *pilaři (Sägensmiede)* a *železáři (Zeugschmiede)*. Mezi jejich výrobky patřily vrtáky trub, šrouby a ozubená kolečka. V úplném závěru se dozvídáme i o účasti *čepelníků (Klingenschmiede)* ve společném cechu. Poslední výskyt *zbrojířů* v tomto cechu zaznamenáváme roku 1599.

Sledování vývoje cechu řečených profesí, který se vyvinul pouze na Starém Městě pražském, je poznamenáno nedostatečnou pramennou základnou, z níž známe pouze dvojce artikule. Sledujeme-li tuto organizaci v soupisech cechmistrů, vidíme kontinuální vývoj jediné společné organizace, v jejímž čele stáli až do roku 1685 platnění spolu s jehláři a nejpozději po roce 1599 i se cvočkáři. Jak už bylo pojednáno u cvočkářů, artikule jejich vlastního cechu se dochovaly z roku 1659 a jisté doklady jejich samostatné organizace skutečně existují (viz 5.2.7).

Z roku 1614 pocházejí artikule cechu pilařů, železářů a dalších výrobců kovových nástrojů (*Newerschmiede (?)*). Existence cechu nalézá oporu pouze v těchto statutech, proto jeho ztožnění s cechem platněřů je východisko z tohoto problému. Pro tuto hypotézu hovoří i skutečnost, že od roku 1682 se železáři vyskytují ve výčtu cechovních řemesel původní platněřské organizace. Od řečeného roku se v soupisech objevují i další profese, totiž flašnéři a kotláři (rotšmídové) a v posledním dochovaném soupise nacházíme i čepelníka.

Přestože nedokážu vysvětlit vztah mezi platněřskou a cvočkařskou organizací, domnívám se, že ostatní řemesla byla vždy organizována ve společném cechu kovodělných živností na Starém Městě pražském. Úplný výčet organizovaných profesí zachycují až pozdější soupisy,

kteřé reflektují stav trvající patrně od 17. století. Platněřská profese v pojmenování cechu v soupisech cechmistrů je způsobena tradicí a značnou setrvačností v pozvolné profesní obměně organizace.

Na Novém Městě pražském vznikl na počátku 18. století společný cech železářů a šmejdiřů, který se však nikdy nestal obdobou původního staroměstského platněřského cechu. Roku 1708 potvrdil artikule tohoto cechu císař Josef II.⁷⁴⁹

5.2.47 Plavci

Plavecký cech je zajímavý svou lokální vyhraněností, která ke konci tohoto období znamenala, že členem cechu se mohl stát pouze ten, kdo vlastnil v Podskalí dům a kus břehu. S podobnou závislostí provozování živnosti na lokalitě se setkáváme i u jiných živností (např. střelci).

Ještě počátkem 16. století se totiž mohl vedle měšťanů Nového Města stát členem cechu i měšťan Vyšehradu a tento meziměstský charakter vydržel cechu až do poloviny 16. století. Na sklonku století se však už setkáváme s požadavkem, aby uchazeč o vstup do cechu vlastnil dům v Podskalí nebo v okolí Dobytčího trhu. Od roku 1608 byl obchod se dřevem vyhrazen pouze těm členům, kteří měli dům v Podskalí, zatímco plavci z okolí Dobytčího trhu byli čeledí. Té bylo vyhrazeno splavování dřeva dále k pražským městům a pod Prahu. Tento proces postupného uzavírání mistrovského práva mezi určitý počet plavců byl završen roku 1680, kdy se podmínkou stalo i vlastnictví části vltavského břehu.⁷⁵⁰

Plavecký monopol se vždy opíral o řády vydávané novoměstskou radou až do počátku 17. století, kdy se roku 1628 poprvé cechovní představitelé obrátili se žádostí o vydání privilegia na císaře Ferdinanda II. Novoměstská rada tehdy návrh nepodpořila. Až roku 1645 potvrdila plavcům nová statuta, která o čtyři roky později konfirmoval císař Ferdinand III.⁷⁵¹

5.2.48 Pokrývači

staročesky: *přikrývači*

Toto období přináší pravděpodobně v důsledku nárůstu stavební aktivity v 16. století rozpad tradičního soužití stavebních řemesel v cechy jednotlivých profesí. Tento jev sledujeme nejen u pokrývačů, nýbrž i u tesařů, kteří se osamostatňují v podobné době jako pokrývači. Jejich početní zastoupení však na první pohled neodpovídá čilému stavebnímu ruchu hlavního

⁷⁴⁹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/108, s. f., k. 1780.

⁷⁵⁰ František HOLEC, *Cech plavců*, s. 213–214.

⁷⁵¹ Tamtéž, s. 215–217; AMP, Sběrka perg. listin I, sign. AMP PGL I – 75.

města království, což bylo dáno převahou střech ze šindelů, které nespádaly do prací pokrývačů, nýbrž šindelářů.

František Holec ve svém příspěvku k dějinám tohoto cechu soudil, že cech vznikl nejpozději roku 1560, z něhož je znám typář cechu pokrývačů s tímto vročením.⁷⁵² Přestože v opisu typáře není uvedeno žádné bližší místní působení cechu, jeho spojení s pražskou organizací lze předpokládat, neboť menší města patrně neskýtala možnosti pro osamostatnění pokrývačů ve vlastním cechu.⁷⁵³

V osmdesátých letech 16. století máme doklady konkrétnější zprávy o cechu pokrývačů společného pro tři pražská města, neboť toho roku byla potvrzena statuta této organizace. Došlo k tomu v roce 1583 a někdy uváděné o čtyři roky mladší datum je chybnou interpretací dochovaného opisu cechovních statut v malostranském radním manuálu, který byl roku 1587 do městských knih vložen.⁷⁵⁴

Meziměstský charakter organizace se odrážel i ve struktuře cechmistrů. Přední z nich měl být mistr staroměstský a další dva po jednom ze zbývajících pražských měst. Výsadní postavení staroměstských mistrů v organizaci bylo dáno i pravidlem, že místem uložení cechovní pokladnice bylo Staré Město pražské. Jurisdikcí tento cech nespadal pod městskou radu, nýbrž pod staroměstský šestipanský úřad, což vedlo Zikmunda Wintera a Františka Holce k tvrzení, že tento cech byl organizací nižšího typu.⁷⁵⁵ Osobně se domnívám, že jurisdikční příslušnost organizace nebyla v systému monopolizace dané profese ve městě nikterak podstatná, i když připouštím, že mohla hrát v postavení cechu určitou společenskou úlohu.

Ke změně jurisdikce nad tímto cechem dochází až v sedmdesátých letech 17. století, neboť od roku 1678 se s cechem pokrývačů pravidelně setkáváme v soupisech staroměstských cechmistrů.

Již na počátku 17. století se z tohoto cechu chtěli osamostatnit novoměstští mistři, k čemuž došlo roku 1613 v důsledku početního nárůstu tamějších mistrů.⁷⁵⁶ Tento cech zde působil po celé sledované období a další změny přinesla až poslední čtvrtina 18. století.

Na Malé Straně se s obdobným vývojem nesetkáváme. Proto snad můžeme předpokládat účast malostranských mistrů ve společné organizaci se staroměstskými i nadále. Přestože

⁷⁵² František HOLEC, *Z dob slávy ... Cechy tesařů a pokrývačů*, s. 34.

⁷⁵³ O malém počtu pokrývačských mistrů jako důvodu vzniku společného cechu pro tři pražská města se hovoří v naraci novoměstských artikulí z roku 1613. AMP, Cech pokrývačů Praha, inv. č. 1 (sign. Pokrývači 1), fol. 1v–2r.

⁷⁵⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2214, fol. 263r–266r.

⁷⁵⁵ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 536; František HOLEC, *Z dob slávy ... Cechy tesařů a pokrývačů*, s. 34.

⁷⁵⁶ AMP, Cech pokrývačů Praha, inv. č. 1 (sign. Pokrývači 1).

v pramenech této i pozdější vystupuje cech pouze jako staroměstský, torzovité zápisy v cechovních knihách tohoto pořádku ukazují, že členy byli i malostranští mistři.⁷⁵⁷

5.2.49 Postřihači

německy: *Tuchscherer*, *Gewandschneider* (?)

Sledovat dějiny staroměstského cechu postřihačů můžeme až v soupisech cechmistrů, kde se samostatný cech této profese pravidelně objevuje od roku 1571 do konce sledovaného období.

Z počátku 17. století se dochovala cechovní pokladnice cechu s vročením 1609.⁷⁵⁸

Velkou událostí v dějinách cechu byly nové artikule, které vydala rada v roce 1670⁷⁵⁹ a jež nadcházejícího roku potvrdil samotný panovník.⁷⁶⁰ Reakcí cechu na tuto panovnickou konfirmaci bylo pořízení cínové mísy s vročením 1671 a dvouhlavým orlem s erbem cechu uprostřed.⁷⁶¹ Z obou těchto dokumentů se dozvídáme, že cech byl společný pro postřihače i pro brusiče (*Schleifer*).

V letech 1700–1701 usilovali staroměstští postřihači o nové potvrzení svých výrobních práv, které chtěli rozšířit o potisk suken, proti kterému byli soukeníci většiny krajských měst.⁷⁶² Výsledkem byly nové artikule cechu, který nově sdružoval vedle brusičů a postřihačů i střihače. Výrazem *střihač* přeložil Josef Rank německý výraz *Gewandschneider*,⁷⁶³ který dříve Antonín Gindely interpretoval jako krejčí.⁷⁶⁴ Dnes se setkáváme i s jinou interpretací, že se jednalo buď o kabátníky,⁷⁶⁵ nebo to bylo synonymní označení pro postřihače a není důvod tato dvě označení chápat jako dvě odlišné profese.⁷⁶⁶ Jaké řemeslo se pod tímto označením skutečně skrývalo, zodpoví patrně až další bádání. Domnívám se, že se jednalo o odbornou profesi pracující na povrchové úpravě látek.

Roku 1701 byl cechu udělen i erb, který můžeme spatřit na dvou dochovaných pečetiidlech z toho roku.⁷⁶⁷ Přestože jeden z nich nese označení pražského cechu, druhý je dokladem, že se i nadále jednalo pouze o cech staroměstský.

⁷⁵⁷ Ojedinělý zápis z roku 1665. AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5956, fol. 4v–5r.

⁷⁵⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 106.

⁷⁵⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 88r–97v.

⁷⁶⁰ NA, Stará manipulace, sign. P 106/143, s. f., k. 1785.

⁷⁶¹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 106.

⁷⁶² NA, Stará manipulace, sign. P 106/143, s. f., k. 1785.

⁷⁶³ Josef RANK, *Allgemeines Handwörterbuch der Böhmischen und Deutschen Sprache II*, Vídeň – Lipsko 1912, s. 299.

⁷⁶⁴ Antonín GINDELY, *O cechovním zřízení*, s. 112.

⁷⁶⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech soukeníků Praha*, s. 3.

⁷⁶⁶ Michal FIALA – Jakub HRDLÍČKA – Jan ŽUPANIČ (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy*, s. 63.

⁷⁶⁷ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 189, 190.

Pozlacovači viz malíři

německy: *Zubereiter*

staročesky: *cuprejtyři*

5.2.50 Provazníci

německy: *Seiler*

Ve druhé polovině 16. století pravděpodobně došlo k rozpadu meziměstského cechu na novoměstskou organizaci a cech, který sdružoval staroměstské a malostranské mistry. Přestože se nedochoval žádný doklad samostatného novoměstského cechu, roku 1598 vydala městská rada artikule samostatnému staroměstskému cechu. Pozoruhodná je konfirmace usnesení z roku 1465 o příslušnosti malostranských mistrů do cechu dvou větších pražských měst do doby, než bude založen cech malostranský.⁷⁶⁸

Na dochovaném opise nalezneme dodatek z roku 1653, že se těmito pravidly dosud řídí staroměstští provazníci. V podstatě se jedná o doklad přetrvávajícího cechu mistrů Starého Města pražského a Malé Strany. Toto společné soužití však v padesátých letech skončilo. Již od roku 1650 nalézáme v soupisech cechmistrů malostranské představené a roku 1656 byla tamější organizaci purkmistrem a radou udělena statuta.⁷⁶⁹ S tím koresponduje i konfirmace statut staroměstské organizace konšely téhož roku.⁷⁷⁰

Existence samostatné novoměstské organizace vyplývá z vývoje provaznických cechů v nejmladším období.

5.2.51 Prýmkaři

staročesky: *tkaničkáři*

Fond cechu uspořádala roku 2007 Zlata Brátková.⁷⁷¹

Tkaničkáři byli specialisty mezi provazníky a specializovali se na výrobu hedvábných tkanic protkávaných zlatem. Tato profese se na konci tohoto období ještě dále rozdělila na dvě větve, prýmkaře a šňůraře.

Vše podstatné o vývoji staroměstského cechu se dozvídáme z artikulí, které potvrdil purkmistr a rada prýmkařům a šňůrařům v roce 1727. Nalezneme zde odkaz na první udělená statuta z roku 1592 i informaci o jejich ztrátě při požáru v roce 1699.⁷⁷²

⁷⁶⁸ NA, Stará manipulace, P 106/144, s. f., k. 1785.

⁷⁶⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 467r–477r.

⁷⁷⁰ AMP, Cech provazníků Praha, inv. č. 1 (sign. Provazníci 1).

⁷⁷¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech prýmkařů a šňůrařů Praha 1727–1859*, inventář AMP, Praha 2005.

⁷⁷² AMP, Cech prýmkařů a šňůrařů, inv. č. 1 (sign. Prýmkaři a šňůraři 1).

Cech vznikl roku 1592, kdy mu byly potvrzeny artikule. To plně odpovídá poznatkům ze soupisů staroměstských cechmistrů, neboť zatímco roku 1590 ještě tkaničkáři nebyli plně etablovaní, v seznamu o čtyři roky později už ano.

V ostatních městech nemáme o obdobné organizaci těchto profesí žádné doklady.

5.2.52 Punčocháři

německy: *Strumpfstricker*

Samostatnou studii věnoval punčochářům už Zikmund Winter⁷⁷³ a v nedávné době se vývojem heraldiky pražských cechů zabýval Jakub Hrdlička.⁷⁷⁴ Fond cechu uložený v městském archivu uspořádala v roce 2005 Zlata Brátková.⁷⁷⁵

Punčocháři byli v minulosti výrobci pleteného zboží z vlny, vedle punčoch pletli také deky, rukavice, čepice nebo birety. Představitelé této profese zpravidla zvládali i přípravné procedury s vlnou jako valchování a postříhačství.⁷⁷⁶ Pozoruhodné je, že i tohoto řemesla se vyvinula vetešnická větev tzv. *flekýři*.⁷⁷⁷

Rozvoj punčochářství úzce souvisí s raně novověkými trendy pánské módy. Poptávka po této části každodenního oděvu předznamenala nárůst výrobců, kteří záhy chtěli svou nově získanou pozici na trhu podpořit právem na monopol. Za nejstarší zmínku o punčochářské organizaci na Starém Městě pražském byla považována smlouva mezi staroměstským cechem a převorem práva sv. Anežky na Františku, ve které se převor zavázal, že nebude trpět neřádné řemeslníky a naopak že každý punčochář povinně vstoupí do staroměstského cechu.⁷⁷⁸ V soupisech staroměstských cechmistrů jsem však našel zprávu již z roku 1608, která nám může mnohé napovědět i o dřívější organizovanosti této profese. Zmíněného roku byli zapsáni starší pořádku rukavičkářů a punčochářů. Jedná se o ojedinělý případ, který se už neopakoval, nicméně můžeme z něho usuzovat, že zprvu se punčochářské řemeslo vyvíjelo v rámci řemesla a organizace rukavičkářů (jeden ze základních atributů jsou ostatně pletené rukavice). K vytvoření samostatného cechu pravděpodobně došlo v letech 1608–1609, kdy jej uznal i převor práva sv. Anežky na Františku. S tím koresponduje i další soupis z roku 1611, kde už je veden plně etablovaný cech punčochářů. Poněkud odlišnou genezi sledujeme u punčochářů-vetešníků, kteří už roku 1597 požádali staroměstskou radu o povolení zřídit si vlastní

⁷⁷³ Zikmund WINTER, *Dvě zhynulá řemesla*, in: *Z městských živností*, s. 161–172.

⁷⁷⁴ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 122–124.

⁷⁷⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech punčochářů Praha 1612–1808 (1900)*, inventář AMP, Praha 2005.

⁷⁷⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 633.

⁷⁷⁷ WINTER, Zikmund, *Český průmysl*, s. 23.

⁷⁷⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 2242, fol. 11–12.

cech. Ta však celou záležitost odložila, dokud se k tomu nevyjádří krejčí a ševci.⁷⁷⁹ Pozoruhodná je však další zmínka Zikmunda Wintera o flekýřích, kdy měl být pro jejich řemeslo ustanoven *numerus clausus* roku 1618.⁷⁸⁰ Bohužel bližší informace nemáme, neboť zpráva byla obsažena v rukopise, který shořel při požáru Staroměstské radnice v roce 1945.

Roku 1612 udělil staroměstskému cechu císař Matyáš nové cechovní artikule a znak.⁷⁸¹ Z předchozího výkladu je však zřejmé, že tohoto roku cech nevznikl, jak bylo dříve chybně uváděno. Prvním krokem ke společné organizaci tří pražských měst bylo patrně vydání artikulí pro tovaryše těchto městských celků roku 1615.⁷⁸² Přestože se celý počín odehrál v režii staroměstského cechu, bylo by chybou mluvit už v této době o celopražské organizaci. Ta byla vytvořena až na přelomu let 1629–1630.

V prostoru Nového Města pražského máme k dispozici žalobu tamějších soukeníků na punčocháře narušující jejich monopol již z roku 1597. Přestože soukeníci označili punčocháře za „řemeslo neřádné“, došlo ke vzájemné dohodě na podmínkách nákupu vlny.⁷⁸³ Z toho, co jsme si doposud o ceších a jejich ovlivňování trhu pověděli, vyplývá, že tuto vzájemnou dohodu můžeme pokládat za důkaz existence novoměstského cechu.

Na Malé Straně nemáme o obdobné organizaci žádné zprávy.

Konec dvacátých let 17. století byl poznamenán odchodem velkého počtu obyvatel nekatolického vyznání. Snad tímto úbytkem pracovních sil v pražském prostředí můžeme vysvětlit z dnešního pohledu překotné události let 1929–1630. Roku 1629 confirmoval císař Ferdinand II. upravené artikule staroměstského cechu punčochářů.⁷⁸⁴ Již roku 1635 však vydali cechmistrí a mistrí cechu punčochářů tří pražských měst vidimus této listiny punčochářům v Jindřichově Hradci.⁷⁸⁵ Zajímavé zjištění nás čeká při bližším pohledu na soupis malostranských cechmistrů, kde je v souladu s paritním zastoupením cechmistrů z jednotlivých pražských měst uveden malostranský cechmistr již roku 1630. Nabízí se proto hypotéza, že oficiálně byl cech punčochářů confirmován v roce 1629 jako staroměstský, záhy se však toho roku proměnil v cech tří měst pražských.

Roku 1700 byla cechovní statuta potvrzena Leopoldem I. a nejpozději toho roku se stal pořádek zemským cechem.⁷⁸⁶ Další potvrzení statut proběhlo roku 1701.⁷⁸⁷

⁷⁷⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 634; týž, *Český průmysl*, s. 7, 20.

⁷⁸⁰ Týž, *Český průmysl*, s. 23.

⁷⁸¹ AMP, Cech punčochářů Praha, inv. č. 1 (sign. Punčocháři 1).

⁷⁸² Tamtéž, inv. č. 2 (sign. Punčocháři 10).

⁷⁸³ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 122.

⁷⁸⁴ AMP, Sbírka perg. listin I, sign. AMP PGL I – 73.

⁷⁸⁵ Michal FIALA (ed.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, s. 115–117.

⁷⁸⁶ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 166a.

⁷⁸⁷ Zikmund WINTER, *Dvě zhynulá řemesla*, s. 168.

5.2.53 Puškaři

německy: *Büchsenmacher*

Výroba palných zbraní se stala oblíbeným tématem, neboť značky jednotlivých puškařů umožňovaly sledování jednotlivých výrobních dílen a řemeslníků. Řada příspěvků byla proto věnována konkrétním osobnostem.⁷⁸⁸ V Archivu hlavního města Prahy se nachází dva fondy, ve kterých jsou uloženy doklady společné organizace výrobců palných zbraní, Cech lůžkařů Praha a Cech puškařů a pažbařů Praha. Druhý z nich byl v roce 2006 uspořádán Zlatou Brátkovou.⁷⁸⁹

Z předchozího výkladu o ručníkářích (viz 5.1.40) je patrné, že doménou *puškařů* bylo odlévání hlavní palných zbraní delšího rozsahu a Zikmund Winter dokonce předpokládá ve výčtu puškařových produktů i hlavně děl.⁷⁹⁰ Provázanost obou řemesel, puškařů a pozdějších dělo-
lijců je skutečně nasnadě, přestože o ní nemáme spolehlivé doklady. *Pažbaři* (staročesky *lůžkaři*) vyráběli zpravidla dřevěné pažby, které však mohly být vyrobené podle objednávky i z luxusních materiálů.

První zmínky o cechu pražských výrobců zbraní pocházejí z poslední čtvrtiny 16. století. Tvrzení, že puškaři byli původně ve společném cechu se zámečníky a dalšími kovodělnými řemesly, můžeme odmítnout, neboť tento chybný výklad je způsoben výše popsanou záměnou s ručníkáři.

Domnívám se, že puškařské řemeslo bylo vždy úzce spjato s profesí pažbařů. To je při snaze rekonstruovat dějiny organizace obou profesí velmi klíčová okolnost. V roce 1582 vydal Rudolf II. artikule pažbařů tří pražských měst.⁷⁹¹ Jak už si Zikmund Winter povšiml, označení pažbařů a puškařů v této době kolísalo,⁷⁹² což hovoří pro hypotézu o společném cechu pražských puškařů a pažbařů, přestože se v artikulích mluví pouze o lůžkařích. Zikmund Winter však nerozeznával mezi ručníkáři a puškaři, což jeho závěry značně zatěžuje.

Bohužel není patrné, zda cech existoval již před tímto datem, protože jeho dřívější existence ani samotný vznik nereflektují žádné další prameny vrchnostenské provenience té doby.

Roku 1590 vydali starší této organizace artikule pro tovaryše tří pražských měst a zde jsou poprvé označeni představitelé cechu jako puškaři.⁷⁹³ Že se jedná o stejné sdružení, které bylo confirmováno císařem v roce 1582, je patrné ze statut, která vydaly rady tří pražských měst

⁷⁸⁸ Pražským se věnovala zejména Ludiše Letošníková. Např. Ludiše LETOŠNÍKOVÁ, *Puškařství a výroba zbraní v barokní Praze*, in Staletá Praha 12, Praha 1982, s. 137–148.

⁷⁸⁹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech puškařů a pažbařů Praha (1600) 1709–1859 (1941)*, inventář AMP, Praha 2006.

⁷⁹⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 336.

⁷⁹¹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 169r–172v.

⁷⁹² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 464.

⁷⁹³ AMP, Cech puškařů a pažbařů Praha, inv. č. 1 (sign. Puškaři 1).

roku 1593. Tento dokument se totiž dochoval ve dvojím provedení, přičemž originál je pokládán za artikule pažbařů⁷⁹⁴ a opis z první poloviny 17. století za pořádek puškařský.⁷⁹⁵

Otázkou zůstává, pod jakou jurisdikci cech spadal, neboť až do roku 1649 jej nenacházíme ani v soupisech cechmistrů jednotlivých měst či staroměstského šestipanského úřadu. Změna nastala až roku 1649, kdy české místodržitelství vydalo tomuto cechu jakési ustanovení.⁷⁹⁶ Od roku 1650 nacházíme cech pažbařů pravidelně v soupisech malostranských cechmistrů.

Z tohoto zjištění pramení několik poznatků. Pažbaři zastávali z pohledu městské vrchnosti v cechu významnější postavení než puškaři. A meziměstský cech sdružující puškaře a pažbaře tří pražských měst měl sídlo na Malé Straně. Zde se později setkáváme i s cechem dělolijců a zvonařů.

Roku 1698 cechovní artikule patrně konfirmoval císař Leopold I.⁷⁹⁷

Ručníkáři viz zámečníci

německy: *Büchsenmacher*

5.2.54 Rukavičkáři

německy: *Handschuhmacher*

Do produkce rukavičkářů v 16. století proniklo ve velké míře pletené zboží, což v důsledku vedlo k osamostatnění této větve rukavičkářů v punčochářskou profesi (viz 5.2.52).

Přestože na počátku tohoto období byli rukavičkáři v samostatných ceších, vývoj šel k jejich spojení s řemesly měšečníků a váčkařů. Je možné, že tuto kombinaci pražské prostředí převzalo z Vídně, o čemž svědčí dochované opisy artikulí tamějšího cechu v souborech artikulí pražských cechů.⁷⁹⁸ Až do počátku 17. století nacházíme na Starém Městě pražském dvě samostatné organizace, jedna sdružovala rukavičkáře a druhá váčkaře a měšečníky. Cech váčkařů a měšečníků se naposledy v soupisech cechmistrů objevuje roku 1612. Po tomto roce buď dočasně zanikl, nebo už v této době splynul s rukavičkářskou organizací.

Shodou okolností v této době spatřujeme obdobnou situaci na Malé Straně, kde poslední zmínku o cechu váčkařů máme rovněž z druhého desetiletí 17. století. Zda spolu tyto dvě skutečnosti souvisí, prokáže nebo vyvrátí další podrobnější výzkum této problematiky.

⁷⁹⁴ AMP, Cech puškařů a pažbařů Praha, inv. č. 2 (sign. Puškaři 2).

⁷⁹⁵ AMP, Cech lůžkařů Praha, inv. č. 1 (sign. Lůžkaři 1).

⁷⁹⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/186, s. f., k. 1790.

⁷⁹⁷ Tamtéž.

⁷⁹⁸ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 195r–202v; NA, Stará manipulace, sign. P 106/155, s. f., k. 1787.

Počátky celopražské organizace rukavičkářů, měšečníků a váčkařů snad můžeme klást do roku 1670, jak udává letopočet na dochovaném typáři místně blíže neurčeného cechu.⁷⁹⁹ Tento rok můžete teoreticky spojovat s obnovou zápisů v soupisech novoměstských cechmistrů, i když zde jsou uváděni váčkaři s toboláři (viz 5.2.72).

Jednoznačným dokladem existence meziměstského cechu jsou až statuta vydaná cechu tří pražských měst roku 1722 Karlem VI.⁸⁰⁰

5.2.55 Rybáři

Cech rybářů založený na počátku 16. století měl zejména potírat pytláctví a hájit zájmy svých členů sídlících na Kampě proti mlynářům. Jednalo se o organizaci, která byla místně pevně vymezena. Přestože v čele stál rychtář s konšeli, cech se nikdy nestal postranním právem a po celé sledované období spadal pod mostecký úřad.⁸⁰¹ To je ostatně důvod, proč v tomto případě nenalezneme tradiční druhy cechovních písemností.

V roce 1630 byly pořádku vydány nové artikule, které zpřesňovaly podmínky přijetí do cechu a zároveň vymezovaly povinnosti vůči vrchnosti (zejména tzv. panský lov).

Řemenáři viz uzdaři

německy: *Rierner*

staročesky: *rýmaři*

5.2.56 Řezbáři

německy: *Bildschnitzer*

Přestože sami řezbáři v 16. století považovali své řemeslo za svobodné bez cechovního monopolu, již na konci tohoto století je nacházíme ve společné organizaci uměleckých řemesel, o jejímž vývoji bylo pojednáno u malířů. Pozoruhodné na jejich postavení v pražských městech je však skutečnost, že si členství řezbářů nárokoval i cech truhlářů.

Zatímco u truhlářů byly požadavky na vstup do cechu pro řezbáře stejné jako pro truhláře, tedy truhla a stůl, u malířů musel zájemce o mistrovství vyřezat sochu Panny Marie. Toto dvojaké postavení řezbářů způsobovalo, že truhláři těm řezbářům, kteří vstoupili do malířského cechu, všemožně překáželi.⁸⁰²

⁷⁹⁹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 175.

⁸⁰⁰ NA, Stará manipulace, sign. P 106/155, s. f., k. 1787.

⁸⁰¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 662.

⁸⁰² Tamtéž, s. 549.

Na Novém Městě pražském vytvořili řezbáři samostatný cech poté, co v čele s Janem Jiřím Bendlem opustili tamější malířské sdružení.⁸⁰³ Samostatnou organizaci řezbářů sledujeme v soupisech novoměstských cechmistrů až po roce 1666. Bohužel o vývoji po roce 1678 nemám další zprávy.

5.2.57 Řezníci

latinsky: *laniones*

německy: *Fleischhacker*

Řezníci byli v tomto období organizováni v ceších jednotlivých pražských měst, přestože od poslední čtvrtiny 16. století vystupovaly v řadě záležitostí cechy tří pražských měst společně.

Privilegia staroměstskému cechu byla navracena poměrně brzy už v roce 1558, jak se dozvídáme z pozdějších konfirmací. Z přípisků, které byly připojeny ke konceptu Maxmiliánova potvrzení, se dozvídáme, že k navrácení došlo i v případě novoměstského cechu, ne však v případě malostranské organizace.⁸⁰⁴ Již z Maxmiliánova potvrzení předešlých privilegií je patrná praxe pražských řeznických cechů, kdy všechny tři cechy využívaly dříve udělená privilegia staroměstského cechu. Nepřekvapí nás proto jejich úzká spolupráce v této záležitosti, kterou lze interpretovat jako určitou formu meziměstské organizace. Nadále měl každý cech své vlastní představené, pokladnici, typář, finance i úřední knihy, ale společné zájmy řešili dohromady zástupci pražských cechů na společné schůzi.

Tak roku 1577 žádali představitelé řezníků tří pražských měst o potvrzení svých artikulí, které císař Rudolf II. následujícího roku konfirmoval.⁸⁰⁵ Stejná situace nastala i v roce 1652 za panování císaře Ferdinanda III., který tím vyjádřil vděčnost staroměstským a novoměstským řezníkům za pomoc při obraně pravobřežní Prahy proti švédským vojskům.⁸⁰⁶

Pouze v záležitosti malostranských jatek vystupoval tamější cech samostatně. Již Ferdinand I. udělil tamější organizaci místo bývalého biskupského dvora v mostecké ulici, aby zde vyrostla jatka. Toto obdarování potvrdil roku 1570 císař Maxmilián II.⁸⁰⁷ a následujícího roku

⁸⁰³ Vít VLNAS, *Sen o zašlé slávě. Pražská malířská bratrstva v posledních dvou stoletích existence a ve vzpomínkách současníků*, in: Umění a mistrovství. Pražská malířská bratrstva 1348–1783, s. 37.

⁸⁰⁴ NA, Stará manipulace, sign. P106/ P 153, fol. 8r–9v, k. 1787.

⁸⁰⁵ Tamtéž, fol. 39r–39v, 68r–69v, k. 1787.

⁸⁰⁶ Tamtéž, fol. 143r–147v, k. 1787.

⁸⁰⁷ Tamtéž, fol. 4r–5v, k. 1787.

vyjádřil arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice souhlas s výstavbou masných krámů.⁸⁰⁸ Obdobně samostatně žádali malostranští řezníci Ferdinanda III. o jejich potvrzení.⁸⁰⁹

5.2.58 Sedláři

německy: *Sattler*

Meziměstský cech staroměstských a novoměstských mistrů, který vznikl na počátku 16. století, existoval po celé toto období. Přestože nemáme doklady o navrácení privilegií cechu Ferdinandem I., k potvrzení předešlých artikulí došlo na počátku 17. století, kdy tak roku 1609 učinil císař Rudolf II. Z úvodu panovníkova potvrzení se ostatně dozvídáme o skutečnosti, že dosud se cechu královského potvrzení nedostalo.⁸¹⁰

Je pozoruhodné, že navzdory meziměstskému charakteru organizace, byl novoměstský cech na rozdíl od staroměstského společný pro sedláře a pasíře. To vysvětluje ze soupisů tamějších cechmistrů z let 1637–1674.

Malostranský cech byl obnoven Ferdinandem I. roku 1562, jak se dozvídáme z pozdějších konfirmací. Už nadcházejícího roku si organizace pořídila nový typář.⁸¹¹ Artikule byly konfirmovány jak Rudolfo II. roku 1609, tak Ferdinandem II. roku 1628.⁸¹²

5.2.59 Sítaři

staročesky: *řešetáři*

Síta sestávající z dřevěných rámců se strunami či vlasy a zároveň hřebeny na tkaní vyráběli v raném novověku sítaři. Zikmund Winter tvrdí, že bylo v minulosti rozlišováno mezi sítaři a řešetáři, a zatímco řešetáři byli řemeslem „od dřeva“, sítaři obstarávali práci se strunami a vlasy.⁸¹³ V praxi se však setkáváme s používáním výrazů sítař a řešetář v synonymním poměru. Lze se proto, podle mého názoru, domnívat, že se jedná o dvojí označení buď totožného či velmi podobného řemesla.

Z pramenů se dozvídáme pouze o staroměstském cechu, kterému v roce 1596 byla potvrzena statuta purkmistrem a městskou radou. Navzdory tomuto dokladu organizace z konce 16. století, nesetkáváme se v této době s cechem sítařů v soupisech staroměstských cechů. Poprvé je zde tento cech zapsán až k roku 1637, přičemž od tohoto roku se cechmistrů sítařů objevují

⁸⁰⁸ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 13; Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIM I*, s. 447–448.

⁸⁰⁹ NA, Stará manipulace, sign. P106/ P 153, fol. 164r–164v, k. 1787.

⁸¹⁰ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 460r–466r.

⁸¹¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 200.

⁸¹² NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 450r–457v..

⁸¹³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 570.

pravidelně. Přestože tyto poznatky působí rozporuplně, snad lze absenci dřívějších zápisů vysvětlit jurisdikční podřízeností tohoto cechu některému z nižších městských úřadů, snad šesti-panskému úřadu. Pro tuto hypotézu však prozatím nemám potřebné důkazy.

5.2.60 Skalníci

Roku 1587 došlo v organizaci pražských skalníků k významné organizační změně, když byla vrchní jurisdikce nad nimi přiznána strahovskému opatu Janu Lohelovi. Ten záhy upravil podmínky těžby, zpracování i prodeje těžného kamene. Zároveň bylo stanoveno, že starší skalníci jsou povinni přísahou opatovi strahovských premonstrátů.⁸¹⁴

Soupisy těchto přísah jsou známy přinejmenším do roku 1637.⁸¹⁵ O organizaci skalníků po tomto roce není nic známo.

5.2.61 Skláři

V huti skláři vyráběli skleněná kolečka, která pak sklenáři zasazovali do oken, ale i tzv. skla prohlédací, tedy skla dioptrická. Rovněž připravovali tabulová skla, zrcadla, sklenice na pití, destilační nádoby, láhve, konvice a soudky.

Ojedinelá zpráva pochází od Zikmunda Wintera, který uvedl, že počet sklářů v Praze po třicetileté válce vzrostl natolik, že vytvořili cech.⁸¹⁶ Toto zjištění však nenachází oporu v dalších pramenech ani literatuře.

Sklenáři viz malíři

německy: *Glaser*

Sladovníci viz nákladníci vaření piva

Sochaři viz malíři

německy: *Bildhauer*

5.2.62 Soukeníci

staročesky: *Tuchmacher*

Procesy, které vedly od konce 15. století ke krizi ve výrobě sukna, vyvrcholily v 16. století vznikem středisek, ve kterých se soustředila soukenická výroba. Výrobci sukna působící v ji-

⁸¹⁴ Václav RYBAŘÍK, *Z minulosti pražských lomů I. Petřín*, Kámen 9, 2003, č. 3, s. 18.

⁸¹⁵ Tamtéž, s. 18.

⁸¹⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 530.

ných lokalitách nebyli schopni této konkurenci čelit, což se týkalo i pražských soukeníků. *Soukeníci* pražských měst proto našli nové uplatnění v překupnictví vlny, na něž roku 1545 panovník Ferdinand I. udělil všem soukeníkům českých měst výhradní právo. Původní králův záměr se však minul účinkem a soukeníci namísto navracení se k výrobě sukna se začali plně soustřeďovat na obchod s vlnou.⁸¹⁷ Ruku v ruce s tím jde i další proměna českého trhu, kdy v důsledku poklesu domácí produkce zanikla i tradiční živnost *kraječů sukna*.

Ferdinand I. navrátil pražským soukeníkům zabavené artikule mezi prvními, stalo se tak už roku 1558.⁸¹⁸ Jednalo se o meziměstský cech patrně všech tří pražských měst, přičemž na Malé Straně nepozorujeme (na rozdíl od obou větších pražských měst) samostatné cechmistry. To je ostatně důvod, proč v pramenech kolísá označení soukeníci tří pražských měst a soukeníci Starého a Nového Města pražského.

Obdobně byli v meziměstském cechu sdružení i staroměstští a novoměstští kraječi sukna, který roku 1582 potvrdil Rudolf II. jejich artikule.⁸¹⁹

Roku 1612 a 1614 žádali soukeníci tří pražských měst o obnovu svých artikulí, což císař Matyáš učinil až roku 1614. Další konfirmace se dočkali pražští soukeníci roku 1628 za vlády Ferdinanda II.⁸²⁰

V této době mizí z pramenů kraječi sukna, jejichž cechmistři se naposledy v soupisech objevují v roce 1626, přičemž až do roku 1631 je jim nadepisována nevyplněná kolonka.

V roce 1643 si meziměstský cech soukeníků pořídil nová pečetidla⁸²¹ a ještě téhož roku vydal artikule pro tovaryše.⁸²² Od roku 1650 sledujeme v pramenech jisté osamostatnění staroměstských soukeníků, kdy městská rada potvrdila tamějším mistrům znění artikulí vydaných Ferdinandem II.⁸²³ Klíčovým pramenem je Leopoldovo privilegium, jehož znění (podle opisu ve fondu Stará manipulace) je adresováno soukeníkům Starého i Nového Města pražského.⁸²⁴ Naproti tomu existuje i hypotéza, že se dokument týkal pouze staroměstských mistrů,⁸²⁵ s čímž koresponduje dochovaný typář z let 1660–1700 staroměstských mistrů (možná cechmistrů, ne však cechu).⁸²⁶ Nabízí se proto možnost, že cech zůstal i nadále meziměstský a dochovaný typář poukazuje na skutečnost vlastní samosprávy v rámci společného soužití. S tím

⁸¹⁷ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, s. 121.

⁸¹⁸ NA, Stará manipulace, sign. P 106/161, s. f., k. 1788.

⁸¹⁹ AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 415/6.

⁸²⁰ NA, Stará manipulace, sign. P 106/161, s. f., k. 1788.

⁸²¹ Miroslav MILEC, *Cechovní pečeti I*, s. 67 (tab. 359).

⁸²² AMP, Cech soukeníku Praha, inv. č. 4 (sign. Soukeníci 3).

⁸²³ Tamtéž, inv. č. 1 (sign. Soukeníci 1).

⁸²⁴ NA, Stará manipulace, sign. P 106/161, s. f., k. 1788.

⁸²⁵ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 116.

⁸²⁶ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 208.

koresponduje i poznatek že se roku 1701 společně vyjadřovali k pokusu postříhačů o rozšíření svého monopolu.⁸²⁷

5.2.63 Soustružníci

německy: *Drechsler*

staročesky: *struhadlníci*⁸²⁸

Fond cechu uspořádala roku 2007 Zlata Brátková.⁸²⁹

Výrobní sortiment soustružníků zahrnoval velké množství dřevěných předmětů od nádobí (korbele, talíře), přes příbory (zejména lžíce) a pouzdra až k herním pomůckám (např. kuželky či šachové figurky).

Zikmund Winter kladl počátky staroměstského cechu do roku 1571, kdy našel první doklady o soustružnické organizaci v soupisech cechmistrů. Podíváme-li se však do soupisu cechovních ponůček z roku 1562, zjistíme, že toho roku existovala již plně etablovaná organizace, jejíž počátky spadají do doby předcházející.

Přestože text cechovních artikulí staroměstských soustružníků se nedochoval, díky Zikmundu Winterovi víme, že je roku 1576 vydal císař Maxmilián II.⁸³⁰ S výjimkou let 1626 a 1628, kdy se setkáváme pouze s nadepsanou kolonkou beze jména, nalézáme soustružnické cechmistry staroměstské organizace pravidelně v soupisech až do konce sledovaného období.

Počátky cechu na Novém Městě pražském lze klást pravděpodobně do osmdesátých let 16. století. Zatímco v soupise cechmistrů z roku 1581 představení soustružníků ještě uvedeni nejsou, v roce 1584 už je tomu opačně. Od té doby se zde vyskytují pravidelně až do roku 1678, kdy končí dochovaná řada této agendy. S ohledem na vývoj v nejmladším období však můžeme existenci této organizace předpokládat i nadále.

Z roku 1613 se dochovala statuta zdejšího cechu vydaná purkmistrem a městskou radou.⁸³¹

Na Malé Straně je počátek cechu spojován až s dochovanými artikulemi z roku 1599. Založení nového cechu ostatně odpovídá celkové vyznění statut.⁸³² Nahodilé zápisy v soupisech malostranských cechmistrů dokládají spolu s dochovanými úředními knihami této organizace existenci cechu až do konce tohoto období.⁸³³

⁸²⁷ NA, Stará manipulace, sign. P 106/143, s. f., k. 1785.

⁸²⁸ Oprava Winterova odkazu na fol. 163 v rukopise 106 v Archivu hl. města Prahy, Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost 16. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 558 pozn. 4.

⁸²⁹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech soustružníků Praha 1613–1856*, inventář AMP, Praha 2007.

⁸³⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 65.

⁸³¹ AMP, Cech soustružníků Praha, inv. č. 1 (sign. Soustružníci 6).

⁸³² NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 189r–194r.

⁸³³ AMP, Cech soustružníků Praha, inv. č. 3 a 6 (sign. Soustružníci 3 a 4).

Stavitelé viz kameníci

německy: *Baumeister*

5.2.64 Střelci

staročesky: *kušaři*

Přestože v tomto období ovládli svět zbraní ručnice a pušky, střelci si i nadále drželi svůj monopol na výrobu samostřílů, což je doloženo ještě roku 1600.

V tomto období se setkáváme se střelci, kteří sídlili na pražských hradbách, ale rovněž za Ferdinanda I. vznikla organizace „tovaryšstva mezi mosty na Hradě Pražském“, která organizovala střelce z ručnic. Oproti novoměstským střelcům toto sdružení nebylo řemeslnickým cechem, ale organizací vojenské posádky. Tomu odpovídalo i podřízení hejtmanovi Pražského hradu. V druhé půli 16. století však sledujeme vzájemné sblížení obou střeleckých spolků. Novoměstští střelci se dokonce sami vyňali z pravomoci novoměstských konšelů a přihlásili se vedle svého vlastního práva pod jurisdikci hejtmana Pražského hradu. Podle Zikmunda Wintera v tomto kroku viděli společenský vzestup.⁸³⁴

Spojení střelci podnikali často společná střelecká cvičení na různých místech pražského souměstí. Proto se k tomuto kratochvilnému bratrstvu začali přidávat (obdobně jako u šermířů) i příslušníci jiných řemesel. Přestože se tito střelci tří pražských měst hrdě hlásili k privilegiím, která ochráncům hradeb udělil nejprve Karel IV. a po něm další čeští panovníci, nebyla to tatáž organizace. Ta měla podle původního ustavení patřit pod jurisdikci novoměstských konšelů, kteří soustavně střelce obviňovali, že se samovolně bez jejich dovolení vyvázali z podřízenosti městské radě a ustanovili si vlastní postranní právo.

Roku 1600 poprvé novoměstští konšelé odeslali stížnost na střelecké výtržnosti panovníkovi.⁸³⁵ O čtyři roky později svou žalobu opakovali a roku 1608 ji dokonce projednával zemský sněm, i když pro novoměstské konšely bezvýsledně. Až roku 1623 došlo ke zbourání střeleckých domků u městských hradeb a k zániku střelců coby výrobců samostřílů.⁸³⁶

Kratochvilní střelci (později zvaní ostrostřelci) se nadále považovali za pokračovatele původních obránců pražských hradeb a ke svým cvičením využívali ostrov u Újezda, který jim poskytl Ferdinand I. To už je však jiná kapitola městského života.

⁸³⁴ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 562.

⁸³⁵ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 411, fol. 195r–198r.

⁸³⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 563.

5.2.65 Stučkaři

Stučkařství bylo velice blízké řemeslo ke tkaničnickům, pozdějším prýmkařům a šňůrařům. Zikmund Winter uvedl, že na rozdíl od těchto profesí se soustředili na výrobu stuh z různých materiálů, např. i z kůže.

Ojedinělou zmínku o organizaci této profese přinesl právě Zikmund Winter. Měla vzniknout na Starém Městě pražském roku 1592 ve stejném roce jako cech tkaničkářů. Bohužel rukopis, ve kterém byly artikule obou pořádků opsány, se nedochoval, proto dnes nelze tyto poznatky ověřit. Existence cechu nenalézá oporu v dalších pramenech této doby, což ovšem neznamená, že neexistoval.

Svíčkaři viz mydláři

staročesky: *voskaři*

5.2.66 Šermíři

německy: *Federfechter*

staročesky: *fedrfechtýři*

V dnešní době, kdy téma historického šermu prožívá období zájmu, nacházíme velké množství literatury většinou populárně-naučného charakteru. Přestože se řada z těchto publikací dotýká i dějin šermířské organizace, ucelený výklad o dějinách staroměstského šermířského cechu s odpovídajícím poznámkovým aparátem podal vedle Zikmunda Wintera⁸³⁷ pouze Jaroslav Tuček, někdejší předseda Českého šermířského klubu Riegel.⁸³⁸

Velmi netradiční živností, která rovněž vytvořila cech, jsou šermíři. Tato původně rytířská dovednost se v průběhu počínajícího novověku stává městskou kratochvílí organizovanou v nedělních školách šermu. V průběhu našeho výkladu jsem zmínil ekonomický význam cechovních organizací, jež v dané lokalitě monopolizovali určitou živnost. Co si však mohli nárokovat představitelé této specifické činnosti? Šermířům šlo o výsadní právo na výuku šermu sedmi obvyklými zbraněmi (meč, rapír, dýka, halapartna, hůl, sekera, tesák)⁸³⁹ a o monopol na pořádání šermířských škol, které vedle výuky nabízely i předvádění šermířských technik ve formě veřejného cvičení. V této době bývaly šermířské souboje zakazovány a tvrdě

⁸³⁷ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 714–716.

⁸³⁸ Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři a mistři šermu*, Praha 1927.

⁸³⁹ Vladimír ŠINDELÁŘ, *Šermíři, rváči, duelanti*, Praha 1994, s. 80.

trestány,⁸⁴⁰ šermířská škola tak představovala jedinou zákonnou platformu, kde tehdejší měšťan mohl toto umění pěstovat.

Protože se profese učitelů šermu vymyká všem zákonitostem dosavadního výkladu, krátce se u jejích odlišností na chvíli zastavíme. V první řadě bylo možné být členem v šermířském cechu a zároveň mistrem organizace své profese. V čele pořádku nestáli cechmistři, nýbrž vrchní hejtman a čtyři hejtmané, což zdůrazňovalo vojenskou složku organizace. Členství bylo dvojí úrovně, nižší úrovní byli tzv. *šermíři od péra (fedrfechtýři)* a nad nimi byli *mistři dlouhého meče*. Zatímco šermířem od péra, což byl kord nebo rapír, se stal absolvent základního výcviku po složení patřičné zkoušky z ovládání jednotlivých zbraní, mistrem dlouhého meče se stal šermíř, až když porazil v boji jiného šermíře této královské disciplíny. Členové cechu se stali nejen aprobovanými na výuku této dovednosti, ale také členy určité skupiny, která cestovala po jiných školách, aby zde poměřila své schopnosti s jinými šermíři a případně postoupila v hierarchii organizace na vyšší úroveň členství. Abych tento delší úvod shrnul, můžeme konstatovat, že cech šermířů vytvářel v rámci města monopol na určitou živnost, nicméně se nejednalo o profesi, která by poskytovala svým provozovatelům obživu. Snad proto ji nenacházíme mezi jinými cechy v soupisech organizací. Cech stál a padal na zájmové aktivitě svých členů.

Kdy se v pražských městech začaly pořádat pravidelné školy šermu, není známo. Jisté je jen to, že byly organizovány pro měšťany staroměstským cechem nožířů. Potřeba pevné živnostenské organizace vyvstala koncem 16. století v důsledku nárůstu počtu šermířů v sídelním městě tehdejšího soustátí. Ti zde působili při šlechtických sídlech a svým působením narušovali odvěké právo nožířů, kteří požádali staroměstskou radu o potvrzení svého monopolu. Roku 1597 se jim tohoto potvrzení dostalo,⁸⁴¹ těšili se však z něj pouze deset let. Roku 1607 potvrdil císař Rudolf II. artikule staroměstského cechu šermířů a udělil jim erb. Hned nadcházejícího roku vydává panovník další písemnost, kterou jim udělený monopol potvrdil.⁸⁴²

Zikmund Winter uvedl, že předlohou pro artikule staroměstského cechu byla statuta organizace ve Frankfurtě nad Mohanem⁸⁴³ a již roku 1608 žádali drážďanští šermíři pražský pořá-

⁸⁴⁰ Známý je zákaz Rudolfa II. z roku 1607. Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři*, s. 37.

⁸⁴¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 715. Text byl otištěn jako příloha knihy Jaroslava Tučka.

Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři*, s. 79–94.

⁸⁴² Text obou privilegií známe z vidimusu vydaného staroměstskou radou v roce 1609. AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 47.

⁸⁴³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 715.

dek o zaslání opisu zmíněných artikulí pro potřeby založení vlastní organizace.⁸⁴⁴ Obě filiace dokládají dobovou vlnu zájmu o upevnění pozice šermířů v městech střední Evropy.

Artikule šermířského cechu v roce 1613 konfirmoval císař Matyáš⁸⁴⁵ a roku 1626 s dobrozdáním staroměstské rady je konfirmoval šermířům dosavadní místodržitel.⁸⁴⁶

Již od počátku cechu máme doloženou korespondenci mezi jednotlivými šermíři či cechy různých evropských měst s představenými pražského pořádku.⁸⁴⁷ Nejvíce těchto dopisů se zachovalo z osmdesátých a devadesátých let 17. století za vrchního hejtmána Jakuba Josefa Schedela. Obsahem těchto dopisů jsou šermířské i organizační záležitosti, přičemž rozbor těchto písemností by snad mohl přispět nejen k dějinám staroměstské organizace, ale i k dějinám evropského šermu 17. století.

Roku 1688 konfirmoval privilegia pořádku císař Leopold I., který pořádku polepšil erb a členům udělil titul „von Greifenfels“.⁸⁴⁸ S pozůstatky činnosti šermířského cechu v pražském souměstí se setkáváme ještě na počátku 18. století, nejpozději roku 1725, kdy představení pořádku dávají plnou moc Františku Antonínu Neybrandovi, aby vybral od šermířů potřebné peníze a nechal potvrdit cechovní privilegia.⁸⁴⁹ Zatímco Zikmund Winter datoval zánik cechu do roku 1730, kdy měla být organizace zrušena kvůli zabíjení studenta některým z šermířů,⁸⁵⁰ Jaroslav Tuček uvedl, že Karel VI. odmítl konfirmovat privilegia pořádku kvůli vraždě právníka.⁸⁵¹ V jeho podání cech zanikl až roku 1735, kdy tehdejší představený vydal pravděpodobně poslední mistrovský list této organizace. Ani jeden z autorů však neuvedl pro své tvrzení zdroj.

5.2.67 Ševci

německy: *Schuhmacher, Schuster*

staročesky: *flikéři* (vetešníci)

Roku 1562 navrátil Ferdinand I. ševcům novákům na Novém Městě pražském⁸⁵² a Malé Straně⁸⁵³ zabavená privilegia (překvapivě nemáme ani v pozdějších konfirmacích zmínky

⁸⁴⁴ AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 47/2.

⁸⁴⁵ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 72.

⁸⁴⁶ Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři*, s. 45–47.

⁸⁴⁷ Jedná se o rozsáhlý soubor čítající několik desítek písemností. AMP, Sbírka papírových listin I, AMP PPL I – 47/2–102 (některé písemnosti v tomto rozsahu nesouvisí s šermířským cechem, jedná se však jen o jednotliviny).

⁸⁴⁸ Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři*, s. 49.

⁸⁴⁹ AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 47/102.

⁸⁵⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 716.

⁸⁵¹ Jaroslav TUČEK, *Pražští šermíři*, s. 49.

⁸⁵² AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 132.

⁸⁵³ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 4 (sign. Ševci 10).

o navrácení statut staroměstskému cechu). Tím znovu potvrdil jejich výrobní monopol, což vedlo k nové vlně sporů mezi nováky a vetešníky ve všech městech pražských.

Celou záležitost musel klidnit králův místodržící Ferdinand Tyrolský, který ustavil smírčí komisi z hejtmanů tří pražských měst. Ti roku 1564 rozhodli, aby byli nováci i vetešníci organizováni ve společných ceších jednotlivých měst.⁸⁵⁴ Tímto datem proto končí rozlišování ševců na nováky a vetešníky. Jen na Starém Městě pražském došlo roku 1618 k obnově vetešníků, kteří se měli nazývat flikéři a kterých nemělo být více než deset.⁸⁵⁵ Není však jisté, zda byli nadále organizováni v jednotném ševcovském cechu nebo samostatně, neboť v soupisech cechmistrů se už neobjevují.

Z roku 1590 se dochoval cechovní typář staroměstského cechu⁸⁵⁶ a roku 1629 byly této organizaci confirmovány dosavadní artikule Ferdinandem II.⁸⁵⁷

V soupisech novoměstských cechmistrů nacházíme od roku 1581 pouze jedny ševce, ti však mají vždy u sebe dovětek „*novědlní*“, přestože formálně cech sdružoval ševce obojího řemesla. Roku 1613 potvrdil dosavadní udělená privilegia císař Matyáš II.⁸⁵⁸

I malostranským ševcům byly v průběhu 17. století potvrzeny starší artikule. Stalo se tak roku 1631, kdy císař Ferdinand II. confirmoval navrácená privilegia Ferdinanda I. Záhy po této události si cech pořídil nový typář s letopočtem 1631.⁸⁵⁹

Šmejdiři viz obchodníci

německy: *Geschmeidler*

5.2.68 Šmukýři

německy: *Federschmucker, Hutschmucker*

staročesky: *federšmukýři, federšmukrové*

Výraz šmukýř označoval v minulosti řemeslníka, který zdobil mužské a ženské klobouky. Počátky tohoto povolání lze spatřovat ve specializovaných kloboučnících, kteří se v pražských městech vyskytovali ojediněle od počátku 16. století a kteří zdobili klobouky pavím peřím. V pramenech bývali označováni jako „*pileatores pavonum*“. Podle Zikmunda Wintera se šmukýři rozdělovali na ty, kteří klobouky zdobili peřím, a ty, kteří zdobili jinými materiály.⁸⁶⁰

⁸⁵⁴ Zikmuind WINTER, *Ševci a krejčí*, s. 144.

⁸⁵⁵ Tamtéž, s. 144.

⁸⁵⁶ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 373.

⁸⁵⁷ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 4 (sign. Ševci 10).

⁸⁵⁸ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 133.

⁸⁵⁹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 383.

⁸⁶⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 627.

V obou případech však museli klobouky kupovat od kloboučníků (v případě slaměných od lazebníků) a v žádném případě je nesměli vyrábět.

V odborné literatuře se setkáme s tvrzením, že nejprve byli šmukýři ve společné organizaci se šmejdíři. S tímto názorem souhlasím, jen se domnívám, že dosud bylo toto spojení chybně datováno. Zatímco Zikmund Winter uvedl, že společnou organizaci měla obě řemesla od roku 1570,⁸⁶¹ já se domnívám, že tento cech šmukýřů a šmejdířů působil do tohoto roku. Listinu z roku 1560, ve které obvinili kloboučníci šmukýře a šmejdíře, pokládám za první doklad tohoto seskupení.⁸⁶² Existence společného cechu by dokonce vysvětlovala absenci šmukýřů v soupise ponůcek z roku 1562.

Tento cech trval do roku 1570, čemuž odpovídá zlomek dochovaných register šmukýřského cechu z let 1571–1589⁸⁶³ a soupisy staroměstských cechmistrů, kde se od roku 1571 objevují šmejdíři a šmukýři v samostatných ceších.

Roku 1584 byla staroměstskému cechu potvrzena purkmistrem a radou nová statuta.⁸⁶⁴ Staroměstský cech byl cechem zemským, jak doložil Zikmund Winter na případu z roku 1615.⁸⁶⁵ Panovnického potvrzení svých artikulí se cech dočkal roku 1627, kdy tak učinil císař Ferdinand II.⁸⁶⁶

Z roku 1657 se nám dochovala žádost šmukýřského cechu, ve kterém žádají staroměstskou radu o povolení k opětovnému spojení svého cechu s organizací šmejdířů a obchodníků.⁸⁶⁷ To městská rada cechu neudělila a až do konce své existence měli staroměstští šmejdíři svou organizaci sami. Poslední doklad tohoto cechu nacházíme v soupisech cechmistrů z roku 1705.

Na Novém Městě pražském sice samostatný cech nebyl, ale tamější řemeslníci museli být členy organizace staroměstské. O tom svědčí spor z roku 1602, kdy dvě měšťanky z Nového Města pražského se obhajovaly radě, proč nevstoupily do staroměstského cechu. Důvodem v tomto případě bylo dědické postavení po jejich zesnulém otci, který byl členem této organizace.⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 628.

⁸⁶² AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 133/1.

⁸⁶³ Tamtéž, sign. AMP PPL I – 133/3.

⁸⁶⁴ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 67.

⁸⁶⁵ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 631.

⁸⁶⁶ AMP, Sbírka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 133/82.

⁸⁶⁷ Tamtéž, sign. AMP PPL I – 133/124 a 127.

⁸⁶⁸ Tamtéž, sign. AMP PPL I – 133/23, 24 a 44.

Na Malé Straně nacházíme už v soupise cechmistrů z roku 1572 šmukýře ve společné organizaci s krumplíři. Tato organizace splynula v roce 1594 s cechem malířů a sklenářů.⁸⁶⁹ Naposledy se se šmukýři v rámci tohoto cechu setkáváme roku 1634.

Šňůraři viz prýmkaři

německy: *Schnürmacher*

5.2.69 Špalíčkáři

V závěru sledovaného období se osamostatnilo specializované odvětví soustružníků, které představovali špalíčkáři.

Vznik jejich cechu spadá patrně do závěru dvacátých let 18. století, čehož je dokladem dochovaná výběrčí pokladnička cechu s letopočtem 1728⁸⁷⁰ a výskyt představených organizace v soupisu cechmistrů z roku 1729. Z dochovaných památek bohužel není patrná územní působnost cechu.

Štukatéri viz kameníci

5.2.70 Tesaři

německy: *Zimmerleute*

Osamostatnění tesařů z cechů stavebních řemesel spadá do poslední čtvrtiny 16. století. Na Starém Městě pražském se nám (na rozdíl od jiných pražských měst) nedochovala statuta nově založeného pořádku. Proto jsme odkázáni na soupisy cechmistrů, v nichž se poprvé starší truhláři vyskytli k roku 1599. Z počátku 17. století se nám dochovalo cechovní pečetidlo datované do let 1613–1615.⁸⁷¹

Počátky samostatné organizace novoměstských tesařů sledujeme už v soupise z roku 1581, což koresponduje s dochovanými statuty, která vydala městská rada roku 1585.⁸⁷²

Na Malé Straně pozorujeme osamostatnění tesařů ve stejnou dobu, neboť jejich cechmistry nacházíme už v soupise z roku 1580. V této souvislosti je pozoruhodné, že dochované artikule pocházejí až z roku 1594.⁸⁷³ Záhy na to si cech pořídil cechovní pokladnici, která nese stejné vnočení.⁸⁷⁴

⁸⁶⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 630.

⁸⁷⁰ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 26.

⁸⁷¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 215.

⁸⁷² NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 364r–370v.

⁸⁷³ Tamtéž, fol. 356r–363v.

⁸⁷⁴ Jan DIVIŠ, *Pokladny*, s. 64.

Až do konce sledovaného období nedošlo k žádné organizační změně, proto byli tesaři nadále organizováni podle jednotlivých pražských měst.

5.2.71 Tkalci

německy: *Leinweber, Zeugmacher*

staročesky: *cajkmochři*

Tradiční tkalcovské řemeslo zaniklo v pražském souměstí v průběhu 17. století, což je patrné i z cechovního vývoje této profese. V 18. století se znovu setkáváme s tkalci, kteří se však rozdělují na tři větve. Tradiční *tkalci* jsou označováni jako *Leinweber*, *mezulánici* pojmem *Seidenweber* a tzv. *cajkmochrové*, což je počestěný německý výraz *Zeugmacher*.⁸⁷⁵ U tkalců je německé označení dostatečně vypovídající o náplni práce i materiálu, který k ní používali. Těžší je to s určením v případě mezuláníků, neboť pojem mezulán tradičně označuje pevné plátno ze lnu a konopí, kdežto německý výraz *Seidenweber* ukazuje na výrobu látky s podílem hedvábí. Jak přitom ukazuje další vývoj, hedvábnictví se vyvinulo v pražském souměstí jinak než prostřednictvím domácích tkalců. Poslední skupina patrně označuje výrobce látek z jiných materiálů, z nichž se vyvinuli v mladším období výrobci vlněného zboží, německy označovaní jako *Wollenzeugmacher*.

Snažíme-li se rekonstruovat vývoj tkalcovských cechů ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století, narazíme na absenci pramenů, které by nám mohly být v naší snaze nápomocny. Nezbyvá nám proto nic jiného, než vyjít ze soupisů cechmistrů jednotlivých měst, na nichž je patrný úpadek tohoto tradičního řemesla v důsledku třicetileté války.

Na konci předešlého období existoval meziměstský cech Starého a Nového Města pražského, který můžeme předpokládat i nadále. V takovém případě je patrná převaha novoměstských tkalců, kteří byli spravováni čtyřmi cechmistry, zatímco staroměstští pouze dvěma. Naposledy se s představenými v obou městech setkáváme v soupise z roku 1639.

Na Malé Straně se již starší tkalci nevyskytují v soupisech už od počátku třicátých let. Tak dočasně zaniklo pražské plátenictví, jehož obnovu přinesl až počátek 18. století.

V roce 1716 byl purkmistrem a radou zřízen cech tkalců, mezuláníků a cajkmochrů na Novém Městě pražském, jak se o tom dozvídáme ze suppliky čtyř mistrů, kteří se roku 1719 obrátili na císaře Karla VI. s prosbou o rozšíření dosavadního cechu na všechna tři pražská města. Císař tak ještě téhož roku učinil.⁸⁷⁶

⁸⁷⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/169, s. f., k. 1789.

⁸⁷⁶ Tamtéž.

5.2.72 Toboláři

německy: *Taschner*

Tobolářské řemeslo se často zaměňuje s měšečníky či váčkaři, s nimiž skutečně mívali i společné cechy. V tomto období však definitivně došlo ke vzájemnému oddálení těchto oborů a toboláři se vydali svou vlastní cestou. Do jejich produkce patřily zejména výrobky kožené (pouzdra na zbraně či různé brašny), zároveň však obstarávali čalounění vozů.

Na Starém Městě pražském se setkáváme s cechem tobolářů nejpozději v soupise cechovních ponůvek z roku 1562. Od sedmdesátých let máme v soupisech staroměstských cechmistrů pravidelné doklady o starších tobolářích až do konce sledovaného období, z čehož vyplývá, že po celou dobu drželi cech samostatně.

Roku 1612 požádali staroměstští konšelé o potvrzení tobolářských artikulí. Z argumentace se dozvídáme, že tento pořádek měl dosud jen starší řád vydaný dříve radou. Následujícího roku rada nad apelacemi vyhověla žádosti a konfirmovala artikule staroměstské organizace.⁸⁷⁷

Odlišný byl vývoj na Novém Městě pražském, kde měli toboláři společný cech s měšečníky a váčkaři. Z tamějších soupisů cechmistrů máme tuto organizaci bezpečně doloženou až do roku 1643. Zápisy z let 1647 a 1670–1678 mají toboláře s váčkaři pouze nadepsané, aniž by zde bylo uvedeno jediné jméno, a v soupisech z let 1650–1666 se toboláři s váčkaři nevykytují vůbec. Zda cech zanikl nebo pouze procházel existenční krizí, která na konci 17. století pominula, bohužel nemáme další materiály.

Na Malé Straně se s toboláři setkáváme pouze nahodile v soupisech cechmistrů z let 1614 a 1619. Ty jsou navíc známy pouze z Winterova zpracování, proto je nemůže podrobit nové kritice.

5.2.73 Truhláři

německy: *Tischler*

Patrně v závěru předešlého období došlo k rozpadu meziměstského cechu, neboť od navrácení artikulí Ferdinandem I. až do sjednocení pražských měst se setkáváme s doklady se samostatnými cechy jednotlivých měst. Výjimkou je pouze nedatovaná suplika představených tří měst pražských, přičemž není vyloučeno, že pochází již z předešlého období.⁸⁷⁸

V případě staroměstské organizace byla práva tamějším mistrům navržena Ferdinandem I. roku 1562. Tato konfirmace později shořela, jak se dozvídáme z její konfirmace Rudolfem II.,

⁸⁷⁷ NA, Stará manipulace, sign. P 106/170, s. f., k. 1789.

⁸⁷⁸ Tamtéž, sign. P 106/173, s. f., k. 1789.

kteřou císař vydal roku 1591.⁸⁷⁹ Dalšími doklady je konfirmace obou předešlých panovnických privilegií Leopoldem II. v roce 1676.⁸⁸⁰

První zmínkou novoměstské organizace v tomto období jsou až statuta sepsaná staršími pořádku v roce 1592⁸⁸¹ následovaná v roce 1603 artikulemi, které vydal novoměstským mistrům purkmistr a rada.⁸⁸² Přestože do konce sledovaného období máme k dispozici pouze soupisy cechmistrů do roku 1678 i další vývoj je dokladem, že cech působil i nadále.

Malostranský cech byl rovněž právně obnoven roku 1562. V navrácených privilegiích byly této organizaci dokonce přiznány pravomoce nad mistry, kteří působili na Pražském hradě, Hradčanech a Újezdě. Roku 1628 tato privilegia konfirmoval Ferdinand II.⁸⁸³ Obdobně jako v případě novoměstského cechu můžeme zdejší organizaci sledovat v soupisech do roku 1678 a následně její existenci předpokládat s ohledem na vývoj v nejmladším období.

5.2.74 Uzdaři

německy: *Rierner*

Oproti předešlému období, kdy jsme se zejména na Starém Městě pražském setkali s patrnou snahou o rovnoprávné postavení řemenářského a uzdařského řemesla v rámci společné organizace, získali uzdaři (alespoň z pohledu městské vrchnosti) v tomto ohledu převahu. Do jaké míry je správné z těchto poznatků vyvozovat ekonomické příčiny, tedy pokles zájmu o řemeny na úkor uzdařských výrobků, je však diskutabilní a spíše tato situace vypovídá o možném společenském poklesu řemenářské živnosti.

Přestože nemáme doklady o navrácení artikulí společného uzdařského a řemenářského cechu na Starém Městě po jejich zabavení v roce 1547, máme již od šedesátých let spolehlivé doklady o existenci této organizace, přestože v soupisech figurují pouze uzdaři. Skutečnost, že s nimi byli v cechu i řemenáři, je však v případě staroměstského cechu prokazatelná.

Odlišná je situace na Novém Městě pražském, kde se uzdaři objevují až v soupise z roku 1567, a to ve společné organizaci se sedláři. Tato situace pokračuje i v nadcházejících soupisech z let 1581 a 1584. Účast řemenářů lze úspěšně předpokládat, neboť roku 1596 potvrdila novoměstská rada artikule cechu uzdařů a řemenářů. Pravděpodobně tím byl tohoto roku cech uzdařů obnoven. Již počátkem následujícího roku tento cech potvrdil i sám panovník Rudolf II., který ještě téhož roku rozšířil tento společný cech obou řemesel na prostor

⁸⁷⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 245r–250r.

⁸⁸⁰ NA, Stará manipulace, sign. P 106/173, s. f., k. 1789.

⁸⁸¹ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 144.

⁸⁸² Tamtéž, sign. AMP PGL II – 77.

⁸⁸³ NA, Stará manipulace, sign. P 106/172, s. f., k. 1789.

obou větších měst pražských.⁸⁸⁴ Meziměstský cech byl skutečně společnou organizací mistrů obou měst, o čemž svědčí ustanovení z roku 1601 o poměrném zastoupení cechmistrů a střídání místa kvartálních schůzí.⁸⁸⁵

Stejně učinil roku 1617 i Rudolfův nástupce císař Matyáš II.,⁸⁸⁶ a tak spojení uzdařů a řemenářů pravobřežní Prahy trvalo pravděpodobně až do poloviny 17. století. Příčiny vzájemných neshod neznáme, nicméně nejpozději v roce 1651 už byly obě organizace samostatné, neboť právě k tomuto roku je datován dochovaný typář novoměstského cechu uzdařů a řemenářů.⁸⁸⁷

Malostranskému cechu byla v září roku 1562 navrácena Ferdinandem zabavená privilegia⁸⁸⁸ a, jak nám ukazují soupisy cechmistrů z poslední čtvrtiny 16. a ze 17. století, vedli uzdaři tento cech sami po celé sledované období. Pozoruhodným dokladem jsou dvě písemnosti dokumentující probíhající jednání mezi představenými uzdařského cechu a augustiniány u sv. Tomáše o hrobku cechovních příslušníků z let 1645 a 1731.⁸⁸⁹ Dalším dokladem je zachovaný cechovní typář z druhé poloviny 17. století.⁸⁹⁰

Váčkaři viz rukavičkáři a toboláři

německy: *Wätschkermacher*

5.2.75 Vinaři

Přestože lze existenci vinařského cechu předpokládat po celé sledované období (zejména s ohledem na dochované památky z nejmladší doby), máme k jeho činnosti jediný pramen, kterým je soupis cechovních ponůček z roku 1562. Podle něho vinaři měli vůči městu povinnost postavit čtyři tovaryše nebo jiné příslušníky své čeledi na pravidelné noční hlídky.

5.2.76 Vozatajové

staročesky: *šrotýři*

Už v předešlém období jsme narazili v pramenech o sladovnických ceších na živnost voztajů, kteří měli být rovněž organizováni spolu s pivovarníky a sladovníky ve společném cechu. Domnívám se, že se jednalo o tutéž profesi, jejíž provozovatelé byli v raném novověku

⁸⁸⁴ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 595.

⁸⁸⁵ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové pražští v XVI. století*, PA VIII, s. 583–584.

⁸⁸⁶ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XX III C 15, fol. 322r–330r.

⁸⁸⁷ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 223.

⁸⁸⁸ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 97.

⁸⁸⁹ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 99 a 100.

⁸⁹⁰ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 197.

nazývání šrotýři. Šlo o formany, kteří pracovali výhradně pro producenty alkoholických nápojů. Ti v sudech rozváželi a po líhách spouštěli do sklepů hostinců. Obdobně jako u výčepníků se mezi šrotýři rozlišovali vinní a pивní.

Vozatajové rozvážející víno byli po celou dobu pod jurisdikcí perkmistra hor viničných⁸⁹¹ a o jejich organizaci nemáme bohužel bližších zpráv.

Pивní šrotýři byli zprvu organizováni ve sladovnických ceších Starého a Nového Města pražského. S tím jsou v rozporu zjištění Jaroslavy Mendelové, že až do roku 1560 měli šrotýři spadat pod jurisdikci šestipanského úřadu, kdy byl dozor nad nimi svěřen úřadu osmipanskému.⁸⁹² Celkově se proto nabízí otázka, jaký byl vztah mezi vozataji a šrotýři. Zřejmě je, že vykonávali stejnou činnost.

Odlišný vývoj sledujeme na Malé Straně, kde nevznikl osmipanský úřad a celkově zde nebyla pozice nákladníků až do konce 16. století natolik silná jako ve městech pravobřežní Prahy. To vysvětluje, proč v soupisech cechmistrů z let 1573–1580 nalézáme představitele samostatného cechu šrotýřů. Domnívám se, že na konci 16. či na začátku 17. století se stali součástí nákladnického cechu.

5.2.77 Výčepníci

německy: *Schänker, Bierschänker, Weinschänker*

staročesky: *pивní šenkýři*

První doklad z tohoto období o organizaci výčepníků piva nacházíme v soupise staroměstských ponůvek z roku 1562. V soupise živností se objevili i přesto, že spadali v té době pod jurisdikci šestipanského úřadu.

Z počátku 17. století máme doklady o staroměstském cechu výčepníku piva v podobě dochovaného typáře z roku 1603⁸⁹³ a soupisu starších z roku 1615 v knize šestipanského úřadu.⁸⁹⁴ Na stejném foliu nacházíme i cechmistry organizace výčepníků vína, jejichž cech nebyl podřízen úřadu perkmistra hor viničných, nýbrž rovněž úřadu šesti pánů. Roku 1620 byli výčepníci převedeni pod jurisdikci nákladníků piva, tedy úřadu osmipanského,⁸⁹⁵ který jim roku 1631 vydal nové artikule.⁸⁹⁶ Jejich postavení bylo obdobné jako menšího pořádku, spravování proto byli svými zástupci.

⁸⁹¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 693.

⁸⁹² Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 96.

⁸⁹³ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 210.

⁸⁹⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp 476, fol. 112v.

⁸⁹⁵ Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 95–96.

⁸⁹⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/181, s. f., k. 1789.

Na Novém Městě pražském máme nejzazší doklad organizace výčepníků k roku 1597, kdy městská rada vydala instrukci přísežným správcům šenkýřů a šenkýřek.⁸⁹⁷ V roce 1637 vydala výčepníkům nové artikule⁸⁹⁸ a od tohoto roku se pravidelně setkáváme v soupisech cechmistrů s představenými tamějšího cechu pod označením „*starší nad šenkýři všech čtyř čtvrtí*“.

I v malostranském prostoru vytvořili výčepníci samostaný cech, který sdružoval jak šenkýře piva, tak i šenkýře vinné. Organizace vznikla už v roce 1580, kdy se v soupisech představených poprvé objevili cechmistrů výčepníků. Roku 1585 jim malostranská rada vydala artikule, které byly confirmovány roku 1654.⁸⁹⁹ Nejzazším doložitelným rokem existence cechu je 1678, kdy máme k dispozici poslední dochovaný soupis malostranských starších mistrů.

5.2.78 Zahradníci okrasných zahrad

německy: *Hofgärtner, Lustgärtner, Ziergärtner*

V dosavadní literatuře se tématu zahradníků věnoval krátce pouze Jakub Hrdlička s ohledem na jejich cechovní heraldiku.⁹⁰⁰ Fond cechu byl uspořádán Zlatou Brátkovou v roce 2105.⁹⁰¹

Přestože v souvislosti s cechem zahradníků je zmiňováno ovocnářství a zelinářství, profese, která se stala organizovanou živností, sdružovala architekty okrasných zahrad a patrně i jejich správce, kteří zajišťovali její každodenní údržbu. Zapomeňme proto, prosím, už projednou na cibulníky a zelináře.

Za vlády Leopolda I. se roku 1679 sdružili zahradníci okrasných zahrad ve společnou organizaci. Přestože se různé názory na to, zda to bylo bratrstvo či cech, v tomto období už každá taková organizace má hospodářské nároky na ochranu svých členů, proto je tento problém pouze terminologický. Cech byl založen pro všechny mistry v zemi, ale sídlem organizace se záhy stalo Nové Město pražské. Tamější mistři si koncem 17. století osvojili znamení, které jim bylo později kodifikováno.⁹⁰²

⁸⁹⁷ AMP, Cech šenkýřů a výčepníků Praha, inv. č. 1 (sign. Šenkýři 23), fol. 13r–16v.

⁸⁹⁸ Tamtéž, fol. 5r–6v.

⁸⁹⁹ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 408r–413v.

⁹⁰⁰ Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 147–149.

⁹⁰¹ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech zahradníků Praha 1750–1829*, inventář AMP, Praha 2015.

⁹⁰² Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, s. 148–149.

5.2.79 Zámečníci

německy: *Schlosser*

Již před polovinou 16. století dosáhl proces specializace původní zámečnické profese svého vrcholu. Když pomíneme ostružnickou živnost (jehož odštěpení od zámečníků je diskutabilní), vznikla během pozdního středověku řemesla hodinářů, ručnickářů a heverářů. Takovou míru specializace ve výrobě mechanismů nacházíme (s výjimkou Hradčan) ve všech pražských městech, kde se vytvářely společné cechy. Výrobní sortiment těchto řemesel ve sledovaném období přirozeně podléhal dobovým módním i technologickým trendům, nicméně výrazně nepřesáhl vymezení, s nímž jsme se setkali doposud. Výjimku tvoří hodinářská profese, která se v důsledku vynálezu perkového mechanismu rozdělila na hodináře velkých a malých hodin (viz 5.2.10). Posun ve výrobě sledujeme rovněž u ostružníků, u nichž postupem času převládla poptávka po udidlech a třmenech, které se už koncem 17. století staly hlavním artiklem této profese. To se projevilo i v terminologii, neboť v soupisech staroměstských cechmistrů byl od roku 1699 důsledně používán výraz *cáňkař*, tedy udidlník.

Roku 1562 navrátil Ferdinand I. privilegia společnému cechu zámečníků, ostružníků, heverářů, hodinářů a ručnickářů,⁹⁰³ ve kterém byli až do počátku 17. století organizováni i novoměstští mistři. Další confirmace svých privilegií se dočkal již samostatný staroměstský cech až za vlády Ferdinanda III., který tak učinil roku 1652.⁹⁰⁴ Díky pravidelným soupisům cechmistrů můžeme sledovat společnou organizaci i její neměnnou profesní strukturu až do konce tohoto období.

Počátkem 17. století vzrostl na Novém Městě pražském počet výrobců mechanismů, což se projevilo roku 1612, kdy tamější zámečníci, ostružníci, ručnickáři a hodináři vytvořili vlastní cech, čímž se oddělili od staroměstské organizace.⁹⁰⁵ Již při svém založení nebyli v novoměstském cechu na rozdíl od staroměstského organizováni heveráři. Rozdíly v profesním zastoupení cechovních řemesel můžeme sledovat i v pozdějším období, neboť od roku 1666 se v soupisech cechmistrů pravidelně objevují v této společné organizaci i cvočkáři.

Na Malé Straně byl cech zámečníků a ostružníků obnoven v roce 1562 Ferdinandem I.⁹⁰⁶ Přestože byli v tomto cechu jmenovitě organizováni pouze zámečníci a ostružníci, v podmín-

⁹⁰³ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 130.

⁹⁰⁴ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 131.

⁹⁰⁵ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 681r–688v.

⁹⁰⁶ Tamtéž, fol. 669r–679v.

kách mistrovství jsou uvedena pravidla i pro hodinářské, ručnickářské a heverářské tovaryše. Tento cech byl roku 1628 potvrzen Ferdinandem II.⁹⁰⁷

Zámečníci byli cechovně organizovaní i na Hradčanech, kde se roku 1596 stali členy společného cechu s kováři a koláři.⁹⁰⁸

5.2.80 Zámečníci

německy: *Sämischergerber*

V tomto období se setkáváme s prosazením zámešníků na úkor tradičních barvířů kůží. Je možné, že se jednalo pouze o terminologický posun, nicméně od poloviny 17. století se v pramenech setkáváme pouze se zámešníky.

Na Starém Městě pražském se o organizovanosti zámešníků ve společném cechu s barvíři kůží dozvídáme až z nálezů z roku 1565, kdy městská rada rozhodla, že mezi oběma řemesly neshledává rozdíl.⁹⁰⁹ Poté, co tato organizace procházela na počátku 17. století krizí, která vedla k zániku cechu před polovinou století, začali se zámešníci sbližovat s jircháři. Roku 1650 požádali čtyři staroměstští mistři těchto profesí o povolení založit nový cech. Za tímto účelem si pořídili opis artikulí vídeňského cechu jirchářů a zámešníků, které jim posloužily jako vzor pro vytvoření pravidel nově vznikající organizace. Tyto artikule zmíněného roku potvrdil císař Ferdinand III.⁹¹⁰

Na Novém Městě pražském byli zámešníci s barvíři kůží ve společném cechu, který sdružoval ještě na počátku šedesátých let i staroměstské mistry. Novoměstský cech byl držen oběma profesemi, jak dokládají soupisy cechmistrů z šedesátých a osmdesátých let 16. století až do roku 1603. Toho roku vyvrcholily na Novém Městě pražském kompetenční spory mezi cechem zámešníků a barvířů kůží a organizací jirchářů vytvořením společného cechu.⁹¹¹ V cechu jirchářů zůstali zámešníci až do konce této periody.

Zbrojíři viz platnéři

staročesky: *brníci*

Zedníci viz kameníci

německy: *Mauermetz*

⁹⁰⁷ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 649r–658v.

⁹⁰⁸ František HOLEC, *Z dob slávy ... Cech kolářů*, s. 34.

⁹⁰⁹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 585.

⁹¹⁰ NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 503r–508v.

⁹¹¹ Tamtéž, fol. 155r–158r.

5.2.81 Zlatníci

německy: *Goldschmiede*

Na počátku tohoto období byli pražští zlatníci organizováni ve společném meziměstském cechu, kterému Ferdinand I. roku 1562 navrátil zabavená privilegia. Konfirmované artikule byly závazné rovněž pro všechny zlatníky v Českém království.⁹¹²

Roku 1596 byla zlatníkům tří pražských měst znovu konfirmována udělená statuta, tentokrát císařem Rudolfem II.⁹¹³ Přestože se jednalo o cech meziměstský, každá organizace měla vlastní cechmistry, jak vysvětluje ze soupisů starších mistrů jednotlivých měst, a patrně i v dalších ohledech byly jednotlivé organizace měst samostatné.

Do konce sledovaného období došlo k rozpadu meziměstského cechu, zůstává však otázkou pro další bádání, kdy přesně k tomu došlo. Určitou stopou při této práci může být nedatovaná suplika malostranských zlatníků a stříbrníků⁹¹⁴ nebo blíže neurčená cechovní truhlice některého z pražských cechů s vročením 1691.⁹¹⁵

Zvonaři viz konváři

⁹¹² NK ČR, Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15, fol. 219r–228v.

⁹¹³ Tamtéž, fol. 229r–231v.

⁹¹⁴ NA, Stará manipulace, sign. P 106/189, s. f., k. 1790.

⁹¹⁵ Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 132–133.

5.3 Období mezi lety 1731–1859

Obecné tendence v cechovní politice nejmladšího období, které vedly v konečném důsledku ke zrušení stávajícího živnostenského systému, už byly dostatečně popsány v příslušné kapitole této práce (viz 4.2.3). Navzdory postupující regulaci cechovníctví ze strany státního aparátu v praxi sledujeme zachování tradičních úloh těchto organizací v některých oblastech městského života. Ještě na počátku třicátých let 19. století se například setkáváme se zavedením pokut pro cechy, pokud se jejich členové neúčastnili hašení požárů (hašení požárů ostatně patřilo mezi cechovní povinnosti od počátku 14. století). Přetrvala i účast cechů v korunovačních průvodech, o čemž máme doklad v souvislosti s poslední korunovací české královny 12. září roku 1836.⁹¹⁶

Oproti předcházejícímu období, kdy jsme mohli sledovat v důsledku třicetileté války jak vznik, tak i zánik meziměstských cechů, nabral tento proces již od třicátých let trvalý směr k vytváření celopražských organizací stejných profesí. Poprvé se s touto snahou setkáváme za vlády Karla VI., kdy v důsledku vydání generálního cechovního patentu musely organizace, které dosud neměly artikule zaštitěné panovnickou autoritou, žádat o jejich revizi a následnou konfirmaci. Toho panovník poprvé využil ke sjednocování pražských cechů méně početných živností. Tento vývojový trend pokračoval i za vlády Marie Terezie a završen byl až po sjednocení pražských měst v roce 1784.

Sjednocení pražských cechů se jevilo jako přirozený důsledek vytvoření spojené Prahy, jak vysvítá např. z návrhu malostranského radního Jana Jindřicha Neubera (jednoho z mnoha předložených návrhů).⁹¹⁷ Přestože v letech 1784 a 1785 byl celý proces dokončen, dosavadní badatelé tento moment ve vývoji cechů akcentovali neadekvátně skutečnosti. Z předloženého účetnictví pražských cechů v roce 1785 je zřejmé, že z celkového počtu cechů přibližně 70% jich bylo již v předcházející době organizacemi celopražskými. Ze zbylých případů zůstaly ve třech případech cechy i nadále organizovány podle jednotlivých měst (ševci, pekaři a krejčí, po roce 1790 i řezníci). Ke spojení z dosavadních cechů jednotlivých měst proto došlo pouze u čtrnácti živností.⁹¹⁸ Konečné sloučení pražských profesních sdružení bylo umožněno zrušením řady postranních práv a subdelegovaných úřadů. Stranou těchto procesů však i nadále zůstaly lokální organizace vinařů, rybářů a plavců.

⁹¹⁶ Doklady o obou povinnostech nacházíme např. ve spisovém materiálu cechu dlaždičů. AMP, Cech dlaždičů Praha, inv. č. 5 (sign. Dlaždiči 1).

⁹¹⁷ Ondřej BASTL (ed.), *Spojení pražských měst v roce 1784*, Praha 2003, s. 212–213.

⁹¹⁸ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

Výjimku z těchto dlouhodobých trendů ve vývoji pražských cechů tvořily od třicátých let až do roku 1784 hradčanské cechy. Jedním z důsledků vydání generálního cechovního patentu bylo totiž uvolnění dosavadní závislosti hradčanských mistrů na malostranských organizacích (jak jinak lze vysvětlit rozvoj hradčanských cechů po roce 1731). Jak je patrné z dochovaných privilegií a předložených účtů hradčanských organizací, vznikly zde během tohoto období čtyři organizace sdružující jedenáct profesí. Byl to cech parukářů, společná organizace krejčí a ševců, pekařů a řezníků a velký cech sdružující truhláře, sklenáře, zámečníky, hodináře malých hodin a hrnčíře. Sledujeme-li terminologii místního vymezení meziměstských cechů s celopražskou působností, zjistíme, že cechy, které vznikly před rokem 1731, nesou označení „*tří měst pražských*“. Po vydání generálního patentu zohlednily nově založené cechy ve svém vymezení všechna čtyři pražská města. Meziměstské cechy se starší tradicí si zpravidla své označení podržely až do roku 1785 a obdobně tomu bylo i u cechů malostranských, pokud hradčanští mistři nevytvořili vlastní cechovní organizaci. Po roce 1784 došlo u profesí, které i nadále zůstaly organizovány v ceších jednotlivých měst (krejčí, pekaři, ševci a později i řezníci), k opětovnému sloučení organizace hradčanské s malostranskou.

Vedle těchto organizací se v nejmladším období setkáváme i s cechy židovských řemesníků.

Významnou reformu organizace kovodělných řemesel sledujeme za vlády císaře Josefa II. Ten v říjnu roku 1785 vydal nařízení, které k nadcházejícímu roku slučovalo všechny cechy železářských a ocelářských řemesel do tří organizací.⁹¹⁹ V prvním cechu měli být nově organizováni výrobci kladiv, drátů, broků, kos, mečů, železek, seker, nožů do strojů, řezaček a nůžek na stříhání ovčí vlny. Druhá organizace měla sdružovat nožíře, výrobce jemných nůžek, kružítek, ocelářské profese, ozdobné zámečníky, pilníkáře, trubkaře, šídlaře a výrobce jemných součástek. Poslední skupinu živností představovaly původní zámečnické profese, tedy zámečníci, heveráři, ostružníci a cvočkáři, k nimž byli nově připojeni hřebelečníci a výrobci pánví a plechových součástí. Z platnosti tohoto ustanovení byli vyňati kováři, puškaři a kotláři spolu s dalšími profesemi, které zpracovávaly jiné druhy kovů (např. zlatníci, stříbrníci, mosazníci a konváři). Toto nařízení se přirozeně promítlo i v případě pražských cechů, přičemž o průběhu a dopadech transformace u jednotlivých pražských odvětví bude blíže pojednáno na příslušných částech této kapitoly.

Posledním velkým zásahem do vývoje pražského cechovníctví před jeho samotným zrušením byla vyhláška českého gubernia č. 46.596 z roku 1836, která vycházela z dvorského dekretu vydaného téhož roku. Gubernium tímto dokumentem zveřejnilo seznam uznaných ce-

⁹¹⁹ Oldřich FLÉGL, *K přeměně cechovního zřízení u nás v 18. století*, in: *Obzor národohospodářský* 19, Praha 1914, s. 183–188.

chů, přičemž ostatní profese byly prohlášeny za svobodné.⁹²⁰ V pražských městech v důsledku tohoto nařízení právně zaniklo devět organizací (štetkáři, soustružníci, obě organizace výrobců hudebních nástrojů, kartáři, sítaři, řezáči drahokamů a vrtači granátů, provazníci, stužkaři a špalíčkáři). Tato skutečnost vysvítá ze schematismu pro rok 1837, ve kterém se náhle tato řemesla ocitla v kolonce necechovních živností. Z dochovaných pramenů však je patrné, že tyto organizace zanikly pouze v právním ohledu, v každodenním životě si uchovaly i nadále dosavadní organizaci. Ve schematismech i nadále byla u těchto profesí uváděna adresa cechovního herberku, bylo pokračováno i ve vedení dřívějších cechovních knih. O přetrvání neformální organizace svědčí i zachování původních cechovních předmětů v majetku pozdějších živnostenských společenstev.

5.3.1 Barvíři hedvábí

německy: *Seidenfärber*

S řemeslem barvířů hedvábí se poprvé setkáváme v tištěných artikulích pro městské mistry, které byly vydány v Praze v roce 1774.⁹²¹ To koresponduje i s nárůstem cechovních textilních řemesel v pražských městech na přelomu 18. a 19. století.

Přestože lze předpokládat existenci barvířského cechu už v době vydání tištěných artikulí pro městské mistry této profese, prvním dokladem pražského cechu je až výkaz příspěvků na špitál milosrdných bratří z roku 1809.⁹²² Další doklad opět souvisí s agendou příspěvků na špitál a pochází z roku 1811.⁹²³

Až do roku 1848 nacházíme cech barvířů hedvábí ve schematismech a domnívám se, že cech působil až do roku 1860. Pro tuto hypotézu hovoří i dochovaná úřední kniha Spolku vzájemně se podporujících barvířů hedvábí v Praze z let 1873–1939.⁹²⁴ Je dokladem, že zrušením cechů se pouze změnil charakter společné organizace.

5.3.2 Barvíři pláten

německy: *Schönfärber, Schwarzfärber*

Přestože ještě kolem poloviny 18. století nacházíme ve společné organizaci barvíře a mandlíře pláten v pozici rovnocenných partnerů, postupně mandlíři z pramenů mizí. Po roce 1784 se s nimi již v pramenech o tomto cechu nesetkáme. Patrně došlo ke splynutí této profese

⁹²⁰ David MAREK, *Všeobecný obchodní zákoník*, s. 27.

⁹²¹ AMP, neuspořádaná sbírka patentů v rámci sbírky soudobé dokumentace.

⁹²² AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 102.

⁹²³ Tamtéž, man. 1812–1816, sign. 47/198, k. 156.

⁹²⁴ AMP, Spolek vzájemně se podporujících barvířů hedvábí Praha 1873–1939, č. listu NAD 572.

s barvířským řemeslem nebo k jeho zániku. Na druhou stranu u barvířů pláten bylo až do konce cechovního zřízení důsledně rozeznáváno mezi černobarvíři a krasobarvíři (viz výklad předchozího období).

Roku 1751 potvrdila privilegium svého otce pro cech tří pražských měst Marie Terezie, která zároveň konfirmovala zemský charakter této organizace.⁹²⁵ Z tohoto důvodu nepředstavovalo sjednocení pražských měst pro cech žádnou organizační změnu.

Dochované cechovní knihy spolu se soupisy tohoto období důkladně dokumentují činnost tohoto cechu po celou druhou polovinu 18. a první polovinu 19. století. Jedná se zejména o cechovní manuál z let 1730–1832 a o mistrovskou knihu z let 1787–1862.⁹²⁶

Přestože knihy byly založeny společným cechem černobarvířů a krasobarvířů, nejpozději na počátku 19. století došlo k rozpadu tohoto vzájemného cechu. Se samostatným cechem černobarvířů se poprvé setkáváme roku 1809 ve výkazu příspěvků cechu na špitál milosrdných bratří.⁹²⁷ Tento doklad je posléze podpořen poznatky ze schematismů, kde je veden pouze cech černobarvířů, přičemž krasobarvíře nalezneme v oddělení necechovních řemesel spolu s barvíři sukna (*Tuchfärber*).

Když se roku 1860 přetvořil někdejší cech černobarvířů na živnostenské společenstvo, opět nacházíme obě větve tohoto řemesla pospolu, jak o tom vypovídají dochovaná statuta této nové organizace potvrzené místodržitelstvím a představiteli města roku 1861.⁹²⁸

5.3.3 Bečváři

německy: *Binder, Faßbinder*

Jak už bylo řečeno dříve, kolem poloviny 19. století se v češtině plně prosadil termín *bednář*, který označoval výrobce sudů a nahradil tak starší (v pražském prostoru tradiční) označení bečvář.

Až do sjednocení Prahy roku 1784 byli pražští bečváři organizováni v jednotlivých ceších tří pražských měst, přičemž hradčanští mistři byli patrně organizováni v organizaci malostranské.

Po sloučení pražských měst došlo patrně roku 1785 k vytvoření jednotného pražského cechu, z jehož činnosti se dochovalo množství osobních dokladů členů organizace i řada úředních knih. Roku 1789 si pořídil pražský cech typář, jehož obraz a opis známe pouze z otis-

⁹²⁵ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 57.

⁹²⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1791 a 1844

⁹²⁷ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 102.

⁹²⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1849.

ků.⁹²⁹ Tvzení, že se jedná o pečeť novoměstského cechu, bylo způsobeno chybným čtením opisu, v němž se nenachází „...IN.N.STADT...“, nýbrž „...IN.K.STADT...“. To ostatně lépe koresponduje s vývojem historických událostí, kdy si nově sjednocený cech pořídil po několika letech cechovní pečeti.

S bečváři se setkáváme jak ve schematismech, tak i v jiných pramenech tohoto období až do konce cechovního zřízení, kdy na působení cechu plynule navázalo živnostenské společenstvo.

Bradýři viz chirurgové

německy: *Barbierer*

5.3.4 Brusiči

německy: *Schleifer, Schwertschleifer*

I v nejmladším období byli brusiči cechovní živností. Nově se ustálil jejich název s hrdým přívlastkem *mečů* (*Schwertschleifer*). Podle mého názoru se jedná i nadále o tutéž profesi pražských brusičů kovových výrobků a nástrojů, s nimiž jsme se setkávali i v předcházejících obdobích.

O vzniku samostatného cechu toho víme poměrně málo. Jiří Čarek na základě nejstarších cechovních památek ze sklonku 18. století uvedl, že cech byl ustaven až v tomto století.⁹³⁰ V pramenech vrchnostenské proveniencie nacházíme nejstarší doklady existence samostatného cechu už z roku 1784 v soupise cechovních inspektorů.⁹³¹ Tento cech byl patrně už před spojením pražských měst cechem celopražským.

Dochovaný typář pražské organizace není datovaný, nicméně s ohledem na použití výrazu „PRAGER“ byl jeho vznik datován po roce 1784.⁹³² Obdobný motiv můžeme nalézt i na dochované korouhvi cechu z roku 1784.⁹³³

Od konce osmdesátých a počátku devadesátých let 18. století můžeme sledovat působení cechu ve třech dochovaných úředních knihách, které byly vedeny až do padesátých let 19. století.⁹³⁴ Až do roku 1848 můžeme existenci cechu sledovat ve schematismech, přičemž cech patrně působil až do zrušení cechovního zřízení.

⁹²⁹ Jaromír JÁSEK, *Bečváři a bednáři*, s. 115.

⁹³⁰ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 68.

⁹³¹ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1784, sign. XV/65, k. 11.

⁹³² AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 173.

⁹³³ Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 63.

⁹³⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5851–5853.

Na základě popsaného vývoje je třeba odmítnout hypotézu autorů katalogu pečeti ze sbírek městského archivu, kteří předpokládali splynutí brusičů ve společném cechu s mečíři v druhé polovině 18. století, k jejichž tradici se údajně měli přihlásit přivlastněním symbolu meče ve své pečeti i názvu.⁹³⁵

Brusiči skla viz sklenáři

5.3.5 Cvočkáři

německy: *Nagelschmiede*

V minulém oddíle byla nastíněna otázka existence samostatného cechu cvočkářů, jejíž zodpovězení není snadné i pro období předcházející spojení pražských měst.

První zmínkou je až inventář nástrojů cvočkařského cechu (patrně celopražského), který organizace předložila roku 1785 pražskému magistrátu.⁹³⁶

K výrazné změně došlo v letech 1785–1786, kdy se podle nařízení Josefa II. o organizaci kovodělných řemesel cvočkáři stali součástí společného cechu zámečníků, ostružníků, heverářů a výrobců plechových součástí.⁹³⁷ V této společné organizaci je nalezneme po celý zbytek sledovaného období. Nejprve se setkáváme s atributy tohoto řemesla na společném typáři společného cechu z roku 1786⁹³⁸ a posléze jsou cvočkáři jmenovitě uváděni ve výčtu organizovaných řemesel ve výkazu příspěvků na špitál milosrdných bratří a ve schematismech.

I v nadcházejícím období byli organizováni spolu s dalšími řemesly ve společném zámečnickém cechu a po zrušení cechů v roce 1860 v rámci zámečnického živnostenského společenstva.

Dělolijci viz zvonaři

německy: *Stückgießer*

5.3.6 Dlaždiči

německy: *Pflasterer*

S ohledem na předchozí výklad o malostranské organizaci lze odmítnout tvrzení Jana Divíše, že vznik cechovních organizací dlaždičů souvisí až s rozvojem dláždění ulic v 18. stole-

⁹³⁵ Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 193.

⁹³⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹³⁷ Oldřich FLÉGL, *K přeměně*, s. 185.

⁹³⁸ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 2.

tí.⁹³⁹ Autor této hypotézy vycházel z nejstaršího dochovaného předmětu dlaždičského cechu, kterým je pokladnice z roku 1755, což vnímal jako nejzazší doložitelný rok existence organizace. Interpretace tohoto pramenu není jednoznačná. Buď mohla být roku 1755 obnovena pokladnice malostranského cechu, nebo mohla vzniknout nová organizace v dalším pražském městě či organizace celopražská.

Přestože nemám pro své tvrzení relevantní důkaz, domnívám se, že roku 1755 vznikla organizace celopražská. Pro tuto hypotézu hovoří i skutečnost, že při odevzdávání účtů v letech 1785 vystupoval pouze jeden pražský cech.⁹⁴⁰

Tápeme-li v osudu cechu (či cechů) dlaždičů do roku 1784, vývoj pražské organizace po tomto roce je nám více než zřejmý. Průběžné doklady z počátku 19. století, dochovaný typář⁹⁴¹ i pořádek pro učedníky a tovaryše z roku 1857⁹⁴² a dochovaný aktový materiál z počátku druhé poloviny 19. století dokazují existenci cechu až do roku 1860, kdy došlo k bezprostřednímu přetvoření organizace ve Společenstvo mistrů dlaždičských v Praze.⁹⁴³

5.3.7 Drátaři

německy: *Silberdrahtzieher, Feinsilberdrahtzieher, Golddrahtzieher, Feingolddrahtzieher*

Řemeslo drátařů (někdy zvaných vytahovači drátů) se vyvinulo v 16. století ze zlatníků, kteří se začali specializovat na výrobu zlatých a stříbrných drátů.⁹⁴⁴ Jejich artiklem byl velice jemný zlatý nebo stříbrný drát, kterým se omotala nit' pro krumplování. V závěru cechovnictví se rovněž setkáváme ve společné organizaci i s *toboláři* (*Taschner*), kteří se patrně na rozdíl od středověkých a raněnovověkých řemeslníků soustředili na výrobu luxusních dámských kabelek a doplňků, které byly vyšívány zlatými a stříbrnými nitěmi.

Nejstarším dokladem celopražského cechu jsou artikule, které drátařům vydala roku 1770 Marie Terezie.⁹⁴⁵ Další doklad nalezneme až v soupise cechovních inspektorů z roku 1784.⁹⁴⁶ Jednalo se o cech celopražský, který po sjednocení pražských měst neprodělal žádnou strukturní proměnu.

Od tohoto roku se s touto organizací pravidelně setkáváme ve všech soupisech z přelomu 18. a 19. století a následně ve schematismech. Od roku 1827 přibýlo k drátařům další cechovní řemeslo, kterým bylo tobolářství. V tomto složení setrvaly tyto profese až do roku 1848,

⁹³⁹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 25.

⁹⁴⁰ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹⁴¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 138.

⁹⁴² AMP, Cech dlaždičů Praha, inv. č. 5 (sign. Dlaždiči 1).

⁹⁴³ Tamtéž, inv. č. 5 (sign. Dlaždiči 1).

⁹⁴⁴ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 397.

⁹⁴⁵ AMP, Cech zlatníků Praha, inv. č. 2 (sign. Zlatníci 2).

⁹⁴⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1784, sign. XV/65, k. 11.

kdy se ztrácejí z pramenů. V závěrečném desetiletí cechovního systému proto můžeme působnost tohoto cechu pouze předpokládat.

Flašnéři viz klempíři

německy: *Flaschner*

Galanteristé viz zlatníci

německy: *Galanteriewarbeiter*

5.3.8 Hedvábníci

německy: *Seidenzeugmacher*

Fond cechu hedvábníků uložený v městském archivu uspořádala roku 2014 Zlata Brátková.⁹⁴⁷

První snahy o výrobu hedvábí v podmínkách pražského souměstí pocházejí už z 16. století, kdy roku 1560 nabídli bratři Toillové císaři, že za osvobození od vývozních cel do Německa zavedou v Čechách výrobu hedvábí.⁹⁴⁸ Přestože není známo, jak na tuto nabídku císař reagoval, k rozvoji výroby hedvábí v Praze došlo až o necelých 200 let později.

U zrodu hedvábnického průmyslu stáli dva pražští Italové Cremeri a Locatelli, kteří v roce 1749 vysázeli v městských příkopech morušové stromky. V roce 1751 Marie Terezie potvrdila pražským hedvábníkům cechovní artikule, čímž byl založen cech sdružující pražské fabrikanty v tomto textilním odvětví. S počátkem cechu v tomto roce koresponduje i dochovaný pohřební štít pořízený záhy po vzniku organizace roku 1752.⁹⁴⁹

V sedmdesátých letech 18. století byly morušové sady dány k užívání vlašskému špitálu, který si dokonce pořídil za účelem zpracování hedvábí soukací stroj. Po zrušení nemocnice roku 1789 byly sady zrušeny novým majitelem, což podle mnohých badatelů zasadilo pražskému hedvábnictví ránu, z níž se už nevzpamatovalo.⁹⁵⁰ Přestože ztráta zdroje potřebné suroviny musela mít odezvu v dalším vývoji hedvábnictví v Praze, v pramenech nalézáme dostatek zpráv o dalším působení tamějšího cechu a hedvábníků obecně. Dochované fedrovní listy dokumentují čilý rozvoj tohoto období od sedmdesátých let 18. století do prvních dvou desetiletí století nadcházejícího.

⁹⁴⁷ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech hedvábníků Praha 1751–1889*, inventář AMP, Praha 2014.

⁹⁴⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 620.

⁹⁴⁹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 26.

⁹⁵⁰ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 25; Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech hedvábníků*, s. III.

Do roku 1848 nalézáme cech hedvábníků ve schematismech a z roku 1850 máme doklad o obnově pohřebního štítu z roku 1752.⁹⁵¹ Přestože můžeme předpokládat existenci cechu až do zrušení cechovníctví, nemáme prozatím pro toto období žádné zprávy.

Heveráři viz zámečníci

německy: *Windenmacher*

5.3.9 Hodináři

německy: *Großuhrmacher, Kleinuhrmacher, Uhrmacher*

Rozlišování hodinářů na dvě řemesla (malých a velkých hodin), které se prosadilo v 17. století, přetrvalo i do nejmladšího období. V první polovině 19. století se však čím dál častěji setkáváme s řemeslníky, kteří byli vyučeni oběma profesím,⁹⁵² což vedlo v závěru cechovního systému ke splynutí obou odvětví opět v jednu hodinářskou živnost.

Až do šedesátých let 18. století byli hodináři velkých hodin organizováni v zámečnických ceších jednotlivých pražských měst. Dokladem jejich účasti patrně ve staroměstské organizaci je cechovní pokladnice z roku 1765 s intarzovanými atributy zámečníků, ostružníků, ručníkářů, heverářů a hodinářů velkých hodin.⁹⁵³ Záhy se však hodináři velkých hodin z této společné organizace vyvázali a nejspíše roku 1768 vytvořili společný cech pro všechna čtyři pražská města. Zmíněného roku totiž cech složil poplatek za panovnické privilegium, o čemž se dozvídáme v úvodu k předloženému účetnictví organizace z roku 1785.⁹⁵⁴

Z období let 1768–1784 se dochoval i typář tohoto cechu čtyř pražských měst.⁹⁵⁵

Odlišně se vyvíjel cech hodinářů malých hodin, který dosáhl samostatnosti již na počátku 18. století. Jednalo se o cech tří pražských měst, čemuž ještě roku 1785 odpovídalo paritní složení cechmistrů.⁹⁵⁶ Na Hradčanech nacházíme od roku 1734 hodináře ve společném cechu s truhláři, sklenáři, zámečníky a hrnčíři.⁹⁵⁷ S ohledem na existenci cechu hodinářů velkých hodin čtyř pražských měst jednalo se o hodináře malých hodin.

Po roce 1784 se obě organizace přetvořily v celopražské cechy, což v případě hodinářů malých hodin znamenalo připojení hradčanských mistrů. Podstatnou změnu přinesl až počátek 19. století, kdy se poprvé objevují mezi vyučenými uředníky hodinářů malých hodin

⁹⁵¹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 26.

⁹⁵² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5825.

⁹⁵³ Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 106.

⁹⁵⁴ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹⁵⁵ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 141.

⁹⁵⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹⁵⁷ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 3 (sign. Truhláři 4).

i učedníci hodinářů velkých hodin.⁹⁵⁸ Proces postupného sbližování obou odvětví hodinářské profese byl roku 1808 ukončen dvorským nařízením, na jehož základě měla být obě řemesla spojena v jediném cechu.

Celé spojení můžeme sledovat v účetní knize původního cechu hodinářů malých hodin, jehož poslední samostatný kvartál proběhl 13. března roku 1808. Po záznamu příjmů z této schůze následuje prázdná strana a nová kvartální schůze, která se konala počátkem července téhož roku, již byla uvozena nadpisem „*Vereintes Groß- und Kleinuhrmacher Mittel*“. Z úvodu se dozvídáme podrobnosti spojení, které bylo iniciováno vrchnostenskými úřady.⁹⁵⁹

5.3.10 Hrnčíři

německy: *Töpfer*

Až do sjednocení pražských měst byli hrnčíři organizováni v samostatných ceších jednotlivých pražských měst, pouze v případě Hradčan se jednalo o společný cech s truhláři, sklenáři, zámečníky a hodináři malých hodin, kterému roku 1734 potvrdil statuta Karel VI.⁹⁶⁰

Změnu přineslo až spojení pražských měst, v jehož důsledku byla vytvořena celopražská organizace. Její existenci můžeme sledovat jak ve všech soupisech přelomu 18. a 19. století, tak ve schematismech až do roku 1848.

Na základě dochovaných cechovních předmětů a písemností lze předpokládat, že cech trval až do zrušení cechovního systému, kdy na jeho činnost navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.11 Hřebenáři

německy: *Kammer, Kammmacher, Kampelmacher*

Na počátku sledovaného období byli hřebenáři organizováni v ceších na Starém a Novém Městě pražském. K vytvoření meziměstského cechu tří pražských měst došlo už v polovině třicátých let 18. století, kdy roku 1735 konfirmoval císař Karel VI. statuta společné organizaci hřebenářů.⁹⁶¹ S ohledem na tuto skutečnost nepředstavoval rok 1784 pro hřebenářskou organizaci výraznou organizační změnu.

V pramenech a soupisech přelomu 18. a 19. století můžeme hřebenářskou organizaci sledovat až do roku 1812.⁹⁶² Na tyto prameny navazují schematismy, v nichž se až do roku 1848 s cechem hřebenářů pravidelně setkáváme. Přestože předměty hřebenářského cechu byly do

⁹⁵⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5824.

⁹⁵⁹ AMP, Cech hodinářů Praha, inv. č. 3 (sign. Hodináři 3).

⁹⁶⁰ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 3 (sign. Truhláři 4).

⁹⁶¹ AMP, Cech hřebenářů Praha, inv. č. 1 (sign. Hřebenáři 1).

⁹⁶² AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 47/198, k. 156.

městského muzea předány společenstvem hřebenářů, cechovní archiv se nedochoval. Je možné, že po zrušení cechu v roce 1860 došlo k vyřazení nepotřebných písemností a zachováno bylo pouze původní panovnické privilegium Karla VI.

5.3.12 Hudebníci

německy: *Musikanten*

Z dochovaných pramenů se dozvídáme pouze o dvou ceších, ve kterých byli hudebníci organizováni až do sjednocení pražských měst. Jednalo se o cech staroměstský a novoměstský, s nimiž jsme se setkali i v předchozím období.

Přestože po roce 1784 došlo k vytvoření společného cechu, organizace se v té době potýkala s krizí. O ní se dozvídáme z výkazu účetnictví magistrátu z roku 1785, ve kterém cech vysvětloval, že se v jejich pokladnici nenacházejí žádné peníze.⁹⁶³ Jedná se zároveň o poslední doklad této organizace.

5.3.13 Chirurgové

latinsky: *chirurgi*

Pronikavé změny v organizaci původního cechu bradýřů a chirurgů, které přinesla druhá polovina 18. století, znamenaly zánik bradýřské profese. Ta se z velké části plně přetvořila na živnost chirurgů, aby dala v závěru tereziánských reforem vzniknout staronové profesi holičů.

Roku 1747 potvrdila Marie Terezie statuta organizaci chirurgů tří pražských měst. Přestože se tato organizace hlásila k cechovním artikulům, které vydal Leopold I., výraz cech je v tomto dokumentu poprvé důsledně suplován označením grémium.⁹⁶⁴ Tato privilegia do značné míry potírala holičské aspekty dosavadní bradýřské živnosti a soustředila se výhradně na povinnost medicínského vzdělání pro členy této organizace. O rok později vydala Marie Terezie ustanovení upravující jurisdikci nad chirurgy mezi magistrátem a lékařskou fakultou Karlo-Ferdinandovy univerzity, neboť jejich postavení bylo v tomto ohledu velmi složité.⁹⁶⁵

Počátkem padesátých let provedla panovnice poměrně rozsáhlé reformy stávajícího zdravotního systému, jakým bylo např. zřízení zdravotních úřadů na zemské i centrální úrovni a vydání pokrokového zdravotního řádu pro Čechy.

Dalším krokem bylo vydání generálního zdravotního normativu roku 1770 a dalších dodatků, přičemž pro vývoj profesních organizací je důležitý dodatek z roku 1773. Ten s konečnou

⁹⁶³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹⁶⁴ AMP, Sbírka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 63.

⁹⁶⁵ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští chirurgové*, s. 29.

platností zavedl chirurgická grémia, která na krajské úrovni organizovala chirurgy, ranhojiče i lazebníky na novém necechovním principu.⁹⁶⁶

Iluminátoři viz malíři

5.3.14 Jehláři

německy: *Nadler*

V nejmladším období se v odborné literatuře v případě jehlářů můžeme setkat i s označením špendlíkáři. Jak už bylo pojednáno v předchozím oddíle, v českých pramenech pražského souměstí převládalo tradiční pojmenování jehláři, proto se tohoto označení přidržíme i nadále. Špendlíky se však v novověku staly rovnocenným výrobním artiklem jehlářů a v nejnovějším období máme rovněž doklady o výrobě vlasových sponek.

Nedostatek pramenů normativního charakteru (zejména artikulí) nám nedovoluje spolehlivě zodpovědět otázku vzniku samostatného cechu jehlářů. Určité osamostatnění jehlářů v rámci společného cechu kovodělných řemesel na Starém Městě pražském sledujeme už v závěru minulého období, neboť od roku 1727 si jehláři vedli knihu almužen špitálu milosrdných bratří.⁹⁶⁷

Pro nadcházející desetiletí prameny dosud chybí, proto se můžeme v našem výkladu opřít až o statuta městských jehlářských mistrů, která byla vydána v roce 1777⁹⁶⁸ půl roku po vydání obdobného pořízení vídeňským jehlářům, které se rovněž nacházelo v někdejší cechovním archivu pražských jehlářů.⁹⁶⁹ V této době již existoval cech, který vznikl na základě staroměstské organizace rozšířením na prostor celého pražského souměstí. O tom svědčí nadpis knihy přijatých mistrů založené v tomto období „*Meisterbuch neues von Anno 1780 für die ehersammen pragerburglichen Nadler*“.⁹⁷⁰ Navzdory svému vročení některé zápisy pocházejí už z předchozího období, což znovu plně koresponduje se vznikem samotného jehlářského cechu nejpozději po polovině 18. století.

Z tohoto výkladu je patrné, že sjednocení pražských měst v roce 1784 neznamenal pro tuto organizaci žádný předěl v dosavadní struktuře. Přesto sledujeme ve vedení knih k roku 1787 založení dvou druhů knih, které evidovaly přijaté a vyučené učedníky.⁹⁷¹ Zda se jedná

⁹⁶⁶ Alžběta LAŇOVÁ, *Pražští chirurgové*, s. 32–33.

⁹⁶⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3465.

⁹⁶⁸ Tamtéž, rkp. 3440.

⁹⁶⁹ Tamtéž, rkp. 3442.

⁹⁷⁰ Tamtéž, rkp. 3446.

⁹⁷¹ Tamtéž, rkp. 3444 a 3445.

pouze o shodu dat či zde existovala nějaká souvislost se spojením pražských měst, není patrné.

Ačkoliv je to překvapivé, jehláři nebyli zahrnuti do změn organizace kovodělných řemesel císaře Josefa II. v letech 1785–1786. Cech byl i nadále samostatný jako v předchozích letech, o čemž vedle soupisů z přelomu 18. a 19. století a schematicismů svědčí dochované cechovní knihy vedené až do konce cechovního zřízení.⁹⁷² Dalším dokladem jehlářského cechu tohoto období je již zmíněné razítko jehlářských tovaryšů z roku 1829.⁹⁷³

Po roce 1860 vytvořili jehláři spolu s pasíři živnostenské společenstvo, jak vysvítá z dvou dochovaných knih původně samostatného jehlářského cechu.⁹⁷⁴

5.3.15 Jircháři

německy: *Weißgerber*

Ke spojení staroměstského a novoměstského cechu jirchářů a zámišníků došlo nejpozději roku 1741, kdy Marie Terezie potvrdila statuta cechu tří pražských měst.⁹⁷⁵

Jircháři zůstali se zámišníky ve společné organizaci po celé sledované období, jak dokládají všechny soupisy z přelomu 18. a 19. století a následně i schematicismy.

Pro poslední desetiletí existence cechovního zřízení jsem bohužel nenalezl žádný doklad působení této organizace. Je možné, že po zániku cechovního zřízení se stali součástí živnostenského společenstva koželuhů, neboť jejich korouhev z roku 1791 předala do městského muzea právě tato organizace.⁹⁷⁶

5.3.16 Kameníci

německy: *Steinmetzer*

Už na počátku tohoto období došlo k rozpadu tradičního společného cechu zedníků a kameníků. Statuta samostatného cechu kameníků tří pražských měst potvrdila Marie Terezie roku 1740.⁹⁷⁷ Nadcházejícího roku byla založena cechovní kniha⁹⁷⁸ a pořízeny dvě dochované pokladnice (mistrovská a tovaryšská).⁹⁷⁹

Spojení pražských měst pro ně proto nepředstavovalo žádnou organizační změnu.

⁹⁷² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3439, 3467 a 3468.

⁹⁷³ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 143.

⁹⁷⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3444 a 3445.

⁹⁷⁵ NA, Stará manipulace, sign. P 106/87, s. f., k. 1778.

⁹⁷⁶ Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 44.

⁹⁷⁷ AMP, Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 1 (sign. Zedníci 1).

⁹⁷⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5724.

⁹⁷⁹ Jan Diviš, *Pokladny*, s. 34.

Pro přelom 18. a 19. století máme dostatek zpráv o cechu z dochovaných soupisů a pro nadcházející období až do roku 1848 můžeme využít schematismy. Dochovaná účetní kniha kamenického cechu, která byla založená roku 1792, se po roce 1861 stala účetní knihou společenstva stavitelů, zedníků a kameníků.⁹⁸⁰ Došlo tak k opětovnému spojení stavebních řemesel zedníků a kameníků ve společné organizaci.

5.3.17 Kartáčníci

německy: *Bürstenbinder, Bürstenmacher*

Přestože se v městském archivu nachází dochovaný spisový materiál týkající se tohoto cechu od roku 1724,⁹⁸¹ je velice obtížné rekonstruovat dějiny tohoto cechu v období před rokem 1784.

K vytvoření celopražského cechu došlo pravděpodobně už před rokem 1784 rozšířením působnosti původně staroměstského cechu.

Organizace vystupuje ve všech soupisech z přelomu 18. a 19. století a až do roku 1835 ji můžeme sledovat ve schematismech. Její činnost dokládají rovněž dochované výuční a mistrovské listy z tohoto období ve fondu cechu.

Cech zanikl poté, co roku 1836 vydalo gubernium nařízení omezující počet uznaných cechovních řemesel. Od nadcházejícího roku bylo proto uváděno mezi řemesly necechovnými, přestože u tohoto řemesla nadále byla uváděna adresa herberku.

5.3.18 Kartáři

německy: *Kartenmacher, Kartenmaler*

Kartáři jinak také *karetníci* nebo *malíři karet* byli výrobci karet, které stříhali z lepenky či kartonu, poté vyhlazovali, opatřovali malovanými nebo tištěnými obrázky a nakonec voskovali a leštili.⁹⁸² Přestože dosavadní literatura zdůrazňuje, že byli původně specializovanými malíři, Zikmund Winter připomíná i výrobu dřevořezových štůčků karetních předloh.⁹⁸³

Navzdory své dlouhé tradici sahající i v českém prostoru do středověku,⁹⁸⁴ kartáři na svou emancipaci čekali až do 18. století. To snad lze vysvětlit jejich malým početním zastoupením, kdy byli pouhou vedlejší specializací pražských malířů. Nejstarším dokladem kartářského ce-

⁹⁸⁰ AMP, Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 8 (sign. Zedníci 8).

⁹⁸¹ AMP, Cech kartáčníků Praha, inv. č. 98 a 99 (sign. Kartáčníci 1 a 2).

⁹⁸² Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 203.

⁹⁸³ Zikmund WINTER, *Český průmysl*, s. 500.

⁹⁸⁴ Týž, *Dějiny řemesel*, s. 165.

chu v pražském prostoru je pokladnice datovaná intarzovaným nápisem do roku 1732.⁹⁸⁵ Toho roku patrně organizace vznikla, neboť v soupise staroměstských cechmistrů z roku 1729 ještě nebyla. A byli to právě staroměstští cechmistři, kteří roku 1737 vydali dnes jediný dochovaný fedrovní list vydaný pražským kartářským cechem.⁹⁸⁶

Není jisté, zda kartářské cechy vznikly v průběhu 18. století i v jiných městských celcích, ale po sjednocení pražských měst došlo k založení nových knih.⁹⁸⁷ To by naznačovalo, že v roce 1785 došlo k určité organizační změně.

Tři dochované cechovní knihy pražské kartářské organizace jsou spolu se soupisy přelomu 18. a 19. století a schematismy dokladem existence kartářského cechu do roku 1836, kdy byl cech v důsledku vydání vyhlášky gubernia právně zrušen. Pozoruhodné je v této souvislosti dochované pečetidlo s opisem „KARTENMACHER.INUNG“ a vročením 1835.⁹⁸⁸ Buď bylo zhotoveno skutečně v roce 1835, kdy tehdejší cech netušil, že bude následujícího roku zrušen, nebo vznikl až po roce 1836 s chybným vročením, což koresponduje s použitým výrazem *Inung*. V druhém případě by to však znamenalo, že kartáři nadále udržovali jistou organizaci, která se po roce 1859 přetvořila v živnostenské společenstvo.

5.3.19 Klempíři

německy: *Klempner, Spengler*

Až do sedmdesátých let 18. století se setkáváme s důsledným rozlišováním mezi profesí *klempířů* (*Klempner*) a *flašnéřů* (*Flaschner*) podle dříve nastíněných kritérií. Artikule vydané městským mistrům těchto řemesel v roce 1774 obě řemesla sjednocovala pod souborný německý název *Spengler*, s nímž se setkáváme až do konce cechovního zřízení.⁹⁸⁹ Tomuto terminologickému a záhy i organizačnímu sjednocení odpovídají dochované cechovní typáře. Zatímco do období let 1750–1784 je datováno pečetidlo staroměstského cechu klempířů s použitým označením „KLAMPNER“ a vyobrazením atributů pouze jednoho řemesla,⁹⁹⁰ dochovaný typář po roce 1784, který nese označení „SPENGLER“, má v pečetním obraze atributy dvou profesí.⁹⁹¹ Je pozoruhodné, že z přibližně stejného období se dochovala dvojice typářů, větší a menší pečeť tohoto cechu s označením „FLASCHNER“.⁹⁹² Obraz větší cechovní pečeti je totožný se sjednoceným typáře obou klempířských živností, menší nese

⁹⁸⁵ Jan DIVIŠ, *Pokladny*, s. 34–35.

⁹⁸⁶ AMP, Sbírka pap. listin IV, AMP PPL IV–2228c.

⁹⁸⁷ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5725–5727.

⁹⁸⁸ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 144.

⁹⁸⁹ AMP, neuspořádaná sbírka patentů v rámci sbírky soudobé dokumentace.

⁹⁹⁰ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 146.

⁹⁹¹ Tamtéž, sign. AMP K III – 145.

⁹⁹² Tamtéž, sign. AMP K III – 147, 148.

atributy pouze flašnéřského řemesla. Můžeme proto předpokládat, že navzdory proběhlému sjednocení cechů zůstávalo řemeslo i nadále rozdvojené.

Roku 1735 potvrdil Karel VI. klempířům tří pražských měst nové artikule.⁹⁹³ S ohledem na tuto skutečnost nemohl dochovaný typář staroměstského cechu vzniknout v období 1750–1774, ale v době před vznikem meziměstského cechu. Toto pečetidlo je však dokladem, že meziměstský cech vznikl až za vlády Karla VI.

Jak vysvítá z textu dochovaných statut a z artikulí pro tovaryše vydaných v roce 1737, jednalo se o cech sdružující pouze klempíře (*Klempner*), flašnéři patrně v tomto cechu organizování nebyli. Ti patrně vytvořili vlastní organizaci nebo byli i nadále v češích sdružující kovodělná řemesla.

Ke spojení názvů a patrně i cechů došlo, jak už bylo zmíněno, nejpozději v roce 1774. Od té doby existoval pouze jediný klempířský cech, který byl zároveň organizací celopražskou. Proto sjednocení pražských měst nepřineslo cechu žádnou organizační proměnu.

Přestože klempíři patřili do skupiny řemesel pracujících s plechy, která měla nově být podle nařízení císaře Josefa II. o nové organizaci kovodělných řemesel z roku 1785 ve společném cechu se zámečnickými profesemi, klempířský cech zůstal samostatný.

Ve schematismech se s touto organizací setkáváme až do roku 1848 a je pravděpodobné, že přetrvala až do konce cechovního zřízení, kdy na její činnost navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.20 Kloboučníci

německy: *Hutmacher*

Až do spojení pražských měst byli kloboučníci organizováni v češích jednotlivých pražských měst. Dokladem novoměstské organizace je opis statut tohoto cechu z roku 1735, které byly revidovány v důsledku vydání generálního cechovního patentu.⁹⁹⁴

Už počátkem roku 1785 však byli ve spojeném cechu, neboť navzdory tomu, že předložili účetnictví každé organizace zvlášť, písemnosti byly sepsány ve stejný den.⁹⁹⁵

Cech můžeme sledovat v soupisech z přelomu 18. a 19. století i ve schematismech. Z tohoto období se rovněž dochoval cechovní typář datovaný do první poloviny 19. století.⁹⁹⁶

Po roce 1859 navázalo na činnost cechu živnostenské společenstvo, které zachránilo cechovní předměty i cechovní archiv.

⁹⁹³ AMP, Cech klempířů Praha, inv. č. 2 (sign. Klempíři 1).

⁹⁹⁴ NA, Stará manipulace, sign. P 106/94, fol. 7r–24v, k. 1779.

⁹⁹⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

⁹⁹⁶ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 152.

5.3.21 Knihaři

německy: *Buchbinder, Buchmacher*

I v nejnovějším období si knihaři zachovávali stejný způsob provozování svého řemesla, které se měnilo pouze v užitých materiálech. Přestože se i nadále setkáváme s koženými a pláťnými knižními vazbami, narůstá postupně i podíl nových lepenkových vazeb.

Do této dějinné epochy vešli knihaři organizováni v samostatných ceších jednotlivých pražských měst, s čímž koresponduje dochovaný typář malostranského cechu z druhé poloviny 18. století⁹⁹⁷ a artikule staroměstského cechu vydané Karlem VI. roku 1739,⁹⁹⁸ které roku 1769 potvrdila Marie Terezie.⁹⁹⁹

K opětovnému sjednocení městských cechů dochází až v důsledku sjednocení pražských měst, přičemž z výkazu o předloženém účetnictví v roce 1785 vysvítá, že nejpozději od konce sedmdesátých let byli knihaři Starého Města pražského a Malé Strany organizováni ve společném cechu.¹⁰⁰⁰ Znamenalo by to, že po roce 1784 došlo ke spojení tohoto společného cechu s cechem novoměstským.

Cech knihařů působil až do konce cechovního zřízení, jak můžeme vidět v materiálech vrchnostenských úřadů i na dochovaných cechovních knihách.¹⁰⁰¹ Po roce 1859 byl cech přetvořen na živnostenské společenstvo.

5.3.22 Kočí

německy: *Landkutscher*

V tomto období přestalo být rozlišováno mezi formany a kočími. Souhrnně se představitelům těchto profesí říkalo *zemští kočí* (*Landkutscher*). Toto označení přetrvalo až do konce cechovního zřízení.

Na počátku sledovaného období máme doklady činnosti pouze staroměstského cechu. Jsou to zejména úřední knihy, které byly vedeny do padesátých a šedesátých let.¹⁰⁰² O organizacích v ostatních pražských městech bohužel nemáme žádné zprávy. Předpokládat lze ještě existenci cechu kočích na Novém Městě pražském, neboť ten roku 1785 předložil magistrátu ke kon-

⁹⁹⁷ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 154.

⁹⁹⁸ AMP, Cech knihařů Praha, inv. č. 3 (sign. Knihaři 1).

⁹⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 4 (sign. Knihaři 2).

¹⁰⁰⁰ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰⁰¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5730–5735.

¹⁰⁰² Tamtéž, rkp. 1755 a 1756.

trole své účetnictví za posledních šest let.¹⁰⁰³ V této době byla vytvořena celopražská organizace.

Pražský cech kočí po roce 1785 nacházíme až v soupise cechů, které v roce 1811 přispěly na špitál milosrdných bratří.¹⁰⁰⁴ Ve schematismech nacházíme tuto organizaci až do roku 1848, což spolu s dochovaným aktovým materiálem dokládá existenci cechu až do počátku padesátých let 19. století.¹⁰⁰⁵

Z roku 1834 se dochoval unikátní soupis cechovního fondu.¹⁰⁰⁶

Zda cech zanikl před rokem 1859, mi není známo, ale vše nasvědčuje tomu, že ano. Vyvrácení či potvrzení této hypotézy bude proto záležitostí dalšího výzkumu.

5.3.23 Koláři

německy: *Wagner*

Je poněkud diskutabilní, zda i v tomto období bylo rozeznáváno mezi koláři a nápravníky, o nichž máme poslední zmínku z roku 1715. Všechny mladší prameny totiž hovoří pouze o kolářích, což by napovídalo, že došlo ke splynutí obou řemesel pod jednotným označením kolář. Pro tuto hypotézu hovoří i pozůstatky společenstva kolářů a karosářů z počátku 20. století.¹⁰⁰⁷

Na počátku tohoto období existovaly v pražských městech dva cechy, první byl společný pro staroměstské a novoměstské mistry a druhý sdružoval malostranské a patrně i hradčanské mistry. Ke spojení těchto cechů došlo v důsledku sloučení pražských měst nejpozději v roce 1785.¹⁰⁰⁸

Tento cech můžeme sledovat v soupisech cechů z přelomu 18. a 19. století a následně ve schematismech až do roku 1848, přičemž lze předpokládat, že působil až do zrušení cechovního systému v roce 1860. Krásným dokladem tohoto období je i vývěsní štít z roku 1834.¹⁰⁰⁹ Na jeho činnost navázalo živnostenské společenstvo, které uchovalo cechovní předměty, jež o několik desetiletí předalo do městského muzea.

¹⁰⁰³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰⁰⁴ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 47/198, k. 156.

¹⁰⁰⁵ AMP, Cech kočích Praha, inv. č. 4, 5 a 6 (vše sign. Kočí 3).

¹⁰⁰⁶ Tamtéž, inv. č. 7 (sign. Kočí 3).

¹⁰⁰⁷ AMP, Společenstvo kolářů a karosářů Praha.

¹⁰⁰⁸ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰⁰⁹ Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 38.

5.3.24 Kominíci

německy: *Kaminfeger, Rauchfangkehrer*

Cech kominíků byl potvrzen roku 1736 Karlem VI., který jim udělil nové artikule revidované v důsledku vydání generálního cechovního patentu. Organizace je zde označena přívlastky „*Demartinische Kaminfeger deren kōngl. Präger Städten*“, což potvrzuje nadále platné privilegované postavení příslušníků rodiny Demartinů ve správě tohoto cechu.¹⁰¹⁰

V roce 1744 Marie Terezie rovněž potvrdila statuta pražských kominíků,¹⁰¹¹ kteří si o čtyři roky později pořídili nový typář organizace.¹⁰¹²

Sjednocení pražských měst nemělo na strukturu již dříve vytvořeného celopražského cechu žádný dopad. Když v roce 1785 předkládaly pražské cechy své dosavadní účty ke kontrole nově sjednocenému magistrátu, kominičtí cechmíři nejprve tuto výzvu oslyšeli, přičemž argumentovali tím, že kontrola účetnictví kominického cechu náleží pouze zemskému guberniu. Záhy však tak učinili, jak je patrné z odevzdaného výkazu.¹⁰¹³

Ze závěru 18. století pochází další dochované pečetidlo kominického cechu.¹⁰¹⁴

Cech nacházíme jak v soupisech z přelomu 18. a 19. století, tak i ve schematismech. Z jeho činnosti v tomto období se dochovalo i mnoho úřední knih, které dokumentují jeho existenci až do zániku cechovního systému.¹⁰¹⁵

O historii kominické profese, přerodu původního cechu v živnostenské společenstvo a zrod jednoty kominíků „*ku vzájemné podpoře*“ se můžeme mnohé dozvědět z již zmíněného památníku, který byl vydán k šedesátému výročí existence tohoto spolku.¹⁰¹⁶

5.3.25 Koníři

Konířské postranní právo, jehož zrod jsme popsali v minulém období, působilo při koňském trhu na Novém Městě pražském až do spojení pražských měst v roce 1784. Toho roku byla zrušena mnohá postranní práva i subdelegované městské úřady a s nimi i tento orgán,¹⁰¹⁷ který byl nástupcem původního cechu a některými svými principy se až do svého zániku řadil mezi profesní sdružení.

¹⁰¹⁰ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 193, fol. 31r–48r.

¹⁰¹¹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/100, fol. 33r–34v, k. 1779.

¹⁰¹² AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 157.

¹⁰¹³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰¹⁴ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 158.

¹⁰¹⁵ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5875–5881.

¹⁰¹⁶ Vojtěch STEINZ, *Památník Jednoty kominické k vzájemné podpoře v Praze k oslavám osmdesátého výročí svého trvání*, Praha 1948.

¹⁰¹⁷ Ondřej BASTL (ed.), *Spojení pražských měst*, s. 96.

5.3.26 Konváři

německy: *Zinngießer*

Od počátku 18. století začaly cínové nádoby z domácností pomalu vytlačovat čím dál dostupnější výrobky ze skla, fajánse, porcelánu a keramiky. Tato skutečnost se odrazila v poklesu počtu pražských mistrů. V době rokoka a empíru je doložena snaha konvářů čelit konkurenčním výrobkům napodobováním soudobých stříbrných výrobků.¹⁰¹⁸

Přestože zcela chybí artikule konvářských cechů, lze souhlasit s hypotézou, že po celé toto období existoval meziměstský cech sdružující pražské mistry, jak ji nastínil Josef Hráský už pro předešlé období. Nejstarší dochovaná kniha této organizace byla vedena od roku 1753.¹⁰¹⁹

Sjednocení pražských měst roku 1784 ani změny v organizaci kovodělných řemesel císaře Josefa II. na přelomu let 1785 a 1786 výrazně neovlivnily konvářský cech, který se i nadále vyvíjel samostatně, nezávisle na ostatních řemeslech. Dokladem jsou jednak poznatky ze schematismů a zároveň dochované úřední knihy organizace, které v některých typech agendy byly vedeny až do zrušení cechovního systému v letech 1859–1860.¹⁰²⁰

Po zrušení cechů tzv. prozatímním živnostenským řádem vytvořili konváři společenstvo spolu s mosazníky a dalšími kovolijeckými řemesly.¹⁰²¹

Kopytáři viz špalíčkáři

německy: *Leistenschneider*

5.3.27 Kotláři

německy: *Kupferschmiede*

Zcela v intencích předchozího výkladu, kdy byl popsán vznik celopražské organizace, která byla zároveň cechem zemských, se rozvíjelo pražské konvářství i nadále. Prvním pramenem pro toto období je nevyplněný tištěný formulář fedrovního listu pražského kotlářského cechu.¹⁰²²

Dalším dokladem celopražského cechu je výkaz účetnictví, který cech předložil magistrátu ke kontrole roku 1785.¹⁰²³

¹⁰¹⁸ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 131.

¹⁰¹⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3453.

¹⁰²⁰ Tamtéž, rkp. 3451 a 3452.

¹⁰²¹ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 131.

¹⁰²² AMP, Cech mědikovců Praha, inv. č. 3 (sign. Mědikovci 3).

¹⁰²³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

V nařízení císaře Josefa II. o nové organizaci kovodělných řemesel z roku 1785 byli kotláři uvedeni jako jedna z výjimek, jichž se toto ustanovení netýká. Toto postavení zajistilo kotlářům, že měli svůj cech samostatně až do zrušení cechů. Důkazem jsou pro nás schematismy, v nichž tuto organizaci pravidelně nacházíme až do roku 1848.

Z tohoto období pochází dochovaná korouhev z roku 1791, pokladnice z roku 1796¹⁰²⁴ a nedatovaný cechovní typář.¹⁰²⁵

Snad lze předpokládat, že cech působil až do roku 1860, kdy byl přetvořen v živnostenské společenstvo.

5.3.28 Kováři

německy: *Schmiede*, *Hufschmiede*

Od konce 18. století začal v označování tohoto řemesla převládat německý výraz *Hufschmiede* (česky *podkovář*). Tento posun jistě reflektoval pozvolna se měnící postavení tradičních kovářů na trhu práce, kdy výroba podkov a kování koní (tzv. černé řemeslo) začalo převládat nad jinými částmi kovářské práce. Důležitou roli v těchto procesech měla i přetrvávající vysoká míra specializace kovodělných profesí v rámci pražských měst.

Až do spojení pražských měst byli kováři organizováni v ceších jednotlivých pražských měst, což svědčí o rozpadu meziměstského cechu staroměstských a novoměstských kovářů na konci předešlého či na počátku tohoto období. Hradčanští mistři byli sdruženi ve společném cechu malostranském. Ke sjednocení došlo patrně už roku 1784, neboť tento rok si nechali kováři vyrýt do pečetního pole typáře nové celopražské organizace.¹⁰²⁶

Zcela v intencích nařízení císaře Josefa II. o nové organizaci kovodělných řemesel z roku 1785 spadali kováři do vybraných profesí, jichž se plánovaná reorganizace netýkala. Díky tomu si udržel tento cech své samostatné postavení v rámci pražských cechů až do zániku cechovního zřízení. Přestože můžeme díky schematismům spolehlivě doložit existenci cechu pouze do roku 1848, velké množství dochovaných cechovních předmětů získaných od živnostenského společenstva je dostatečným dokladem kontinuity kovářské organizace i po zrušení cechů.¹⁰²⁷

¹⁰²⁴ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 56–57.

¹⁰²⁵ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 174.

¹⁰²⁶ Tamtéž, sign. AMP K III – 161.

¹⁰²⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 41–43.

5.3.29 Koželuzi

německy: *Lohgerber, Rotgerber, Gerber*

Až do konce cechovního zřízení se setkáváme s rozdělením koželuhů na koželuhy, kteří využívali tříslu, a na ty, kteří pracovali jinou metodou.

Na počátku tohoto období byl samostatný koželužský cech v každém ze tří pražských měst. To se změnilo za vlády Marie Terezie, která v roce 1744 potvrdila nové artikule meziměstskému cechu tří pražských měst.¹⁰²⁸

Z tohoto důvodu nepředstavoval pro tento cech rok 1784 a sjednocení pražských měst žádnou organizační změnu. Jak vyplývá z dobových soupisů a schematiců, přetrval celopražský cech až do roku 1848 a patrně existoval až do konce cechovního zřízení, kdy na něj navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.30 Kožešníci

německy: *Kürschner*

Navzdory hypotéze Jana Hückeho, že celopražský cech kožešníků vznikl až po sloučení pražských měst,¹⁰²⁹ vznikl meziměstský cech tří pražských měst již v předešlém období. Dokladem toho v tomto období je řád vydaný představenými cechu tovaryšům tří pražských měst z roku 1773.¹⁰³⁰ Ani pro tento cech proto neznamenal sloučení pražských měst žádný předěl v dosavadním cechovním vývoji.

Kožešnický cech přetrval až do zániku cechovního zřízení, kdy celý někdejší archiv organizace přešel do vlastnictví společenstva, jak je toho dokladem podaný popis písemností Janem Hückem.

5.3.31 Krejčí

německy: *Schneider*

V případě staroměstské organizace se v tomto období setkáváme s profesí tapetářů, kteří byli „inkorporováni“ do cechu krejčích.

Krejčovské řemeslo bylo jednou z profesí, které díky své početnosti byly po celé toto období organizované v ceších jednotlivých měst. Staroměstské organizaci (společné s tapetáři)

¹⁰²⁸ AMP, Sbirka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 81.

¹⁰²⁹ Jan HÜCKE, *Sbirka historických památek*, s. 43.

¹⁰³⁰ AMP, Cech kožešníků Praha, inv. č. 8 (sign. Kožešníci 4).

potvrdila artikule Marie Terezie roku 1740¹⁰³¹ a novoměstskému cechu nejprve Karel VI. v roce 1735¹⁰³² a následně rovněž jeho nástupkyně roku 1747.¹⁰³³

Přestože pro malostranský cech se nedochovaly obdobné prameny, víme jistě, že existoval a patrně sdružoval i hradčanské mistry až do roku 1734, kdy císař Karel VI. potvrdil statuta společnému cechu krejčích a ševců na Hradčanech.¹⁰³⁴ Časem vznikly dva samostatné cechy ševců a krejčích, o čemž svědčí skutečnost, že roku 1785 předkládalo každé řemeslo své účetnictví samostatně.¹⁰³⁵

Po sjednocení pražských měst nedošlo k vytvoření celopražského cechu, nicméně důsledkem bylo opětovné spojení malostranské a hradčanské organizace.

Tyto tři cechy existovaly až do zrušení cechovního zřízení v roce 1860, kdy vznikla živnostenská společenstva jednotlivých pražských částí.

Vedle těchto cechů máme doklad i o cechu židovských krejčích. Dokladem je jednak dochovaný typář z roku 1798¹⁰³⁶ a rovněž soupis cechovních inspektorů z roku 1813.¹⁰³⁷

Krumplíři viz malíři

německy: *Goldstikker*

5.3.32 Kuchaři

Posledním soupisem staroměstských cechmistrů z roku 1729 ztrácíme možnost nadále sledovat osudy kuchařského cechu tří pražských měst. Nedostává se nám zatím ani jiných pramenů, které by napomohly toto bílé místo překlenout.

Bude nám proto muset stačit strohé zjištění Zikmunda Wintera, že pořádek kuchařů zanikl až za vlády Josefa II., který jej zrušil v rámci své proticechovní politiky zaměřené na potravinová řemesla (zejména řezníky a kuchaře).¹⁰³⁸ Bohužel Zikmund Winter neuvedl žádný odkaz, který by šel dále využít pro popsání okolností zániku této organizace.

Kupci viz obchodníci

německy: *Kaufleute*

¹⁰³¹ AMP, Cech krejčích Praha, inv. č. 5 (sign. Krejčí 1a).

¹⁰³² Tamtéž, inv. č. 4 (sign. Krejčí 4).

¹⁰³³ Tamtéž, inv. č. 7 (sign. Krejčí 9).

¹⁰³⁴ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 8 (sign. Ševci 4).

¹⁰³⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰³⁶ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 171.

¹⁰³⁷ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 39/3, k. 142.

¹⁰³⁸ Zikmund WINTER, *Řemesla a živnosti*, s. 661.

5.3.33 Lazebníci

latinsky: *balneatores*

německy: *Bader*

Lazebníci byli nadále organizováni v meziměstském cechu tří pražských měst, jako tomu bylo v předešlém období. Jedinou dochovanou památkou lazebnické organizace z tohoto období je kniha zápisů ze schůzí novoměstských mistrů vedená od roku 1733.¹⁰³⁹

Z privilegia, kterým Karel VI. potvrdil ve dvacátých letech 18. století lazebnický cech, vysvítá, že se jednalo o společnou organizaci lazebníků s ranhojiči. Po polovině 18. století proto přibýlo vzájemných sporů mezi organizací bradýřů (ranhojičů) a chirurgů s tímto cechem, které ukončila až svou reformou stávajícího systému organizace ranhojičských profesí Marie Terezie počátkem sedmdesátých let 18. století.

Roku 1773 bylo ustaveno grémium chirurgů (viz 5.3.13), které nadále sdružovalo všechny ošetrovatelské profese, tedy bradýře-ranhojiče, chirurgy, lazebníky-ranhojiče. Bradýři-holiči a lazebníci, kteří nadále chtěli pečovat pouze o hygienu svých zákazníků, se stali profesemi necechovními.

5.3.34 Malíři

německy: *Maler*

V čele staroměstského cechu i v tomto období stáli vedle malířů nadále i *krumplíři*. Roku 1733 potvrdil této organizaci revidované artikule císař Karel VI.¹⁰⁴⁰ Spolu s nimi byli ve společné organizaci i *iluminátoři*, *mědirytci* a *zlatotepci*.¹⁰⁴¹

Roku 1753 obdrželi staroměstští malíři darem od komorního rady Františka Matyáše hraběte Straky vzácnou relikvii svého patrona sv. Lukáše.

Na rozdíl od novoměstské organizace, o níž v tomto období nemáme dostatek zpráv, můžeme sledovat proměnu malířského cechu na Malé Straně. V roce 1734 byly potvrzeny Karlem VI. nové artikule malostranských mistrů. Oproti dřívějším cechovním řemeslům (zejména sklenářů a krumplířů) v předešlém období se nově v konfirmaci objevili vedle malířů jako partnerská profese *pozlacovači*.¹⁰⁴²

Malířské cechy zanikly na počátku samostatné vlády Josefa II., který dvorským dekretem zrušil roku 1783 organizace malířů, kuchařů a řezníků.¹⁰⁴³ Zatímco řezníkům se podařilo po

¹⁰³⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1636.

¹⁰⁴⁰ NA, Stará manipulace, sign. P 106/125, s. f., k. 1782.

¹⁰⁴¹ Vít VLNAS, *Sen o staré slávě*, s. 39.

¹⁰⁴² AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 193, fol. 1r–12v.

¹⁰⁴³ Vít VLNAS, *Sen o staré slávě*, s. 37.

smrti Josefa II. své cechy obnovit, v případě malířů k tomu nedošlo. Zásluhou posledního cechmistra Jana Jakuba Quirina Jahna nepotkal cechovní archiv malířských bratrstev nešťastný osud jako v případě jiných zrušených cechů a počátkem 19. století byly pozůstatky činnosti těchto organizací předány Společnosti vlasteneckých přátel umění, která byla předchůdcem dnešní Národní galerie v Praze, v jejímž archivu jsou uloženy dodnes.¹⁰⁴⁴

Mandlíři pláten viz barvíři pláten

německy: *Mangler*

5.3.35 Mečíři

německy: *Schwertfeger*

V minulém období jsme sledovali spojení mečířů a dlouhonožů tří pražských měst ve společném cechu za vlády Karla VI. Tato organizace trvala i nadále, o čemž svědčí artikule, které mečířům potvrdila roku 1774 Marie Terezie, a dovětek z nadcházejícího roku, že dlouhonožíři mají být součástí tohoto cechu a řídit se totožnými artikulemi.¹⁰⁴⁵

Změny v dosavadní organizaci kovodělných řemesel, které přineslo nařízení císaře Josefa II. z roku 1785, znamenaly rozpad společné organizace pražských mečířů a dlouhonožů. Zatímco mečíři podle nového uspořádání spadali do cechu první skupiny řemesel, do které spadali i výrobci kladiv, drátů, broků, kos, želízek, seker, nožů do strojů, řezaček a nůžek na stříhání ovčí vlny, nožíři měli být ve společném cechu železářských a ocelářských profesí (viz 5.3.83).¹⁰⁴⁶

Z výčtu produktů, jejichž výrobci měli být organizováni v novém cechu spolu s mečíři, je patrné, že v podmínkách pražských měst nedošlo k vytvoření nové organizace sdružující větší množství kovodělných řemesel, nýbrž k obnově původního samostatného cechu mečířů bez účasti dlouhonožů. Popravdě řečeno nelze v tuto chvíli s jistotou říci, zda někteří ze členů cechu se nevěnovali výrobě zmíněného sortimentu, nicméně navenek vystupoval tento cech pouze jako mečířský. O tom svědčí i použití původní pečeti staroměstského cechu na fedrovních listech z počátku 19. století.¹⁰⁴⁷

Cech působil až do zrušení cechovního zřízení, o čemž do roku 1848 svědčí pravidelné soupisy představených organizace ve schematicích a torzovitě dochované úřední knihy ce-

¹⁰⁴⁴ Vít VLNAS, *Sen o staré slávě*, s. 41.

¹⁰⁴⁵ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857, fol. 46r–52r.

¹⁰⁴⁶ Oldřich FLÉGL, *K přeměně*, s. 185.

¹⁰⁴⁷ AMP, Sbíрка pap. listin IV, sign. AMP PPL IV – 4288a, 12979b.

chu, přičemž zápisy v knize přijatých učedníků a v knize vyučených učedníků končí až v roce 1858.¹⁰⁴⁸

Po zrušení cechů došlo k obnovení někdejší společné organizace mečířů a nožířů v živnostenském společenstvu nožířů, puškařů, mečířů, zbrojířů, brusičů, ocelářů, pilníků a výrobců lékařských nástrojů.

Na závěr bych chtěl opravit chybný rozbor dochovaných cechovních knih, který jsem provedl ve své bakalářské práci na základě Soupisu úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy.¹⁰⁴⁹ Účetní knihy totiž byly chybně připsány mečířskému cechu. Rukopisy z let 1785–1838 patří do provenience cechu brusičů (mečů)¹⁰⁵⁰ a následné knihy z let 1841–1868 vzešly z působnosti cechu železářů a ocelářů,¹⁰⁵¹ kteří sice po roce 1860 vytvořili společné živnostenské společenstvo s mečíři, nicméně byli prvními původci těchto knih.

Mědirytci viz malíři

Měšečníci viz rukavičkáři

německy: *Beutler*

Mezulánici viz tkalci

německy: *Mesulanmacher, Seidenweber*

5.3.36 Mlynáři

německy: *Müller, Landes Müller*

Mlynářská organizace se i nadále vyvíjela v podobě meziměstského cechu mlynářů tří pražských měst v čele s přísežnými zemskými mlynáři. V této podobě konfirmoval roku 1735 artikule této instituci císař Karel VI.¹⁰⁵²

S označením zemští mlynáři se v pramenech setkáváme až do roku 1813, po tomto datu je mlynářská organizace označována pouze jako obyčejný cech.

Vedle pramenů městské vrchnosti a schematismů můžeme pro rekonstrukci existence a významu mlynářské organizace využít velmi zachovalý cechovní archiv nacházející se v samostatném fondu sdružení. Mnoho úředních knih se dnes nachází ve sbírce rukopisů.

¹⁰⁴⁸ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5855 a 5856.

¹⁰⁴⁹ Jiří SMRŽ, *Vývoj mečířského řemesla*, s. 39–40.

¹⁰⁵⁰ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5858 a 5859.

¹⁰⁵¹ Tamtéž, rkp. 5755 a 5756.

¹⁰⁵² AMP, Cech mlynářů, inv. č. 2 (sign. Mlynáři 2).

Cech působil až do konce cechovního zřízení.

5.3.37 Mosazníci

německy: *Gelbgießer*

Fond cechu zpracovala v roce 2007 Zlata Brátková.¹⁰⁵³

První zmínka o cechu mosazníků pochází z roku 1746, kdy kancelář Starého Města pražského vydala potvrzení pro zvonaře, že mohou pracovat, aniž by byli členy mosaznického cechu.¹⁰⁵⁴ Patrně už v této době existoval cech celopražský, protože účetnictví v roce 1785 předložila jediná organizace, nikoliv cechy jednotlivých měst.¹⁰⁵⁵

S ohledem na surovinu, kterou mosazníci zpracovávali, se jejich cechu nijak nedotkly změny v organizaci kovozpracujících řemesel, které provedl císař Josef II. v letech 1785–1786.

Vedle soupisů z přelomu 18. a 19. století dokumentují existenci samostatného cechu v první polovině 19. století rovněž schematismy a dochované úřední knihy, které byly vedeny až do konce cechovního zřízení.¹⁰⁵⁶

Po zrušení cechů roku 1860 se mosazníci sdružili ve společném společenstvu s konváři a dalšími kovozpracujícími a slévačskými řemesly.¹⁰⁵⁷

5.3.38 Mydláři

latinsky: *saponarii*

německy: *Seifensieder*

Na počátku sledovaného období si roku 1732 pořídil cech tří pražských měst nové pečetidlo.¹⁰⁵⁸

Přestože pro nadcházející desetiletí nemáme o cechu žádnou zprávu (dokonce se nedochoval výkaz účetnictví mydlářského cechu předkládaný ostatními organizacemi v roce 1785). Prameny z přelomu 18. a 19. století dokládají existenci celopražského cechu po celou druhou polovinu 18. století.

Cech nacházíme v soupise pražských organizací, které se účastnily procesí při svátku Božího těla v roce 1792¹⁰⁵⁹ a dalším dokladem je výkaz příspěvků na špitál milosrdných bratří z roku 1809.¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵³ Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech mosazníků Praha (1746) 1806–1846*, inventář AMP, Praha 2007.

¹⁰⁵⁴ AMP, Cech mosazníků Praha, inv. č. 8 (sign. Mosazníci 3).

¹⁰⁵⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰⁵⁶ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 3457–3462.

¹⁰⁵⁷ Josef HRÁSKÝ, *O pražských konvářích*, s. 131.

¹⁰⁵⁸ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 177.

¹⁰⁵⁹ AMP, Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků Praha, inv. č. 8.40.

Z počátku 19. století pochází i dochovaný spisový materiál¹⁰⁶¹ a úřední knihy, které byly vedeny až do konce cechovního zřízení,¹⁰⁶² což spolu se schematismy dokládá existenci cechu v první polovině tohoto století.

5.3.39 Nákladníci vaření piva

německy: *Bierverleger*

Přestože se s *nákladníky vaření piva* (*Bierverleger*) setkáváme až do konce cechovního zřízení, došlo v tomto období k významnému společenskému vzestupu pivovarnické profese. Označení *sládek* nebo *pivovarník* (*Bierbrüer*) postupně převládlo a následně dokonce vytlačilo po roce 1860 tradiční označení nákladníků v názvu živnostenského společenstva. Vedle obou profesí byli s nimi v ceších i nadále organizováni *sladovníci*, kteří naopak zaznamenali povážlivý pokles svého postavení v rámci společného cechu.

O zachování stávající struktury nákladnického cechu Starého Města pražského svědčí žádost sladovnických mistrů z roku 1740 o vydání upravených artikulí pro jejich řemeslo, které by byly v souladu s vydaným generálním cechovním patentem.¹⁰⁶³ V roce 1751 potvrdila Marie Terezie artikule cechům nákladníků a sladovníků jednotlivých měst,¹⁰⁶⁴ přičemž organizace Starého a Nového Města pražského byly i nadále spojeny s osmipanskými úřady až do jejich zrušení roku 1783.¹⁰⁶⁵

Poměrně přesné zprávy máme o sjednocení tří cechů tří pražských měst na podzim roku 1784. Ve výkazu dosavadního účetnictví jednotlivých cechů předloženého ke kontrole pražskému magistrátu v roce 1785 informovali představitelé sjednocené organizace o spojení, ke kterému došlo v průběhu září a října předešlého roku. Zároveň zde nalezneme zmínku o založení nových knih.¹⁰⁶⁶ Poněkud v rozporu s nastíněným vývojem je dochovaný typář, který nese v opisu bližší místní označení „DER.KÖNIG:HAUPTSTADT.PRAG“ a dataci 1751.¹⁰⁶⁷ Napadá mne jediné vysvětlení, že si tento typář pořídila sjednocená pražská organizace po roce 1784, přičemž rok uvedený v opise připomíná privilegia Marie Terezie.

Ze schematismů je patrná struktura vnitřní správy nákladnické organizace, která neměla ve své době mezi pražskými cechy obdobu. Vedle tří starších sládků a nákladníků (*Bierbreüer*

¹⁰⁶⁰ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 102.

¹⁰⁶¹ AMP, Cech mydlářů Praha, inv. č. 4 (sign. Mydláři 3).

¹⁰⁶² Tamtéž, inv. č. 2 a 3 (sign. Mydláři 1 a 2).

¹⁰⁶³ AMP, Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků, inv. č. 4 (sign. Sladovníci 1).

¹⁰⁶⁴ Přestože máme dochovaná jen privilegia novoměstského a malostranského cechu, předpokládám, že byla vydána statuta i cechu staroměstského. AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5908 (opis novoměstských artikulí) a 3057 (opis malostranských artikulí); AMP, Sbírka perg. listin II, AMP PGL II – 82 (originál malostranských artikulí).

¹⁰⁶⁵ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 127.

¹⁰⁶⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹⁰⁶⁷ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 178.

und Bierverleger) se totiž vyskytoval až do roku 1848 (a možná až do roku 1860) složený ze šesti až osmi nákladníků (*Ausschußmänner der Bierverleger*). Právem v tomto orgánu spatřujeme pozůstatky někdejšího osmipanského úřadu.

Bohaté písemné materiály cechovní i necehovní provenience a další cechovní typář pořízený cechem roku 1857¹⁰⁶⁸ důsledně dokumentují existenci cechu až do konce cechovního systému.

Nápravníci viz koláři

5.3.40 Nožíři

německy: *Messerschmiede*

Na počátku závěrečného období byli dlouhonožíři organizováni ve společné organizaci s mečíři, jak o tom bylo pojednáno v předešlém období. Dokladem této koexistence je i doatek k mečířským artikulím, které vydala roku 1774 Marie Terezie, že stejná ustanovení platí i pro příslušníky této profese, kteří mají být členy stejné organizace.¹⁰⁶⁹

Společný cech dlouhonožířů s mečíři trval až do roku 1786, kdy vstoupilo v platnost nařízení císaře Josefa II. o nové organizaci kovodělných řemesel. Podle tohoto ustanovení spadali nožíři do druhé skupiny, ve které měli být organizováni spolu s výrobci kružítek, ocelářského zboží a jemnějších nástrojů, ozdobnými zámečníky, pilníkáři a trubkaři.¹⁰⁷⁰ V podmínkách pražského souměstí se z uvedených profesí setkáváme pouze s cechovně organizovanými nožíři, pilníkáři a tzv. zeugsmídy, kteří patrně vyráběli menší železářské zboží. Cech proto prokazatelně sdružoval právě tyto profese a nesl označení *Feinzeugschmiede und Stahlarbeiter Mittel*.

Toto uskupení máme doložené nejprve v soupisech z přelomu 18. a 19. století a následně ve schematismech až do roku 1848. Pro poslední desetiletí cechovního systému bohužel nemáme žádné zprávy o fungování tohoto cechu, nicméně po zrušení cechovního systému došlo ke vzniku společenství nožířů, puškařů, mečířů, zbrojířů, brusičů, ocelářů, pilníkářů a výrobců lékařských nástrojů. Na základě této skutečnosti můžeme existenci ocelářského cechu předpokládat až do roku 1860.

¹⁰⁶⁸ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 180.

¹⁰⁶⁹ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 7857, fol. 52r.

¹⁰⁷⁰ Oldřich Flégl, *K přeměně*, s. 185

5.3.41 Obchodníci

německy: *Handelsleute*

Dějiny obchodnických a kupeckých cechů jsou v nejmladším období těžko sledovatelné. Může za to absence relevantních pramenů zejména panovnické a vrchnostenské provenience, neboť ve fondu nástupnické organizace obchodnického grémia se z tohoto období nachází tento typ písemností pouze ve vztahu k šmejdiřským cechům. Ty se však do pražského obchodnictva z organizačního hlediska nepočítaly (viz 5.3.69). Zarážející je však skutečnost, že obchodníky a kupce nenacházíme v pramenech z konce 18. století, které evidují ostatní pražské cechy. Je proto nasnadě, že už v tomto období byli příslušníci těchto živností spravováni odlišně, přestože se v pramenech hovoří až do počátku 19. století o bratrstvu (*Confraternitaet*). Jediným dochovaným pramenem normativního charakteru je kniha nařízení a dekretů založená roku 1758.¹⁰⁷¹

Dalšími relevantními prameny jsou rovněž knihy protokolů ze schůzí staroměstského a malostranského bratrstva a další členské matriky. Tyto knihy uložené ve velkém počtu ve fondu grémia byly vedeny po celé 18. století.

Není úplně zřejmé, do jaké míry se dotklo obchodnických organizací spojení pražských měst v roce 1784, nicméně zcela zásadním se stal pro obchodníky a kupce počátek 19. století. Roku 1804 byla dosavadní obchodnická a kupecká bratrstva sjednocená v grémiu, o čemž svědčí dochované stanovy.¹⁰⁷²

Ostružníci viz zámečníci

německy: *Sporer*

5.3.42 Parukáři

německy: *Perückenmacher, Perückner, Frieseure*

Stejně jako v předcházejícím období byly výrobním artiklem řemeslníků této profese paruky, které tvořily až do závěru 18. století takřka nedílnou součást oděvních doplňků. Změnu oděvních trendů přinesl až přelom 18. a 19. století, kdy došlo i v důsledku napoleonských válek k rozšíření empírového stylu. V důsledku toho se okruh uživatelů nejružnějších vlasových příčesků zúžil na ty, kteří jimi kompenzovali ztrátu přirozeného vlasového porostu.¹⁰⁷³

¹⁰⁷¹ AMP, Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva, inv. č. 16 (sign. Obchodníci 3).

¹⁰⁷² Tamtéž, inv. č. 6 (sign. Obchodníci 20).

¹⁰⁷³ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 112.

Navzdory této znatelné ztrátě odbytových možností však parukáři svůj cech udrželi až do konce cechovního zřízení.

Až do poloviny třicátých let 18. století máme doklady pouze o staroměstském cechu. Od roku 1736 byly vedeny dvě knihy s učednickou agendou pro společnou organizaci parukářů tří pražských měst.¹⁰⁷⁴ Té Marie Terezie potvrdila původní artikule staroměstského cechu z roku 1715 s rozšířením pro parukáře v pražských městech až roku 1754.¹⁰⁷⁵ Patrně však v této organizaci nebyli sdruženi hradčanští mistři, kterým Marie Terezie konfirmovala totožné artikule až roku 1769.¹⁰⁷⁶ Dochovaná kniha tohoto cechu je však dokladem, že tato organizace vznikla nejpozději roku 1735.¹⁰⁷⁷

V souvislosti se vznikem spojené Prahy došlo i k vytvoření celopražského cechu (resp. ke spojení stávajících dvou organizací). Dochované cechovní knihy¹⁰⁷⁸ jsou spolu se soupisy z přelomu 18. a 19. století a schematické dostatečným důkazem, že cech působil až do konce cechovního zřízení, kdy se parukáři stali součástí nově vzniklého společenstva vlásenkářů, holičů a kadeřníků.¹⁰⁷⁹

5.3.43 Pasíři

německy: *Gürtler*

Ještě v minulém období jsme mohli mluvit o pasířství jako oboru na pomezí kožedělných a kovodělných profesí, o čemž vypovídalo dlouhodobé spojení se sedláři ve společné organizaci na Novém Městě pražském. V nejmladší epoše však můžeme sledovat převládnutí kovodělné složky tohoto řemesla, které dokonce vedlo k jejich spojení s jehláři po roce 1860.

Z hlediska cechovního vývoje je navzdory malé pramenné základně cechovní vývoj pasířů dobře sledovatelný. Meziměstský cech, který vznikl nejpozději na sklonku předešlého období, působil po celé toto období.

Pro období před rokem 1784 máme k dipozici jedinou cechovní knihu¹⁰⁸⁰ a pokladnici nesoucí vnošení 1735.¹⁰⁸¹ V tomto roce snad mohly být pasířskému cechu konfirmovány nedochované artikule revidované v důsledku vydání generálního cechovního patentu. V nadcházejícím období pasířskou organizaci nacházíme ve všech soupisech, které v tomto období vznikly, a následně ve schematických až do roku 1848.

¹⁰⁷⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5757, 5758.

¹⁰⁷⁵ AMP, Cech parukářů Praha, inv. č. 3 (sign. Parukáři 3).

¹⁰⁷⁶ Tamtéž, inv. č. 4 (sign. Parukáři 4).

¹⁰⁷⁷ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5759.

¹⁰⁷⁸ Tamtéž, rkp. 1729, 1730 a 5760.

¹⁰⁷⁹ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 112.

¹⁰⁸⁰ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 3438.

¹⁰⁸¹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 67.

Z první poloviny 19. století pochází i dochovaný typář pražského cechu.¹⁰⁸²

Od třicátých let sledujeme sblížení jehlářů a pasířů, které se projevilo zejména ve vztahu k tovaryšům obou profesí.¹⁰⁸³ To vedlo ke spojení obou profesí po roce 1860, jak je zřejmé z dochovaných jehlářských knih (viz 5.3.14).

5.3.44 Pastýři

německy: *Schäfler*

staročesky: *ovčáci*

Všechny prameny nasvědčují tomu, že až do sjednocení pražských měst byla pastýřská organizace podřízena pražské (a tedy staroměstské) vrchnosti. Svědčí o tom skutečnost, že ovčáci předložili roku 1785 své účetnictví ke kontrole sjednocenému magistrátu. Po tomto datu však už tento cech nenacházíme v žádných pramenech městské provenience, ani ve schematismech. Přesto máme mnoho dokladů o existenci cechu po celé sledované období.

Korouhev z roku 1791 svědčí o účasti pastýřů v korunovačním průvodu Leopolda II. mezi ostatními pražskými cechy¹⁰⁸⁴ a mistrovský list z roku 1814 byl vydaný pražskými staršími mistry.¹⁰⁸⁵

Další prameny cechu pocházejí ze závěru sledovaného období. Jsou jimi soupis mistrů z roku 1843¹⁰⁸⁶ a účetní kniha nadepsaná „*Ústáv bratrského cechu velectěného pořádku páni bratrů polních mistrů v Praze*“ založená roku 1854 a vedená až do počátku sedmdesátých let 19. století.¹⁰⁸⁷

Pažbaři viz puškaři

německy: *Schiftenmacher, Büchsenschriftner*

5.3.45 Pekaři

německy: *Bäcker*

Po vydání generálního cechovního patentu potvrdil císař Karel VI. v nadcházejícím desetiletí samostatným pekařským cechům tří měst jejich dosavadní privilegia. Roku 1734 tak učinil v případě novoměstské organizace¹⁰⁸⁸ a roku 1740 konfirmoval artikule staroměstského

¹⁰⁸² AMP, Sbíрка typářů, sign. AMP K III – 196.

¹⁰⁸³ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 3437.

¹⁰⁸⁴ Jan DVIŠ, *Pražské cechy*, s. 65–66.

¹⁰⁸⁵ AMP, Cech ovčářů (polních mistrů) Praha, inv. č. 2 (sign. Ovčáři 2).

¹⁰⁸⁶ AMP, Sbíрка pap. listin IV, sign. AMP PPL IV – 33635/30.

¹⁰⁸⁷ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 5769.

¹⁰⁸⁸ AMP, Cech pekařů Praha, inv. č. 3 (sign. Pekaři 10).

cechu.¹⁰⁸⁹ Přestože se nám nedochoval obdobný dokument i pro malostranské pekaře, lze existenci nedochovaných artikulí alespoň předpokládat.

Roku 1747 potvrdila cechům obou pravobřežních pražských měst Marie Terezie, přičemž tak učinila ve stejný den.¹⁰⁹⁰ Ani v tomto případě se nám nedochoval malostranský exemplář, který obdobně jako v předchozím případě předpokládám. O pět let později si pořídil staroměstský cech nový typář organizace.¹⁰⁹¹

V tomto období vznikl pekařský cech i na Hradčanech. Roku 1734 vydal Karel VI. artikule spojenému cechu pekařů a řezníků,¹⁰⁹² přičemž hned nadcházejícího roku si cech nechal zhotovit typář organizace.¹⁰⁹³ Přestože roku 1784 panovník zrušil řeznické cechy, na společnou organizaci to mělo pouze ten vliv, že dochované památky přešly do vlastnictví pekařů.

V rámci změn v dosavadní organizaci pražské správy nedošlo v případě pekařů k vytvoření celopražského cechu, akorát hradčanští mistři byli opět sloučeni v jedné organizaci s malostranskými. Do období 1784–1800 je datován ztracený typář tohoto společného cechu.¹⁰⁹⁴

Tyto tři pekařské cechy působily až do zániku cechovního systému, dokladem čehož jsou prameny městské správy, schematismy i dochované cechovní písemnosti (dnes uložené ve fondu cechu a sbírce listin).

5.3.46 Perníkáři

německy: *Lebzeltner*

Na sklonku předchozího období došlo k vytvoření meziměstského cechu perníkářů tří pražských měst, jehož statuta počátkem třicátých let potvrdil císař Karel VI. Statuta z roku 1733 tedy pouze kodifikovala změněnou situaci z dvacátých let.¹⁰⁹⁵ V roce 1764 konfirmovala perníkářům statuta svého otce Marie Terezie.¹⁰⁹⁶

Po sjednocení pražských měst v roce 1784 proto neproběhla žádná strukturální proměna a celopražský cech působil v nezměněné podobě až do zrušení cechovního systému, kdy bylo vytvořeno živnostenské společenstvo. Jak dokládají prameny cechovní provenience z padesátých let,¹⁰⁹⁷ které tak navazují na pravidelné soupisy cechmistrů tohoto cechu ve schematismech.

¹⁰⁸⁹ AMP, Cech pekařů Praha, inv. č. 4 (sign. Pekaři 1).

¹⁰⁹⁰ Tamtéž Praha, inv. č. 5 a 6 (sign. Pekaři 2 a 11)

¹⁰⁹¹ AMP, Sbírká typářů, sign. AMP K III – 185.

¹⁰⁹² AMP, Cech řezníků Praha, inv. č. 30 (sign. Řezníci 28).

¹⁰⁹³ AMP, Sbírká typářů, sign. AMP K III – 380.

¹⁰⁹⁴ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 62.

¹⁰⁹⁵ AMP, Cech perníkářů Praha, inv. č. 1 (sign. Perníkáři 1).

¹⁰⁹⁶ Tamtéž, inv. č. 2 (sign. Perníkáři 2).

¹⁰⁹⁷ AMP, Sbírká rukopisů, rkp. 4813.

5.3.47 Pilníkáři

německy: *Feilenhauer, Feilhauer*

Prvním dokladem cechu pilníkůů je dochovaná holba menšího pořádku pilníkůů z roku 1765.¹⁰⁹⁸ Bohužel k tomuto období nemáme žádné jiné materiály, nicméně Jan Diviš předpokládal jejich příslušnost k cechu nožířů.¹⁰⁹⁹

Je možné, že se jednalo o cech společný pro všechny pražské mistry (event. pro mistry tří pražských měst), neboť v rámci předkládání účetnictví organizace ke kontrole pražskému magistrátu počátkem roku 1785 vystupoval cech jako pražský.¹¹⁰⁰

Téhož roku se pilníkáři stali přímými účastníky plánované reformy cechů kovodělných řemesel císaře Josefa II., která byla provedena nadcházejícího roku. V rámci těchto změn se stali pilníkáři členy společného cechu železářů a ocelářů spolu s nožíři a nástrojáři (zeugšmídy). Proběhlou organizační změnu potvrzuje i soupis příspěvků pražských cechů na špitál milosrdných bratří z roku 1812, kde jsou pilníkáři vysloveně uvedeni v ocelářském cechu.¹¹⁰¹

Jak už bylo uvedeno u nožířů, do roku 1848 víme o existenci ocelářského cechu ze schematicismů. Po tomto roce lze působení cechu předpokládat i nadále, a to zejména s ohledem na vytvoření živnostenského společenstva nožířů, puškařů, mečířů, zbrojířů, brusičů, ocelářů, pilníkůů a výrobců lékařských nástrojů po zrušení cechovního systému v roce 1860.

Pivovarníci viz nákladníci

německy: *Bierbräuer, Bräuer, Bräuermeister*

5.3.48 Plavci

německy: *Flößer, Holzflößer*

V době reforem cechovníctví ve třicátých letech 18. století dosáhli na sklonku roku 1737 podskalští plavci nového potvrzení svých rozšířených artikulí císařem Karlem VI.¹¹⁰² Navzdory tomuto úspěchu, který měl plavcům zabezpečit jejich monopol na pražském trhu s dřevem do budoucna, se podskalský cech pomalu blížil svému konci.

Už roku 1747 došlo k významnému narušení práv podskalských plavců, když malostranský měšťan Josef Slouk obdržel císařské povolení obchodovat s dřevem v prostoru Malé Strany. Tato událost předznamenala další požadavky na svobodu trhu, která se začala pozvolna uplat-

¹⁰⁹⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 75.

¹⁰⁹⁹ Tamtéž, s. 62.

¹¹⁰⁰ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁰¹ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 47/198, k. 156.

¹¹⁰² AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 188.

ňovat od sedmdesátých let 18. století. Cech byl zrušen dvorským dekretem počátkem roku 1787, přestože si podskalští obchodníci i nadále ponechali výsadní postavení na trhu s dřevem.

Za zmínku stojí písemnost z roku 1785, kdy pražské pořádky měly předložit pražskému magistrátu své účetnictví za posledních šest let. Ve zprávě se představení tohoto cechu snaží zástupcům města vysvětlit, že se v jejich případě ani tak nejedná o cech v pravém slova smyslu, jako spíše o bratrstvo.¹¹⁰³ Tehdejší cechmistrům šlo pravděpodobně o objasnění tristního stavu cechovní pokladny, nežli o napravení dlouholetého nedopatření při vymáhání podskalského monopolu, nicméně jedná se o zajímavé svědectví z období, kdy už se nad touto částí Nového Města pražského pomyslně stahovala mračna.

5.3.49 Pokrývači

německy: *Ziegeldecker*

Do tohoto období vstupovali pražští pokrývači zorganizovaní ve dvou ceších, pravděpodobně společném cechu pro Staré Město pražské a Malou Stranu a cechu novoměstských mistrů.¹¹⁰⁴ Toto rozdělení dokládají i dochované úřední knihy vedené pro tyto cechy samostatně.¹¹⁰⁵ Ještě roku 1785, když mají pražské cechy předkládat městské radě své účty za poslední léta, předložili dokumentaci tyto cechy odděleně.¹¹⁰⁶

Existenci cechu po celou první polovinu 19. století dokládají vedle pravidelných soupisů cechmistrů ve schematismech i různé cechovní předměty, např. pohřební štíty datované k roku 1841.¹¹⁰⁷

Po zrušení cechu v roce 1860 se záhy setkáváme s pokrývačským společenstvem, čehož je dokladem vročení na obnovené cechovní feruli ze sedmdesátých let 18. století v roce 1863.¹¹⁰⁸

¹¹⁰³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁰⁴ Oproti předcházejícímu období je zastoupení malostranských mistrů ve společném cechu se staroměstskými pokrývači jen těžko doložitelné a vyžadovalo by hlubší analýzu personálního složení. Navenek se však tento cech prezentoval jako výhradně staroměstský.

¹¹⁰⁵ Pro cech staroměstských a malostranských mistrů AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5957 a 3472, pro cech novoměstský tamtéž, rkp. 3471.

¹¹⁰⁶ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁰⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 79.

¹¹⁰⁸ Tamtéž, s. 78.

5.3.50 Postřihači

německy: *Tuchscherer, Gewandschneider* (?)

I v nejnovějším období se setkáváme se dvěma výrazy (*Tuchscherer* a *Gewandschneider*), které buď synonymně označují postřihačskou profesi, nebo naznačují vnitřní rozštěpení původní postřihačské živnosti na dvě specializovaná odvětví. Jak jsem uvedl již dříve, nemyslím si, že by postřihači byli spojeni s jiným řemeslem oděvního charakteru (krejčí nebo kabátníci viz 5.2.49).

Jediným dokumentem z období před rokem 1784 jsou artikule vydané cechu postřihačů a střihačů (?) tří pražských měst Marií Terezií v roce 1749.¹¹⁰⁹ Přestože už v roce 1701 byly určité náznaky na opisech dochovaných pečetidel, že staroměstský cech byl zároveň organizací s celopražskou působností, zde je existence meziměstského cechu prokazatelně doložena.

Rok 1784 a sjednocení pražských měst v tomto ohledu neznamenal pro postřihače žádný organizační předěl. Postřihače nacházíme jak v soupisech z přelomu 18. a 19. století, tak rovněž ve schematismech až do roku 1848. Proto lze odmítnout tvrzení Jiřího Čarka, že v 19. století došlo k zániku řemesla.¹¹¹⁰ Po zrušení cechovního systému byli postřihači organizováni v živnostenském společenstvu spolu s provazníky, punčocháři, tkalci, výrobci vaty a cidiči skvrn a látek.

Pozlacovači viz malíři

německy: *Goldschläger*

5.3.51 Provazníci

německy: *Seiler*

Na počátku tohoto období byli provazníci organizováni v ceších jednotlivých pražských měst. Všechny organizace zažádaly patrně ještě za vlády Karla VI. o potvrzení revidovaných statut. Roku 1743 však rozhodla Marie Terezie, že artikule provaznických cechů budou konfirmovány pouze společnému meziměstskému cechu tří pražských měst. Samotná statuta vydal apelační tribunál.¹¹¹¹

Jak vyplývá z předloženého účetnictví provaznických cechů, jednalo se patrně o meziměstskou organizaci s volnými vzájemnými vazbami, neboť roku 1785 předložily tři pražské orga-

¹¹⁰⁹ AMP, Cech soukeníků Praha, inv. č. 3 (sign. Postřihači 2)

¹¹¹⁰ AMP, Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25, s. 369.

¹¹¹¹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/145, s. f., k. 1786.

nizace výkazy o svém účetnictví sice ve stejný den, nicméně každá samostatně.¹¹¹² Svým způsobem tak po spojení pražských měst prošla organizace provazníků vnitřní restrukturalizací, z níž vzešel skutečný celopražský cech.

Ze schematismů vyplývá, že provaznický cech byl jednou z devíti pražských organizací, které byly zrušeny vydáním guberniální vyhlášky v roce 1836. Navzdory svému právnímu statutu však organizace přetrvala a po zrušení cechovního systému byli provazníci organizováni ve společném živnostenském společenstvu s postřihači, punčocháři, tkalci, výrobci vaty a cidiči skvrn a látek.

5.3.52 Prýmkaři

německy: *Posamentierer*

Až do roku 1768 máme doklady pouze o staroměstské organizaci. Do druhé poloviny 18. století jsou datovány artikule pro zdejší prýmkařské a šňůrařské tovaryše, které pocházejí patrně z doby před tímto datem.¹¹¹³ Řečeného roku totiž potvrdila Marie Terezie statuta cechu těchto řemesel ve třech pražských městech.¹¹¹⁴ Předchozí existence prýmkařských cechů v ostatních pražských městech však i nadále zůstává nejasná.

O společném cechu tří pražských měst se mluvilo ještě roku 1785 při předkládání účetnictví za předchozí léta ke kontrole sjednocenému magistrátu.¹¹¹⁵

Prýmkařský cech nacházíme rovněž ve všech soupisech z přelomu 18. a 19. století a následně ve schematismech až do roku 1848. Vedle toho se z tohoto období dochovaly dva nedatované cechovní typáře (velký a malý).¹¹¹⁶

Na nejstarší hlavní cechovní knihu vedenou do roku 1735 navazuje další, která dokládá existenci organizace až do konce cechovního zřízení.¹¹¹⁷ Na její činnost navázalo živnostenské společenstvo prýmkařů, pentlářů a knoflíkářů, které roku 1866 nechalo obnovit starou cechovní pokladnici z 18. století.¹¹¹⁸

¹¹¹² AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹¹³ AMP, Cech prýmkařů a šňůrařů Praha, inv. č. 2 (sign. Prýmkaři a šňůraři 4).

¹¹¹⁴ AMP, Sbirka perg. listin II, sign. AMP PGL II – 83.

¹¹¹⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹¹⁶ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 191 a 192.

¹¹¹⁷ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5770 a 5773.

¹¹¹⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 80.

5.3.53 Pudraři

německy: *Haarpudermacher*

Dochovaný výraz *der Harbuder* vznikl zkomolením slova *der Haarpuder*, který Josef Dobrovský ve svém slovníku vyložil jako *pudr, prach na vlasy*.¹¹¹⁹ Rozmach tohoto artiklu pravděpodobně souvisel s módou nošení paruk typickou v českém prostředí až do konce 18. století.

Bohužel dosud ojedinělým dokladem jejich organizace je dochovaný typář datovaný do druhé poloviny 18. století, do období let 1750–1790.¹¹²⁰ V opisu užitý výraz bratrstvo (*Bruderschaft*) nám s ohledem na absenci dalších pramenů nedovoluje lépe zhodnotit podstatu tohoto spolku, nicméně podle mého názoru můžeme předpokládat hospodářský zájem na monopolizaci daného artiklu.

5.3.54 Punčocháři

německy: *Strumpfstricker, Strumpfwirker, Wollstrumpfwirker, Baumwollstrumpfwirker, Seidenstrumpfwirker*

staročesky: *pareči* (stávkaři)

V nejmladším období sledujeme u punčochářského řemesla rozvoj používaných materiálů, které se promítly i do německého označování jednotlivých oborů této profese. Vedle tradičních materiálů se začínáme setkávat i s bavlněným a hedvábným zbožím.

Abychom pochopili cechovní vývoj tohoto období, musíme se věnovat německým ekvivalentům používaných pro označení punčochářské profese. V 18. století se začínáme v německých pramenech setkávat s dvěma výrazy *Strumpfstricker* a *Strumpfwirker*. Tato praxe ukazuje na skutečnost, že se v tomto období punčochářské řemeslo rozdělilo na dvě větve. Jedni punčocháři (*Strumpfstricker*) své produkty nadále pletli, zatímco druzí (*Strumpfwirker*) vyráběli své zboží za pomoci stávku. V češtině bychom proto mohli punčocháře rozdělit na pletaře a stávkaře (Josef Rank použil výraz *roubkař*)¹¹²¹.

Česká historiografie dosud tyto dvě větve punčochářského řemesla nerozlišovala, neboť zpočátku byli všichni punčocháři v jediném cechu. V závěrečné fázi cechovního vývoje, která nebyla dosud podrobněji zkoumána, však došlo k rozdělení punčochářů do dvou organizací. K tomuto rozdělení došlo roku 1763 na základě dekretu živnostenské komise, jak nás o tom

¹¹¹⁹ Josef DOBROVSKÝ, *Deutsch-böhmisches Wörterbuch I.*, Praha 1821, s. 260.

¹¹²⁰ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 193.

¹¹²¹ Josef RANK, *Allgemeines Handwörterbuch der Böhmischen und Deutschen Sprache II*, Vídeň – Lipsko 1912, s. 644.

informuje zápis v cechovní knize punčochářů.¹¹²² Ze stejného roku se dochovala i potvrzená statuta cechu punčochářů-stávkářů tří pražských měst¹¹²³ a pravděpodobně ze šedesátých let pochází i nedatovaný typář této organizace.¹¹²⁴

Vzhledem k takřka celopražské působnosti punčochářských cechů v šedesátých a sedmdesátých letech 18. století nepředstavoval rok 1784 výraznou organizační změnu.

Se změnou módy začaly od počátku 19. století pozvolna převládat v pánském oděvu kalhoty, což značně poznamenalo řemeslo pletených punčoch. Zatímco stávkářský cech nacházíme ve schematismech až do roku 1848, cech punčochářů pletařů zanikl mezi lety 1818–1821, jak vyplývá ze schematismů těchto let.

Z dochovaných pramenů není úplně zřejmé, zda stávkářský cech působil až do zániku cechovního zřízení. Je to však možné s ohledem na živnostenské společenstvo provazníků, postřihačů, punčochářů, tkalců, výrobců vaty a cidičů vln a látek, které vzniklo roku 1860.

5.3.55 Puškaři

německy: *Büchsenmacher*

Cech puškařů a pažbařů, který de iure sdružoval všechny pražské mistry, měl své sídlo na Malé Straně. Je tomu tak i nadále, jak o tom svědčí dochovaný typář této organizace datovaný do rozmezí let 1730–1760. V jeho opise nalezneme místní vymezení cechu „DER.K.GLEIN: ST:PRAG“.¹¹²⁵

Je proto otázkou, do jaké míry tato organizace skutečně organizovala pražské nebo zda organizovala jen malostranské puškaře. Po spojení pražských měst v roce 1784 je tento problém vedlejší, neboť cech se nadále prezentoval jako celopražský.

Vzhledem ke skutečnosti, že puškařské řemeslo bylo roku 1785 z nařízení císaře Josefa II. o proměně dosavadní organizace kovodělných řemesel explicitně vyřazeno z prováděných reforem, přečkal pražský cech toto období bez výraznějších změn.¹¹²⁶

Ve společné organizaci působily obě profese prokazatelně do počátku padesátých let 19. století, jak vysvítá ze soupisů přelomu 18. a 19. století a schematismů. Posledními doklady o existenci cechu je výuční list vydaný roku 1850¹¹²⁷ a dochovaná kniha přijatých mistrů vedená do roku 1852.¹¹²⁸

¹¹²² AMP, Cech punčochářů Praha, inv. č. 8 (sign. Punčocháři 9).

¹¹²³ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 193, fol. 153r–175r.

¹¹²⁴ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 194.

¹¹²⁵ Tamtéž, sign. AMP K III – 195.

¹¹²⁶ Oldřich FLÉGL, *K přeměně*, s. 185.

¹¹²⁷ AMP, Cech puškařů a pažbařů Praha, inv. č. 14 (sign. Puškaři 6).

¹¹²⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5861.

Po tomto datu můžeme cech pouze předpokládat, ale patrně puškaři s pažbaři byli organizováni i nadále, neboť po roce 1859 se spojili s dalšími kovodělnými řemesly v živnostenském společenstvu nožířů, puškařů, mečířů, zbrojířů, brusičů, ocelářů, pilníků a výrobců lékařských nástrojů.

5.3.56 Ručnickáři

německy: *Büchsenmacher*

V závěrečném období cechovního vývoje došlo k výrazné proměně evropského válečnictví i ke změnám v dosavadní organizaci výroby zbraní. Nastupující rozvoj továren na palné zbraně v 19. století proto představoval pro výrobce tohoto řemeslného odvětví velkou existenční hrozbu. Zatímco puškaři tento ekonomický tlak přechkali, výrobci malých palných zbraní se stali jeho obětí.

Na počátku sledovaného období byli ručnickáři na Malé Straně, Starém a Novém Městě pražském organizováni v zámečnických ceších jednotlivých městských celků. Dokladem působení ručnickářů v rámci takové organizace jsou intarzované ručnice na dochované truhlici jednoho z pražských cechů z roku 1765.¹¹²⁹ Posledními doklady existence těchto organizací před jejich sloučením v osmdesátých letech 18. století jsou výkazy o účetnictví jednotlivých cechů z roku 1785.¹¹³⁰ Jedná se zároveň o poslední zmínky o ručnickářích v celopražských městech, protože v nově vytvořeném pražském cechu se již s ručnickáři nesetkáváme. Nejenže chybí ve výčtu organizovaných řemesel tohoto nově vzniklého cechu v dalších písemných památkách, ale rovněž nenacházíme atributy tohoto řemesla na cechovním pečetidle z roku 1786,¹¹³¹ což vytváří zajímavý kontrast s výzdobou zmíněné cechovní truhlice z období jen o 21 let starší.

5.3.57 Rukavičkáři

německy: *Handschuhmacher*

Úzké sepětí rukavičkářů s *váčkařskou* a *měšečnickou* profesí, s níž jsme se setkali v raném novověku, trvalo i v nejmladším období. Je však otázkou, zda po celé období, neboť od třicátých let 19. století se obě profese ztrácejí z dochovaných pramenů.

¹¹²⁹ Jan Diviš, *Pokladny*, s. 68.

¹¹³⁰ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹³¹ AMP, Sbírnka typářů, sign. AMP K III – 2.

Statuta Karla VI. z roku 1722 konfirmovala Marie Terezie meziměstskému cechu tří pražských měst v roce 1772.¹¹³² S ohledem na celopražskou povahu cechu nepředstavoval rok 1784 pro strukturu sdružení organizační předěl.

Přestože v soupisech z přelomu 18. a 19. století a následně i ve schematismech vystupují pouze rukavičkáři, z výučních listů vydaných do konce dvacátých let 19. století je patrné, že i nadále byly cechovními řemesly spolu s rukavičkáři i měšečníci (často chybně zaměňovaní za toboláře, kteří byli v cechu s drátaři) a váčkaři.¹¹³³ Po roce 1829 měšečníci a váčkaři z pramenů mizí a vystupují zde už pouze rukavičkáři. Ojedinělý výuční list z roku 1831 nám však prozrazuje, že obě profese i nadále tvořily profesní skladbu cechu.¹¹³⁴

Velmi dobře dochovaný cechovní archiv s bohatým spisovým materiálem je vedle schematismů dokladem, že cech existoval až do zrušení cechovního systému, kdy na jeho činnost patrně navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.58 Rybáři

německy: *Fischer*

Přestože nemáme o rybářském cechu ve druhé polovině 17. a první polovině 18. století dostatek zpráv, je jisté, že organizace nezanikla a nadále působila v rámci jurisdikce mosteckého úřadu. I nadále proto zůstávala stranou veškeré evidenci, což značně komplikuje sledování existence tohoto cechu.

Od roku 1751 byla vedena dochovaná kniha cechu s účetní agendou¹¹³⁵ a z roku 1777 pochází jediný dochovaný výuční list vydaný staršími rybáři.¹¹³⁶

Přestože nenacházíme rybářskou organizaci v oficiálních pramenech vedených sjednoceným magistrátem, máme z přelomu 18. a 19. století několik dokladů o působení cechu v kulturním a sociálním životě pražského souměstí. Dochovaná cechovní korouhev dokládá účast cechu na korunovaci Leopolda II. českým králem v roce 1791¹¹³⁷ a tutéž korouhvi patrně využili nadcházejícího roku při procesí na svátek Božího těla. Z toho roku se dochoval soupis pořadí pražských cechů podle městských čtvrtí, ve kterém přirozeně nacházíme rybáře mezi

¹¹³² AMP, Cech rukavičkářů Praha, inv. č. 2 (sign. Rukavičkáři 2).

¹¹³³ Alespoň několik příkladů AMP, Cech rukavičkářů Praha, inv. č. II a 2, 27, 52 (vše sign. Rukavičkáři 11).

¹¹³⁴ AMP, Cech rukavičkářů Praha, inv. č. II a 40 (sign. Rukavičkáři 11).

¹¹³⁵ AMP, Cech rybářů Praha, inv. č. 1.

¹¹³⁶ AMP, Sbírk pap. listin IV, sign. AMP PPL IV – 27697d.

¹¹³⁷ Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 84.

malostranskými organizacemi.¹¹³⁸ Posledním dokladem rybářské organizace je v tomto ohledu soupis cechovních příspěvků špitálu milosrdných bratří za rok 1811.¹¹³⁹

Dějiny cechu nelze po tomto datu s jistotou sledovat, neboť ani ve schematismech nebyla tato organizace vedena. Jedinými vodítky je již zmíněná kniha, do níž poslední záznam byl zanesen v roce 1868, a dochované cechovní předměty, např. dvě sochy světců z roku 1840.

Řemenáři viz uzdaři

německy: *Rierner*

5.3.59 Řezáči drahokamů

německy: *Edelsteinschneider, Steinschneider*

Řezáči drahých kamenů (drahokamů) patřili spolu s vrtači granátů k tradičním řemeslům, která opracovávala cenné druhy nerostů do požadovaných tvarů. Využívali k tomu celou řadu postupů (např. broušení, leštění, řezání a vrtání). Proto se v pramenech můžeme setkat s nejrozličnějšími pojmenováními těchto povolání.

Přestože se se zástupci obou profesí setkáváme v pražském souměstí již v 16. století,¹¹⁴⁰ až do poslední čtvrtiny 18. století nemáme o jejich cechovní organizaci žádné zprávy. První doklad jejich cechu pochází z roku 1785, když pražský cech předložil magistrátu své účetnictví za poslední léta ke kontrole.¹¹⁴¹ V textu nalezneme zmínku, že se jednalo o cech všech čtyř pražských měst. Patrně již v této době byli v cechu organizováni i vrtači granátů, o nichž se však tento pramen nezmiňuje.

S vrtači granátů se prokazatelně setkáváme až v žádosti cechu o přizvání k volbě magistrátních radů.¹¹⁴² Obdobně je tomu tak i v případě výkazů cechovních příspěvků na špitál milosrdných bratří z roku 1809¹¹⁴³ a od roku 1814 ve schematismech.

Cech působil až do roku 1836, kdy byl zrušen v rámci posledního represivního opatření gubernia před úplným zrušením cechovního systému (viz 5.3).

¹¹³⁸ AMP, Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků Praha, inv. č. 8.40.

¹¹³⁹ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 47/198, k. 156.

¹¹⁴⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti*, s. 514.

¹¹⁴¹ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁴² AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1802–1806, sign. A47/1107, k. 102.

¹¹⁴³ Tamtéž, man. 1807–1811, sign. A47/1107, k. 102.

5.3.60 Řezníci

německy: *Fleischer, Fleischhauer, Fleischhacker*

Roku 1733 konfirmoval císař Karel VI. dosavadní privilegia udělená předchozími panovníky řezníkům tří pražských měst.¹¹⁴⁴ Nelze jmenovat všechny písemné ani hmotné prameny, které se vztahují k řeznickým organizacím tohoto období, pouze připomenu dochované torzo velké korouhve staroměstských mistrů s vročením 1730 a podobiznou Karla VI. na jedné straně a českým lvem na druhé.¹¹⁴⁵

Krátce po konfirmaci artikulí pražských řezníků vydal panovník roku 1734 rovněž statuta hradčanské organizaci, která sdružovala řezníky a pekaře.¹¹⁴⁶ Z nadcházejícího roku pochází dochovaný typář tohoto cechu.¹¹⁴⁷

V roce 1784, kdy se schylovalo ke změnám v dosavadním úřadování pražského souměstí, došlo k překvapivému kroku panovníka vůči některým profesím. Josef II. totiž dvorským dekretem zrušil cechy řezníků a malířské sdružení.¹¹⁴⁸ Řemeslo se stalo svobodným a veškeré výsady (včetně práv na masné krámy) byly prohlášeny za neplatné.

O významném postavení řezníků však vypovídá mnohé skutečnost, že po Josefově smrti v roce 1890 došlo záhy k obnově historických cechů. Naštěstí v nastalé prodlevě nedošlo ke ztrátě cechovního archivu ani cenných cechovních předmětů, z nichž mnohé pocházejí už z 15. století.

Nejpozději v roce 1791 již cech fungoval, neboť z toho roku se dochovala korouhev pořízená k příležitosti korunovace Leopolda II. českým králem, kterou si řezníci nemohli nechat ujít.¹¹⁴⁹

Když došlo k obnově cechů, nedošlo k obnově původních čtyř organizací, nýbrž pouze tří. Hradčanští řezníci byli nadále organizováni ve společném cechu s malostranskými.

Přestože schematismy nám dovolují sledovat cech pouze do roku 1848, není žádných pochyb o tom, že cechy působily v jednotlivých pražských městech i nadále, o čemž svědčí i dochované úřední knihy.¹¹⁵⁰ Jediným cechem, o němž nemáme z tohoto období žádné zprávy, ani hmotné památky, je cech malostranských a hradčanských řezníků, na který možná bezprostředně po zrušení cechovního systému nenavázalo živnostenské společenstvo.

¹¹⁴⁴ AMP, Cech řezníků Praha, inv. č. 6 (sign. Řezníci 4).

¹¹⁴⁵ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 92.

¹¹⁴⁶ AMP, Cech řezníků Praha, inv. č. 30 (sign. Řezníci 28).

¹¹⁴⁷ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 380.

¹¹⁴⁸ Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 190.

¹¹⁴⁹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 92.

¹¹⁵⁰ AMP, Cech řezníků Praha, inv. č. 8 (sign. Řezníci 6); AMP, Sbírka rukopisů, 4500, 4501, 4503, 4506–4509, 5774–5776.

5.3.61 Sedláři

německy: *Sattler*

Až do spojení pražských měst byli sedláři organizováni ve dvou organizacích. Jedna sdružovala mistry pravobřežní Prahy a druhá sedláře malostranské.

Roku 1744 konfirmovala Marie Terezie artikule společnému cechu Starého a Nového Města pražského.¹¹⁵¹ Téhož roku si cech nechal pořídit pokladnici s tímto vročením.¹¹⁵² Jak vysvítá z předloženého účetnictví v roce 1785, měl tento cech společné finance. Překvapí nás proto existence dochovaného typáře z tohoto období, který se podle svého opisu hlásí pouze k novoměstské organizaci.¹¹⁵³

Ke spojení obou organizací došlo nejpozději začátkem roku 1785, neboť už v březnu vystupoval při předkládání účetnictví sjednocený pražský cech.¹¹⁵⁴

Ve schematismech můžeme sledovat organizaci až do roku 1848, přičemž množství původních cechovních předmětů, které společenstvo pražských sedlářů předalo do městského muzea, svědčí o tom, že tento cech působil až do zrušení cechů v roce 1860.

5.3.62 Sítaři

německy: *Siebmacher*

Pro období předcházející spojení pražských měst a vytvoření pražských cechů bohužel nemáme o sítařích a jejich cechu či ceších žádné zprávy. Zda ještě počátkem osmdesátých let existovala pouze staroměstská organizace či zda bychom mohli v té době nalézt cech sítařů i v jiném městském celku pražského souměstí, zůstává otázkou pro důkladnější bádání.

V dubnu roku 1785 se poprvé setkáváme s cechem tří pražských měst, který toho roku předložil spojenému magistrátu své účty za předchozí léta.¹¹⁵⁵ Na tyto správy navazují od konce osmdesátých let dvě dochované cechovní knihy.¹¹⁵⁶

Další vývoj i zánik cechu můžeme podrobně sledovat ve schematismech až do roku 1835. Následujícího roku byl vyhláškou gubernia omezen počet živností, které mohly být cechovními (viz 5.3). V důsledku toho tento cech právně zanikl.

¹¹⁵¹ NA, Stará manipulace, sign. P 106/156, s. f., k. 1788.

¹¹⁵² Jan DVIŠ, *Pražské cechy*, s. 94–95.

¹¹⁵³ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 201.

¹¹⁵⁴ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁵⁵ Tamtéž.

¹¹⁵⁶ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 3455 a 3456.

V praxi však cech i nadále existoval, o čemž svědčí zápisy v účetní knize, které pokračují pod označením cechu až do roku 1860, kdy plynule navazují kvartální příjmy živnostenského společenstva.¹¹⁵⁷

5.3.63 Sklenáři

německy: *Glaser*

Jak vysvítá ze statut živnostenského společenstva z roku 1861, byli patrně spolu se sklenáři v cechu organizováni rovněž *brusiči skla*.

Na počátku tohoto období byli sklenáři organizováni v ceších jednotlivých pražských měst. Koncem třicátých let požádaly všechny organizace o potvrzení nových artikulí. Císař Karel VI. tak učinil roku 1740, kdy nové artikule konfirmoval sjednocenému cechu sklenářů tří pražských měst.¹¹⁵⁸ Domnívám se, že dva nedatované typáře, které se dochovaly ve sbírce městského archivu, byly pořízeny sjednocenou organizací krátce poté.¹¹⁵⁹

Roku 1734 byl založen na Hradčanech společný cech, který sdružoval tamější sklenáře spolu s hrnčíři, zámečníky, hodináři malých hodin a truhláři.¹¹⁶⁰

Po sjednocení pražských měst v roce 1784 proto byli i sklenáři obou organizací spojeni v celopražském cechu.

Velké množství dochovaných úředních knih je dokladem další existence cechu až do konce cechovního zřízení.¹¹⁶¹ S tím korespondují i poznatky ze soupisů městské vrchnosti a schematismů.

Dochovaná statuta živnostenského společenstva sklenářů a brusičů skla z roku 1860 bezprostředně navazují na právní zánik cechu.¹¹⁶²

Sladovníci viz nákladníci vaření piva

německy: *Mälzer*

¹¹⁵⁷ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 3454

¹¹⁵⁸ AMP, Cech sklenářů Praha, inv. č. 1 (sign. Sklenáři 1).

¹¹⁵⁹ AMP, Sbíрка typářů, sign. AMP K III – 204, 115.

¹¹⁶⁰ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 3 (sign. Truhláři 4).

¹¹⁶¹ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 5786–5796 a 5798–5803.

¹¹⁶² AMP, Cech sklenářů Praha, inv. č. 2 (sign. Sklenáři 2).

5.3.64 Soukeníci

německy: *Tuchmacher*

Vše nasvědčuje tomu, že se v nejmladším období vrátili soukeníci k výrobnímu charakteru své profese či alespoň k některým výrobním postupům. Dokladem toho je zejména povolení magistrátu, aby si cech soukeníků zřídil barvírnu poblíž Helmových mlýnů z roku 1815.¹¹⁶³

Bohužel pro období před rokem 1784 nemáme pro výklad o soukenických ceších v pražském souměstí dostatek dokladů. Jedním z nich je dochovaný vývěsní štít soukenického cechu z roku 1760, který však nevypovídá nic bližšího k místnímu působení svého původce.¹¹⁶⁴ Velkou výpovědní hodnotu v celé otázce má pro nás dochovaný fedrovní list z roku 1784, který byl vydán pouze novoměstským soukenickým cechem.¹¹⁶⁵ Znamenalo by to, že v průběhu 18. století se rozpadl meziměstský cech Starého a Nového Města pražského na organizace jednotlivých pražských měst, jež po roce 1784 vytvořily cech celopražský.

Tato organizace existovala až do konce cechovního zřízení. Prameny městské správy z přelomu 18. a 19. století střídají pro léta 1814–1848 schematismy. Dokladem existence cechu v posledním desetiletí cechovního systému je další fedrovní list vydaný v roce 1859.¹¹⁶⁶

Na činnost cechu navázalo živnostenské společenstvo, které v průběhu nadcházejících desetiletí předalo původní cechovní předměty do městského muzea.

5.3.65 Soustružníci

německy: *Drechsler*

Až do spojení pražských měst byli soustružníci organizováni v samostatných ceších tří pražských měst. Dokladem toho jsou zejména výkazy účetnictví z roku 1785, které byly předloženy odděleně za cech staroměstský, novoměstský a malostranský.¹¹⁶⁷ Společný pražský cech proto vznikl až v důsledku vytvoření jednotné Prahy.

Cech právně zanikl, jak vyplývá ze schematismů, v důsledku guberniálního nařízení redukující počet cechovních živností v roce 1836.

¹¹⁶³ AMP, Sbirka pap. listin I, sign. AMP PPL I – 1653/4.

¹¹⁶⁴ Jan DVIŠ, *Pražské cechy*, s. 107.

¹¹⁶⁵ AMP, Sbirka pap. listin IV, sign. AMP PPL IV – 6962a.

¹¹⁶⁶ AMP, Cech soukeníků Praha, inv. č. 6 (sign. Sklenáři 4a).

¹¹⁶⁷ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

Stavitelé viz zedníci

latinsky: *architecti*

německy: *Baumeister*

Stříbrníci viz zlatníci

německy: *Silberarbeiter, Silbergalanteriearbeiter*

5.3.66 Stužkaři

německy: *Seidenbandmacher*

Rozvoj této řemeslné specializace přirozeně souvisel s rozvojem pražského hedvábnického průmyslu ve druhé polovině 18. století. Stužky představovaly žádaný artikl a rostoucí poptávka umožnila řemeslníkům orientaci výhradně na tento druh zboží.

Nejpozději na počátku 19. století se výrobci hedvábných stužek zorganizovali v samostatný cech, o kterém se poprvé dozvídáme z výkazu příspěvků na špitál milosrdných bratří z roku 1809.¹¹⁶⁸

Poté můžeme osudy cechu sledovat ve schematismech, ze kterých vyplývá, že organizace zanikla v roce 1823.

5.3.67 Svíčkaři

německy: *Wachskieher, Wachshändler*

Německé ekvivalenty svíčkařské profese v tomto období označují dvě odvětví původního svíčkařského řemesla – výrobce (*Wachskieher*) a obchodníky (*Wachshändler*). Do jaké míry došlo ve skutečnosti na rozdělení výroby od obchodní živnosti nelze z pramenů normativní povahy zjistit.

Roku 1750 konfirmovala Marie Terezie artikule svíčkařů, které cechu tří pražských měst udělil její otec Karel VI.¹¹⁶⁹ Toho roku si cech pořídil novou pokladnici.¹¹⁷⁰

Další doklady existence pocházejí až z období sjednocení pražských měst, kdy jsou uváděny v soupise cechovních inspektorů z roku 1784.¹¹⁷¹ S výjimkou předložení výkazu účetnictví za předešlá léta se setkáváme se svíčkaři ve všech soupisech z přelomu 18. a 19. století a následně ve schematismech až do roku 1848.

¹¹⁶⁸ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A47/1107, k. 102.

¹¹⁶⁹ AMP, Cech voskařů Praha, inv. č. 1 (sign. Voskaři 1).

¹¹⁷⁰ Jan DVIŠ, *Pražské cechy*, s. 124.

¹¹⁷¹ AMP, Magistrát hlavního města Prahy (dále MHMP) I. – Publicum, man. 1784, sign. XV/56, k. 11.

Pro nadcházející období sice nemáme přímé doklady existence svíčkařského cechu, nicméně se domnívám, že ji lze předpokládat. Je úkolem dalšího výzkumu nalézt doklady, které tuto hypotézu potvrdí nebo vyvrátí.

5.3.68 Ševci

německy: *Schuhmacher*

Ševci patřili k profesím, které byly po celé závěrečné období organizovány v ceších jednotlivých pražských měst a ani po sjednocení pražského souměstí nevytvořily celopražskou organizaci.

První vlna konfirmací artikulí ševcovských cechů souvisela s revizí statut pražských organizací po vydání generálního cechovního patentu. V originále se dochovaly pouze artikule staroměstského cechu vydané Karlem VI. v roce 1736.¹¹⁷² O malostranských se dozvídáme až z pozdější konfirmace a o novoměstských nemáme žádný doklad. Jediným nepřímým důkazem je rok 1733, který byl explicitně uveden v opisu razítka novoměstského společenstva z počátku 20. století,¹¹⁷³ přičemž potvrzení statut zmíněného roku je jediné relevantní vysvětlení.

V letech 1748–1751 konfirmovala dříve udělená privilegia jednotlivým cechům Marie Terezie. Všechny tři konfirmace se dochovaly v originále, přičemž staroměstskému cechu byla statuta znovu potvrzena v roce 1748,¹¹⁷⁴ malostranskému následujícího roku¹¹⁷⁵ a novoměstské organizaci až roku 1751.¹¹⁷⁶

Z nadcházejícího období máme pro existenci všech zmíněných cechů množství hmotných i písemných dokladů, které umožňují spolehlivě rekonstruovat vývoj tohoto cechu až do konce cechovního zřízení.¹¹⁷⁷ Z nejvýznamnějších památek uveďme jmenovitě relikviář sv. Kryšpína a Kryspiniána z roku 1770, který staroměstskému cechu daroval Josef Nebel, korouhve malostranské a novoměstské organizace z roku 1791 a pokladnici malostranského cechu z roku 1801.

¹¹⁷² AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 8 (sign. Ševci 4).

¹¹⁷³ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 381.

¹¹⁷⁴ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 9 (sign. Ševci 5).

¹¹⁷⁵ Tamtéž, inv. č. 11 (sign. Ševci 11).

¹¹⁷⁶ Tamtéž, inv. č. 14 a 15 (sign. Ševci 9 a 8).

¹¹⁷⁷ Jedná se zejména o bohatý materiál uložený v městském muzeu a dochované cechovní knihy ve sbírce rukopisů městského archivu. Jan DIVÍŠ, *Pražské cechy*, s. 110–116; Zlata BRÁTKOVÁ, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, soupis dokumentů AMP, Praha 2006.

Vedle těchto organizací máme doklad i o ševcovském cechu na Hradčanech, které roku 1734 potvrdil statuta císař Karel VI.¹¹⁷⁸ Z počátku se jednalo o společnou organizaci tamějších ševců a krejčích, ale časem došlo k jejich rozdělení, o čemž svědčí skutečnost, že roku 1785 předkládal každý cech své účetnictví samostatně.¹¹⁷⁹ Není však vyloučeno, že k rozpadu došlo až po sjednocení pražských měst, kdy se hradčanští mistři stali opět členy malostranských cechů. Této hypotéze odpovídá i dochovaná účetní kniha této organizace vedená až do tohoto roku.¹¹⁸⁰

V roce 1813 se setkáváme v soupisech cechovních inspektorů s cechem židovských ševců,¹¹⁸¹ kteří si nadcházejícího roku nechali vyrobit vlastní korouhev.¹¹⁸²

5.3.69 Šmejdíři

německy: *Geschmeidler, Geschmeidehändler*

Šmejdířská živnost přetrvala v nezměněné formě až do nejmladšího období. Její specifický překupnický charakter byl chráněn udělenými právy. Navzdory svému zařazení mezi obchodní živnosti stála tato profese poněkud stranou sjednocenému kupeckému a obchodnickému cechu. Proto, když se reformovala organizace kupeckých a obchodnických cechů na počátku 19. století, šmejdířská organizace nebyla těmito změnami poznamenána.

O vývoji jednotlivých cechů se pro druhou polovinu 18. století dochovalo poměrně málo pramenů. Jedním z nich jsou artikule staroměstského cechu z roku 1737, kdy byly v důsledku vydání generálního cechovního patentu revidovány.¹¹⁸³ V roce 1746 tato statuta konfirmovala Marie Terezie.¹¹⁸⁴

Přestože z předešlého období víme o existenci šmejdířů na Novém Městě pražském, nemáme o ní v tomto období žádné zprávy.

Po sjednocení Prahy v roce 1784 došlo k vytvoření celopražského cechu, který nacházíme ve všech soupisech přelomu 18. a 19. století.

Konec šmejdířského cechu spadá do počátku dvacátých let 20. století. Zatímco ve schematismu pro rok 1821 nalezneme tuto profesi uvedenou mezi cechovními, v nadcházejícím díle pro rok 1824 již v této kategorii vedena není.

¹¹⁷⁸ AMP, Cech ševců Praha, inv. č. 8 (sign. Ševci 4).

¹¹⁷⁹ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁸⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 5807.

¹¹⁸¹ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 39/3, k. 142.

¹¹⁸² Jan Diviš, *Pražské cechy*, s. 113.

¹¹⁸³ NA, Stará manipulace, sign. P 106/108, s. f., k. 1780.

¹¹⁸⁴ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 284.

Šňůraři viz prýmkaři

německy: *Schnürmacher*

5.3.70 Špalíčkáři

německy: *Stöckelschneider*

Už ve druhé polovině 18. století se setkáváme u tohoto mladého odvětví s rozdělením na dvě větve, jedni řemeslníci se nadále nazývali *špalíčkáři* (*Stöckelschneider*) a druzí *kopytáři* (*Leistenschneider*). Výrobní postup byl patrně totožný, rozdíl byl proto pouze v soustružených produktech obou profesí.

Z období před sjednocením pražských měst se nám dochovaly pouze dvě památky špalíčkářské organizace tří měst pražských. První je dochovaný typář bez bližší datace (autory katalogu datován do období po roce 1750)¹¹⁸⁵ a cechovní kniha započatá roku 1738.¹¹⁸⁶

Z těchto dokladů je patrné, že nejpozději v průběhu druhé poloviny 18. století vznikl meziměstský cech, a tedy rok 1784 pro špalíčkářskou a kopytářskou organizaci nepředstavoval výraznější předěl ve vnitřním uspořádání celopražského cechu.

Konec špalíčkářskému cechu přineslo nařízení gubernia z roku 1836, které taxativně vymezilo cechovní profese, mezi něž tato živnost nepatřila.

Tapetáři viz krejčí

5.3.71 Tesaři

německy: *Zimmerleute, Zimmerer*

Až do spojení pražských měst byli pražští tesaři organizováni v ceších jednotlivých měst. Jediným dokladem z tohoto období je konfirmace artikulí malostranského cechu Marií Terezií z roku 1741.¹¹⁸⁷

K sjednocení těchto cechů došlo až po spojení pražských měst, jak je zřejmé z předloženého účetnictví v roce 1785, které každá organizace odevzdala samostatně.¹¹⁸⁸ Z nadcházejícího období se dochoval i typář celopražského cechu bez bližší datace.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁵ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 230.

¹¹⁸⁶ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5818.

¹¹⁸⁷ AMP, Cech tesařů Praha, inv. č. 2 (sign. Tesaři 2).

¹¹⁸⁸ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁸⁹ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 217.

Ve schematismech figurují tesaři jako cechovní živnost až do roku 1848, přičemž existenci jejich cechu můžeme předpokládat i nadále. Na činnost tohoto sdružení patrně plynule navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.72 Tkalci

německy: *Weber, Leinweber, Zeugwollenweber, Baumwollenweber*

Z německých ekvivalentů, které se v tomto období pro tkalce používaly, vyplývá poměrně široká nabídka různých druhů látek (lněné, bavlněné i vlněné). V případě vlněného zboží se setkáváme i s další profesí, která je v pramenech označena jako *Wollenzeugmacher*. Bohužel nelze tento výraz ztotožnit s označením tkalce z vlny *Wollenzeugweber*, neboť na přelomu 18. a 19. století se obě profese vyskytují souběžně jako cechovní dvou odlišných organizací. Popisání vzájemného vztahu těchto profesí je proto úkolem dalšího výzkumu. Spolu s tkalci se až do konce 18. století nadále setkáváme s *mezulániky*.

Ve druhé polovině 18. století patrně došlo k rozpadu meziměstského cechu na dvě organizace. První z nich sdružovala mistry pravobřežní Prahy, jak o tom svědčí výkaz účetnictví společné organizace tkalců a mezuláníků z roku 1785.¹¹⁹⁰ Druhá byla samostatná pro malostranské výrobce látek a patrně i hradčanské. Dokladem jsou dva dochované typáře malostranského cechu z druhé poloviny 18. století.¹¹⁹¹

Je proto nasnadě, že roku 1784 došlo k opětovnému sjednocení těchto cechů.

Nejpozději od roku 1778 v Praze působil souběžně s cechem tkalců a mezuláníků i cech výrobců vlněného zboží. Dozvídáme se o tom z výkazu účetnictví cechu z roku 1785.¹¹⁹² Podruhé se tento cech vyskytuje souběžně s tkalcovskou organizací ve výkazech příspěvků na špitál milosrdných bratří z roku 1809.¹¹⁹³ Posledním dokladem existence této organizace je soupis cechovních inspektorů z roku 1813, kde se však nevyskytuje cech tkalců.¹¹⁹⁴

Naproti tomu se s celopražským cechem tkalců setkáváme ještě ve schematismu pro rok 1818. V díle pro rok 1821 již však tkalci ve výčtu cechovních živností chybí. Zánik organizace byl však pouze dočasný, neboť patrně od roku 1838 existovalo živnostenské společenstvo tkalců, vlnářů a cajkařů, v nichž spatřujeme původní cajkmochry z minulého období.¹¹⁹⁵

¹¹⁹⁰ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁹¹ AMP, Sbírka typářů, sign. AMP K III – 218, 219.

¹¹⁹² AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁹³ AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 102.

¹¹⁹⁴ Tamtéž, man. 1812–1816, sign. A 39/3, k. 142.

¹¹⁹⁵ Dokladem je úřední kniha uložená v nezpracovaném fondu tohoto společenstva. AMP, Společenstvo tkalcovské a vlnářské Praha, č. listu NAD 369.

Toboláři viz drátaři

německy: *Taschner*

5.3.73 Truhláři

německy: *Tischler*

Až do sjednocení pražských měst v roce 1784 byli truhláři organizováni v ceších jednotlivých pražských měst. Přestože máme z této doby přímý doklad pouze o staroměstském cechu, kterému artikule konfirmovala roku 1740 Marie Terezie,¹¹⁹⁶ víme spolehlivě z výkazů účetnictví pražských organizací, že po celou dobu existoval i samostatný novoměstský a malostranský cech.¹¹⁹⁷

Od roku 1734 byli nezávisle na malostranské organizaci cechovně sdružení i hradčanští truhláři, kteří řečeného roku vytvořili společný cech se sklenáři, zámečníky, hodináři malých hodin a hrnčíři.¹¹⁹⁸

Ke vzniku celopražské organizace došlo v letech 1784–1785, přičemž výkaz účetnictví celopražské organizace z července roku 1785 nám ukazuje důsledně paritní zastoupení zástupců truhlářů ze všech městských částí sjednocené Prahy.¹¹⁹⁹

Cech nacházíme ve všech dalších soupisech a následně i ve schematismech až do roku 1848. Pro závěrečné desetiletí cechovní existence máme pouze jediný doklad, kterým je kniha vyučených tovaryšů a kvartálních poplatků.¹²⁰⁰ Je nasnadě, že na činnost organizace po zániku cechovního systému plynule navázalo živnostenské společenstvo.

5.3.74 Uzdaři

německy: *Rierner*

S převahou německy vedené agendy nejsem schopný v tomto období rozlišit, zda německý výraz *der Rierner* je v tomto období majoritně používán ve smyslu uzdař či řemenář. Obě řemesla zůstávala i nadále v úzkém svazku. Pokud nám námět společného typáře z první poloviny 19. století ukazuje koňskou ohlávku ve prospěch uzdařů,¹²⁰¹ existence pražského společenstva řemenářů, které se stalo nástupnickou organizací po zrušeném cechu, hovoří naopak ve prospěch řemenářů. Je rovněž možné, že renesanci řemenářské práce přinesla industriali-

¹¹⁹⁶ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 4 (sign. Truhláři 2).

¹¹⁹⁷ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹¹⁹⁸ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 3 (sign. Truhláři 4).

¹¹⁹⁹ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹²⁰⁰ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 6 (sign. Truhláři 7).

¹²⁰¹ AMP, Sběrka typářů, sign. AMP K III – 198.

zace v období začínající průmyslové revoluce, kdy poptávku po postrojích pro tažná zvířata převýšil zájem o kvalitní řemeny pro nejrůznější druhy strojů.

Na Prahu karolinských reforem se můžeme setkat s doklady cechů ve třech hlavních městech pražských, přičemž na Starém a Novém Městě pražském existoval cech společný pro uzdaře a řemenáře, na Malé Straně máme doklady pouze pro uzdařský cech. Na vedení účetních knih těchto tří organizací je dobře patrný moment vytvoření společného celopražského cechu, neboť všechny jsou shodně ukončeny k roku 1784.¹²⁰² Že se alespoň v počátku jednalo o cech tří měst pražských, vysvítá z přehledu cechů, které již odevzdaly výkaz o svém účetnictví z roku 1785. Zde nalezneme zápis „*Riernerzunft aller drei Stadtvierteln*“, přičemž místní vymezení je druhotně přeškrtnuté.¹²⁰³

Většina dochovaných hmotných památek pochází až z této závěrečné vývojové fáze uzdařského a řemenářského cechu¹²⁰⁴ a spolu se schematicy nám dokládají existenci cechu po první polovině 19. století.

Cech zanikl až s novým živnostenským řádem v roce 1860 a na jeho činnost navázalo živnostenské bratrstvo.

Váčkaři viz rukavičkáři

německy: *Wätschkermacher*

5.3.75 Vinaři

německy: *Weiner*

Jediným dokladem vinařského cechu v tomto období je pouze dochovaná korouhev z roku 1791.¹²⁰⁵ Na základě této jediné památky nelze rekonstruovat existenci cechu před tímto datem a rovněž víme, že cech nezanikl v rámci správních reforem během spojení pražských měst.

Osvětlit osud organizace v nadcházejícím období je však úkol pro další podrobné bádání.

Vrtači granátů viz řezáči drahokamů

německy: *Granatenbohrer*

¹²⁰² AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 5780, 5781 a 5782.

¹²⁰³ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹²⁰⁴ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 85–86.

¹²⁰⁵ Tamtéž, s. 122.

5.3.76 Výčepníci

německy: *Bierschänker, Schänker*

Na rozdíl od předešlých oddílů se v pramenech nejmladšího období setkáváme pouze s výčepníky piva. Otázka organizace výčepníků vína či jiných lihovin je proto otázkou pro jinak vedený výzkum.

Postavení výčepníků není s ohledem na dochované prameny zcela jasný. Z roku 1731 se dochovaly artikule staroměstských šenkýřů, které jim vydali tamější nákladníci.¹²⁰⁶ To by nasvědčovalo trvající vrchní jurisdikci nad touto svým způsobem svébytnou organizací osmipanskému úřadu. Změna nepochybně nastala nejpozději před polovinou 18. století, neboť roku 1748 potvrdila nové artikule výčepníků na Starém Městě pražském Marie Terezie.¹²⁰⁷

O organizacích výčepníků v ostatních pražských městech bohužel nemáme až do roku 1784 žádné zprávy.

Po sjednocení pražských měst došlo k vytvoření celopražského cechu, přičemž z roku 1785 máme výkazy pouze samostatné staroměstské a novoměstské. S tím koresponduje i druhý společný výkaz tentokrát už pražského cechu, v jehož připojeném regestu jsou uvedena opět pouze obě zmíněná města.¹²⁰⁸

Po tomto roce se setkáváme v pramenech s cechem výčepníků až do konce cechovního zřízení. Na prameny přelomu 18. a 19. století navazují schematické a pro poslední desetiletí máme dochovány cechovní knihy.¹²⁰⁹

Na činnost cechu navázalo živnostenské společenstvo výčepníků.

5.3.77 Výrobci hudebních nástrojů

německy: *Geigenmacher, Blasinstrumentenmacher, blasende Instrumentenmacher, Orgelmacher, Fortepianomacher*

Novějšími dějinami pražské organizace tzv. hotovitelů hudebních nástrojů se zabýval v souvislosti se zpracováním fondu živnostenského společenstva Jiří Vlasák.¹²¹⁰ Ve zmíně-

¹²⁰⁶ NA, Stará manipulace, sign. P 106/181, s. f., k. 1789.

¹²⁰⁷ AMP, Cech šenkýřů a výčepníků Praha, inv. č. 2 (sign. Šenkýři 1).

¹²⁰⁸ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹²⁰⁹ Vedle jiných jsou to zejména knihy protokolů ze schůzí cechu z let 1848–1860. AMP, Sbírká rukopisů, rkp. 5909 a 5910.

¹²¹⁰ Jiří Vlasák, *Společenstvo hotovitelů hudebních nástrojů v Praze 1851–1949*, inventář AMP, Praha 2012, s. I–II.

ném fondu se nachází i seminární práce Jiřiny Dušíkové z roku 1948 zabývající se problematikou výroby a obchodu s tímto artiklem.¹²¹¹

Nejmladší období dějin cechovníctví přineslo i nebývalý rozvoj řemeslům, která se zabývala výrobou hudebních nástrojů. V 19. století se staly cechovními celkem čtyři profese tohoto odvětví, patřili mezi ně *houslaři* (*Geigenmacher*), výrobci dechových nástrojů (*Blasinstrumentenmacher*), klavírníci (*Fortepianomacher*) a tradiční řemeslo varhanářů (*Orgelmacher*).

Tyto čtyři živnosti byly od počátku 19. století organizovány ve dvou ceších. V jednom spolu působili houslaři a výrobci dechových nástrojů a ve druhém klavírníci s varhanáři. První zmínky o obou ceších pocházejí z roku 1809, kdy cechy měly magistrátu předložit výkazy příspěvků na špitál milosrdných bratří.¹²¹² Zajímavé je, že přestože výkazy byly podány dvěma samostatnými cechy, v obou případech vystupuje tatáž osoba coby jejich představený.

I v nadcházejícím období se setkáváme se dvěma organizacemi v nastíněném složení.

Od roku 1814 můžeme jejich vývoj sledovat ve schematismech až do roku 1835. Jak bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, v roce 1836 zveřejnilo gubernium seznam povolených cechovních živností, mezi které výrobci hudebních nástrojů nepatřili. Od tohoto roku tedy bylo toto odvětví řemeslné výroby svobodné.

Výrobci vlněného zboží viz tkalci

německy: *Wollenzeugmacher*

5.3.78 Zahradníci okrasných zahrad

německy: *Gärtner*

Novoměstský cech zahradníků, který byl ustaven v minulém období, byl roku 1750 potvrzován Marií Terezií.¹²¹³

Po sjednocení pražských měst došlo de iure k rozšíření místního působení cechu na celé pražské souměstí, přičemž na složení cechmistrů ve schematismech i nadále vidíme převahu novoměstských mistrů.

Jakub Hrdlička uvedl, že na počátku vlády Josefa II. cech zanikl v souvislosti s rušením organizací, které obchodovaly nebo zhotovovaly výrobky z potravin.¹²¹⁴ Tomu však odporují poznatky z pramenů vrchnostenské správy z osmdesátých let 18. století. Cech nalézáme nejen

¹²¹¹ AMP, Společenstvo hotovitelů hudebních nástrojů v Praze, inv. č. 26, k. 2.

¹²¹² AMP, MHMP I, Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A47/1107, k. 102.

¹²¹³ AMP, Cech zahradníků Praha, inv. č. 1 (sign. Zahradníci 1).

¹²¹⁴ Jakub HRDLÍČKA, *Pražská heraldika*, s. 149.

v soupise inspektorů z roku 1784,¹²¹⁵ ale zároveň organizace předložila roku 1785 výkaz svého účetnictví za poslední roky své činnosti.¹²¹⁶

Na základě těchto dokladů existence zahradnické organizace můžeme odmítnout hypotézu o jejím zániku a následné právní obnově po smrti Josefa II. Cech působil kontinuálně po celé sledované období.

V 19. století sledujeme zahradnický cech v soupisech souvisejících s příspěvky na špitál milosrdných bratří i dalších soupisech z tohoto období, na něž navazují schematismy až do roku 1848.

Přestože pro poslední desetiletí nemáme doklady o existenci cechu, v období po roce 1860 existovalo živnostenské společenstvo zahradníků. Na základě tohoto poznatku lze působnost organizace v období do konce cechovního zřízení předpokládat.

5.3.79 Zámečníci

německy: *Schlosser*

V odborné literatuře, která se věnuje tomuto období, se často setkáme s výrazem *šroubaři*. Jedná se však o překlad německého výrazu, pro který máme v pražském prostředí tradiční výraz *heverář*. Je nasnadě, že heveráři produkovali vedle heverů i šrouby, které byly základní součástí celého mechanismu.

Až do sjednocení pražských měst byli zámečníci s příbuznými řemesly organizováni v ceších jednotlivých pražských měst. Z období do roku 1784 mám doklad pouze o staroměstské organizaci, která si roku 1765 pořídila novou pokladnici.¹²¹⁷ Ta je dokladem, že skladba organizovaných řemesel zůstávala (až na osamostatnění hodinářů velkých hodin koncem šedesátých let 18. století) oproti předešlému období nezměněná.

Vedle staroměstské, novoměstské a malostranské zámečnické organizace se od roku 1734 setkáváme i s cechovně sdruženými zámečníky ve čtvrtém městě pražském. Hradčanský cech, ve kterém byli tamější zámečnící mistři organizováni, byl společný rovněž pro řemeslo truhlářů, sklenářů, hodinářů malých hodin a hrnčírů.¹²¹⁸

Po roce 1784 došlo ke sjednocení zámečnických cechů v jednotlivých pražských městech a k vytvoření celopražské organizace, nicméně tím organizační změny neskončily. V říjnu roku 1785 vydal císař Josef II. nařízení, které měnilo dosavadní cechovní organizaci u kovářských profesí. Přestože se jednalo o rozsáhlou reformu, která se dotkla několika desítek ře-

¹²¹⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1784, sign. XV/56, k. 11.

¹²¹⁶ Tamtéž, man. 1785, sign. XV/109, k. 58.

¹²¹⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 128.

¹²¹⁸ AMP, Cech truhlářů Praha, inv. č. 3 (sign. Truhláři 4).

mesel, v případě zámečnické profese a příbuzných oborů tato změna nebyla nijak markantní. Podle ustanovení patřili zámečníci do třetí skupiny řemesel spolu s ostružníky, heveráři, hřebelčníky, hřebíkáři, cvočkáři, výrobci pánví a plechových součástí.¹²¹⁹

S ohledem na starší dějiny zámečnického cechu je patrné, že většina cechovně organizovaných řemesel z tohoto výčtu byla už dříve součástí této organizace. V novoměstském cechu jsme se setkali dokonce se cvočkáři i dříve. Největším dopadem proto bylo oficiální přidružení živností pracujících s plechem, deklarované i na typáři nového cechu z roku 1786.¹²²⁰ Na složení atributů můžeme sledovat klíče se zámky, ostruhy, hever, cvočky a neidentifikovaný předmět, který tvůrci katalogu určili jako svazek kroužků.¹²²¹ Patrně se však jedná o jiný produkt (nejspíše z plechu), jehož správná identifikace by mohla v budoucnu napomoci k plnému porozumění důsledku provedené reformy, neboť klempířské profese (klempíři a flašnéři) zůstaly nadále organizovány ve vlastní organizaci.

Doklady cechu nalezneme jak v soupisech přelomu 18. a 19. století, tak i ve schematicích do roku 1848. To spolu s dochovanými pozůstatky cechovního archivu vytváří bohatý materiál pro celé období činnosti celopražské organizace až do zániku cechovního systému. Na některých dochovaných knihách ostatně můžeme sledovat bezprostřední přerod zámečnického cechu v živnostenské společenstvo v roce 1860.¹²²²

Zámišníci viz jircháři

německy: *Sämischergerber*

5.3.80 Zedníci

německy: *Maurer*

Obdobně jako v předchozím výkladu není vztah mezi *zedníky* a *staviteli* zcela jasný v tomto období. Jisté je pouze to, že obě profese byly organizovány nejpozději od druhé poloviny 18. století ve společném cechu, odkdy dochází k nedůslednému používání obou výrazů (často i v synonymním vztahu).

O osudech zednického cechu do roku 1784 víme velmi málo. Nejprve se roku 1740 osamostatnili kameníci. Zedníci patrně zůstávali i nadále organizováni v ceších jednotlivých pražských měst, důkazem je dochovaný typář stavitelského cechu na Novém Městě pražském (ve

¹²¹⁹ Oldřich FLÉGL, *K proměně*, s. 185.

¹²²⁰ AMP, Sbirka typářů, sign. AMP K III – 2.

¹²²¹ Jakub HRDLÍČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století*, s. 195.

¹²²² AMP, Cech zámečníků Praha, inv. č. 6 a 8 (sign. Zámečníci 4 a 3).

smyslu společné stavitelsko-zednické organizace) z roku 1765.¹²²³ K jejich spojení došlo až v důsledku sjednocení pražských měst, jak se dozvídáme z úvodních pasáží výkazu cechovního účetnictví, které podali roku 1785 stavitelé celopražského cechu i za zedníky.¹²²⁴

O struktuře společné organizace se nejvíce dozvídáme ze schematismů, v nichž vystupuje tato organizace jako cechovní až do roku 1848. Přestože je cech označován jako zednický (snad s ohledem na tradici), v čele stojí výhradně stavitelé. Přesné postavení zedníků v tomto cechu odhalí až úzce zaměřený výzkum. Nápomocná nám při tom může být i editovaná zápisná kniha pražských stavitelů, která umožňuje bližší personální rozbor členů organizace.¹²²⁵

Cech existoval až do roku 1860, kdy byla ve formě živnostenského společenstva obnovena dávná spolupráce mezi zedníky a kameníky.

5.3.81 Zlatníci

německy: *Goldschmiede, Goldarbeiter, Goldgalanteriearbeiter*

Tradiční řemeslo zlatníků prodělalo v tomto období poměrně rozsáhlou terminologickou proměnu, která patrně odrážela i proměnu poměrů v tradičních řemeslnických dílnách. Ve druhé polovině 18. století se poprvé setkáváme s novým označením zlatnické profese *Goldarbeiter* a posléze i *Goldgalanteriearbeiter*. Současně s těmito pojmy se objevuje i označení *stříbrníků*, které je obdobou nových názvů zlatníků, tedy *Silberarbeiter* a *Silbergalanteriearbeiter*. K těmto řemeslům jsou přidruženi i *galanteristé* (též *ozdobníci* či *klenotníci*, něm. *Galanteriearbeiter*).

Na počátku sledovaného období nacházíme zlatníky organizované v češích jednotlivých pražských měst. Z roku 1758 pochází první zmínka o společném cechu zlatníků, stříbrníků a galanteristů na Starém Městě pražském.¹²²⁶ Přestože obdobnou zprávu máme ještě pro Malou Stranu až z roku 1770,¹²²⁷ můžeme předpokládat obdobné složení profesí i ostatních cechů pražských měst nejpозději koncem padesátých let. Již roku 1762 byl Marii Terezii předložen návrh na spojení pražských cechů,¹²²⁸ k čemuž došlo až roku 1776, kdy panovnice vydala artikule spojenému celopražskému cechu a zároveň puncovní řád.¹²²⁹

Z tohoto pohledu nebylo spojení pražských měst pro cech žádnou změnou v dosavadním vnitřním uspořádání celopražské organizace. Na prameny vrchnostenské provenience navazují

¹²²³ AMP, Sběrka typářů, sign. AMP K III – 384.

¹²²⁴ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1785, sign. XV/109, k. 58..

¹²²⁵ Ivana EBELOVÁ (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903*, Praha 1996.

¹²²⁶ AMP, Cech zlatníků Praha, inv. č. 40 (sign. Zlatníci 3).

¹²²⁷ Tamtéž, inv. č. 49 (sign. Zlatníci 3).

¹²²⁸ Tamtéž, inv. č. 116 (sign. Zlatníci 21).

¹²²⁹ Tamtéž, inv. č. 3 a 4 (vše sign. Zlatníci 21).

protokoly z kvartálních schůzí z let 1847–1860.¹²³⁰ Nasledně došlo k přetvoření cechu v živnostenské společenstvo se stejnou profesní strukturou.

Od roku 1797 máme rovněž doklady o židovském cechu, který podle dochovaných úředních knih působil až do konce cechovního systému.¹²³¹

Zlatotepci viz malíři

5.3.82 Zvonaři

německy: *Glocknergießer*

Zvonařské řemeslo bylo vždy provozováno zdatnými kovolijci, nejinak tomu bylo i v tomto období. Technologická podobnost svedla v tomto období dohromady dvě profese, které pro své výrobky využívaly takřka totožnou slitinu. Byli jimi *zvonaři* a *dělolijci*. Obě profese nalezneme ve společných organizacích v mnoha středoevropských městech (např. v Brně, Vídni, Pešti nebo Drážďanech).¹²³² Smutným důkazem podobnosti výrobní slitiny je ostatně válečné rekvírování zvonů.

Postihnout cechovní vývoj této živnosti není lehký úkol. K roku 1746 se nám dochovala ojedinělá zpráva v podobě ověřeného opisu ze staroměstského manuálu, který se týká povolení pro zvonaře pracovat mimo mosaznický cech.¹²³³ Více nám však pramen neříká.

Druhým pramenem je fedrovní list vydaný cechem dělolijců a zvonařů města Prahy z roku 1809.¹²³⁴ Je však pozoruhodné, že tento prokazatelný důkaz cechovní organizace nenachází oporu v dalších pramenech té doby, jako jsou například výkazy pražských cechů o příspěvcích na špitál milosrdných bratří ze stejného roku. Ve schematismech po roce 1814 je navíc tato živnost uváděna mezi profesemi necechovními.

K fedrovnímu listu byla navíc přitisknuta pečeť, na které nacházíme atributy obou řemesel (zvon a dělo) a zčásti poničený opis končící místním vymezením: „K.KLEINERN.S.PRAG“. Tento otisk se tak stává důkazem nejen celopražské organizace zvonařů a dělolijců na počátku 19. století, nýbrž i prokazuje existenci malostranského cechu v období před rokem 1784.

Snad tato zjištění naleznou odezvu v dalším bádání, neboť v odborné literatuře dosud nenalézáme o existenci této organizace žádné zprávy.

¹²³⁰ AMP, Cech zlatníků Praha, inv. č. 113 (sign. Zlatníci 10).

¹²³¹ Tamtéž, inv. č. 188–192 (sign. Zlatníci 45–47, 50, 48).

¹²³² Dokladem jsou fedrovní listy cechů těchto měst ve sbírce papírových listin IV. v Archivu hl. města Prahy.

¹²³³ AMP, Cech mosazníků Praha, inv. č. 8 (sign. Mosazníci 3).

¹²³⁴ AMP, Sběrka pap. listin IV, sign. AMP PPL IV – 3367.

5.3.83 Železáři

německy: *Zeugschmiede*, *Feinzeugschmiede*

Chceme-li zkoumat vývoj železářského řemesla v tomto období, narazíme na terminologický problém. Přestože v němčině byl pro označení této profese užíván v minulosti ustálený výraz *Zeugschmied*, v českých soudobých pramenech nenacházíme adekvátní termín, který by přesně vystihoval podstatu živnosti. Poněmčený výraz *zeugšmid*, s nímž už jsme se setkali v minulém období, je jediným českým dobovým ekvivalentem. V novodobých českých regestech německých písemností se proto nejčastěji setkáme s novotvory *nástrojář*, *železář* nebo dokonce *kovář jemného zboží*, což je ostatně doslovný překlad původního německého termínu *Feinzeugschmied*. V názvu pozdějšího živnostenského společenstva se posléze ustálil výraz *výrobce lékařských nástrojů*. Tento posun výstižně zachycuje přerod původního výrobce nástrojů, železáře, ve specializovaného nástrojáře orientujícího se na konkrétní segment výrobků.

V průběhu druhé poloviny 18. století se rozpadl tradiční cech, který na Starém Městě pražském sdružoval kovodělná řemesla (kotláře, jehláře, cvočkáře, čepelníky a flašnéře). Snad určitým pozůstatkem byla společná organizace železářů se cvočkáři, o níž se dozvídáme ze soupisu cechovních inspektorů z roku 1784.¹²³⁵

V nadcházejících letech však proběhla organizační změna dosavadních cechů kovodělných řemesel, kterou inicioval roku 1785 císař Josef II. V rámci této reformy vznikl spojený cech železářských a ocelářských řemesel, který v případě pražských měst sdružoval železáře, nožíře a pilníkáře.

O působení tohoto cechu máme doklady jak v soupisech z přelomu 18. a 19. století, tak ze schematismů až do roku 1848. Jak už bylo nastíněno u nožířů i pilníkářů, lze předpokládat existenci tohoto cechu i v posledním desetiletí cechovního systému s ohledem na živnostenské společenstvo nožířů, puškařů, mečířů, zbrojířů, brusičů, ocelářů, pilníkářů a výrobců lékařských nástrojů založené v roce 1860.

¹²³⁵ AMP, MHMP I – Publicum, man. 1784, sign. XV/56, k. 11.

6. Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo zpracovat dějiny jednotlivých profesních sdružení na území pražských měst v době existence cechovního systému (od poslední čtvrtiny 13. století do roku 1860). Za tímto účelem byly shromážděny práce a příspěvky dosavadních badatelů k tomuto tématu, které byly konfrontovány navzájem i s dochovanými prameny, čímž byly podrobeny revizi. Ta v některých případech vedla k opravě závěrů a názorů na danou problematiku.

Novému zpracování dějin jednotlivých bratrstev a cechů byl podřízen výběr písemných i hmotných pramenů, který proto není v žádném ohledu kompletním přehledem jednotlivých druhů pramenů. Kombinace různých materiálů měla umožnit rekonstrukci vývoje organizací, proto některé byly záměrně opomenuty, neboť pro dané období byla existence bratrstva nebo cechu doložena jiným (mnohdy průkaznějším) pramenem. Domnívám se, že důsledný rozbor dochovaných pramenů má být úkolem výzkumu zaměřeného vždy na jednoho či menší počet původců.

Na základě dílčích poznatků plynoucích z dějin jednotlivých organizací byly stanoveny závěry obecnějšího charakteru, přičemž tyto hypotézy by měly být dalším podrobnějším rozbořem dílčích problematik potvrzeny nebo opraveny.

V tomto ohledu byl nejvýrazněji revidován dosavadní pohled na vývoj pražských cechů v nejstarším období. To bylo umožněno začleněním badatelsky dosud nevyužitého soupisu devatenácti staroměstských profesí z druhé poloviny dvacátých let 14. století. Stávající výklad byl rovněž doplněn o nejmladší období, které bylo doposud historiky opomíjeno.

Doufám, že se mi podařilo upozornit na některé dílčí problematiky a specifika pražského vývoje cechovníctví, které budou podrobeny výzkumu (podíl staroměstských a novoměstských řemeslníků na obraně pravobřežní Prahy v roce 1648 či postavení hradčanských řemeslníků po povýšení Hradčan na pražské město).

Zatímco v mnoha případech došlo ke zpřesnění dosavadního výkladu, některé v úvodu položené otázky se mi přesto nepodařilo zodpovědět. Jedná se zejména o celkový počet cechů pražských měst v jednotlivých časových etapách. To je způsobeno několika problémy, které znesnadňují stanovení přesných čísel.

V první řadě se jedná o nedostatečnou pramennou základnu, což je v případě pražských měst ještě umocněno rozdělenou jurisdikcí nad organizacemi mezi městskou radu, subdelego-

vané úřady a postranní práva. Pro účely dalšího výzkumu proto bude zapotřebí lépe objasnit systém organizace cechů v rámci správy jednotlivých pražských měst, což napomůže rovněž celkovému porozumění dějinám pražské samosprávy.

Druhým problémem je instituce meziměstských cechů, s níž se v pražském prostředí setkáváme již od 14. století. Nebylo bohužel možné provést v rámci předkládaného výzkumu i rozbor různých druhů typů či stupňů meziměstských organizací. Z dochovaných pramenů vysvítají minimálně tři úrovně meziměstských vztahů mezi pražskými cechy. Prvním z nich je situace, kdy příslušníci řemesla jednoho města jsou přímými členy cechu jiného města (příkladem byli nejprve malostranští řemeslníci organizovaní zpravidla v cechu staroměstském či novoměstském nebo později hradčanští řemeslníci sdružení v rámci organizace malostranské). Druhým stupněm je existence jednoho cechu, jehož členy jsou zástupci dané profese ze dvou či více měst. Pro takovou organizaci je typické paritní zastoupení cechmistrů, existence jediné společné pokladnice a společné kvartální schůze. Posledním typem meziměstského cechu je volné sdružení dvou či více cechů jednotlivých měst, která spolupracují pouze ve vybraných záležitostech, kterými jsou confirmace privilegií, společný boj proti narušitelům monopolu či hájení svých práv vůči dodavatelům surovin. Tento typ společné organizace je typický pro početné profese, které měly v každém pražském městě cech s vlastními cechmistry a pokladnicí. Členové či zástupci jednotlivých organizací se scházeli buď pravidelně nebo ad hoc ke společné schůzi, která patrně nebyla tak častá jako v předešlém případě.

Vrátíme-li se k problematice stanovení počtu pražských cechů, je nasnadě prostá otázka: Počet jakých cechů nás vlastně zajímá? Odpověď na tuto otázku proto úzce souvisí s dalším výzkumem problematiky meziměstských cechů. Ten však vyžaduje jinou práci s prameny.

Číselné údaje proto nahradím celkovým přehledem (tabulka 6), který poskytne komplexní přehled o pražských organizovaných profesích a zároveň umožní základní orientaci v hlavní části práce. U každé živnosti je heslovitě zaznamenaný vývoj bratrstva nebo cechu, přičemž byly použity tyto zkratky: pz – první zmínka, nz – nejzazší zmínka, SMP – cech Starého Města pražského/staroměstští mistři (obdobně u NMP – Nového Města pražského, MS – Malé Strany, Hrd – Hradčan), 3PM – cech tří pražských měst (obdobně 4PM), P – pražský cech (ve smyslu celopražské organizace). U každého období je rovněž odkaz na příslušný oddíl této práce. V prvním období je použito slovo *spojení*, které označuje období mezi lety 1518–1828, kdy došlo k dočasnému sjednocení pravobřežní Prahy.

Tabulka 6. Přehled pražských profesních sdružení podle řemesel a živností

živnost	do 1561	1562–1730	1731–1860
barvíři hedvábí	-	-	P: pz 1774; do konce -> 5.3.1
barvíři kůží	SMP a NMP: pz ve 30. letech 15. stol s ručníčkáři; od 1438 samostatně; od poč. 16. stol. s bavíři pláten; pz 1549 na NMP se zámešníci -> 5.1.1	SMP: po zániku cechu na poč. 60. let 16. stol. 1565 obnoven se zámešníci, před 1650 zanikl NMP: 1603 spojen s jircháři -> 5.2.1	-
barvíři pláten	SMP a NMP: pz 1518 s barvíři kůží; asi od 1539 s mandlíři -> 5.1.2	P: po celé období s mandlíři -> 5.2.2	P: před 1809 rozpad na čenobarvíře (ti do konce) a krásnobarvíře (ti zánik před 1814) -> 5.3.2
bečváři	SMP: asi od 2. pol. 14. stol; pz 1404 NMP: pz 1442 SMP a NMP: od spojení i nadále -> 5.1.3	SMP a NMP: nejpozději 1572 i MS; rozpad 1641 kdy MS samostatně a od 1669 i NMP samostatně -> 5.2.3	SMP: do 1784 MNP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.3
bradýři	SMP: do 2. pol. 15. stol. s lazebníky; od 1553 3PM -> 5.1.4	3PM: po celé období -> 5.2.4	3PM: zánik 1773 po vzniku chirurgického grémia -> chirurgové
brusiči	SMP: pz 1427 s nožíři; SMP a NMP: od poč. 16. stol s nožíři; od 1537 i MS -> nožíři	SMP: od 1670 s postřiháči MS: od 1608 s kováři a koláři -> 5.2.5	P: pz 1784; do konce -> 5.3.4
brusiči skla	-	-	-> sklenáři
cukráři	-	NMP: pz 1615 (?), nz 1637 -> 5.2.6	-
cvočkáři	-	SMP: pz 1599 v platněrském cechu; od 1659 samostatný cech NMP: pz 1666 v zámečnickém cechu -> 5.2.7	P: pz 1785; od 1786 v zámečnickém cechu; do konce -> 5.3.5
čepelníci	SMP: pz cca 1440 s no-	-	-

	žíři -> nožíři		
dělolijci	-	-	MS: před 1784 se zvonaři; po 1784 P; nz 1809 -> zvonaři
dlaždiči	-	SMP: pz 1694; nz 1699 MS: od 1662 -> 5.2.8	MS: do 1755 P: od 1755; do konce -> 5.3.6
drátaři	-	-	P: od 1770; do konce (?) -> 5.3.7
flašnéři	-	SMP: pz 1682 v platnéřském cechu MS: pz i nz 1670 s klempíři -> 5.2.9	P: pz 1774 s klempíři; do konce -> klempíři
formani	-	SMP: pz 1571 s kočími; 1653–1661 samostatní; od 1666 s kočími NMP: pz 1601; nz 1678 MS: pz 1634 s kočími; pz 1653 samostatně; pz 1661 a nz 1664 s kočími; dále samostatně; nz 1678 -> kočí	-
galanteristé	-	-	-> zlatníci
hedvábníci	-	-	P: od 1751; do konce (?) -> 5.3.8
helmíři	SMP: pz 1328 s platnéři; nz cca 1440 s platnéři -> platnéři	-	-
heveráři	SMP: od 1. pol. 16. stol. v zámečnickém cechu; pz 1562 MS: od 1. pol. 16. stol v zámečnickém cechu; pz 1562 -> zámečníci	SMP: po celé období v zámečnickém cechu MS: po celé období v zámečnickém cechu -> zámečníci	SMP: do 1784 v zámečnickém cechu MS: do 1784 v zámečnickém cechu P: po 1784 v zámečnickém cechu; do konce -> zámečníci
hodináři	SMP: asi od 15. nebo 1.	SMP: po celé období	hodináři malých hodin

	pol. 16. stol v zámečnickém cechu; pz 1560 MS: od 1. pol. 16. stol v zámečnickém cechu; pz 1562 -> 5.1.5	v zámečnickém cechu NMP: od 1612 v zámečnickém cechu MS: po celé období v zámečnickém cechu 3PM: od 1708 hodináři malých hodin -> 5.2.10	3PM: do 1784 Hrd: od 1734 s dalšími řemesly P: po 1784; od 1808 spojení s hodináři velkých hodin; do konce hodináři velkých hodin SMP: do 1768 v zámečnickém cechu NMP: do 1768 v zámečnickém cechu MS: do 1768 v zámečnickém cechu 4PM: od 1768; po 1784 P -> 5.3.9
hrnčíři	NMP: pz 1488 SMP a NMP: od spojení až do konce -> 5.1.6	SMP a MS: pz 1562; rozpad 1608 NMP: od 1562 samostatně (?) -> 5.2.11	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 Hrd: od 1734 s dalšími; do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.10
hřebenaři	NMP: od 1454 -> 5.1.7	SMP: od 2. pol. 16. stol.; pz 1666 se štěkáři; od 1676 samostatně NMP: po celé období -> 5.2.12	SMP: do 1735 NMP: do 1735 3PM: od 1735; po 1784 P; do konce -> 5.3.11
hudebníci	-	SMP: od 1677 NMP: od 1633 -> 5.2.13	SMP: do 1784 NMP: do 1784 P: pz i nz 1785 -> 5.3.12
huntýři	NMP: od 1446; se SMP dočasně za spojení -> 5.1.8	NMP: od 80. let 16. stol. menší pořádek řeznický -> 5.2.14	-
chirurgové	-	3PM: od 17. stol. s bradýři -> bradýři	3PM: do 1773 s bradýři; poté grémium -> 5.3.13
iluminátoři	SMP: od 15. stol. s malíři -> malíři	SMP: po celé období s malíři -> malíři	SMP: zánik 1784 s malíři -> malíři

jehláři	SMP a NMP: od 1436; od 1454 NMP samostatně; od poč. 16. stol. s platnění NMP: pz i nz 1454 -> 5.1.9	SMP: po celé období v platněřském cechu -> platnění	P: asi pz 1727; do konce -> 5.3.14
jircháři	SMP: pz cca 1440 snad s kožešníky NMP: od 1364 nebo poč. 15. stol. -> 5.1.10	SMP: od 1650 se zámišníky NMP: od 1603 spolu se zámišníky a barvíři kůží -> 5.2.15	SMP: do 1741 se zámišníky NMP: do 1741 se zámišníky 3PM: od 1741 se zámišníky; po 1784 P; do konce -> 5.3.15
kabátníci	SMP a NMP: od poč. 15. stol.; od 1441 zvlášť nováci a vetešníci (nz); rozpad 1448 (NMP nz 1453) -> 5.1.11	-	-
kameníci	SMP: pz 1458 se zedníky 3PM: od 1482 se zedníky, tesaři a pokrývači; za spojení SMP a NMP byli MS s hutí Benedikta Rejta; poté obnoven -> 5.1.12	SMP: po celé období se zedníky NMP: po celé období se zedníky MS: po celé období se zedníky; později i se staviteli (?) -> 5.2.16	SMP: do 1740 se zedníky NMP: do 1740 se zedníky MS: do 1740 se zedníky 3PM: od 1740; po 1784 P; do konce -> 5.3.16
kartáčníci	-	SMP: pz 1666 s hřebenaři; od 1676 samostatně -> 5.2.17	P: od 2. pol. 18. stol.; zánik 1836 -> 5.3.17
kartáři	-	-	SMP: pz 1732 P: po 1784; zánik 1836 -> 5.3.18
klempíři	-	SMP: pz 1710 MS: pz 1661 -> 5.2.18	3PM: od 1735; od 1774 s flašněři; po 1784 P; do konce -> 5.3.19
kloboučníci	SMP: asi od kol. pol. 15. stol. NMP: pz 1446 SMP a NMP: od 1489;	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: pz 1562 SMP a MS: pz 1685	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce

	rozpad asi 1540 -> 5.1.13	-> 5.2.19	-> 5.3.20
knihaři	SMP: pz 1413 s malíři; asi od 1. pol. 16. stol. samostatně -> malíři	SMP: pz 1562 NMP: pz 1639 3PM: pz 1650; rozpad 1670 kdy MS samostat- ně a 1717 i NMP -> 5.2.20	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.21
knoflíkáři	-	NMP: pz i nz 1637 s hřebenaři -> hřebenaři	-
kočí	-	SMP: pz 1570 NMP: pz 1581 MS: pz 1634; nz 1678 -> 5.2.21	SMP: nz ze 60. let 18. stol. NMP: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.22
koláčníci	-	-> pekaři	-
koláři	SMP: pz 2. pol. 15. stol. NMP: pz 1502 SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.14	SMP a NMP: od 1715 s nápravníky MS: pz 1572 s kováři -> 5.2.22	SMP a NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.23
kolečníci	-	SMP: pz 1582; nz 1615 NMP: pz i nz 1613 -> 5.2.23	-
kominíci	-	P: od 1643 SMP a NMP; od 1649 i MS -> 5.2.24	P: po celé období -> 5.3.24
koníři	NMP: pz 1530 -> 5.1.15	NMP: po celé období -> 5.2.25	NMP: do roku 1784 -> 5.3.25
konváři	SMP: asi od konce 15. stol. NMP: pz 1512 SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.16	SMP a NMP: od pol. 17. stol. MS: pz. 1579 3PM: pz 1698 -> 5.2.26	3PM: do 1784; po 1784 P; do konce -> 5.3.26
kordovánici	-	NMP: pz 1674; nz 1693 -> 5.2.27	-
kotláři	SMP: pz cca 1440 s platnění -> platnění	SMP: pz 1653 samo- statně NMP: pz 1581	P: po celé období -> 5.3.27

		P: od 1659 -> 5.2.28	
kováři	SMP: pz 1325–1330 NMP: od 1446 SMP a NMP: od spojení do konce -> 5.1.17	SMP a NMP: po celé období; rozpad 1. pol. 18. stol. MS: pz 1572 s koláři -> 5.2.29	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.28
koželuzi	NMP: od 1419; od 1453 i na MS 3PM (SMP a NMP?): od spojení až do konce -> 5.1.18	3PM: pz 1658 rozpad MS samostatně a pz 1684 o SMP -> 5.2.30	SMP: do 1744 NMP: do 1744 MS: do 1744 3PM: od 1744; po 1784 P; do konce -> 5.3.29
kožešníci	SMP: pz 1325–1330 NMP: pz 1396 SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.19	3PM: pz 1571 -> 5.2.31	3PM: po roce 1784 P; do konce -> 5.3.30
kraječi sukna	SMP: pz 1325–1330 -> soukeníci	SMP a NMP: nz 1631 -> soukeníci	-
kramáři	SMP: pz 1356 -> 5.1.20	SMP: 1590–1606 s kupci; nz 1606 -> obchodníci	-
krejčí	SMP: pz 1318 NMP: pz 1397 SMP a NMP: od 1. pol. 15. stol. MS: pz 1481 -> 5.1.21	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období -> 5.2.32	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období; po 1784 i Hrd Hrd: od 1734 se ševci; do 1784 -> 5.3.31
krumplíři	SMP: od 15. stol. s malíři -> malíři	SMP: po celé období s malíři MS: pz 1572 se šmukýři; asi od 1594 s malíři -> malíři	SMP: zánik 1784 s malíři -> malíři
kuchaři	-	3PM: od 16. stol. -> 5.2.33	3PM: zánik 1784 -> 5.3.32
kupci	-	SMP: 1590–1606 s kramáři; od 1606 samostatně 3PM: od 1671 s obchodníky	-> obchodníci

		-> obchodníci	
lazebníci	SMP: od 1. pol. 15. stol. NMP: pz 1477 SMP a NMP: od spojení do konce -> 5.1.22	SMP a NMP: od 1721 3PM -> 5.2.34	3PM: zánik 1773 po vzniku chirurgického grémia -> 5.3.33
lukaři	NMP: pz i nz 1451 se sedláři -> sedláři	-	-
lékárníci	-	SMP: od 1566–1568; obnoven 1605; nz 1653 MS: pz i nz 1605 -> 5.2.35	-
lišťáři	-	-> malíři	-
malíři	SMP: od 1348 s dalšími uměleckými profesemi NMP: odvozují se od štítařů od roku 1365 SMP a NMP: od spojení do konce, od 1525 i MS -> 5.1.23	3PM: rozpad před 1595 kdy NMP samostatně; od 1675 i MS samostatně -> 5.2.36	SMP: zánik 1784 NMP: zánik 1784 MS: zánik 1784 -> 5.3.34
mandlíři pláten	SMP a NMP: asi od 1539 s barvíři pláten -> barvíři pláten	3PM: po celé období s barvíři pláten -> barvíři pláten	3PM: nz 1751 s barvíři pláten -> barvíři pláten
mečíři	SMP: od 30. let 15. stol.; od 1509 i MS 3PM: dočasně za spojení -> 5.1.24	SMP a MS: rozpad asi 1571–1572 kdy MS samostatně NMP: nz 1639 3PM: asi od pol. 17. stol. -> 5.2.37	3PM: po 1784 P; do konce -> 5.3.35
mědirytci	-	-	SMP: zánik 1784 s malíři a krumplíři -> malíři
měšečníci	SMP: pz cca 1440 s toboláři NMP: od 1365 s pasíři a toboláři; v 15. století sami SMP a NMP: od 1512 s toboláři až do 1528,	SMP: nz 1612 s váčkaři 3PM: od 1670 s rukavičkáři a váčkaři -> rukavičkáři	3PM: do 1784 s rukavičkáři a váčkaři; po 1784 P; do konce -> rukavičkáři

	poté na SMP s váčkaři, na NMP s toboláři -> 5.1.25		
mezulánici	-	-	-> tkalci
mlynáři	P: od 1340; sdružení pod zemskými mlynáři -> 5.1.26	P: po celé období -> 5.2.38	P: po celé období -> 5.3.36
mosazníci	-	-	P: pz 1746; do konce -> 5.3.37
mydláři	NMP: pz 1464 SMP a NMP: od spoje- ní do konce -> 5.1.27	3PM: od 1564 se svíč- kaři; asi od 1708 samo- statně -> 5.2.39	3PM: po 1784 P; do konce -> 5.3.38
nákladníci vaření piva	SMP: pz 1512 SMP a NMP: dočasně za spojení NMP: pz 1528 -> 5.1.28	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: pz 1579 -> 5.2.40	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.39
nápravníci	-> koláři	-> koláři	-> koláři
nožíři	SMP: pz 1325–1330 NMP: pz 1407 SMP a NMP: od poč. 16. stol; od 1537 i MS -> 5.1.29	nožíři 3PM: rozpad asi na konci 16. stol. SMP: nz 1685 NMP: pz 1674 s mečíři MS: od konce 16. stol s mečíři dlouhonožíři 3PM: pz. 1688; od 1713 s mečíři -> mečíři	dlouhonožíři 3PM: do 1784 s mečíři; po 1784 P; od 1786 se železáři; do konce -> 5.3.40
nůžkaři	SMP: pz i nz cca 1440 -> nožíři	-	-
obchodníci	-	SMP: od 1585 se šmejdíři; nz 1712 3PM: od 1671 s kupci -> 5.2.41	SMP: do 1804 (?); zánik 1804 kdy vzniklo grémium MS: do 1804 (?);zánik 1804 kdy vzniklo grémium -> 5.3.41
olejníci	NMP: od 1443; nz 1452 -> 5.1.30	-	-

ostružníci	SMP: pz cca 1440 s platnění; od 1441 se zámečníky MS: od 1. pol. 16. stol v zámečnickém cechu; pz 1562 -> 5.1.31	SMP: po celé období v zámečnickém cechu NMP: od 1612 v zámečnickém cechu MS: po celé období v zámečnickém cechu -> zámečníci	SMP: do 1784 v zámečnickém cechu NMP: do 1784 v zámečnickém cechu MS: do 1784 v zámečnickém cechu P: po 1784 v zámečnickém cechu; do konce -> zámečníci
parukáři	-	SMP: pz 1682; od 1720 3PM -> 5.2.42	3PM: asi od 1736; po 1784 P; do konce Hrd: pz 1735; do 1784 -> 5.3.42
pasíři	SMP: pz 1350 NMP: od 1365 s toboláři a měšečníky SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.32	SMP: po celé období NMP: po celé období (1637–1674 se sedláři) MS: pz 1661 3PM: asi od 1728 -> 5.2.43	3PM: po 1784 P; do konce -> 5.3.43
pastýři	-	P: od 1709 -> 5.2.44	P: po celé období -> 5.3.44
pažbaři	-	-> puškaři	-> puškaři
pekaři	SMP: pz 1325–1330 NMP: pz 1444 SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.33	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období -> 5.2.45	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období; po 1784 i Hrd Hrd: od 1735 s řezníky; do 1784 -> 5.3.45
pergameníci	SMP: pz v 70. letech 14. stol. s malíři -> malíři	-	-
perníkáři	SMP a NMP: pz 1524, dočasně za spojení, poté na SMP i NMP samostatný -> 5.1.34	SMP: asi do 1725 s pekaři NMP: od 1603 s pekaři; MS: pz 1630 s pekaři 3PM: asi od 1725 -> pekaři	3PM: po 1784 P, do konce -> 5.3.46
pilaři	NMP: pz i nz 1457 -> prknáři	-> platnění	-
pilníkáři	-	-	P: pz 1765; od 1786 se železáři; do konce

			-> 5.3.47
pivovarníci	SMP: pz cca 1440 se sladovníky NMP: pz 1456 se sladovníky MS: asi pz 1466 se sladovníky -> sladovníci	-> nákladníci vaření piva	-> nákladníci vaření piva
platnéři	SMP: asi pz 1325–1330 -> 5.1.35	SMP: nz 1685 -> 5.2.46	-
plavci	NMP: od pol. 15. stol. -> 5.1.36	NMP: po celé období -> 5.2.47	NMP: zánik 1787 -> 5.3.48
plstnáři	NMP: pz i nz 1446 s kloboučníky -> kloboučníci	-	-
pokrývači	3PM: od 1482 s kameníky, zedníky a tesaři; asi pz 1560 o samostatném -> kameníci	3PM: rozpad 1613 kdy NMP samostatně -> 5.2.48	SMP a MS: do 1784 NMP: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.49
postřihači	SMP: pz 1399–1403; cca 1440 snad s krejčími (?) -> 5.1.37	SMP: od 1701 3PM -> 5.2.49	3PM: od 1749; po 1784 P; do konce -> 5.3.50
pozlacovači	-	SMP a MS: do 1675 s malíři; po rozpadu s MS malíři -> malíři	MS: zánik 1784 s malíři -> malíři
prknáři	NMP: pz i nz 1457 -> 5.1.38	-	-
provazníci	NMP: od 1410 3PM: od 1465 -> 5.1.39	3PM: rozpad 1598 kdy asi NMP samostatně; od 1650 i MS samostatně -> 5.2.50	SMP: do 1743 NMP: do 1743 MS: do 1743 3PM: od 1743; po 1784 P; zánik 1836 -> 5.3.51
prýmkaři	-	SMP: od 1592 -> 5.2.51	3PM: od 1768; po 1784 P; do konce -> 5.3.52
pudraři	-	-	P: pz i nz je z 2. pol. 18. stol. -> 5.3.53

punčocháři	-	SMP: pz 1608 s ručníčkáři; asi od 1609 samostatně NMP: pz 1597 3PM: asi od 1629 -> 5.2.52	3PM: 1763 rozpad na stávkáře (ti po 1784 P; do konce) a pletaře (ti po 1784 P; zánik 1818–1821) -> 5.3.54
puškaři	-	3PM (MS): od 1582 -> 5.2.53	MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.55
ručníkáři	SMP: pz 1524 v zámečnickém cechu MS: od 1. pol. 16. stol v zámečnickém cechu; pz 1562 -> 5.1.40	SMP: po celé období v zámečnickém cechu NMP: od 1612 v zámečnickém cechu MS: po celé období v zámečnickém cechu -> zámečníci	SMP: nz 1785 v zámečnickém cechu NMP: nz 1785 v zámečnickém cechu MS: nz 1785 v zámečnickém cechu -> 5.3.56
rukavičkáři	SMP a NMP: pz 1432; rozpad asi 1530 -> 5.1.41	SMP: do 1670 3PM: od 1670 s měšečníky a váčkaři -> 5.1.54	3PM: do 1784 s měšečníky a váčkaři; po 1784 P; do konce -> 5.3.57
rybáři	NMP: pz 1397 (?) MS: pz 1524 -> 5.1.42	MS: po celé období -> 5.2.55	MS: po celé období -> 5.3.58
řemenáři	SMP: asi pz 1425 NMP: pz 1445 SMP a NMP: dočasně za spojení -> uzdaři	SMP: po celé období s uzdaři NMP: po celé období s uzdaři -> uzdaři	-> uzdaři
řezáči drahokamů	-	-	P: pz 1785 s vrtači granátů (?); zánik 1836 -> 5.3.59
řezbáři	SMP: pz v 70. letech 14. stol. s malíři -> malíři	SMP a MS: nz 1595 s malíři NMP: pz 1666; nz 1678 -> 5.1.56	-
řezníci	SMP: konec 13. stol. NMP: od 1359 MS: asi pz 1476 -> 5.1.43	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období -> 5.2.57	SMP: po celé období (zrušen 1784–1790) NMP: po celé období (zrušen 1784–1790) MS: po celé období (zrušen 1784–1790); po 1790 i Hrd Hrd: od 1735 s pekaři;

			zánik 1784 -> 5.3.60
sedláři	SMP: pz 1425 NMP: pz 1391; od 1410 i MS (jen do husitských válek) SMP a NMP: od poč. 16. stol. -> 5.1.44	SMP a NMP: po celé období MS: pz 1562 -> 5.1.58	SMP a NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.61
sítaři	-	SMP: pz 1596 -> 5.1.59	3PM: pz 1785; po 1784 P; zánik 1836 -> 5.3.62
skalníci	Hrd: pz 1501 -> 5.1.45	Hrd: nz 1637 -> 5.2.60	-
skláři	-	P: od 2. pol. 17. stol.; zánik neznámý -> 5.1.61	-
sklenáři	SMP: pz v 70. letech 14. stol. s malíři -> malíři	SMP: od 1674 samostatně MS: pz. 1579 s malíři; od 1629 samostatně -> 5.1.62	3PM: od 1740; po 1784 P; do konce Hrd: od 1734 s dalšími řemesly; do 1784 -> 5.3.63
sladovníci	SMP: pz 1325–1330 NMP: asi pz 1397 (?); od 1456 MS: pz 1466 -> 5.1.46	-> nákladníci vaření piva	-> nákladníci vaření piva
sochaři	-	-> malíři	-
soukeníci	SMP: od 1337 NMP: pz 1465 SMP a NMP: dočasně za spojení -> 5.1.47	SMP a NMP: pz 1558 -> 5.2.62	SMP a NMP: rozpad asi ve 2. pol. 18. stol. P: po 1784; do konce -> 5.3.64
soustružníci	-	SMP: pz. 1562 NMP: pz 1584 MS: od 1599 -> 5.2.63	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; zánik 1836 -> 5.3.65
stavitelé	-	-> kameníci	-> zedníci
struhaři	-> prknáři	-	-
strunaři	SMP a NMP: pz i nz	-	-

	1436 s jehláři -> jehláři		
střelci	NMP a MS: od 1360 -> 5.1.48	NMP a MS: zánik 1623 -> 5.2.64	-
stříbrníci	-> zlatníci	-	-> zlatníci
stužkaři	-	SMP: pz i nz 1592 s prýmkaři -> 5.2.65	P: pz 1809; zánik před 1821 -> 5.3.66
svíčkaři	-> mydláři	3PM: od 1564 s mydlá- ři; asi od 1708 samo- statně -> mydláři	3PM: po 1784 P; do konce -> 5.3.67
šermíři	-	SMP: pz 1597 s nožíři; od 1607 samostatně; zánik 1730–1735 -> 5.2.66	-
ševci	SMP: pz 1325–1330; od 20. let 15. století samostatně vetešníci NMP: pz 1391; od 20. let 15. století samostat- ně vetešníci MS: od 20. let 15 století dva cechy nováků a ve- tešníků -> 5.1.49	SMP: od 1564 sjedno- cení nováci a vetešníci NMP: od 1564 sjedno- cení nováci a vetešníci MS: od 1564 sjednoce- ní nováci a vetešníci -> 5.2.67	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: po celé období; po 1784 i Hrd Hrd: od 1733 s krejčí- mi; do 1784 -> 5.3.68
šmejdíři	SMP: od pol. 16. stol. -> 5.1.50	SMP: po celé období NMP: od 1708 se žele- záři -> obchodníci	SMP: do 1784 NMP: do 1784 se žele- záři (?) P: po 1784; zánik před 1821 -> 5.3.69
šmukýři	-	SMP (a NMP): asi pz 1560 se šmejdíři; od 1570 samostatně; nz 1705 MS: pz 1572 s krumplí- ři; od 1594 v malířském cechu; nz 1634 -> 5.2.68	-
šňůraři	-	-> prýmkaři	-> prýmkaři
špalíčkáři	-	3PM: pz 1728 -> 5.2.69	3PM: pz 1738; po 1784 P; zánik 1836

			-> 5.3.70
štítaři	SMP: pz 1325–1330; od 1348 s malíři a dalšími uměleckými řemesly NMP: od 1365 -> malíři	-	-
štukatéři	-	SMP: pz 1682; nz 1685 -> kameníci	-
tapetáři	-	-	-> krejčí
tesaři	3PM: od 1482 s kameníky, zedníky a pokrývači MS: od 1524 -> kameníci	SMP: od 1599 NMP: od 1581 MS: po celé období -> 5.2.70	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.71
tkalci	SMP: pz 1519 NMP: pz 1497 SMP a NMP: od spojení do konce -> 5.1.51	SMP a NMP: nz 1639; 1716 obnova na NMP MS: asi nz 1619 3PM: od 1719 -> 5.2.71	SMP a NMP: od 2. pol 18. stol.; do 1784 MS: od 2. pol. 18. stol.; do 1784 P: po 1784; zánik před 1821 -> 5.3.72
toboláři	SMP: pz cca 1440 s měšečníky NMP: od 1365 s pasíři a měšečníky; v 15. století pouze s pasíři SMP a NMP: od 1512 s měšečníky až do 1528, poté na SMP sami, na NMP s měšečníky -> měšečníci	SMP: po celé období NMP: po celé období MS: pz 1614; nz 1619 -> 5.2.72	P: pz 1827 s drátaři; do konce (?) -> drátaři
toulaři	SMP: pz i nz cca 1440 s mečíři -> mečíři	-	-
truhláři	SMP: asi pz 1325–1330 (?) NMP: asi pz 1397 (?) SMP a NMP: pz 1441 -> 5.1.52	SMP: pz 1562 samostatně NMP: pz 1562 samostatně MS: pz 1562 -> 5.2.73	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 Hrd: od 1734 s dalšími řemesly; do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.73
uzdaři	SMP: pz 1425	SMP: po celé období	SMP: do 1784

	NMP: pz 1391 SMP a NMP: dočasně za spojení MS: od 1. pol. 16. stol.; pz 1562 -> 5.1.53	s řemenáři NMP: po celé období s řemenáři MS: po celé období -> 5.2.74	NMP: do 1784 MS: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.74
vážkaři	SMP: pz 1562 -> měšečníci	SMP: nz 1612 NMP: pz 1567 s tobo- láři; MS: pz 1572; nz 1653 3PM: od 1670 s měšeč- níky a rukavičkáři -> rukavičkáři, toboláři	3PM: do 1784 s měšeč- níky a rukavičkáři; po 1784 P; do konce -> rukavičkáři
valcháři	SMP: pz i nz cca 1440 -> postřihači	-	-
vinaři	SMP: od konce 15. stol. -> 5.1.51	P: po celé období -> 5.2.75	P: nz 1791 -> 5.3.75
vrtači granátů	-	-	-> řezáči drahokamů
vozatajové	SMP: pz cca 1440 se sladovníky NMP: pz 1456 se sla- dovnými -> sladovníci	SMP: pod nákladníky NMP: asi pod náklad- níky MS: pz 1573; nz 1580; poté asi pod nákladníky -> 5.2.76	-
výčepníci	SMP: pz 1357 i vína i piva -> 5.1.55	výčepníci piva SMP: pz 1562 samo- statně; od 1620 pod nákladníky NMP: pz 1597 MS: od 1580 i vína i pi- va; nz 1678 výčepníci vína SMP: pz i nz 1615 -> 5.2.77	SMP: od 1748 samo- statně (?); do 1784 NMP: do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.76
výrobci hudebních nástrojů	-	-	houslaři a výrobci de- chových nástrojů P: pz 1809; zánik 1836 varhanáři a klavírníci P: pz 1809; zánik 1836 -> 5.3.77
výrobci vlněného	-	-	P: pz 1778; nz 1813

zboží			-> tkalci
zahradníci okrasných zahrad	-	NMP: od 1679 -> 5.2.78	NMP: po 1784 P; do konce -> 5.3.78
zámečníci	SMP a NMP: pz 1399; rozpad v 1. pol. 15. stol.; po spojení NMP v cechu SMP -> 5.1.56	SMP: po celé období NMP: od 1612 MS: po celé období -> 5.2.79	SMP: do 1784 NMP: do 1784 MS: do 1784 Hrd: od 1734 s dalšími řemesly; do 1784 P: po 1784; do konce -> 5.3.79
zámišníci	NMP: pz 1549 s barvíři kůží -> 5.1.57	SMP: pz 1565 s barvíři kůží NMP: do 1603 s barvíři kůží; od 1603 i s jirchá- ři -> 5.2.80	SMP: do 1741 s jircháři NMP: do 1741 s jircháři 3PM: od 1741 s jirchá- ři; po 1784 P; do konce -> jircháři
zbrojíři	SMP: pz cca 1440 s platnění -> platnění	SMP: nz 1599 v plat- něřském cechu -> platnění	-
zedníci	SMP: pz 1458 s kame- níky 3PM: od 1482 s kame- níky, tesaři a pokrývači; za spojení SMP a NMP byli MS s hutí Bene- dikta Rejta; poté obnoven -> kameníci	SMP: po celé období s kameníky NMP: po celé období s kameníky MS: po celé období s kameníky -> kameníci	SMP: do 1784 se stavi- teli (?) NMP: do 1784 se stavi- teli MS: do 1784 se staviteli P: po 1784 se staviteli; do konce -> 5.3.80
zlatníci	SMP: konec 13. stol. NMP: pz 1478 SMP a NMP: od spoje- ní do konce MS: od poč. 16. stol. -> 5.1.58	3PM: rozpad asi v 17. stol. -> 5.2.81	3PM: od 1776 se stříbr- níky a galanteristy; po 1784 P; do konce -> 5.3.81
zlatotepci	SMP: od 70. let 14. stol. s malíři -> malíři	SMP: po celé období s malíři -> malíři	SMP: zánik 1784 s malíři a krumplíři -> malíři
zrcadelníci	SMP: od 15. stol. s ma- líři -> malíři	-	-
zvonaři	-> konváři	P (MS?): od poč. 17. stol. samostatně v cechu	MS: před 1784 s dělo- lijci; po 1784 P; nz

		(?) -> konváři	1809 -> 5.3.82
železáři	-	SMP: pz 1682 v plat- něřském cechu NMP: od 1708 se šmej- díři -> platnění	SMP: do 1784 s dalšími kovodělnými řemesly NMP: do 1784 se šmejdíři (?) P: po 1784; od 1786 s dalšími řemesly; do konce -> 5.3.83

Studium cechovního vývoje řemesel a živností výrazným způsobem napomáhá k porozumění dobových technologií a jejich zařazení v rámci systému městských profesí. Na mnoha příkladech jsme si mohli uvědomit, že pouhý překlad podobné dobové terminologie může způsobit špatnou interpretaci (např. ručnickáři a puškaři, řemenáři a uzdáři, dvě odvětví punčochářů). Řemesla se sdružovala na základě rozdílných hledisek, mezi nimiž převládala technologická podobnost, stejná výchozí surovina (to souvisí částečně s technologickou podobností) nebo podíl na stejném výrobním sortimentu (např. stavební či textilní řemesla). Pochopení podstaty každého společného cechu nám proto odpoví na další otázky spojené s celou problematikou řemesel a živností.

Seznam použitých zkratk

- AČ – Archiv český čili písemné památky české a moravské, sebrané z archivů domácích i cizích
- AMP – Archiv hlavního města Prahy
- CIM – Sbírka pramenů práva městského království Českého – Codex iuris municipalis regni Bohuemie
- ČČH – Český časopis historický
- ČČM – Časopis českého Museum
- ČMKČ – Časopis Musea království Českého
- ČNM – Časopis Národního muzea
- ČsČH – Československý časopis historický
- DMP – Dějepis města Prahy
- DRBM – Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren
- FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
- fol. – folio
- FPr ZU – Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni
- FRB – Fontes rerum Bohemicarum
- JSB – Jihočeský sborník historický
- k. – karton
- LV – Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis
- MHMP – Magistrát hlavního města Prahy
- NA – Národní archiv v Praze
- NK ČR – Národní knihovna České republiky
- PA – Památky archeologické
- PAM – Památky archeologické a místopisné
- PSH – Pražský sborník historický
- RBM – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
- s. f. – sine folio
- SPDMP – Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy

Soupis použitých pramenů

Archiv hlavního města Prahy

- Cech bednářů a bečvářů Praha, inv. č. 1.
Cech dlaždičů Praha, inv. č. 2, 5.
Cech hodinářů Praha, inv. č. 1, 3.
Cech hřebenaři Praha, inv. č. 1.
Cech kartáčníků Praha, inv. č. 98, 99.
Cech klempířů Praha, inv. č. 2.
Cech kloboučníků Praha, inv. č. 1–3, 5.
Cech knihařů Praha, inv. č. 1–4, 8.
Cech kočích Praha, inv. č. 1, 4–7.
Cech kolářů Praha, inv. č. 1.
Cech koželuhů Praha, inv. č. 3.
Cech kožešníků Praha, inv. č. 2–4, 8.
Cech krejčích Praha, inv. č. 4, 5, 7.
Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva, inv. č. 1, 4, 6, 16.
Cech lazebníků, bradýřů a grémium chirurgů Praha, inv. č. 1.
Cech lůžkařů Praha, inv. č. 1.
Cech mědikovců Praha, inv. č. 1, 3.
Cech mlynářů, inv. č. 2.
Cech mosazníků Praha, inv. č. 8.
Cech mydlářů Praha, inv. č. 2–4.
Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků, inv. č. 2, 4, 8.40.
Cech nožířů Praha, inv. č. 1.
Cech ovčářů (polních mistrů) Praha, inv. č. 2, 4.
Cech parukářů Praha, inv. č. 1–4.
Cech pekařů Praha, inv. č. 2–6.
Cech perníkářů Praha, inv. č. 1, 2.
Cech pokrývačů Praha, inv. č. 1.
Cech provazníků Praha, inv. č. 1.

- Cech prýmkařů a šňorařů, inv. č. 1, 2.
- Cech punčochářů Praha, inv. č. 1, 2, 8.
- Cech puškařů a pažbařů Praha, inv. č. 1, 2, 14.
- Cech rukavičkářů Praha, inv. č. 2, II a 2, II a 27, II a 40, II a 52.
- Cech řezníků Praha, inv. č. 6, 8, 30.
- Cech sklenářů Praha, inv. č. 1, 2.
- Cech soukeníku Praha, inv. č. 1, 3, 4, 6.
- Cech soustružníků Praha, inv. č. 1, 3, 6.
- Cech šenkýřů a výčepníků Praha, inv. č. 1, 2.
- Cech ševců Praha, inv. č. 1, 4, 8, 9, 11, 14, 15.
- Cech tesařů Praha, inv. č. 2.
- Cech truhlářů Praha, inv. č. 3, 4, 6.
- Cech voskařů Praha, inv. č. 1.
- Cech zahradníků Praha, inv. č. 1.
- Cech zámečníků Praha, inv. č. 6, 8.
- Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 1, 8.
- Cech zlatníků Praha, inv. č. 2, 3, 40, 49, 113, 116, 188.
- Jiří Čarek PhDr., inv. č. 337, k. 25.
- Magistrát hlavního města Prahy I. – Publicum, man. 1784, sign. XV/56, k. 11; sign. XV/109, k. 58.
- Magistrát hlavního města Prahy I., Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1807–1811, sign. A 47/1107, k. 101–102.
- Magistrát hlavního města Prahy I., Hlavní spisovna, oddělení A, man. 1812–1816, sign. A 39/3, k. 142; sign. A 47/198, k. 156.
- Sbírka papírových listin I, sign. AMP PPL I – 47, 47/2, 47/102, 133/1, 133/3, 133/23, 133/24, 133/44, 133/82, 133/124, 133/127, 1186/1, 1653/4.
- Sbírka papírových listin III, sign. AMP PPL III – 2b/35, 36.
- Sbírka papírových listin IV, sign. AMP PPL IV – 2228c, 3367, 4288a, 6962a, 12979b, 27697, 33635/30.
- Sbírka papírových listin V, sign. AMP PPL V – 261.
- Sbírka pergamenových listin I, sign. AMP PGL I – 73, 75, 95.
- Sbírka pergamenových listin II, sign. AMP PGL II – 13, 51, 54, 55, 57, 58, 61–63, 72–75, 77, 79–83, 91, 97, 99, 100, 103, 107–109, 112–114, 117–126, 130–133, 137, 144, 166a, 191.

Sbírka rukopisů, rkp. 25, 69, 70, 96, 97, 105, 106, 136, 193, 284, 329, 330, 332, 411, 476, 986, 990, 992, 993, 1046, 1128–1130, 1133, 1165, 1168, 1235, 1239, 1420, 1480, 1481, 1486, 1636, 1729, 1730, 1755, 1756, 1791, 1844, 1849, 2083, 2084, 2100, 2134, 2141, 2214, 2242, 3057, 3416, 3437–3440, 3442, 3444–3446, 3451–3462, 3465, 3467, 3468, 3471, 3472, 3501–3503, 3506, 3507, 4500, 4501, 4503, 4506–4509, 4813, 5724–5727, 5730–5735, 5755–5757, 5759, 5760, 5769, 5770, 5773–5776, 5780–5782, 5786–5796, 5798–5803, 5807, 5818, 5824, 5825, 5851–5853, 5855, 5856, 5858, 5859, 5861, 5875–5881, 5908–5910, 5956, 5957, 7857, 8398.

Sbírka typářů, sign. AMP K III – 2, 19–21, 115, 138, 140, 141, 143–148, 149–152, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 163, 171, 173–175, 177, 178, 180, 182, 184, 185, 188–198, 200, 201, 204, 208–210, 215, 217–219, 223, 226, 227, 230, 373, 379–381, 383, 384.

Společenstvo hotovitelů hudebních nástrojů v Praze, inv. č. 26, k. 2.

Knihovna Národního muzea

Sbírka rukopisů, rkp. III B 3.

Národní archiv v Praze

Stará manipulace, sign. P 106/76, k. 1777; P 106/87, k. 1778; P 106/94, 100, k. 1779; P 106/102, 108, 110, k. 1780; P 106/125, 127, k. 1782; P 106/128, 132, 133, k. 1783; P106/134, 139, k. 1784; P 106/143, 144, k. 1785; P 106/145, k. 1786; P 106/153, 155, k. 1787; P 106/156, 160, 161, k. 1788; P 106/169, 170, 172, 173, 180, 181, k. 1789; P 106/186, 189, k. 1790; S 270/2, k. 2341.

Národní knihovna České republiky

Lobkovická knihovna, sign. XXIII C 15.

Vydané prameny

- BASTL, Ondřej (ed.), *Spojení pražských měst v roce 1784*, Praha 2003.
- BOČEK, Antonín (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV.*, Olomouc 1845.
- ČECHURA, Jaroslav – HOJDA, Zdeněk – NOVOZÁMSKÁ, Martina (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis – Sbírka pramenů práva městského království českého I. Privilegia měst pražských*, Praha 1886.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Registra soudu komorního*, in: AČ 9, Praha 1889, s. 455–560.
- EBELOVÁ, Ivana (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903*, Praha 1996.
- EMLER, Josef (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum II*, Praha 1874.
- EMLER, Josef (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, Praha 1882.
- EMLER, Josef (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum IV*, Praha 1884.
- FIALA, Michal – HRDLÍČKA, Jakub – ŽUPANIČ, Jan (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997.
- FIALA, Michal (ed.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001.
- HALATA, Martin (ed.), *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656*, Praha 1996.
- JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Codex iuris Bohemici II/3*, Praha 1889.
- KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007.
- MENDL, Bedřich – LINHARTOVÁ, Milena (edd.), *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae VIII (1358–1363), část I. 1358–1359*, Praha 1954.
- PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český 4*, Praha 1846.
- PANGERL, Matthias (ed.), *Das Buch der Malerzeche in Prag*, Vídeň 1878.
- PATERA, Adolf – TADRA, Ferdinand (edd.), *Das Buch der Prager Malerzeche (Kniha bratrstva malířského v Praze) 1348–1527*, Praha 1878.
- PÁTKOVÁ, Hana (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů: 1348–1527*, Praha 1996.
- PÁTKOVÁ, Hana – SMOLOVÁ, Věra – POŘÍZKA, Aleš (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011.
- REKTORYS Artuš (ed.), *Statuta Pocztivého pořádku muzikářského*, in: Kniha o Praze (Pražský almanach) I., Praha 1930, s. 188–191.

- RÖSSLER, Emil Franz (ed.), *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren I*, Praha 1845.
- MIKOVEC, Ferdinand Břetislav (ed.), *Řád policejní český r. 1605*, Lumír 5, 5. 4. 1855, č. 14, s. 326–331(další pokračování edice 12. 4. 1855, č. 15, s. 356–358; 18. 4. 1855, č. 16, s. 379–381; 26. 4. 1855, č. 17, s. 402–405; 3. 5. 1855, č. 18, s. 423–428; 10. 5. 1855, č. 19, s. 450–453; 17. 5. 1855, č. 20, s. 472–474).
25. 9. 1920, č. 30, s. 232 (další pokračování stati 2. 10. 1920, č. 31, s. 239–240; 9. 10. 1920, č. 32, s. 247–249; 16. 10. 1920, č. 33, s. 255–257; 23. 10. 1920, č. 34, s. 263–265).
- STRNAD, Josef (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad I*, Plzeň 1891.
- TADRA, Ferdinand (ed.), *Summa Gebhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen*, Vídeň 1882.
- TOMEK, Václav Vladivoj (ed.), *Artikule cechů pražských z 15. století*, in: Archiv český 14, Praha 1895, s. 437–492.
- WEINGARTEN, Jan Jakub (ed.), *Codex Ferdinandeo-Leopoldinus*, Praha 1701.

Použitá literatura

Slovníky a schematismy

Ottův slovník naučný 21. díl, Praha 1904.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-Jahr 1814 II, Praha 1813.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-Jahr 1815 II, Praha 1814.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-Jahr 1816 II, Praha 1815.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1818 II, Praha 1817.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1821, Praha 1820.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1823, Praha 1822.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-Jahr 1824, Praha 1823.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1825, Praha 1824.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1826, Praha 1825.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1827, Praha 1826.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1829, Praha 1828.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1830, Praha 1829.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1831, Praha 1830.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1834, Praha 1833.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1835, Praha 1834.

Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1837, Praha 1836.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1838, Praha 1837.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1839, Praha 1838.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1840, Praha 1839.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1841, Praha 1840.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1842, Praha 1841.

Schematismus des Königreich Böhmen für das Jahr 1843, Praha 1842.

Handbuch des Königreich Böhmen für das Jahr 1844, Praha 1843.

Handbuch des Königreich Böhmen für das Jahr 1845, Praha 1844.

Handbuch des Königreich Böhmen für das Jahr 1846, Praha 1845.

Handbuch des Königreich Böhmen für das Jahr 1847, Praha 1846.

Handbuch des Königreich Böhmen für das Jahr 1848, Praha 1847.

Slovník naučný 7. díl, Praha 1868.

DOBROVSKÝ, Josef, *Deutsch-böhmisches Wörterbuch*, Praha 1821.

RANK, Josef, *Allgemeines Handwörterbuch der Böhmischen und Deutschen Sprache I–II*, Vídeň – Lipsko 1912.

STERZINGER, Josef Václav, *Německo-český slovník I.–II.*, Praha 1893–1895.

Literatura

BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Stará manipulace 14. stol.–1805*, inventář Národního archivu v Praze, Praha 1973.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Městské rady a řemeslnické cechy*, in: Osm století městské samosprávy. Výstava o vývoji pražské samosprávy od 13. století do roku 2000, Praha 2000, s. 55–59.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech barvířů a mandlířů 1753–1868*, inventář AMP, Praha 2004.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech koželuhů 1577–1806*, inventář AMP, Praha 2004.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kožešníci Praha (1486) 1546–1898*, inventář AMP, Praha 2004.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech bednářů a bečvářů 1597–1867*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech hrnčířů 1637–1861*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech krejčích Praha 1599–1873*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech pekařů Praha 1643–1861*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech punčochářů Praha 1612–1808 (1900)*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech prýmkařů a šňorařů Praha 1727–1859*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech rukavičkářů Praha 1720–1872*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech řezníků Praha 1555–1859 (1921)*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech ševců Praha 1482–1862*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech zedníků a kameníků Praha 1620–1859 (1903)*, inventář AMP, Praha 2005.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kartáčníků Praha 1724–1897*, inventář AMP, Praha 2006.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech lazebníků, bradýřů a Gremium chirurgů Praha 1657–1884*, inventář AMP, Praha 2006.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech nožířů Praha 1597–1849*, inventář AMP, Praha 2006.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech puškařů a pažbařů Praha (1600) 1709–1859 (1941)*, inventář AMP, Praha 2006.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech soukeníků Praha 1643–1859*, inventář AMP, Praha 2006.

- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech šenkýřů a výčepníků Praha 1594–1865*, inventář AMP, Praha 2006.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech tesařů Praha 1676–1840*, inventář AMP, Praha 2006.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech truhlářů Praha 1603–1871*, inventář AMP, Praha 2006.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, soupis dokumentů AMP, Praha 2006.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech hodináři Praha 1708–1814*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kloboučníků Praha 1562–1712*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech knihařů Praha 1670–1860*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kočích Praha 1811–1853*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kolářů Praha 1631–1839 (1848)*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech mosazníků Praha (1746) 1806–1846*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech parukářů Praha 1701–1870*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech soustružníků Praha 1613–1856*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech špendlíkářů Praha 1731–1856*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech zámečníků Praha 1721–1859 (1893)*, inventář AMP, Praha 2007.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva 1585–1893*, inventář AMP, Praha 2008.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech hřebenařů Praha 1735–1817*, inventář AMP, Praha 2009.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech mědikovců Praha 1659–1755*, inventář AMP, Praha 2009.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech kovářů Praha 1761–1824*, inventář AMP, Praha 2009.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech mydlářů Praha (1560) 1641–1886*, inventář AMP, Praha 2009.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech ovčářů (polních mistrů) Praha 1778–1814*, inventář AMP, Praha 2009.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech hedvábníků Praha 1751–1889*, inventář AMP, Praha 2014.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech voskařů Praha 1750*, inventář AMP, Praha 2015.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech zahradníků Praha 1750–1829*, inventář AMP, Praha 2015.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech rybářů Praha 1751–1868*, inventář AMP, Praha 2016.
- BUŇATOVÁ, Marie, *Pražští kupci na cestách*, Praha 2013.
- ČERMÁK, Miloslav, *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*, Olomouc 2002.
- ČIŽMÁROVÁ, Lucia, *Lékárnici v Českých krajinách v období raného novoveku*, diplomová práce, 2009, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- ČORNEJ, Petr, *Kočíčka, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, in: *Pražský sborník historický* 40, Praha 2012, s. 7–129.

- DIVIŠ, Jan, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, Praha 1984.
- DIVIŠ, Jan, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, Praha 1992.
- EBELOVÁ, Ivana, *Mistrovské kusy stavebních řemeslníků v cechovních artikulech 16.–18. století*, in: Historia docet. Sborník příspěvků k počtě šedesátých narozenin prof. Dr. Ivana Hlaváčka, CSc., Praha 1992, s. 59–72.
- EBELOVÁ, Ivana, *Mzdy stavebních řemesel ve světle cechovních pořádků*, in: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 153–161.
- EBELOVÁ, Ivana, *Organizace a písemnosti cechů stavebních řemesel v době předbělohorské*, Acta Universitatis Carolinae – philosophica et historica 1/1992. Z pomocných věd historických 10. Městská diplomatika a správa v českých zemích do druhé světové války, Praha 1992, s. 71–75.
- EBELOVÁ, Ivana, *Novoměstské cechy stavebních řemesel v 16. až 18. století*, Documenta Pragensia 17, Praha 1998, s. 185–190.
- EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.
- EMLER, Josef, *Pořádek plavců a právo pořičné v Podskalí*, Památky archeologické a místopisné 7, 1868, s. 1–16.
- EMLER, Josef, *Řemeslničtí pořádkové pražští v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné 8, 1868–1869, s. 515–530, 581–596.
- EMLER, Josef, *Příspěvek k poznání cechovního zřízení v Čechách*, Památky archeologické a místopisné 14, 1887–1889, s. 69–70.
- FISCHER, Richard, *Vývoj cechovního zřízení*, Olomouc 1929.
- FISCHER, Wolfram, *Handwerksrecht und Handwerkswirtschaft um 1800*, Berlín 1954.
- FISCHER, Wolfram, *Quellen zur Geschichte des deutschen Handwerks*, Göttingen 1957.
- FLÉGL, Oldřich, *K přeměně cechovního zřízení u nás v 18. století*, in: Obzor národohospodářský 19, Praha 1914, s. 183–188.
- GERHARD, Hans-Jürgen, *Löhne im vor- und frühindustriellen Deutschland. Materialien zur Entwicklung von Lohnsätzen von der Mitte des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen 1984.
- GINDELY, Antonín, *Das Zunftwesen in Böhmen von 16. bis ins 18. Jahrhundert*, in: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk, 1884, s. 55–83.
- GINDELY, Antonín, *O cechovním zřízení v Čechách od XVI. až do XVIII. století*, Právník 24, 1885, s. 10–17, 45–50, 109–117, 115–159.

- GRAUS, František, *Soukenictví v době předhusitské*, in: Sborník pro hospodářské a sociální dějiny 1, Praha 1946, s. 164–183.
- HAAS, Antonín, *Praha ve světle údajů Tereziánského katastru*, in: Pražský sborník historický 3, Praha 1966, s. 108–129.
- HARLAS, František Xaver, *Cechovní pokladny v Museu kr. hl. města Prahy*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 11, 1903, s. 122–128.
- HARDTWIG, Wolfgang, *Genossenschaft, Sekte, Verein in Deutschland. Vom Spätmittelalter bis zur Französischen Revolution*, Mnichov 1997.
- HOLEC, František, *Podskalský dřevní trh*, in: Kniha o Praze 1960, Praha 1960, s. 103–114.
- HOLEC, František, *Obchod s dřívím v Praze ve 14.–17. století*, in: Pražský sborník historický 6, Praha 1971, s. 5–100.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Novoměstský cech plavců*, Praha '82, 1982, č. 1, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech řezníků*, Praha '82, 1982, č. 2, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech hrnčírů*, Praha '82, 1982, č. 3, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Ševcovský cech*, Praha '82, 1982, č. 4, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech kožešníků*, Praha '82, 1982, č. 5, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Zámečnický cech*, Praha '82, 1982, č. 6, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech kovářů*, Praha '82, 1982, č. 7, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech truhlářů*, Praha '82, 1982, č. 8, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech kolářů*, Praha '82, 1982, č. 9, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech knihařů*, Praha '82, 1982, č. 10, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech konvářů*, Praha '82, 1982, č. 11, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech kočích*, Praha '82, 1982, č. 12, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech pekařů*, Praha '83, 1983, č. 1, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech pražských mlynářů*, Praha '83, 1983, č. 2, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Krejčovský cech*, Praha '83, 1983, č. 3, s. 34.

- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Kloboučnický cech*, Praha '83, 1983, č. 4, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Koželužský cech*, Praha '83, 1983, č. 5, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy zedníků a kameníků*, Praha '83, 1983, č. 6, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy tesařů a pokrývačů*, Praha '83, 1983, č. 7, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech hodinářů*, Praha '83, 1983, č. 8, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech bradýřů*, Praha '83, 1983, č. 9, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cech rybářů*, Praha '83, 1983, č. 10, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, 1983, č. 11, s. 34.
- HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy malířů*, Praha '83, 1983, č. 12, s. 34.
- HOLEC, František, *Cech plavců na Novém Městě pražském*, in: PSH 32, Praha 2003, s. 211–228.
- HRÁSKÝ, Josef, *O pražských konvářích*, in: *Kniha o Praze 1960*, Praha 1960, s. 115–131.
- HRÁSKÝ, Josef, *Značkování výrobků z drahých kovů (Příspěvek k dějinám pražských zlatnických cechů)*, in: *Pražský sborník historický* 8, Praha 1973, s. 29–55.
- HRDLÍČKA, Jakub, *Pražská heraldika*, Praha 1993.
- HRDLÍČKA, Jakub – JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.
- HÜCKE, Jan, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, Praha 1939 (2. vydání).
- CHYTIL, Karel, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*, Praha 1906.
- JAKOBOWITZ, Tobias, *Die Jüdische Zünfte in Prag*, in: *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik* 6, 1936, s. 57–145.
- JANÁČEK, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.
- JANÁČEK, Josef, *České soukenictví v 16. století*, *Československý časopis historický* 4, 1956, č. 4, s. 553–590.

- JANÁČEK, Josef, *Zrušení cechů roku 1547*, Československý časopis historický 7, 1959, s. 231–242.
- JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.
- JANÁČEK, Josef, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, in: *Kniha o Praze 1963*, Praha 1963, s. 46–59.
- JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- JANÁČEK, Josef, *Poznámka k obrazové příloze (kupecké bratrstvo na NMP (slanečkáři))*, in: *Pražský sborník historický 7*, Praha 1972, s. 154–157.
- JANOTKA, Miroslav – LINHART, Karel, *Zapomenutá řemesla*, Praha 1984.
- JÁSEK, Jaroslav, *Sladovnická symbolika*, in: *Heraldická ročenka 1985*, Praha 1985, s. 69–85.
- JÁSEK, Jaroslav, *Hřebíky a jejich místo v cechovní symbolice*, in: *Heraldická ročenka 1990*, Praha 1990, s. 65–72.
- JÁSEK, Jaroslav, *Bečváři a bednáři*, in: *Heraldická ročenka 1994*, Praha 1994, s. 111–116.
- JÁSEK, Jaroslav, *Napínák, cívka, zkrucovadlo a vochlice*, in: *Heraldická ročenka 1995*, Praha 1995, s. 99–102.
- JÁSEK, Jaroslav, *Nevábné řemeslo*, in: *Heraldická ročenka 1998*, Praha 1998, s. 21–32.
- JÍLKOVÁ, Jarmila, *Pražští zemští přísešní mlynáři a jejich pamětní kniha z let 1593–1628*, diplomová práce, 1988, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- KAPRAS, Jan, *Počátky našich cechů*, Praha 1937.
- KARLOVÁ, Zdeňka, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, in: *Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 8*, Praha 1938, s. 57–78.
- KLUGE, Arnd, *Die Zünfte*, Stuttgart 2009.
- KREJCAR, Robert, *Pohled na několik řemeslnických cechů pražských v době předbělohorské na základě cechovních knih*, diplomová práce, 1978, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- KUČEROVÁ, Marie, *Příspěvky k dějinám cechů do roku 1419*, diplomová práce, 1959, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- KUCHYNKA, Rudolf, *Manuál pražského pořádku malířského z let 1600 – 1656*, *Památky archeologické* 27, 1915, s. 24–46.
- KUCHYNKA, Rudolf, *Účetní kniha staroměstského pořádku malířského 1699–1781*, *Památky archeologické* 28, 1916, s. 25–29 a 77–88.

- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997.
- LAŇOVÁ, Alžběta, *Pražští bradýři, lazebníci a chirurgové v raném novověku*, bakalářská práce, 2011, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- LAŇOVÁ, Alžběta, *Pražští chirurgové v pramenech 18. a 19. století*, diplomová práce, 2011, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- LEHMANNOVÁ, Martina, *Řemesla v pořádku. Historie profesního sdružování pražských řemeslníků od středověku po současnost*, katalog k výstavě Muzea hlavního města Prahy, Praha 2014.
- MÁDL, Karel Boromejský, *Řád zedníků a kameníků pražských v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné 16, 1893–95, s. 644–654.
- MAREK, David, *Všeobecný obchodní zákoník rakouský*, dipl. práce, 2012, Fakulta Právnická Západočeské univerzity v Plzni.
- MARŠÁL, Josef, *Cechy Nového Města pražského po roce 1547*, dipl. práce, 1958, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- MELICHAR, František, *Dějiny cechovnictví v Čechách*, Praha 1902.
- MENČÍK, Ferdinand, *Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z roku 1324*, Věstník Kr. české společnosti nauk pro vědy a umění, tř. filosoficko-histori, 1891, č. 7, s. 257–279.
- MENDELOVÁ-BILDOVÁ, Jaroslava, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do roku 1620*, diplomová práce, 1975, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Soupis úředníků osmipanského úřadu na Starém Městě pražském (do roku 1637)*, in: Documenta pragensia II, Praha 1981, s. 144–189.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637*, in: Pražský sborník historický 17, Praha 1984, s. 90–104.
- MENDL, Bedřich, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický 33, 1927, s. 1–20, 307–346.
- MENDL, Bedřich, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: Pražský sborník historický 7, Praha 1972, s. 5–39.
- MÍKA, Alois, *Řemesla a obchod v českých městech ve světle tereziánského katastru*, in: Pražský sborník historický 11, Praha 1979, s. 104–138.
- MILEC, Miroslav, *Cechovní pečete I*, České Budějovice 2011.
- MILEC, Miroslav, *Cechovní pečete II*, Brno 2013.

- NOVOTNÝ, Antonín, *Pražské cechovní truhlice a korouhve*, Umělecké památky 20, Praha 1948.
- NOŽIČKA, Josef, *Nejstarší pražské manufaktury*, in: Pražský sborník historický 7, Praha 1972, s. 97–106.
- OTRUBA, Gustav, *Gewerbe und Zünfte in Niederösterreich*, St. Pölten – Vídeň, 1989.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století a jeho nejstarší dochovaná kniha*, diplomová práce, 1991, Filozofická fakulta v Praze.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století*, in: Pražský sborník historický 25, Praha 1992, s. 7–28.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- PÁTKOVÁ, Hana (ed.), *Z Noyonu do Prahy. Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, Praha 2006.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Poznámka k heraldice a sfragistice pražských malířů*, in: Ad honorem VK: k 65. narozeninám Věry Němečkové připravili vděční přátelé, kolegové a studenti, Hradec Králové 2015, s. 85–93.
- PETERKA, Otto Wilhelm, *Die bürgerlichen Braugerechtigkeiten in Böhmen. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Praha 1917.
- PETRÁŇ, Josef, *Středověká řemesla v dějinách hmotné kultury*, Archaeologia historica 8, 1983, s. 27–39.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury I/1–2, II/1–2*, Praha 1985–1997.
- POLÍVKA, Miloslav, *Vývoj zbrojních řemesel v Praze na konci 14. a v první polovině 15. století*, in: Documenta Pragensia VI/1, Praha 1986, s. 47–74.
- POPELKA, Fritz, *Geschichte des Handwerkes in Obersteiermark bis zum Jahre 1527*, in: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 19, Stuttgart 1926.
- POPELKA, Fritz, *Schriftdenkmäler des steirischen Gewerbes I*, Graz 1950.
- RAU, Karl Heinrich, *Über das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, Lipsko 1816.
- REININGHAUS, Wilfried, *Gewerbe in der frühen Neuzeit*, Mnichov 1990.
- REITH, Reinhold – GRIESSINGER, Andreas – EGGERS, Petra, *Streikbewegungen deutscher Handwerksgesellen im 18. Jahrhundert. Materialien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte des städtischen Handwerks 1700–1806*, Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 17, Göttingen 1992.
- REITH, Reinhold, *Lohn und Leistung. Lohnformen im Gewerbe 1450–1900*, Stuttgart 1999.
- RYBAŘÍK, Václav, *Z minulosti pražských lomů I. Petřín*, Kámen 9, 2003, č. 3, s. 17–25.

- RYBIČKA, Antonín, *Příspěvky k dějepisu českého průmyslu*, Časopis českého Museum 21, 1847, s. 158–186.
- RYBIČKA, Antonín, *O někdejší zřízení a způsobu řemesla zlatnického*, Časopis musea království Českého 31, 1857, s. 316–322.
- RYBIČKA, Antonín, *O bývalém pořádku mistrů a kuchařů Pražských*, Lumír 8, 14. 1. 1858, č. 2, s. 36–40.
- RYBIČKA, Antonín, *O bývalém pořádku kočovském v městech Pražských*, Lumír 9, 17. 3. 1859, č. 11, s. 254–258.
- RYBIČKA, Antonín, *Řemeslničtí pořádkové pražští v 16. a 17. století*, Památky archeologické a místopisné 9, 1871–1873, s. 465–472.
- SEDLÁK, Vladimír Jan, *O počátcích erbů pražských cechů*, Praha 1945.
- SCHULZ, Knut, *Handwerksgesellen und Lohnarbeiter. Untersuchungen zur oberrheinischen und oberdeutschen Stadtgeschichte des 14. bis 17. Jahrhunderts*, Sigmaringen 1985.
- SCHULZ, Knut, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*, Darmstadt 2010.
- SCHWARZLMÜLLER, Josef, *Die Berufslaufbahn Lehrling – Geselle – Meister in den Handwerkerzünften Oberösterreichs*, Wien, 1979.
- SMRŽ, Jiří, *Vývoj mečířského řemesla v pražských městech v raném novověku*, bakalářská práce, 2013, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- STARÁ, Dagmar, *Konvářské značky pražských mistrů*, Roztoky 1974.
- STEINZ, Vojtěch, *Památník Jednoty kominíků k vzájemné podpoře v Praze k oslavám osmdesátého výročí svého trvání*, Praha 1948.
- ŠEVČÍK, Václav, *Historie cechovního zřízení, řemesel a obchodu*, Praha 1926.
- ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Šermíři, rváči, duelanti*, Praha 1994.
- ŠLECHTOVÁ, Alena, *Dřevní trh a plavecký pořádek v pražském Podskalí*, diplomová práce, 1955, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- TEIGE, Josef, *Osada sv. Petra v Rybářích na Menším Městě Pražském a její nejbližší okolí*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 12, 1904, s. 84–94, 97–109.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1892.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského – rejstřík*, Praha 1875.
- TUČEK, Jaroslav, *Pražští šermíři a mistři šermu*, Praha 1927.

- VAŠEČKA, Jan, *Postavení židů ve vývoji řemesel a obchodu v městech pražských v XVIII. století*, in: *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 365–371.
- VÁVROVÁ, Eliška, *Českobudějovické hostince a jejich provozovatelé v 16.–19. století*, bakalářská práce, 2014, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- VOJTÍŠEK Václav, *Výtoň. Z historie cla a celnice*, Praha 1912.
- VOJTÍŠEK Václav, *Z dějin řemesla řeznického v Praze*, *Řeznicko-uzenářské noviny* 9, 25. 9. 1920, č. 30, s. 232 (další pokračování stati 2. 10. 1920, č. 31, s. 239–240; 9. 10. 1920, č. 32, s. 247–249; 16. 10. 1920, č. 33, s. 255–257; 23. 10. 1920, č. 34, s. 263–265).
- VOJTÍŠEK Václav, *Z dějin pražského kupectva*, in: *Památník ústředního spolku kupců*, Praha 1935, str. 61–79.
- WILDA, Wilhelm Eduard, *Das Gildenwesen in Mittelalter*, Halle 1831.
- WINTER, Zikmund, *První cechy řemeslné v Čechách*, *Časopis Musea království Českého* 78, 1904, s. 1–19, 201–220.
- WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.
- WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.
- WINTER, Zikmund, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.
- WINTER, Zikmund, *Z městských živností*, Výbor ze spisů Zikmunda Wintera svazek X., Praha 1925.
- WISSELL, Rudolf, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*, Berlin 1929.
- ZATSCHKE, Heinz, *Handwerk und Gewerbe in Wien. Von den Anfängen bis zur Erteilung der Gewerbefreiheit im Jahre 1859*, Vídeň 1949.